

Міністерство освіти і науки України
Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж ім. І. Я. Франка

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Науково-методичний збірник

Випуск 1 (8)

Прилуки – 2018

УДК 378.147
ББК 74.00
Т11

*Розглянуто і схвалено на засіданні методичної ради
Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу ім. І.Я.Франка
(протокол № 2 від 24.11.2017 р.)*

Редакційна колегія:

***Шакура Юлія Олександрівна** – кандидат філологічних наук, заступник директора з виховної роботи Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу ім. І. Я. Франка;*

***Мельничук Оксана Іванівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора з навчально-методичної роботи Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу ім. І. Я. Франка;*

***Кочерга Ольга Миколаївна** – кандидат педагогічних наук, голова циклової комісії викладачів педагогіки та психології Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу ім. І. Я. Франка.*

Т 11 **Теорія і практика професійної підготовки сучасного фахівця :** науково-методичний збірник. : науково-методичний збірник / відпов. ред. і упор. О. М. Кочерга. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. – Випуск 1 (8). – 217 с.

Видання призначене для викладачів педагогічних навчальних закладів, працівників органів управління освітою, у підпорядкуванні яких перебувають ці заклади, представників наукових установ, громадських організацій, науковців, студентів, інших осіб, яких цікавлять питання діяльності педагогічних коледжів, училищ в Україні на сучасному етапі.

*Матеріали друкуються в авторській редакції мовою оригіналу.
Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за їх
зміст, достовірність поданих фактів, цитат, власних імен,
статистичних даних тощо.*

*Редактори збірника не завжди поділяють погляди авторів.
Усі права захищені. При використанні матеріалів збірника посилання на
джерело є обов'язковим.*

**УДК 378.147
ББК 74.00**

© О. М. Кочерга, головний редактор, 2018
© НДУ ім. М. Гоголя, 2018

ЗМІСТ

До 130-ї річниці від дня народження А.С.Макаренка

Берец Яна. Життя, педагогічна і громадська діяльність
А.С.Макаренка

7

Іващенко Алла. Проблеми виховання підростаючих поколінь
у педагогічній системі А.С. Макаренка

12

Колєснікова Анжела. Питання трудової підготовки особистості
у педагогічній спадщині А.С.Макаренка

15

Кочерга Ольга. Використання педагогічної спадщини
А.С.Макаренка у формуванні соціальної відповідальності вчителя

19

Кузнєцова Вікторія. Теорія колективу А.С.Макаренка та
можливості реалізації її положень у сучасній школі

25

Лутаєнко Яна. Актуальність педагогічних поглядів А.С.Макаренка
в системі сучасної освіти і виховання

Рубан Тетяна. А.С.Макаренко про проблеми сімейного виховання

33

Сич Надія. Новаторство А.С.Макаренка в педагогіці 39

Ушак Галина. А.С.Макаренко про роль батька у вихованні
особистості дитини

43

Теорія і методика професійної підготовки у сучасних коледжах, училищах

Бачевська Ірина. До питання формування професійної
компетентності майбутніх учителів початкових класів при вивченні
дисципліни «Методика навчання математики»

46

Бороніна Валентина. Активні методи навчальної діяльності на заняттях англійської мови

48

Груленко Валентина. Здоров'язбережувальні технології як один із факторів формування здоров'я школярів

53

Довженко Анатолій. Основні засади компетентнісного підходу на музичних заняттях у коледжі

57

Іваненко Світлана. Технологія проблемного навчання на заняттях світової літератури

61

Люлька Лідія. Формування пізнавальної діяльності майбутнього фахівця

67

Миненко Любов. Особливості розвитку рекреаційно-туристичного господарства Поліського регіону

72

Помігуєв Олександр, Помігуєва Лариса. Дидактична модель формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів загальноосвітніх закладів

76

Радченко Олександр. Особливості національного виховання майбутніх учителів технології

83

Терещенко Тетяна. Формування термінологічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів у процесі вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)»

91

Ткаченко Людмила. Соціальні та психолого-педагогічні умови формування соціальної компетентності учасників освітнього процесу Нової української школи

97

Чорновол Ольга. Особистісно-орієнтований підхід на заняттях історії як метод формування творчої особистості

101

Педагогічний супровід становлення майбутніх фахівців у ВНЗ

Войтенко Світлана. Поетичний дивосвіт Вадима Скомаровського

107

Дацюк Тетяна. Дитяча література як засіб формування особистості молодшого школяра

112

Іванова Любов. Самостійна робота студентів у системі підготовки вихователя дітей раннього віку 117

Купрієнко Тетяна. Упровадження універсальної десяткової класифікації в роботу бібліотеки ВНЗ: історичні тенденції, сучасний стан та перспективи розвитку

124

Суддя Зоя. Гуманістична спрямованість науково-методичного супроводу студентів у ході педагогічної практики

128

Кращий педагогічний досвід у галузі професійної діяльності майбутніх фахівців

Білоус Світлана. Прилуцький сміхотворець 136

Губій Катерина. The Role of Feelings in Children's Upbringing 146

Загребельна Оксана. Творчий підхід до проведення музичного заняття у ДНЗ

147

Катасва Тетяна. Літературно-музична година-спомин. Василь Сухомлинський. «Щоб у серці жила Батьківщина»

153

Катренко Мирослава. Трудова діяльність як засіб всебічного розвитку дітей дошкільного віку

158

Кузнєцова Світлана. Формування духовно-моральних цінностей у студентів в умовах гуртожитку

162

Легецька Віра. Урок позакласного читання в 4 класі «У зимовому лісі»

165

Радченко Роксолана. Формування комунікативних умінь представлення англомовних презентацій в учнів старшої школи

173

Романовська Тетяна. Формування інтересу до занять фізичною культурою в учнів старшої школи

176

Садова Інна. Методичний ринг з молодими педагогами 180

Тертишник Наталія. Використання прийомів мнемотехніки у процесі формування наочно-образної пам'яті дітей дошкільного віку

182

Цурган Віктор. Вплив українських народних традицій та регіональних особливостей на вибір варіантів модулів з трудового навчання

186

Науково-дослідна робота студентів: результати творчого пошуку

Ботанова Яна. Перевернене навчання як одна з ключових тенденцій освітніх технологій сучасності

192

Болотненко Анна. Особливості самооцінки учнів молодшого шкільного віку

199

Горайнова Олена. Ігрові технології навчання: суть, значення, можливості застосування

202

Кузнєцова Вікторія. Навчання складати загадки як умова формування творчої особистості молодшого школяра

207

Шиян Рената. Вплив фізичного розвитку на успішність учнів початкової школи

211

«ЄДНІСТЬ ВИХОВАННЯ І ЖИТТЯ»
(до 130-річчя від дня народження Антона Семеновича Макаренка)

«Я живу тому, що люблю життя, люблю дні і ночі, люблю боротьбу і люблю дивитися, як зростає людина ...» А.С.Макаренко

13 березня 2018 року минає 130 років від того дня, як народився один із найвідоміших педагогів світу, засновник системи дитячо-підліткового виховання, автор теорії і методики виховання в колективі, теорії сімейного виховання, Антон Семенович Макаренко. Його соціально-педагогічні погляди – суттєвий внесок у розвиток педагогіки як науки. Його наукова творчість – невід’ємна від процесу створення нової педагогіки, а його педагогічний досвід справедливо вважається новаторським.

З нагоди вшанування пам’яті великого педагога-класика вміщуємо до збірника матеріали, присвячені аналізу його творчості.

ЖИТТЯ, ПЕДАГОГІЧНА І ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ АНТОНА СЕМЕНОВИЧА МАКАРЕНКА

*Яна Берец,
студентка III курсу
відділення «Початкова освіта»,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка.
Науковий керівник: Кочерга О.М., к.п.н.*

А.С. Макаренко належить до плеяди великих педагогів усіх часів і народів. Його творчість – віха в історії вітчизняної і світової культури, у розвитку педагогічної теорії і практики. Свідченням цього є те, що 100-річчя від дня народження А.С. Макаренка – свято світової педагогіки – за рішенням ЮНЕСКО широко відзначалося в міжнародному масштабі. Багаточисленні заходи були проведені у зв'язку із 110-ою та 125-ю річницею з дня народження А.С. Макаренка в різних країнах світу.

Нині вся прогресивна педагогічна спільнота відзначає 130-річчя від дня народження педагога-класика.

Антон Семенович народився 1 (13) березня 1888 р. у м. Білопілля Харківської губернії (зараз Сумська обл.) у сім'ї маляра-полірувальника залізничних майстерень.

У 1896 р. він вступив до місцевого двокласного залізничного училища.

У 1901 р. сім'я переїжджає до м. Крюків (Полтавська обл.), де Антон Макаренко блискуче склав екзамени і вступив до другого класу Кременчуцького училища, яке закінчив у 1904 р. з відмінними оцінками, і в цьому ж році вступив на однорічні педагогічні курси при училищі. Пізніше вчителі цього училища писали про студента Макаренка, що він учився прекрасно, мав виняткові здібності і витримку. Пробні уроки завжди проводив на «відмінно».

Сімнадцятилітнім юнаком Антон Семенович розпочав учительську діяльність у Крюківському залізничному училищі, був помічником учителя, потім викладав російську мову, малювання, креслення. Він проявляв багато ініціативи в організації виховної роботи з учнями.

1914 року в Полтаві відкрився учительський інститут. А.С.Макаренко, маючи 9-річний досвід учительської діяльності, блискуче склав вступні іспити з усіх загальноосвітніх предметів і був прийнятий до інституту, у тому ж році він був зачислений казенним стипендіатом. Навчаючись в інституті, Антон Семенович був найактивнішим читачем бібліотек, брав участь у педагогічних конференціях в інституті. Читання для нього було життєвою потребою. Він отримав, як сам писав, прекрасні знання з природознавства, загальної біології, географії, економічної політики, соціальної історії, логіки, психології, педагогіки. Закінчив Полтавський педінститут у 1917 р. із золотою медаллю. Високу оцінку отримала його випускна наукова робота з теми «Криза сучасної педагогіки». У характеристиці було написано: «Макаренко А. особливий інтерес проявив до педагогіки та гуманітарних наук... Буде дуже хорошим викладачем з усіх предметів, а особливо з історії та російської мови».

Не отримавши дозволу вступати до Московського університету (тоді учительські інститути не давали вищої освіти, вони випускали

учителів-практиків, які добре знали лише те, що їм необхідно було для викладання у школі), А.С. Макаренко деякий час працював учителем зразкового училища при Полтавському учительському інституті, з 1918 по 1919 р. працював інспектором (директором) Крюківського вищого початкового залізничного училища, де проявилися його організаторські здібності та педагогічний талант.

Навесні 1919 р. у запущеному фруктовому садку він організував продуктивну працю вихованців училища. У цей період А.С. Макаренко відкриває вечірні курси для робітників, викладає російську мову, історію, займається культурною просвітою, створює драматичний колектив, ставить п'єси А. Чехова, О. Островського, М. Гоголя.

У 1919 р. він переїжджає до Полтави, де завідує міським початковим училищем. Колеги писали, що їх завжди дивували спокійний, рівний, діловий настрій класу. Про порушення дисципліни на уроках Антона Семеновича говорити не доводилося, учні намагалися наслідувати його в усьому: у ході, у позах, в умінні уважно слухати іншого, в одязі.

У вересні 1920 р. А.С. Макаренко розпочав роботу з організації колонії для безпритульних дітей. Нове життя почалося в напівзруйнованій споруді колишньої колонії для малолітніх злочинців у шести кілометрах від Полтави. Перші шість вихованців прибули до колонії 4 грудня 1920 року. На той час Антон Семенович уже мав 16-річний досвід успішної вчительської діяльності, добре знав педагогічні проблеми, які виникали.

На становлення А.С. Макаренка як педагога в цей період великий вплив мав О.М. Горький, завдяки якому він проник у таємниці нової педагогіки, захоплювався умінням письменника «проекувати краще в людині».

У 1921 р. колонії було передано зруйнований маєток братів Трепке. Його капітальний ремонт було завершено в 1924 р. З березня 1921 р. колонія носила ім'я М. Горького, який стежив за розвитком макаренківської виховної системи і високо цінував її. Спираючись на свій досвід, Антон Семенович шукав нові форми навчання, праці, культурно-масової роботи. Йому вдалося здійснити високоефективну систему виховання, яка дозволила з безпритульних дітей і правопорушників виховати сотні передових морально розвинених людей. Було досягнуто наступне:

- вихованці становлять міцну робочу сім'ю;
- вихованці колонії є господарями і прекрасними працівниками;
- збереження матеріальних цінностей дедалі більше переходить до рук господарів;
- вихованці завжди веселі, активні, жартують, сміються;
- спільне виховання хлопчиків і дівчаток не мало поганих наслідків;
- у колективі виробляється нормальний моральний досвід.

Робота в колонії вимагала від педколективу особливих зусиль і педагогічної майстерності. У колонії відмовилися від навчальних планів, поділу на предмети, розкладу, підручників, програм, від вимірювання праці учнів годинами і хвилинами. Зміст освітньої роботи в цей період визначався дитячим інтересом. Про дитячі інтереси можна було дізнатися з «чергових журналів», у яких зазначалися теми цікавих розмов. Антон Семенович, вважав, що педагогічна поза не повинна бути помітною для колоніста, а педагогічний намір повинен бути добре захованим у кабінеті організатора. У побутовому житті комуни вихованець не повинен себе відчувати об'єктом виховання, він повинен відчувати лише дотик логіки

спільного господарського життя та вимоги здорового глузду з боку побуту. Побут вихователів був надзвичайно наближеним до життя колоністів, не було плінності кадрів, завідувач і три вихователі працювали постійно.

Досить цікава важлива наукова думка А.С. Макаренка про те, що педагогічна досвідченість, методичні хитрощі вихователів, які проектують учнівську самодіяльність, бажаних результатів не дають. Самостійно діяти вихованець зможе лише тоді, коли на нього буде покладена відповідальність. З метою досягнення сподіваної дисципліни вихованців у колонії було створено конституцію, встановлено такі форми дисципліни, які не допускали свавілля однієї особи. Крім того, у колонії досягали точної відповідальності наказу і його виконання.

Наприкінці 1925 р. А. С. Макаренко запропонував проект великого виховного підприємства, у якому можна було здійснювати перевиховання всіх правопорушників в Україні, або, у крайньому разі, у Харківській області. Це повинно було бути велике сільське і промислове господарство, яке б охоплювало декілька тисяч вихованців, з повним самоуправлінням, залізною дисципліною. Антон Семенович просив Головоцвих довірити йому організацію такої колонії, але ця його мрія не здійснилася.

У 1926 р. колонія ім. М. Горького (130 вихованців) переїхала в Куряж (Харківська губернія) і була злита з колонією для злодіїв, безпритульників різного виду (майже 300 чоловік). М. Горький високо цінував А.С. Макаренка, писав, що саме в таких людях є потреба на Русі.

У 1926 - 1927 роках колонію відвідали 32 іноземні делегації, усі вони були здивовані її досягненнями. 1928 р. в Нью-Йорку вийшла книга Л. Вілсон «Нова школа в новій Росії», у якій з великим схваленням описувалась педагогічна практика в колонії.

У вересні 1926 р. А.С. Макаренко чотири години виступав на Першій Всеукраїнській конференції дитячих містечок у м. Одесі, куди він приїхав з групою вихованців. У доповіді Антон Семенович зробив глибокий науковий аналіз причин конфліктів між особистістю і суспільством, доводив, що вирішальне значення у перевихованні має праця, що дисципліна в колонії повинна спиратися на волю і інтерес, що величезне значення у виховній роботі має романтика, різні символи, ігрові моменти.

1927 року А. С. Макаренко знову пропонує об'єднати 18 колоній Харківщини, але йому відмовили, доручивши організацію дитячого колективу комуни ім. Ф.Е.Дзержинського, куди А.С. Макаренко виділив 62 вихованці і 5 вихователів. Цього ж року поблизу Харкова було збудовано споруду майбутньої комуни ім. Дзержинського, завідування якою було запропоноване Антону Семеновичу. Усі ці роки система А.С.Макаренка піддавалася гострій критиці з боку Наркомосу, а в 1928 р. фактично була заборонена за те, що не була шаблоною, виконкомівською, тому Антон Семенович пішов з колонії, не відмовившись від своєї системи виховання. Він пише статтю «Про деякі проблеми теорії і практики виховання», у якій полемізує з представниками офіційної педагогічної науки 20-х років. Пендагог пише, що не можна зводити всю виховну роботу лише до навчального процесу, що провідна роль належить суспільному вихованню, дитячим будинкам, у яких здійснюється практична виховна робота, що існує проблема виховуючого колективу (вихователі повинні розумітися в питаннях організації праці, мати певні знання про клубну роботу, не опускаючись до наглядців, які заважають дітям займатися своєю справою). У цій статті А.С.Макаренко робить сумний підсумок про те, що

«виховуючого колективу у нас немає, ми не знаємо, який він повинен бути, не маємо поняття, звідки він у нас візьметься і хто його спроектує».

Спираючись на позитивний досвід колонії ім. М. Горького і комуни ім. Ф.Е. Дзержинського, А.С. Макаренко розробив основні тези побудови дитячого навчально-виховного закладу:

1. Одночасний і гармонійний розвиток дитини (грамотність у читанні, письмі, рахунку, кресленні; кваліфікації в певній професії, знання її комерційної й організаційної сторони; оволодіння комплексом колективних навичок; глибоке виховання самосвідомості).

2. Паралельно з розвитком комунара – розвиток виробництва комуни.

3. Організація патронажу комуною кожного вихованця після виходу його з комуни.

А.С. Макаренко вважав головним завданням комуни досягнення гармонії виробничого і педагогічного виховних ефектів, відстоював виховний характер комуни, роботу школи в комуні.

У вересні 1928 р. в комуну прийняли з вулиці 50 нових комунарів. У подальшому комуна ім. Ф.Е.Дзержинського розвивалася досить успішно, збудували завод електроінструментів (пуск відбувся 7 січня 1932 р. – це був перший у країні завод електросвердлилок), наприкінці 1932 р. завод випустив першу в СРСР серію плівкових фотоапаратів типу ФЕД.

З 1935 р. в комуні почала функціонувати школа-десятирічка. А.С.Макаренко викладав на робфаці економічну географію, креслення, заміняв викладачів різних предметів. Його уроки були яскравими і добре запам'яталися колоністам. Він був суворим, вимогливим, точним; за хорошу роботу 29 грудня 1932 р. був урочисто премійований колегією ГПУ УРСР грамотою, іменним золотим годинником, значком із званням кращого ударника, а Наркомпросом УРСР – Почесною грамотою.

30-і роки А.С. Макаренко багато уваги приділяв своїй творчій діяльності в галузі літератури. У 1930 р. він за два місяці написав книгу «Марш 30-го року», у якій описав життя комуни ім. Ф.Е.Дзержинського.

У 1932 р. за два відпусні місяці написав повість «ФЕД-1». Працював уночі, коли життя в комуні завмирало.

4 червня 1934 року А. С. Макаренко був прийнятий до Спілки радянських письменників.

З 1 липня 1935 р. А.С.Макаренка перевели на роботу в МВС України, у відділ трудових колоній і призначили заступником начальника виховної частини. Це переведення було для самого Антона Семеновича несподіваним і болючим. «Робота в мене зараз бюрократична, незвична, неприємна. За хлопцями скучаю», – писав він О.М. Горькому.

У 1937 р. комуна ім. Ф.Е.Дзержинського була перетворена з навчально-виховного закладу в промисловий комбінат.

У 1936 р. А.С.Макаренко пише конкретні рекомендації про організацію виховної роботи в дитячих закладах під назвою «Методика організації виховного процесу». Це була перша велика науково-педагогічна робота. Робота складається з 17 параграфів, у яких розкриваються головні питання життя і діяльності дитячих виховних закладів: рекомендації про структуру колективу, самоуправління в загоні та в закладі, про загальні збори, Раду колективу, санкомісію, актив; особлива увага приділена питанням дисципліни, режиму і покарань, які в той час були дискусійними; викладено принципи організації

культурно-масової роботи в дитячому закладі; викладено теорію трьох видів перспектив (ближньої, середньої, дальньої) як важливої умови виховання; багато уваги надається мажорному стилю роботи з колективом; даються рекомендації вихователям; викладено вимоги щодо випуску вихованців.

У травні 1936 р. А.С.Макаренко був присутнім на обговоренні його праці «Педагогічна поема» у Вищому інституті просвіти (Москва) і виступав із заключним словом, у якому закликав учених-педагогів не ховати педагогіку за великими іменами геніїв марксизму, бо вони не є спеціалістами-професорами педагогіки, їх висловлювання – це не практична педагогічна наука. Не можна глибоку філософію їх вчення видавати за педагогічну техніку.

У січні 1937 р. у зв'язку з виходом «Педагогічної поеми» та своїми літературними обов'язками А.С.Макаренко звільняється від роботи в апараті МВС УРСР, переїжджає на постійне проживання до Москви.

В останні роки А.С. Макаренко пише статті в газети, зустрічається з читачами «Педагогічної поеми», пише «Книгу для батьків», відчуваючи її необхідність, читає лекції для батьків на Всесоюзному радіо: «Про батьківський авторитет», «Дисципліна», «Гра», «Сімейне господарство», «Виховання в праці», «Статеве виховання», «Виховання культурних навичок».

У 1938 р. закінчує повість «Честь», у січні 1938 р. читає цикл лекцій для відповідальних працівників Наркомпросу РРФСР («Методи виховання», «Дисципліна, режим, покарання і заохочення», «Педагогіка індивідуальної дії», «Трудове виховання»). У них він доводить, що не є спеціалістом з роботи з безпритульними дітьми, що до таких дітей ніяких особливих методів застосовувати не потрібно, що йому вдавалося за короткий час доводити безпритульних дітей до нормального стану і подальшу роботу з ними проводити як з нормальними дітьми. Тому його висновки стосуються всякого дитячого колективу, усякого працівника на фронті виховання.

У 1938 р. в журналі «Красная новь» друкується повість А.С. Макаренка «Прапори на баштах». Він планує написати сценарій, роман, статті в газети і журнали, але ще з 1936 р. почуває себе страшенно перевтомленою, тяжко хворою людиною, над якою нависла трагедія. Він мріяв взяти участь у написанні підручника педагогіки, але вчені відмовилися писати педагогіку завтрашнього дня. «Життя вас обжене, і в результаті ви напишете педагогіку не сьогоднішнього, а вчорашнього дня», – говорив він. На одній із зустрічей він висловлює ще одну заповітну мрію: «Я хотів би працювати у так званій нормальній школі. Сімейні діти в тисячу разів важчі безпритульних. У безпритульних нікого не було, лише я один, а в сімейних є мама і тато в запасі, і ось з цими нормальними дітьми я б дуже хотів попрацювати».

У 1938-1939 рр. А.С.Макаренко пише кіносценарій «Справжній характер», статтю «Діти в країні соціалізму» для виставки в Нью-Йорку, читає лекції, пише статті, виступає в школах. Учителі писали; «Він розпрямився на весь зріст, на всю ширину. І публічні лекції, і доповіді районному учительству, і навіть доповіді в школі... Ні, не міг він себе берегти, занадто щедро ділився своїми думками і почуттями з людьми, які бажали його слухати, перетворюючи його думки в життя».

Останній місяць життя А.С.Макаренка, як і попередній, був наповнений найрізноманітнішими справами і творчістю. Він пише статтю «Що значить виховати дитину», редагує повість «Прапори на баштах», пише сценарій «Командировка».

29 березня він останній раз виступив з доповіддю про досвід своєї роботи на нараді вчителів Ярославської залізниці.

1 квітня 1939 р. на станції Голіцино Білорусько-Балтійської залізниці у вагоні приміського поїзда, яким збирався їхати до Москви в «Союздитфільм», А.С.Макаренко помер. Причина смерті – хвороба серця. Є спогади, що він допоміг жінці внести у вагон важкі речі.

Антон Семенович Макаренко був великим педагогом-практиком, але у свій час влада дозволила вважати його тільки письменником. І тільки справи його вихованців підтвердили правильність методів виховання. Під час війни жоден з них не став дисертиром, навіть навпаки – з честю пронесли звання вихованців колонії ім. Горького.

А.С. Макаренко залишив багату педагогічну спадщину, написав понад 150 творів (романи, повісті, сценарії, науково-педагогічні статті).

Яскрава зірка А.С.Макаренка спалахнула ненадовго, багатозвучна поема рідкісної душі обірвалася дуже рано. Дуже рано обірвалося життя Антона Семеновича Макаренка. Залишились нереалізованими багаточисленні його задуми і творчі плани: не написані ще три частини «Книги для батьків», не створена «Методика виховання», не створені фільми за його сценаріями, не написані заплановані художні твори, не здійснилася його мрія попрацювати в масовій загальноосвітній школі. Однак створена ним нова педагогіка зробила його ім'я безсмертним, відкрила нові горизонти для удосконалення теорії і практики виховання.

Література

1. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української педагогіки / О.О. Любар, М.Г. Стельмахович, Д.Т. Федоренко. – К.: 1999. – С. 265-292.
2. Нижинский М.П. Педагогическая система А.С. Макаренко / М.П. Нижинский. – М., 1973. – 346 с.
3. Пальчевський С. Педагогіка: начальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / С. Пальчевський. – К.: Каравелла, 2003. – С. 146-151.
4. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – К. : Академія, 2000. – 544 с.

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧИХ ПОКОЛІНЬ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ А.С.МАКАРЕНКА

***Алла Іващенко,**
студентка III курсу
відділення «Початкова освіта»,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка.
Науковий керівник: Кочерга О.М., к.п.н.*

Визначаючи сутність, цілі й стратегію виховання в сучасній незалежній Українській державі, педагоги, звичайно, звертаються й до її

історичних джерел, до поглядів на цю проблему класиків української педагогіки. Вникнемо в педагогічну спадщину А.С. Макаренка, творче життя й педагогічна діяльність якого пройшли в період сталінської тоталітарної системи, що майже за вісімдесят років радянського виховання залишила нам дефіцит самовідповідальності, пасивність, безпечність, апатію, аморальність.

На жаль, у Радянському Союзі в основі більшовицької стратегії виховання була закладена антихристиянська ідеалістична теорія, основу якої становила віра у привид «вічного щастя» – комунізму, яка поєднувалася з тотальним наглядом за життям і діяльністю людини й цим самим спричиняла в неї почуття вічного страху, переживань за сьогодення і майбутню власну долю, долю своєї сім'ї. Так формувалася людина закомплексована, безініціативна, байдужа до навколишнього життя, людина, позбавлена національно-духовних орієнтацій і відчуття смаку творчої діяльності.

Можна тільки дивуватися, що деякі сучасні педагоги-«теоретики», громадські й державні діячі чи не найпершим винуватцем такого становища в суспільстві взагалі й у сучасній українській педагогіці зокрема вважають Антона Семеновича Макаренка, який, як заявляють вони (хотів цього чи ні), служив комуністичній системі цінностей, творив себе в атмосфері терору та войовничої антихристиянської й антиукраїнської ідеології.

У сучасних засобах масової інформації часто можна зустріти заяви, що А.С. Макаренко – «кишеньковий педагог», «представник револьверної педагогіки», «вихователь сталінських гвинтиків» і т.п.

Насправді ж усе навпаки. Антон Семенович Макаренко як видатний український педагог, класик української та світової педагогіки робив усе можливе, щоб виховати справжнього громадянина своєї Вітчизни – людину морально стійку, працьовиту, творчу, колективістську, всебічно розвинену. Його погляди на мету й основні завдання виховання співзвучні з вимогами сучасного Закону України «Про освіту», Концепції Нової української школи, Концепції національного виховання, в яких наголошується, що метою виховання в сучасній українській школі є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору. Певна річ, на перше місце у всіх державних документах, присвячених проблемам освіти, навчання й виховання в загальноосвітній і вищій школі ставиться виховання громадянина незалежної Української держави, формування у нього самоусвідомлення в необхідності оволодіння українською мовою як найкращим виразником духовної культури народу.

Конкретизація вибору мети і стратегії виховання в сучасній незалежній Українській державі – першочергове завдання усіх виховних інститутів. Як стверджував ще К.Д. Ушинський, виховання повинно просвітити свідомість людини, щоб перед очима лежав ясний шлях добра. Тому на одне з перших місць у цій роботі видатний педагог поряд з категоріями духовності й національності ставив виховання характеру. На подібних позиціях стояв і Антон Семенович Макаренко.

Питання виховання волі й характеру були центральними у всій його теоретичній і практичній діяльності. Великий педагог, як ніхто інший,

категорично поставив питання про моральне обличчя особистості як рушійної сили її поведінки та вчинків. Він констатував, що лише висока ідейність, гуманістичні принципи моральності, громадянська цілеспрямованість здатні викликати в людини до життя нові, громадянські риси волі й характеру. Воля й характер, підкреслює А.С. Макаренко, не спадкові якості, не біологічно зумовлені, а виховуються в конкретних суспільно-історичних умовах. Воля – це готовність діяти, спрямована усвідомленістю почуття обов'язку перед колективом, перед Батьківщиною. Риси характеру розвиваються під впливом суспільних особливостей життя, на основі переконань і моральних якостей людини, під виховним впливом педагога. Тільки правильно організована діяльність вихованця дає можливість виховати в нього найкращі якості волі й характеру. Думка А.С. Макаренка про роль дії у вихованні волі аналогічна думкам К.Д. Ушинського, який вказував, що воля, як і мускули, стає сильнішою в процесі поступово ускладнюваної діяльності. Він розумів, що в діяльності людина навчається долати можливі труднощі як зовнішні, так і внутрішні. До речі, як відомо, питанням виховання волі й характеру дуже багато уваги приділяли і видатні українські педагоги Г.Г. Ващенко і В.О. Сухомлинський.

Визначаючи мету виховання, Антон Семенович Макаренко запитував: звідки випливає мета виховання, виховної роботи? І відповідав: мета виховання випливає з наших соціальних потреб, з нашого суспільного життя. «Я під метою виховання розумію програму людської особистості, програму людського характеру, при цьому в поняття «характер» я вкладаю весь зміст особистості, тобто і характер зовнішніх проявів і внутрішньої переконливості, і політичне виховання, і знання – абсолютно всю картину людської особистості; я вважаю, що ми, педагоги, повинні мати таку програму людської особистості, до якої повинні прагнути» [5, с. 45].

Особливу увагу звертав Антон Семенович на питання мети виховання в сім'ї. У багатьох сім'ях, стверджував він, можна спостерігати цілковиту безтурботність у цьому питанні: просто живуть поруч батьки й діти. І батьки сподіваються, що все само собою вийде. У батьків немає ні чіткої мети, ні певної програми. Звичайно, в такому разі й результати будуть завжди випадкові, і часто такі батьки потім дивуються, чому це в них виростили погані діти. Ніякої справи не можна добре зробити, коли не відомо, чого хочемо досягти. Кожен батько, кожна мати повинні добре знати, що вони хочуть виховати в своїй дитині, і при цьому слід завжди пам'ятати: ви народили і виховуєте сина чи дочку не тільки для вашої батьківської радості. У вашій сім'ї і під вашим керівництвом росте майбутній громадянин. І якщо ви виховуєте погану людину, біда від цього буде не тільки вам, а й багатьом іншим людям, усьому суспільству.

Оскільки складовими мети виховання є насамперед та сукупність якостей особистості, необхідність яких визначається потребами суспільства, до таких якостей А.С. Макаренко відносив почуття приналежності до колективу, в якому даний індивід перебуває (навчається, працює), поваги до встановлених у цьому колективі норм життєдіяльності, поведінки; здатність дотримуватись правил і норм колективістського життя; відчуття рівності між членами колективу, ввічливість і взаємодовіра між його членами; прагнення бути корисним членом колективу; прагнення бути господарником, тобто вміти організувати свою роботу, роботу інших членів колективу, а також керувати цією роботою, вміти оцінювати її

результати, бути охайним, життєрадісним і постійно дбати про свій фізичний, фізіологічний і нервовий стан, дбати про оволодіння достатньою сумою знань і навичок з мови, графіки, математики, природознавства й історії. При цьому видатний педагог наголошував, що рівень досягнутості виховання в кожному із вище перерахованих станів може бути як завгодно високим у залежності від індивідуальних талантів і нахилів виховання [3, с. 137-138].

Отже, як бачимо, серцевиною системи виховання особистості в педагогічній діяльності А.С. Макаренка було його вчення про колектив. Саме в зв'язку з виховуючим впливом колективу на особистість вихованця великий педагог і вводить в обіг поняття середовища й характеру його впливу на вихованця. Він бачив, що кожна конкретна особистість завжди безпосередньо залежить як від самого середовища, в якому перебуває, так і від тих відносин, які складаються в даній особистості з оточуючими її умовами життя, в межах яких діють не тільки позитивні, а й негативні фактори. Тому завдання вихователя, стверджував А.С. Макаренко, насамперед полягає в такій організації процесу виховання, щоб вихованець був включений у систему основних відносин особистості й природи та навколишнього суспільного життя. Це досягається за допомогою участі вихованців у різних видах діяльності (навчальній, трудовій, суспільній, ігровій, організації побуту, споживання тощо). В цьому сенсі все життя вихованця (як і людини взагалі) становить собою не що інше, як складну систему різносторонніх відносин з навколишньою дійсністю. Певна річ, ефективність нашої виховної роботи прямо залежить від широти й багатства тієї системи взаємин у процесі виховання, яку проектує школа, вчитель, педагогічний та учнівський колектив.

Література

1. Бех І.Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 3. – 215 с.
2. Концепція Нової української школи.
3. Макаренко А. С. Методика виховної роботи / А.С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1990. – 366 с.
4. Макаренко А. С. Педагогіка індивідуальної дії. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду// Твори: В 7 т. – К., 1954. – Т 5. – С. 121-145.
5. Макаренко А.С. Деякі висновки з педагогічного досвіду. Виховання в сім'ї / А.С. Макаренко.– К.: 1978. – С. 43-96.

ПИТАННЯ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ ОСОБИСТОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А.С.МАКАРЕНКА

*Анжела Колеснікова,
студентка III курсу
відділення «Початкова освіта»,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка.
Науковий керівник: Кочерга О.М., к.п.н.*

Важливого значення приділяв А.С. Макаренко питанням трудової підготовки підростаючих поколінь. Він вважав, що виховання людини може бути повноцінним лише в праці. Саме так – «Виховання в праці» –

називається лекція А.С. Макаренка, з якою він виступив по радіо. В ній великий педагог сформулював основні принципи підготовки учнів до самостійного трудового життя. Педагог-класик підкреслював, що йдеться про виховання взагалі, а не про окреме поняття «трудова виховання», яке стало в останній час дуже часто вживатися невинувато автономно. На практиці не може бути ніякого відокремленого трудового виховання; набагато важливішим є ставлення до праці, а не наявність певних трудових навичок та вмінь. У згаданій лекції А.С. Макаренко виділив п'ять положень:

1) трудова підготовка – це не лише виховання трудової якості людини, – це виховання громадянина, підготовка до майбутнього життя, забезпечення майбутнього благополуччя людини;

2) необхідно вчити людину саме творчої праці, праці вільної, максимально корисної, ефективної;

3) необхідно в праці виховувати повагу до товариша, вчити взаємодопомоги, колективізму;

4) робота повинна сприяти не лише фізичному, а й духовному, тобто гармонійному розвитку людини; 5) праця повинна формувати активну особистість, яка здатна до самостійності, самообслуговування, не відступить перед різноманітними ускладненнями й труднощами [1, с. 316].

А.С. Макаренко розглядав питання про винагороду праці: він рішуче висловлювався за відсутність будь-якої винагороди чи покарання, вважаючи, що саме виконання трудового завдання має бути джерелом радості, створювати у дитини почуття задоволення. Визнання того, що робота добре виконана, повинно бути найбільшою винагородою, так само, як і визнання винахідливості, здібностей виконувати роботу. Але в цьому не треба зловживати. Тим паче не потрібно карати дитину за погане виконання роботи, головне, щоб вона була виконана. Виховання у творчій праці, орієнтація саме на творчу роботу сприятимуть розвитку пізнавальних потреб учнів. Задоволення від творчої праці, її результату, навіть від самого процесу творчого пошуку може бути головним фактором особистісного самоствердження. Особливо зростає роль творчості саме в наш час, коли досягнуто високого рівня інтелектуального розвитку фахівців, коли відчувається потреба у нестандартних рішеннях у будь-якій галузі діяльності. А. С. Макаренко наголошував на необхідності розвитку творчого підходу до праці [1, с.10]. Досвід переконує, що в роботі з школярами, які не завжди здатні наперед окреслювати свої прагнення й інтереси, важливо, як зазначає А.С. Макаренко, використовувати близьку оптимістичну перспективу. Однією з близьких перспектив школярів є добре вивчений урок, тому перед учителем стоїть важливе завдання: навчити дитину вчитися, озброїти її вміннями й навичками навчальної діяльності.

У досвіді роботи вчителів на основі вчення А.С. Макаренка про близьку перспективу простежуються такі найпоширеніші форми виховної роботи: свято першого дзвоника, підготовка Нового року, свято останнього дзвоника, різноманітних прогулянок, екскурсій, оформлення класної кімнати, квітників, збір лікарських рослин, зустрічі з визначними людьми тощо [1, с. 16]. На нашу думку, найбільш ефективними формами й засобами виховання соціально й особисто значущих рис характеру учнів слугуватимуть такі педагогічні механізми системи А.С. Макаренка: самоврядування вихованців; залучення дітей до виробництва продукції, призначеної для продажу на ринку; специфічна система організації

навчання та широка гурткова мережа, що даватиме можливість для максимальної реалізації індивідуальних властивостей та інтересів вихованців; ідея поєднання навчання з продуктивною працею.

Отже, активно-діяльний рівень розвитку потреби у праці передбачає достатньо високу активність дитини у трудовій діяльності, орієнтацію її на активне оволодіння трудовими вміннями та навичками. Активний позитивний інтерес у шкільному віці є необхідною передумовою ефективності управління подальшим самостійним виконанням трудових умінь та навичок. Реалізація програми з трудового навчання та шляхів удосконалення процесу трудової діяльності в більшості випадків індивідуальні, однак мета єдина – гармонійний розвиток дитини.

Цілі в управлінні формуванням потреби у трудовій діяльності визначають засоби, форми організації, методи і прийоми. Їх дієвість повинна відповідати рівню розвитку трудових умінь кожної дитини, позитивному ставленню дитини до трудових завдань. А.С. Макаренко, будучи спрямованим на особистісний розвиток дитини, трудове виховання дітей пов'язує з фізичним, моральним, розумовим вихованням. Конкретні його завдання, форми організації трудової діяльності дітей зумовлені як виховними можливостями праці, так і віковими особливостями школярів.

Трудове виховання учнів здійснюється в усіх видах праці, передусім у навчальній. А.С. Макаренко зазначав, що навчання є найскладнішим і найважчим видом роботи. Для багатьох учнів значно легше попрацювати фізично, ніж розв'язати математичну задачу або написати твір. Навчання формує потрібні трудові якості людини лише за умови, що воно має істотні ознаки праці: свідому постановку мети, осмислення конкретним індивідом своєї ролі в досягненні поставлених завдань, напруження розумових сил, подолання труднощів і перешкод, самоконтроль. Для цього необхідно пробудити в учнів бажання вчитися, розвинути в них пізнавальні інтереси й дати їм можливість пізнати радість успіху в навчанні, хоча школярі не завжди відразу бачать результати навчальної праці. А.С. Макаренко вважав працю істотним елементом вироблення у вихованців життєвої вправності і громадянських почуттів. «Ми добре знаємо, – писав він, – що від природи всі люди володіють приблизно однаковими трудовими даними, але в житті одні вміють працювати краще, інші – гірше, одні здібні тільки до найпростішої праці, інші – до праці складнішої. Ці різні трудові якості не даються людині від природи, вони виховуються в неї протягом усього її життя» [1, с. 388].

Для нашого часу зберігають своє значення тези А.С. Макаренка про вибір професії. Зокрема, Антон Семенович звернув увагу на те, що, коли докорінно змінилися умови життя та праці, проблема вибору професії, хоч це й може видатись на перший погляд дивним, стала набагато складнішою. Тепер перед дітьми відкривається одразу багато можливостей. На вибір професії не впливають ні походження, ні забезпеченість, ні рішення батьків. Тому особливо велике значення має допомога вчителя і батьків, які мають добре орієнтуватись у схильностях, здібностях дітей, знати їхні індивідуальні можливості, тобто бути добре підготовленими психологічно, що сприятиме правильному вибору професії.

А.С. Макаренко велику увагу приділяв трудовому вихованню дітей у сім'ї. Не маючи власних дітей, написав «Книгу для батьків», яка є своєрідною енциклопедією сімейного виховання, де чимало місця

відведено педагогіці дитинства. Готуючи дітей до продуктивної праці, чимало уваги А.С. Макаренка приділив дитячій грі, надаючи їй важливого значення в житті дитини. Яка дитина у грі, такою багато в чому вона буде і в роботі, коли виросте, вважав педагог. Гра без зусилля, без активної діяльності – погана гра. Найголовніше в дитячій грі – добитися, щоб дитина справді гралася, творила, будувала, комбінувала, щоб не бралася за інше заняття, не закінчивши першого; щоб у кожній іграшці вона вбачала певну, потрібну для майбутнього цінність [4, с. 47].

Ознайомившись із працею А. С. Макаренка «Книга для батьків», ми дійшли висновку, що виховувати працьовитість у дітей слід з початкової школи. Тому для батьків школярів нами були запропоновані рекомендації з організації трудового виховання в сім'ї, що має привернути їхню увагу до проблем трудового виховання і частково сприяти підготовці покоління працьовитих дітей:

1. Ніколи не позбавляйте своїх дітей участі в сімейній праці. Вона не тільки виховує потрібні в майбутньому сімейному житті навички, але й формує потребу постійно робити щось для родини, є запорукою майбутнього сімейного благополуччя.

2. Трудове виховання потребує від батьків терпіння, наполегливості й педагогічного такту. Однак тиск із боку дорослих, надмірний примус може насторожити дитину, викликати в неї протест. Щоб цього не трапилось, батьки в першу чергу мають знати, які види праці запропонувати своїм дітям. Для цього не треба шукати певну роботу, досить уважно поспостерігати за ними – вони самі знайдуть таке заняття, яке їм подобається, а згодом може стати основою при виборі професії.

3. Окремі види праці дуже важливо закріпити за дітьми у вигляді постійних трудових доручень. Звичайно, це не виключає необхідності давати їм разові, короткочасні завдання. Даючи дітям короткочасні чи більш тривалі доручення, доцільно обов'язково домагатися їх виконання, доведення справи до кінця, що несе у собі величезні виховні можливості.

4. Морально заохочуйте трудові зусилля кожного члена сім'ї. Виконання роботи має у підсвідомості асоціюватися з одержанням у підсумку позитивних емоцій.

5. Наочний приклад батьків, їхній спосіб життя, демонстрація ними задоволення від власної праці – найкращий метод виховання дітей. Невипадково існують сімейні династії, коли діти обирають собі професію батьків, тому що батьки всім своїм життям виховали повагу до цієї професії, сформували в дітей бажання повторюватись у роботі своїх батьків.

6. Ніколи не виносьте «сміття з хати». Підтримуйте авторитет і повагу до своєї професії у членів сім'ї, інакше вашій дитині буде важко перебудувати власну свідомість, і за інерцією вона аналогічно буде ставитися до своєї «служби» й не досягне успіху й визнання.

7. Ніколи не розділяйте в сім'ї роботу на «чоловічу» й «жіночу». Будь-яка справа має виконуватися якісно. У цьому – запорука виховання почуття обов'язку щодо будь-якої праці, необхідність якої висуває життя.

8. Велике значення має особистий приклад батька й матері. Спілкування дітей з батьками в процесі спільної домашньої роботи, нагороді позитивно впливає на виховання їхньої працьовитості, на розвиток самостійності, вимогливості до себе, колективізму, відповідальності, дбайливості й багатьох інших якостей. Причому для вдосконалення

ведення домашнього господарства необхідне розумне планування й чітка організація домашньої роботи, справедливий розподіл домашніх обов'язків між усіма членами сім'ї, творче ставлення до праці, коли кожен охоче, без примусу, з душею виконує свої обов'язки.

9. Для трудового виховання в сім'ї характерні неперервність, тривалість і стійкість. Як правило, правильне ставлення батьків до виховання дітей дошкільного й раннього шкільного віку позитивно відбивається потім на їх навчальній, трудовій і громадській активності.

10. При організації трудової діяльності в родині доцільно використовувати різні ігрові прийоми.

Література

1. Макаренко А. С. Виховання в праці / А. С. Макаренко // Твори у 7-ми т. – К. : Радянська школа, 1954. – Т. 4. – 454 с.

2. Макаренко А. С. Методика виховної роботи / А.С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1990. – 366 с.

3. Макаренко А. С. Педагогіка індивідуальної дії. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду// Твори: В 7 т. – К., 1954. – Т 5. – С. 121-145.

4. Макаренко А.С. Деякі висновки з педагогічного досвіду. Виховання в сім'ї / У кн. А.С .Макаренко. Про комуністичне виховання. – К.: 1978. – С. 43-96.

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ А.С. МАКАРЕНКА У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Ольга Кочерга

канд. пед.наук,

викладач психолого-педагогічних дисциплін,

Прилуцький гуманітарно-педагогічний

коледж ім.І.Я Франка.

Постановка проблеми... В сучасних умовах модернізації освіти, яка здійснюється на нових законодавчих і методологічних засадах, особливої уваги потребує професійна підготовка вчителя як кваліфікованого фахівця, компетентного, відповідального, конкурентоздатного на ринку праці, умотивованого. Це повинен бути вчитель нового типу, який гармонійно поєднує ініціативність і самостійність, професіоналізм і творчість, розвинені загальнолюдські цінності, високий рівень професійної культури і відповідальності.

Проте розв'язання цієї проблеми ускладнюється тим, що наприкінці минулого століття почала виявлятися тенденція зниження рівня освіченості абітурієнтів, які обирають професію вчителя. Педагогічна діяльність вийшла із переліку престижних, коли перехід українського суспільства до ринкових відносин спричинив прірву між доходами тих, хто працює в умовах ринкової економіки, та тих, хто має обмежену державним бюджетом заробітну плату, яка нездатна забезпечити відповідні умови для життя та професійного удосконалення педагога. У Концепції Нової української школи наголошується на тому, що існує невідповідність між суспільною роллю і соціальним статусом педагога, що професія вчителя втрачає престиж [1].

Сьогодні викладач педагогічного коледжу працює зі студентами, значна частина яких не усвідомлює свого професійного вибору, не мотивована до навчання та оволодіння уміннями і навичками, необхідними в майбутньому для виконання на високому рівні своїх професійних функцій. Саме тому особливого вирішення потребує проблема формування відповідальності особистості і за власний професійний вибір, і за професійне становлення як в умовах педагогічного навчального закладу, так і в процесі самостійної діяльності з професійного удосконалення.

Актуальність досліджуваної проблеми, необхідність і доцільність її вирішення зумовлені певними суперечностями, головними серед яких є:

- між вимогами суспільства до особистості вчителя, серед яких важливе місце посідає відповідальність за формування і розвиток особистості школяра, його підготовку до життя у суспільстві, з одного боку, та недостатнім рівнем прояву сучасними педагогами відповідальної поведінки, відповідального ставлення у професійній діяльності, з іншого;
- між підвищеними вимогами щодо формування конкурентоспроможного фахівця в педагогічній галузі та переважанням репродуктивних форм і методів здійснення їх професійної підготовки, яка не сприяє формуванню соціально відповідального вчителя;
- між потребою освітньої практики в науково обґрунтованій системі формування соціальної відповідальності у майбутніх учителів початкової школи, з одного боку, та недостатнім рівнем теоретичного та практичного забезпечення щодо формування в майбутніх учителів відповідального ставлення, з іншого.

Аналіз останніх досліджень... У низці досліджень з питань підготовки педагогів, їх професійної майстерності проаналізовано окремі аспекти проблеми формування відповідальності (Ю. П. Азаров, Л. О. Архангельський, І. А. Зязюн, В. І. Писаренко, Л. І. Рувинський). Проблемі формування відповідальності у майбутніх учителів присвятили свої праці Г. П. Васянович, Т. Г. Іваненко, Л. Ф. Пашко, М. І. Сметанський, О. О. Юринець. У своїх дослідженнях науковці доводять важливість формування відповідальності як важливої професійної якості вчителя.

Питання відповідальності вчителя, його ставлення до виконання свого обов'язку завжди були предметом уваги представників соціальної та педагогічної думки. Ця проблема привертала до себе увагу як у світовій (А. Дістервег, Я. А. Коменський, Дж. Локк, Й. Г. Песталоцці, П. П. Блонський, П. Ф. Каптерев, Л. М. Толстой, С. Т. Шацький), так і у вітчизняній (Б. Д. Грінченко, С. Ф. Русова, К. Д. Ушинський, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський та ін.) педагогічній теорії та практиці.

Мета статті... Стаття присвячена аналізу проблеми формування соціальної відповідальності майбутнього вчителя на засадах наукових досліджень А. С. Макаренка.

Виклад основного матеріалу... Соціальна відповідальність розглядається нами як одна із провідних професійних та громадянських якостей сучасного вчителя. Методологічними основами педагогічного дослідження проблеми формування соціальної відповідальності майбутнього вчителя у процесі його професійно-педагогічної підготовки слід вважати: детальний аналіз і характеристику соціальної відповідальності як філософської, соціологічної та психологічної

проблеми; усвідомлення ролі та місця відповідальності в структурі особистості; визначення цілей та завдань формування соціальної відповідальності як важливої професійної якості педагога. На основі узагальнення підходів вчених до визначення поняття «соціальна відповідальність» ми розглядаємо соціальну відповідальність вчителя як інтегральну професійну якість особистості вчителя, що включає в себе усвідомлення суспільної значущості своєї діяльності, чітке знання своїх професійних функцій, володіння вміннями і навичками педагогічної діяльності, цілеспрямованість, наполегливість, ініціативу, самостійність і творче ставлення до справи.

Наше розуміння відповідальності як педагогічної категорії розширюється завдяки творчій спадщині А. С. Макаренка. Зокрема, він одним із перших розкриває відповідальність як соціальну якість, яка ґрунтується на відносинах відповідальної залежності, що характеризує певний вид міжособистісних взаємин і є головним чинником розвитку колективу або групи. Відповідальна залежність, згідно з поглядами А. С. Макаренка, виникає, формується і функціонує у різних видах педагогічної діяльності. Діяльність же вимагає персональної відповідальності. Разом із тим, персональна відповідальність педагога за виконувану роботу зливається з відповідальністю колективу та узгодженістю, гармонією відповідальних індивідів. Педагог вважав, що відповідальна людина не тільки усвідомлює завдання, які стоять перед колективом, а й добровільно, цілеспрямовано дотримується суспільних норм, пов'язує свою діяльність з інтересами і цілями колективу, бере активну участь у їх реалізації. І з метою здійснення цієї своєї ідеї – єдності колективної та індивідуальної відповідальності, зумовленої взаємною залежністю і спільністю цілей – А. С. Макаренко створює складну систему залежностей, систему повноважень та відповідальності.

А. С. Макаренко проголошував суспільну відповідальність, що спирається на взаємність індивіда та колективу, основою морального виховання. На його думку, відповідальність має кілька важливих аспектів і тому може належати до моральних цінностей, коли йдеться про виховання патріотизму, про почуття відповідальності за сучасне і майбутнє держави, про відданість обраній соціально-політичній ідеї тощо. Він активно закликав до виховання почуття відповідальності, емоційного переживання цієї відповідальності особистістю. Найбільш цінною він вважав таку відповідальність, яка спрямована у майбутнє, тобто відповідальність перспективну. Також А. С. Макаренко вперше у вітчизняній педагогіці зробив спробу розгляду всіх ланок соціальної відповідальності особистості. При цьому вчений трактував відповідальність як головну якість особистості.

Доречно зазначити, що вся теорія формування відповідальності у А. С. Макаренка ґрунтується на вихованні особистості у колективі і через колектив [2, 383–384]. На думку педагога-класика, відповідальність у колективі формується на основі чіткого фіксування обов'язків, залучення кожного вихованця до виконання та управління різноманітними видами діяльності. Оскільки відповідальність розвивається як якість особистості лише на основі багаторазового повторення, закріплення і перетворення у потребу, то виникає необхідність у постійному контролі за виконанням обов'язків, які при цьому покладав на індивіда колектив. До засобів виховання відповідальності вчений відносив особистий приклад, систему

заохочень та покарань і т. д, тобто тих механізмів формування вище означеної стрижневої якості, які він реалізовував у власному досвіді.

Базуючись на педагогічних поглядах А. С. Макаренка про те, що відповідальність особистості формується лише за певних умов, головними серед яких є: спеціально організована та керована мудрим педагогом-наставником діяльність, в якій особистість проявляє власну активність; вплив дієвого колективу, в якому чітко розподілені функції та обов'язки між усіма його членами; зразковий приклад відповідального ставлення до виконання обов'язків вихователя дитячого колективу, його авторитет, ми прийшли до висновку, що процес формування соціальної відповідальності майбутнього вчителя повинен бути спеціально організованим.

Соціальна відповідальність майбутнього вчителя формується у процесі його професійного навчання. і охоплює такі виділені нами логічні етапи: інформаційний (когнітивний), метою якого є ознайомлення студентів з особливостями педагогічної професії, формування уявлення про предмет та інстанцію відповідальності вчителя; ціннісно-орієнтаційний, головними завданнями якого є розвиток позитивних мотивів (особливо суспільнозначимих), гуманістичних цінностей і норм; етап перетворення (зміни на особистісному та операціонально-процесуальному рівнях у процесі професійного самоудосконалення). Поетапність процесу узгоджується з єдністю і цілісністю людської природи: «біо-соціо-дух» і відображає логіку і поступальність розвитку: «від знання і уявлення про соціальну відповідальність вчителя до соціально-педагогічних цінностей і до відповідальної поведінки». Етапи не мають жорстких меж, оскільки не можна розмежовувати єдиний процес, визначати його єднальні ланки: звідки починається освіта і продовжуються переконання, а де останні переходять у дієво-вольову сферу. Однак кожен етап потребує відповідного змістового, організаційно-педагогічного наповнення.

З метою збагачення когнітивного компонента соціальної відповідальності студентів особлива увага зверталась на змістову та операційну структури в ході викладання предметів психолого-педагогічного циклу. У ході формувального експерименту при вивченні предметів психолого-педагогічного циклу нами використовувались нетрадиційні підходи до проведення практичних та семінарських занять. Їх призначення полягало в тому, щоб поглибити інтерес студентів до педагогічної діяльності, активізувати їх самостійність, творчу ініціативу, виробити професійні уміння та навички, необхідні вчителю. Важливого значення у формуванні соціальної відповідальності студентів відводили методу проектів. Застосовуючи метод проектів у навчанні студентів, ми дотримувалися наступних вимог : наявність освітньої проблеми, складність і актуальність якої відповідає професійній підготовці та життєвим потребам студентів; дослідницький характер пошуку шляхів вирішення проблеми; структурування діяльності студентів відповідно до класичних етапів проектування; моделювання умов для виявлення студентами навчальної проблеми; пошук шляхів вирішення проблеми; експертиза й апробація версій; конструювання підсумкового проекту (чи його варіантів); захист, корекція і впровадження результатів проектної діяльності; самодіяльний характер творчої активності студентів; практичне або теоретичне (прикладне) значення результату діяльності до застосування (впровадження); педагогічна цінність діяльності (студенти

здобувають знання, розвивають особистісні якості, обґрунтовують необхідні способи мислення і дії).

Впровадження методу проектів у навчальний процес студентів здійснювався за чітким алгоритмом, враховуючи послідовність наступних чотирьох етапів: підготовчого, виконавчого, презентаційного і підсумкового.

Підготовчий етап проекту включав формулювання теми, систематизацію та виділення головної інформації. На даному етапі студенти обговорювали завдання, виявляли проблеми, висували пропозиції щодо розв'язання завдання, розподіляли ролі та визначали джерела інформації. Завершення підготовчого етапу передбачало обговорення у малих групах плану проектної роботи, формулювання мети та визначення кінцевого продукту проекту.

На виконавчому етапі студенти включалися до виконання проекту, а саме: обговорювали етапи презентації результатів, обирали оптимальний шлях до реалізації проекту, працювали з інформацією, проводили дослідження, синтезували та аналізували ідеї, оформляли проект. На цьому етапі студенти набували та удосконалювали уміння викладати одержану інформацію в графіках, схемах і таблицях. Крім того, виконавчий етап передбачав поточні усні звіти студентів про план виконання проекту й заповнення ними звітних форм.

Презентаційний етап передбачав підготовку студентів до виступу. У процесі цієї підготовки здійснювалось остаточне оформлення проектів (створення мультимедійних презентацій у програмі Power Point, відео в цифровому варіанті тощо), після чого відбувалася власне презентація проектів.

Головною метою підсумкового етапу був аналіз та оцінювання проектів. Студенти обговорювали результати проектної діяльності у малій групі та давали оцінку проекту в цілому, а також оцінювали роботу кожного студента. На даному етапі передбачалося написання письмових звітів із проектної роботи. Викладач аналізував одержану інформацію та використовував її для загального оцінювання роботи студентів.

Особливий інтерес проявили студенти, працюючи в таких проектах, як: «Педагоги Чернігівщини», «Відомі люди нашого краю», «Відроджуємо забуті імена», «Скарби народної педагогіки», «Формування позитивної мотивації молодших школярів», «Педагогіка гуманізму – педагогіка сучасності», «Великий Добротворець», «Сім стежок Григорія Сковороди» та ін.

Спостереження за роботою студентів на всіх етапах проектної діяльності, аналіз результатів, спілкування із студентами дозволило зробити висновок: метод проектів сприяє формуванню у студентів пошуково-дослідницьких, технологічних та інформаційних компетентностей, розвитку творчості, інтелектуальної активності, виробленню навичок використання інформаційно-телекомунікаційних технологій у проведенні навчальних занять, навичок роботи в групі. Все це підвищує мотивацію студентів, оскільки в даному випадку засвоєння навчальної інформації стає не ціллю, а засобом створення кінцевого продукту діяльності. Крім того, метод проектів пов'язує навчальну і позанавчальну діяльність, розвиває такі якісні характеристики особистості, як потребу в самоосвіті та вміння взаємодіяти.

Особливе значення проектного методу полягало в тому, що він сприяв активному включенню студентів у навчальну діяльність, в якій кожний

студент приймає власну відповідальність за особистісне просування у навчанні, він поряд з викладачем виступає рівноправним суб'єктом навчання. Така діяльність передбачала доречний розподіл функцій та ролей між її учасниками, прийняття кожним студентом певних обов'язків, самостійне планування своїх дій та дій товаришів, самостійний пошук інформації, обмін думками, вибір прийомів звітності за власну роботу, самоаналіз та самокорекцію, взаємоконтроль і взаємооцінку тощо, що потребувало відповідального ставлення кожного студента і групи в цілому. Метод проектів не ізолював студентів один від одного, а навпаки сприяв вихованню гуманних взаємин між ними, встановленню стосунків відповідальної залежності, побудованих на принципах взаємодопомоги і співробітництва.

У процесі навчальної діяльності з використанням методу проектів студенти демонстрували високі результати засвоєння знань, формування вмінь перш за все тому, що слабкі студенти виконують за обсягом будь-яких завдань на 20-30% більше, ніж під час традиційних методів.

Згадані вище методи і форми застосовувалися у певній системі з урахуванням структури і етапів процесу формування соціальної відповідальності студентів. Ретельно продуманий, аргументований, чіткий виклад теоретичного матеріалу на аудиторних заняттях і система методичного забезпечення, яка включала практичні, пошукові і дослідницькі завдання з розв'язання системи педагогічних задач у діяльності вчителя початкових класів, активізували інтерес до професійно-пізнавальної діяльності, стимулювали аналітико-рефлексивну діяльність студентів у процесі роботи з конкретними педагогічними явищами, проблемами, формували відповідальне ставлення до виконання навчально-виховних завдань.

Про успішність використання запропонованих у ході формувального етапу експерименту методів у процесі вивчення предметів психолого-педагогічного циклу свідчать такі характеристики студентів: стійкий позитивний результат навчання; високий рівень пізнавальної самостійності й активності; стабільний інтерес до розв'язання педагогічних задач та інноваційних видів діяльності; мотиваційно-ціннісне ставлення до професійного удосконалення; самостимулювання й самоорганізація; самостійне визначення у пошуку методологічних і теоретичних знань, необхідних для успішного вирішення педагогічних задач; пошук оригінальних методів і гнучкість у розв'язанні педагогічних задач; бажання довести почате до успішного кінця; інтерес до роботи в команді. Все це в комплексі сприяло підвищенню рівнів сформованості соціальної відповідальності студентів, забезпечувало її динаміку.

Висновки... Таким чином, теоретико-практична діяльність видатного педагога А. С. Макаренка містить цінні напрацювання у вирішенні проблеми формування відповідальності особистості, які можуть бути успішно використані у сучасній педагогічній науці та практиці підготовки майбутнього вчителя.

Література

1. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11>
2. Макаренко А. С. Твори: в 7-ми т. – Т. 1 / Антон Макаренко. – К. : Рад. школа, 1953. – 425 с.

3. Макаренко А. С. Воспитание гражданина / Сост. Р. М. Бескина, М. Д. Виноградова. – М. : Просвещение, 1988. – 308 с.

4. Ореховский А. И., Поляков В. В. Воспитание ответственности личности в коллективе / Александр Ореховский, Валерий Поляков. – Барнаул, 1971. – 232 с.

5. Сметанський М. І. Формування соціальної відповідальності вчителя / Микола Сметанський. – Вінниця, 1993. – 91 с.

6. Сперанский В. И. Социальная ответственность личности: сущность и особенности формирования / Владимир Сперанский – М. : Изд-во Москов. ун-та, 1987. – 152 с.

ТЕОРІЯ КОЛЕКТИВУ А.С.МАКАРЕНКА ТА МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЇЇ ПОЛОЖЕНЬ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

***Вікторія Кузнєцова,**
студентка III курсу
відділення «Початкова освіта»,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка.
Науковий керівник: Кочерга О.М., к.п.н.*

Особливою заслугою А.С. Макаренка було те, що він вперше в історії розвитку педагогічної думки розробив чітку теорію колективу.

Основоположним принципом педагогічної системи А.С. Макаренка є принцип виховання в колективі. Колектив розглядався ним як універсальний метод виховання, котрий є загальним і єдиним, в той же час дає можливість кожній окремій особистості розвивати свої здібності, зберігати свою індивідуальність, йти вперед по лініях своїх нахилів. Антон Семенович наголошував: «Колектив – це соціальний живий організм, який через те і організм, що він має органи, що там є повноваження, відповідальність, співвідношення частин, взаємозалежність, а якщо нічого цього немає, то немає і колективу, а є просто юрба або зборище» [3].

А.С. Макаренко розробив і апробував методіку колективістського виховання, технологію її втілення: обґрунтував теорію дитячого колективу, розкрив основні його ознаки (наявність спільної соціально цінної мети; спільна діяльність, спрямована на досягнення цієї мети; відносини відповідальної залежності; наявність органів самоврядування); визначив стадії його розвитку, шляхи формування і методіку використання виховних можливостей колективу. Згідно з вченням педагога-класика, характерними ознаками стилю життя і діяльності дитячого колективу є: мажор, почуття власної гідності, здатність до орієнтування, почуття захищеності, здатність до гальмування, звичка поступатися товаришеві, єдність колективу.

Історична заслуга А.С. Макаренка полягає, зокрема, в тому, що він теоретично і практично визначив шляхи побудови такого виховуючого колективу, який створює найбільш сприятливі умови для всебічного розвитку особистості, підготовки її до життя, здійснення комплексного підходу до виховання. Виховуючий колектив, як його розумів Антон Семенович, ніби об'єднує силу різних впливів природи, суспільства,

продуктивної праці на особистість, коли виховання досягається не словесними повчаннями, а тільки через життя, роботу, прагнення самого колективу.

Питання про виховання молодого покоління в душі колективізму було провідним, корінним питанням радянської педагогіки з перших же днів її існування. Велика заслуга педагога полягає в тому, що він просунув це питання далі, указавши ряд глибоко обґрунтованих і успішно перевірених на практиці методів виховання. Виховання в колективі й через колектив – це центральна ідея його педагогічної системи. «Задача нашого виховання зводиться до того, щоб виховати колективіста», – говорить А. С. Макаренко в статті «Деякі висновки з мого педагогічного досвіду» [3]. Виховання в колективі й через колектив він висвітлює в художньо-педагогічних і теоретичних творах.

А.С. Макаренко вважав, що впливати на окрему особистість можна, діючи на колектив, членом якого є ця особистість. Це положення він називав «принципом паралельної дії». У цьому принципі реалізується вимога колективу – «усі за одного, один за всіх». «Принцип паралельної дії» не виключає, однак, застосування «принципу індивідуальної дії» – прямого, безпосереднього впливу педагога на окремого вихованця. Одним з найважливіших законів колективу А.С. Макаренко вважав «закон руху колективу» [3].

Розробляючи теорію і практику колективу, педагог писав: «Яка чудова, захоплююча діалектика! «Вільний ... колектив не здатний стояти на місці. Форма існування вільного людського колективу – рух уперед, форма смерті – зупинка» [3, с.141]. Вихователь, який працює з колективом, повинен: по-перше, стимулювати розвиток конкретного колективу; по-друге, змінювати тактику, напрямки, методи роботи з вихованцями і колективом взагалі залежно від стадійності його розвитку.

Щоб стати колективом, група повинна пройти нелегкий шлях якісних перетворень. На цьому шляху А.С. Макаренко виділяє декілька стадій (етапів).

1 стадія – становлення колективу. В цей час колектив виступає, насамперед, як мета виховних зусиль педагога, який намагається організаційно оформити групу (клас, гурток і т.д.) перетворити в колектив. Організатор колективу – педагог, від нього ідуть усі вимоги. Важливо сформулювати вихованцям систему педагогічних вимог, рішучих за формою, зрозумілих за змістом, з певними елементами навіювання. Перша стадія вважається завершеною, коли в колективі виділяється і починає працювати актив, коли вихованці об'єднуються на основі спільної мети, спільної діяльності і спільної організації. Актив готують з учнів, які добре вчаться, виконують вимоги шкільного режиму і правила для учнів, вимогливі до себе й до інших, мають організаторські здібності.

На 2 стадії посилюється вплив активу. Тепер вже актив не тільки підтримує вимоги педагога, але і сам висуває їх до членів колективу, керуючись своїми поняттями про те, що приносить користь, а що – ні. Робота з активом на цьому етапі потребує уваги педагога, оскільки ядро активу ще не має досвіду роботи.

Особливу увагу приділяють засвоєнню органами самоврядування своїх прав і обов'язків, методів роботи. Розширюється актив. Іноді на цій стадії може утворитися і неофіційна група, яка протиставляє себе активу.

Проте наявність органів самоврядування допомагає вчителю справлятися з нею.

На 3 стадії вимоги висуває колектив. Цього досягають, згуртувавши вихованців у єдиній діяльності. Педагог працює з активом, допомагає йому завойовувати авторитет серед учнів, контролює його діяльність, прагнучи залучити до нього найбільше учнів з метою посилення його виховних можливостей. Вимоги педагогів і активу учнів стають лінією поведінки всього учнівського колективу.

На 4 стадії кожен учень сприймає колективні, загальноприйняті вимоги як вимоги до себе. Створюють умови для нових, складніших вимог, які висуваються в процесі розвитку колективу, розширюються права та обов'язки активу, ускладнюються види діяльності колективу.

На всіх стадіях розвитку учнівського колективу педагоги цілеспрямовано працюють над його згуртуванням. Важливою у цій роботі є система – низка послідовно поставлених перед колективом цілей, досягнення яких зумовлює перехід від простого задоволення до глибокого почуття обов'язку.

А.С. Макаренко діалектику розвитку колективу поєднував з діалектикою розвитку вимог. «Без щирої, відвертої, певної, палкої і рішучої вимоги, – писав він, – не можна починати виховувати колектив, і той, хто думає почати з хитких, підлабузницьких умовлянь, робить помилку. Вимога, висловлена у формі, що не припускає заперечень, необхідна на початку в кожному колективі. Друга стадія розвитку цієї вимоги, коли на ваш бік перейшли перший, другий, третій, четвертий активіст, коли навколо вас організується група хлопчиків або дівчаток, які свідомо хочуть підтримати дисципліну. Я поспішав з цим. Я, незважаючи на те, що ці хлопчики або дівчатка мають також багато недоліків, намагався швидше набрати таку групу активістів, які підтримували мої вимоги своїми вимогами, що їх вони висловлювали на загальних зборах, у своїй групі, своїми думками. Це друга стадія розвитку вимоги, коли навколо мене утворювалось таке ядро. І, нарешті, третя стадія розвитку такої вимоги, коли вимагає колектив. Це – той наслідок, що винагороджує вас за нервову працю першого періоду. Коли вимагає колектив, коли колектив збився в певному тоні й стилі, робота вихователя стає математично точною, організованою роботою» [2, с. 125].

Важливим чинником, що сприяє розвитку і становленню колективу, є система перспективних ліній. Перспектива – це мета, «завтрашня радість», що виступає стимулом у діяльності колективу й окремих його членів [2, с.131].

А.С. Макаренко розрізняв три види перспектив: близьку, середню і далеку [2]. Близька перспектива висувається перед колективом, що знаходиться на будь-якій стадії розвитку, навіть на початковій. Близькою перспективою може бути, наприклад, спільна прогулянка, похід в цирк або театр, цікава гра-змагання і т. д. Основна вимога до близької перспективи полягає в тому, що вона повинна спиратися на особисту зацікавленість: кожен вихованець сприймає її як власну завтрашню радість, прагне до її здійснення, передчуваючи очікуване задоволення. Вищий рівень близької перспективи – це перспектива радості колективної праці, коли вже один образ спільної справи захоплює дітей як приємна близька перспектива.

Середня перспектива, на думку А.С. Макаренка, полягає в проекті колективної події, яка дещо віддалена в часі. Для досягнення цієї

перспективи потрібно докласти зусиль. Прикладами середніх перспектив, що одержали поширення в сучасній шкільній практиці, можна назвати підготовку до проведення спортивного змагання, шкільного свята, літературного вечора. Середню перспективу найдоцільніше висувати тоді, коли в класі вже сформувався хороший працездатний актив, який може виступити з ініціативою і повести за собою всіх школярів. Для колективів на різних рівнях розвитку середня перспектива повинна диференціюватися за часом і складністю.

Далека перспектива – це віддалена в часі, найбільш соціально значуща і вимагає значних зусиль для досягнення цілей. У такій перспективі обов'язково поєднуються особисті і суспільні потреби. Приклад найбільш поширеної далекої перспективи – успішне закінчення школи і подальший вибір професії. Виховання на далекій перспективі дає значний ефект лише тоді, коли головне місце в колективній діяльності займає праця, коли колектив захоплений спільною діяльністю, коли для досягнення поставленої мети потрібні колективні зусилля.

Система перспективних ліній повинна пронизувати колектив. Побудувати її потрібно так, щоб у будь-який момент часу колектив мав перед собою яскраву захоплюючу мету, жив нею, докладав зусилля для її здійснення. Розвиток колективу і кожного його члена в цих умовах істотно прискорюється, а виховний процес протікає природно. Вибирати перспективи треба з таким розрахунком, щоб робота закінчилася з реальним успіхом. Перш ніж ставити перед учнями важкі завдання, необхідно врахувати і суспільні потреби, і рівень розвитку та організованості колективу, і досвід його роботи. Безперервна зміна перспектив, постановка нових і все більш складних завдань – обов'язкова умова прогресивного руху колективу.

Давно встановлено, що безпосередній вплив педагога на учня з ряду причин може бути малоефективним. Кращі результати дає вплив через оточуючих його школярів. Це враховував А.С. Макаренко, обґрунтовуючи принцип паралельної дії [2]. У його основі – вимога впливати на школяра не безпосередньо, а опосередковано, через первинний колектив. Кожен член колективу виявляється під «паралельним» впливом, принаймні, трьох сил – вихователя, активу і всього колективу. Вплив на особистість здійснюється як безпосередньо вихователем, так і опосередковано через актив і колектив. При підвищенні рівня сформованості колективу безпосередній вплив вихователя на кожного окремого вихованця слабшає, а вплив на нього колективу посилюється. Принцип паралельної дії застосовуємо вже на другій стадії розвитку колективу, де роль вихователя і сила його виховного впливу ще значні. На більш високих рівнях розвитку колективу зростає вплив активу і колективу. Це не означає, що вихователь повністю перестає прямо впливати на вихованців. Тепер він усе більше спирається на колектив, який вже сам стає носієм виховного впливу (суб'єктом виховання). У працях А.С. Макаренка знаходимо численні приклади успішного здійснення принципу паралельної дії. Наприклад, він ніколи сам не шукав конкретних винуватців порушень, надаючи колективу право аналізувати їх вчинки, а сам лише мимовільно направляв дії активу.

А.С. Макаренко радив керуватися даним принципом дуже обережно, так як колектив може покарати винних дуже суворо.

Велике значення А.С. Макаренко надавав стилю внутрішньоколективних відносин. Відмінними ознаками сформованого колективу він вважав:

- 1) постійну готовність вихованців до дії;
- 2) відчуття власної гідності, що впливає з уявлення про цінність свого колективу, гордості за нього;
- 3) дружнє єднання його членів;
- 4) відчуття захищеності кожного члена колективу;
- 5) активність, що проявляється в готовності до впорядкованої, ділової дії;
- 6) звичка до гальмування, стриманості в емоціях і словах [3].

Думки А.С. Макаренка про головні напрями організації колективу містять у собі різноманітні аспекти діяльності та багатосторонній вплив на особистість вихованця. Дослідник його спадщини М.П. Ніжинський виділяє їх за такими напрямками:

– уповноважені колективу повинні добиватися всебічного підвищення його політичного і культурного рівня, регулювати товариські взаємини, привчати дітей розв'язувати конфлікти без сварок і бійок, рішуче боротися з найменшими спробами насильства старших або більш сильних над молодшими і слабшими;

– кожен член колективу щоденно повинен виявляти себе в праці, а тому особливим завданням активу є виховання у кожного поваги до праці, до відпочинку і занять інших. Це виховання передбачає не тільки засвоєння правильних уявлень, а й вироблення правильних звичок. Зазначених вимог обов'язково треба дотримуватися і в процесі шкільних занять;

– дисципліна завжди виступає як форма суспільного добробуту людей. Такою вона може бути тільки в тому випадку, якщо будується за системою активізації особистості в найрізноманітніших галузях трудового і громадського життя. Але для того щоб дисципліна сприймалася як явище моральне і політичне, у кожному колективі дітей слід роз'яснювати її необхідність, забезпечувати додержання доцільного, точного режиму. Покарання, спрямовані на зміцнення дисципліни, повинні, головним чином, впливати на колектив і мати форму морального осуду;

– громадська думка – регулятор поведінки учнів. Для людей загальні збори є вищим органом, який відбиває громадську думку колективу. Тому дитячим загальним зборам слід приділити велику увагу. Для формування особистості вони матимуть особливу цінність, коли предметом їх обговорення будуть щоденні справи і перспективні лінії розвитку закладу, які пов'язують вихованців із загальнонародними інтересами;

– розвиток перспективи закладу в цілому і кожної дитини зокрема слід нерозривно пов'язувати зі стилем роботи в колективі. Кожний дитячий заклад повинен мати свій стиль і тон, а нормальний тон може бути тільки один – життєрадісність, спокійна ділова обстановка, що виключає постійну крикливу бурхливість. Мажор, бадьорість колективу забезпечуються злагожденістю й організованістю того, крім того, єдністю, активністю людей і одночасно вмінням гальмувати себе, коли потрібно. Особливою формою гальмування є ввічливість, яку треба всіляко рекомендувати вихованцям [6].

Отже, у процесі різноманітної діяльності колективу кожен його член розвиває в собі потребу бути уважним до інтересів інших людей, потребу

високої моральності, тобто бажання збагачувати духовне життя [1, с.16]. Ці думки А.С. Макаренка неоднозначно оцінювалися сучасниками. Хоч офіційно владні структури створювали культ «вчення А.С. Макаренка», насправді ж положення талановитого педагога повсюдно ігнорувалися. Взяти хоча б його погляди на дитячий колектив. А.С. Макаренко вважав первинним колективом не звичайне об'єднання дітей для навчальної роботи, а значно ширше. У своїй лекції «Педагогіка індивідуальної дії» він писав: «У моєму досвіді я прийшов до такої організації, коли первісний колектив не охоплював ні класних шкільних інтересів, ні виробничих інтересів, а був тим осередком, в який і шкільні, і виробничі інтереси приходили від різних груп. Ось чому я останнього часу зупинився на загоні, до якого входили й школярі різних класів і робітники різних виробничих бригад» [1, с.111]. Отже, за А.С. Макаренко первинний колектив не клас, в якому об'єднані однолітки для розв'язання навчально-виховних завдань, інтереси такого об'єднання впливають із «соціального синтезу». Такого колективу практика радянської школи не створила, і експериментальне досягнення видатного педагога не знайшло підтримки в системі так званого комуністичного виховання.

Суттєвим структурним компонентом, що сприяє розвитку колективу, його впливу на особистість, є актив і органи самоврядування. А.С. Макаренко, приділяючи велику увагу активу, писав: «Актив є тим здоровим, необхідним у виховному дитячому закладі резервом, який забезпечує наступність поколінь у колективі, зберігає стиль, тон і традиції колективу. Підростаючий актив змінює в громадській роботі вихованців, які закінчили заклад, і таким чином забезпечується єдність колективу» [2].

А.С. Макаренко визначив передумови, за яких діяльність органів самоврядування буде актуальною й ефективною:

- адміністрація закладу, в тому числі педагогічна, не має замінювати органи самоврядування;
- рішення органів самоврядування має бути виконане;
- якщо рішення хибне, то керівники виховного закладу мають апелювати до загальних зборів і домагатися його відміни, а не скасовувати таке рішення;
- адміністрація має здійснювати вплив на органи самоврядування на демократичних засадах через педагогів, які користуються особливою повагою у вихованців;
- робота в органах самоврядування не має займати у вихованців багато часу, щоб це не здалося переобтяжливим;
- керівники виховного закладу не повинні контролювати роботу органів самоврядування.

Особливу увагу А.С.Макаренко приділяв вихованню дисциплінованості і наголошував: «Дисципліну не треба розглядати як засіб виховання. Дисципліна є результат виховного процесу, результат насамперед зусиль самого колективу...» [2, с. 114]. Первинний колектив А.С. Макаренко бачив різновіковим, у радянській же школі ним вважався клас, тобто об'єднання однолітків. За твердженням А.С. Макаренка, первинний колектив об'єднує 10-12 осіб, а колектив учнів школи не повинен перевищувати тисячі.

Приклади ігнорування поглядів педагога на організацію навчання і виховання учнівської молоді можна продовжувати. Сюди ж варто віднести і його бачення системи перспективних ліній, основних етапів розвитку

колективу, його законів руху тощо. Зупинимося на тому, що колектив досяг поставленої мети, а нових перспектив перед собою не поставив, наступає самозаспокоєння, немає більше прагнень, що надихають учасників колективу, немає в нього майбутнього. Розвиток колективу зупиняється. Колектив завжди повинен жити напруженим життям прагненням до певної мети. Відповідно до цього Макаренко вперше в педагогіці висунув і розробив важливий принцип, який він назвав «системою перспективних ліній». «Людина не може жити на світі, якщо в неї немає попереду нічого радісного. Щирим стимулом людського життя є завтрашня радість... Найважливіше, що ми звикли цінувати в людині, – це сила й краса. Виховати людину – значить виховати в неї перспективні шляхи, по яких розташовується її завтрашня радість. Можна написати цілу методику цієї важливої роботи. Вона полягає в організації нових перспектив. Мистецтво педагога полягає в тому, щоб сполучати своє керівництво, свої педагогічні вимоги з більшими реальними правами колективу» – така в коротких словах сутність «системи перспективних ліній» А.С. Макаренка, що є однією із частин його навчання про виховання й колектив. Правильно здійснювана в педагогічній практиці, вона будить у вихованців впевненість у їхніх силах, піднімає їхнє почуття власного достоїнства, розвиває волю і наполегливість, підтримує бадьорість і життєрадісність і спонукає колектив прагнути до нових досягнень.

Література

1. Бурдун В. Взаємодія сім'ї і школи в трудовому вихованні школярів / В. Бурдун // Рідна школа. – 2003. – № 12. – С. 35–36.
2. Галів М.Д. Актуальність і неактуальність у вивченні творчості А. Макаренка / М.Д. Галів // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – № 4. – С. 78–84.
3. Концепція Нової української школи.
4. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української педагогіки / О.О. Любар, М.Г. Стельмахович, Д.Т. Федоренко. – К.: 1999. – С. 265-292.
5. Макаренко А. С. Виховання в праці / А. С. Макаренко // Твори у 7-ми т. – К. : Радянська школа, 1954. – Т. 4. – 454 с.
6. Макаренко А. С. Методика виховної роботи / А.С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1990. – 366 с.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ А.С.МАКАРЕНКА В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ

*Яна Лутаєнко,
студентка IV курсу
відділення «Початкова освіта»,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка.
Науковий керівник: Котеленець В.М.*

Сьогодні актуальна тема гуманістичної спрямованості освіти. Педагогічна система А. С. Макаренка в своїй основі має гуманний підхід до вихованців. Ідея полягає в тому, що кожна людина має великий потенціал, який можна розвинути і виховати особистість, яка є носієм

прогресу в суспільстві . Умовою такого розвитку є правильно підібрані педагогічні та соціальні умови . При організації сучасної системи освіти, необхідно враховувати один з основних принципів діяльності А. С. Макаренка - пред'явлення вимог до людини в поєднанні з повагою до його особистості. Керуючись цим положенням, Макаренко зміг вирішити проблему, яка має місце в сучасних системах виховання: або авторитарність і, як наслідок, пригнічення особистості, домінування нею або надмірну її повагу і зайва індивідуалізація, що ведуть до відсутності належного контролю в виховному процесі. Слід звернути увагу на ще одну ідею А. С.. Він підкреслював, що людина виховується суспільством, і особистість, як результат виховання, повинна відповідати суспільним критеріям. Тому даний процес повинен знаходити під контролем всіх членів суспільства. А. С. Макаренко говорив про те, що «вимоги суспільства дійсні тільки для епохи, величина якої більш-менш обмежена. Ми можемо бути абсолютно впевнені в тому, що до наступного покоління будуть пред'явлені дещо змінені вимоги». Тобто, він передбачав настання часу, коли знання будуть стрімко втрачати свою актуальність.

У педагогічну систему, розроблену А.С. Макаренко, вписуються сьгоднішні вимоги до оцінки результатів освітнього процесу, підвищення якості механізму оцінки якості освіти.

Педагог акцентував увагу на вивченні особистості учнів. Фіксовані спостереження за вихованцями полягали в складанні їх індивідуальних характеристик, на основі спостережень під час різних видів діяльності.

Основна ідея, яка пронизувала всю педагогічну діяльність А.С.Макаренка – теорія виховання колективу. Така форма педагогічного процесу передбачала інтеграцію освітньо-виховного процесу з працею. В такому методі організації, збудованому згідно концепції Макаренка, в учнів формуються певні норми і взаємини, характерні людському колективу [1].

Сьогодні організація виховного процесу як і раніше в своїй основі має необхідність формування колективу, приділення уваги трудовому вихованню, принцип гуманізму і формуванні соціально-значущих цінностей - культурних і моральних. А.С. Макаренко приділяв велику увагу вихованню, що є актуальним і сьогодні, так як виховання - обов'язковий компонент сучасної освіти, яке ґрунтується на інтересах суспільства і держави. У своїх творах 20-х років А.С. Макаренко не раз згадує про свою прихильність ідеям радянського соціального виховання [2].

У його творчості отримали закономірне втілення і розвиток нові педагогічні ідеї: єдина трудова політехнічна школа, з'єднання загальної освіти з продуктивною працею, виховання у праці і колективі, формування особистості дбайливого господаря-трудівника, громадську думку і самоврядування в колективі, гуманне ставлення між педагогами та вихованцями, реалізація нової економічної політики в господарстві колоністів, зв'язок з життям трудового народу і навколишнім середовищем, організація життєдіяльності вихованець в в атмосфері задоволення як громадських, так і особистих інтересів [3].

У наш час створюються всі умови для трудової підготовки школярів. При всіх школах створюються навчальні майстерні, хімічні, фізичні та інші кабінети і лабораторії, а в сільській місцевості також і пришкольні сільськогосподарські ділянки. Це розкриває перед школою, учнями величезне поле творчої діяльності, сміливих пошуків. Макаренко прийшов до важливого висновку, що праця в застосуванні до виховання може бути

організованою різноманітно і в кожному окремому випадку може дати різний результат.[4]

Таким чином, поширення ідей А.С. Макаренка і впровадження їх в практику виховання молоді у нашій країні наочно свідчать про подальший розвиток педагогічної теорії і практики, про її зростаючої зв'язку з життям нашого суспільства. Його теорія діє в сучасній школі безвідмовно. Слід тільки враховувати важливу думку: брати у А.С. Макаренка треба не конкретний, готовий досвід, а ідею досвіду, ідею його методу.

Література

1. Макаренко, А. С. Методика організації виховного процесу : переклад з рос. видання / АПН РРФСР; А.С. Макаренко; за ред. Г.С.Макаренко. – К.: Радянська школа, 1951. – 86 с.
2. Макаренко А.С. Лекції про виховання дітей. Ї А.С.Макаренко. - Твори. – т.4. – С.335-420.
3. Макаренко А.С.С любовью и тревогой. Сб. / Сост., вступ. ст., прим. А.К. Романовского, А.Т. Губко. – К.: Изд-во УСХА, 1989. – 14 с.
4. Макаренко А.С. Книга для батьків / А.С.Макаренко. – К.: Рад.шк., 1973. – 278 с.

А.С.МАКАРЕНКО ПРО ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

*Тетяна Рубан,
студентка III курсу
відділення «Початкова освіта»,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка.
Науковий керівник: Кочерга О.М., к.п.н.*

В усі часи і в усіх народів родинне виховання було і є незмінною цінністю, головною духовною основою життя нації, могутнім соціальним феноменом, який найтісніше об'єднує людей, неперевершеним чинником самовиявлення людини в усіх її іпостасях: немовля, дитина, підліток, юнак (дівчина), чоловік (жінка), син (дочка), дідусь, бабуся, онук.

Сім'я – мала соціально-психологічна група, члени якої пов'язані шлюбними або родинними стосунками, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю. Її соціальна роль обумовлена потребою суспільства у фізичному і духовному відтворенні населення. Завдяки проживанню в сім'ї, цілеспрямованим її зусиллям людина пізнає, осягає свою людську сутність, обов'язки перед іншими людьми, передусім перед батьками і дітьми, утверджує в собі все людське. Для цього вона повинна вирости в сім'ї, в якій панує дух любові, чуйності, турботливого ставлення одне до одного. Відчуваючи любов до себе, спостерігаючи, у чому це виявляється, дитина вчиться любити інших людей. А любов до дитини виростає із взаємної любові батьків, від уроків любові, отриманих ними у своєму дитинстві, від щирості їхніх стосунків зі своїми батьками.

Сім'я – це соціальний феномен, який виконує багато функцій. З-поміж них найбільш значущою є виховання дітей, про яке Антон Макаренко писав: «Виховання є процес соціальний у найширшому розумінні. Виховує все: люди, речі, явища, але насамперед і найбільше – люди. З них на першому місці – батьки і педагоги. З усім складним світом

навколишньої дійсності дитина входить у незліченні стосунки, і всі вони неминуче розвиваються, переплітаються, ускладнюються з фізичним і моральним зростанням самої дитини. Спрямувати цей розвиток і керувати ним – завдання вихователя» [1, с. 6].

Відомі педагоги наголошували на тому, що виховання – складна, але доступна кожній дорослій людині напружена праця, яка потребує постійної уваги, щирості, справедливості. Це ґрунтовна, систематична, відповідальна робота. Батьки мають чітко визначити конкретну мету виховання, деталізувати й продумати програму її досягнення. Адже правильно виховувати дитину набагато легше, ніж потім її перевиховувати.

Проблеми сімейного виховання та усвідомленого батьківства вдало розв'язував А.С. Макаренко. Він одним із перших в Україні не тільки увів термін «педагогічна технологія», а й увів поняття технології організації виховного процесу. Він наголошував на важливості для свідомого та відповідального виховання таких процесів, як прогнозування, моделювання, планування, проектування, організація взаємин. Фундаментом його системи виховання була народна основа, рід. А сім'я, зокрема багатодітна, стала основою організаційної технології виховної діяльності колективу. А.С. Макаренко вважав, що «виховання дітей – найголовніша сфера нашого життя. Наші діти – це майбутні громадяни нашої країни й громадяни світу. Наші діти – це майбутні батьки й матері, вони теж будуть вихователями своїх дітей. Наші діти – наша старість. Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, наші сльози, наша провина перед людьми, перед усією країною» [1].

Вирішальним фактором у вихованні дітей є поведінка батьків. Справжнє виховання потребує не часу як такого, а якісного його використання, почуття відповідальності. І чим дитина старша, тим менше вона потребує часу і тим більше – відповідальності.

Педагог-класик вважав, що керувати дитиною, спрямувати її, а не оберігати від життя, – це найвідповідальніше завдання батьків. Він був переконаний, що підхід до вихованця має бути з оптимістичною гіпотезою, нехай навіть з деяким ризиком.

Свою концепцію сімейного виховання А.С. Макаренко виклав у працях «Книга для батьків» (на жаль, із задуманих чотирьох томів педагог встиг написати лише один), «Лекції про виховання дітей», статтях і багатьох виступах. Педагог обґрунтував багато принципів сімейного виховання, які є актуальними й дотепер. Це : загальні умови виховання в сім'ї, вплив її структури на дитину, роль авторитету й прикладу батьків у виховному процесі тощо.

А.С. Макаренко завжди підкреслював, що «Книга для батьків» аж ніяк не методика сімейного виховання, оскільки її мета – привернути увагу батьків, вихователів до вузлових питань сім'ї. І справді, невмируща цінність книги та інших робіт у тому, що вони допомагають формувати педагогічне мислення у батьків, розв'язують складні етичні проблеми, ґрунтуючись на аналізі мотивів поведінки й учинків людей у конкретних соціально-політичних і економічних умовах.

Майже всі проблеми пов'язані з вихованням дітей у родині, котрі досліджував видатний педагог, залишаються болючими і для нас. Це насамперед загальні умови сімейного виховання, виховне значення

структури сім'ї та специфіка виховання однієї дитини, сімейний колектив та його особливості, роль батька й матері та їхнього авторитету у вихованні дітей, внутрішньо родинні стосунки й умови, які на них впливають, статеве виховання дітей у загальній системі сімейного виховання, взаємозв'язок сім'ї і школи.

Звертаючись до батьків і матерів, видатний педагог наголошував: «питання про структуру сім'ї – питання дуже важливе, і до нього треба ставитися цілком свідомо. Дуже хворобливо позначається на вихованні дитини, якщо батьки не живуть разом, якщо вони розійшлися. Часто діти стають предметом розбрату між батьками, які відверто ненавидять один одного і не приховують цього від дітей»[1, с. 339].

Якщо батьки по-справжньому люблять своїх дітей і хочуть їх виховати якнайкраще, то як зазначав Антон Семенович, «вони намагатимуться і свої взаємні незгоди не доводити до розриву і цим не ставити дітей у найскрутніше становище»

Для того, щоб дорослі члени могли належним чином виконувати покладені на них ролі, вони повинні мати в очах своїх дітей авторитет. Сенс авторитету, зазначав А.С. Макаренко, полягає в тому, що він не потребує ніяких доказів і приймається як безсумнівне достоїнство старшого, як його сила і цінність.

Щоб добитися дисциплінованості, слухняності дітей, деякі батьки вдаються до створення авторитету, побудованого на фальшивих основах. Ось деякі з них, які виділені А.С.Макаренком::

- авторитет придушення – найстрашніший для дітей, але не найшкідливіший – властивий батькам набундюченим, завжди сердитим, жорстоким, які за дрібницю кричать, беруться за різку чи ремінь, кожну провину дитини відзначають тілесним покаранням. З-під цього авторитету виходять люди або нікчемні, боязливі, затуркані, безвольні, або жорстокі самодури, що мстять за придушене дитинство;

- авторитет віддалі характерний для батьків-зверхників, які вважають, що діти стають дисциплінованими, слухняними, якщо якнайдалі від них триматися, поменше розмовляти, виступати у вигляді начальства. Цей авторитет шкідливий, бо перешкоджає духовній спільності між батьками і дітьми;

- авторитет чванства властивий зарозумілим батькам, які при дітях вихваляють свої достоїнства і недооцінюють інших людей. Під його впливом діти виростають хвастливими, що не вміють самокритично ставитись до своєї поведінки;

- авторитет педантизму характерний для батьків-бюрократів і формалістів, які все забороняють дітям. З-під нього виходять люди, що не вміють проявляти самостійність, ініціативність, а надіються на розпорядження інших;

- авторитет резонерства властивий батькам-менторам, які надокучують дітям частими повчаннями. З будь-якого приводу вони виголошують нудні і переважно одні і ті ж проповіді, до яких діти швидко привикають, не реагують на них і, в результаті, перестають поважати і слухати батьків;

- авторитет любові характерний батькам, які надмірно люблять своїх дітей. Ніжні слова, нескінченні поцілунки й пестощі сипляться на них безмежно. З-під такого авторитету виходять нещирі, брехливі егоїсти, першими жертвами яких стають самі батьки;

- авторитет доброти властивий занадто поступливим, лагідним батькам, які все дозволяють дітям, нічого не шкодують. Така батьківська доброта породжує дитячі примхи, незаконні бажання й вимоги. Під впливом цього авторитету вони починають керувати батьками;

- авторитет дружби характерний для батьків, які доводять дружні стосунки з дітьми до крайніх меж. Всяке виховання з боку батьків припиняється, і має місце зворотній процес – діти починають виховувати батьків, тобто грубо повчають, зневажають, кепкують над ними;

- авторитет підкупу властивий батькам, які дитячу слухняність купують різними обіцянками, подарунками тощо. В родині можливе певне заохочення дітей нагородами за добре навчання чи виконання якоїсь важливої роботи. Але ні в якому разі не можна дітей нагороджувати за слухняність, добре ставлення до батьків.

Окрім названих негативних батьківських авторитетів Антон Семенович наводить ряд інших, звертаючи увагу батьків на їх шкідливість. Бувають родини, в яких батько дотримується одного авторитету, а мати – іншого, і дітям доводиться маневрувати між ними. В багатьох родинах батьки взагалі не думають ні про який авторитет і виховують дітей як-небудь.

Фальшивим авторитетом батьків видатний педагог протиставив справжній, головною ознакою якого є життя, праця, громадська діяльність, громадське обличчя, громадське почуття батьків, їх поведінка, відповідальність за виховання дітей.

У системі родинного виховання центральне місце А.С. Макаренко відводив трудовій підготовці дітей. Він писав, що «правильне виховання не можна собі уявити як виховання нетрудове...». У виховній роботі праця має бути одним із основних елементів. Трудова участь дітей у діяльності родини повинна починатися дуже рано. Спочатку у грі, у формі елементарних доручень: відповідати за цілість іграшок, за чистоту й порядок у місці, де вони знаходяться, де діти граються. З віком дитини трудові доручення треба ускладнювати й відокремлювати від гри. Педагог не рекомендував батькам застосовувати будь-які заохочення чи покарання в галузі дитячої праці. Трудове завдання та способи його виконання самі собою повинні приносити дитині задоволення, щоб вона відчувала радість. Об'єктивна оцінка роботи дитини, схвалення її винахідливості, кмітливості, способів виконання повинні бути найкращою нагородою за виконану працю. Не треба карати дітей за невиконану чи погану роботу, а домогтися її виконання. Його думки з питань родинного виховання не можна вважати лише надбанням минулого, вони належать сучасності й належатимуть майбуттю, залишаються цінними, актуальними, глибоко повчальними для батьківської громадськості незалежної України.

Надзвичайно актуально звучать нині думки А.С.Макаренка про виховання у дітей почуття міри з перших років їхнього життя. Діти за своєю природою, як правило, дуже активні, але ця активність іноді виходить за межі корисної норми. Антон Семенович пропонував видавати малим кишенькові гроші. Таким чином є змога виховати в них співвідношення між активністю та матеріальним стимулом. Коли буде виховано саме такі почуття, батьки можуть не боятися, що на їхніх дітей вплине “вулиця”, яка, на думку дорослих, завжди винна у поганій поведінці синів і дочок. Те ж саме стверджує А.С.Макаренко й про

необхідність дотримання почуття міри в усьому і перш за все у дозуванні любові до своїх дітей. Саме надмірна любов вимагає дозування, як хінін і їжа, застерігав Антон Семенович.

І у наш час є такі дорослі, про яких писав видатний педагог. Вони виконують усі примхи дітей, пов'язані з матеріальними витратами, хоч це часто не по кишені сім'ї. Зрештою вихованці втрачають почуття міри. У свій час педагог-класик засуджував таких батьків і закликав, щоб вони не вважали своїх дітей «квітами життя», а виховували у них розумні потреби. «Квіти життя – це добре, – говорив Антон Семенович, – та ними треба не лише милуватися, як «розкішним» букетом. Ні, наші діти зовсім не такі квіти. Наші діти квітнуть у живому стовбурі нашого життя, це не букет, це чудовий яблуневий сад... Важко, звичайно, не милуватись таким садом, а ще важче не працювати у цьому саду. Будь ласка, займіться цим з дітьми: обкопуйте, поливайте, знімайте гусінь, зрізуйте сухі гілочки» [5].

А.С.Макаренко радив батькам ні за яких обставин не приносити себе у жертву, це призводить до того, що навіть у чесних, чудових сім'ях виростають самодури, егоїсти, споживачі.

Багато важливих питань поставив перед батьками у свій час Антон Семенович Макаренко, які звучать сьогодні надзвичайно актуально. Це й активна участь дітей у сімейному господарстві, завдяки якій вони привчаються до бережливої відповідальності, чесності й оперативності. Особливу увагу педагог звертав на виховання бережливості. Дитина має знати, підкреслював він, скільки праці вкладає людина, щоб річ, яку вона виготовляє і якою користується, була красивою. Якщо батьки зуміють сформувати у молодших бережливе ставлення до речей, то від цього залежатиме не лише благополуччя родини, а й розвиватимуться їхні громадянські якості. Виховуючи хазяйновитого члена сім'ї, ми тим самим виховуємо майбутнього громадянина, господаря, - слушно зауважував Антон Семенович. А.С. Макаренко категорично наполягав, щоб батьки одягали дітей у зручне вбрання без будь-яких зайвих бантиків та рюшиків. Він говорив, про те, що ці бантики, рюшики і складочки в одязі малят є жертвою батьківського жорстокого марносластва.

Антон Семенович радив батькам встановити так би мовити «демаркаційну лінію» у свідомості й побуті своїх дітей, яка б допомагала їм зрозуміти, що означає «красиво» у порівняно з «міщанським щастям». Ця лінія, проведена сім'єю у житті дітей, допоможе у вихованні їхньої свідомості, розумних потреб.

Щодо участі дітей у сімейному господарстві, А.С.Макаренко писав: батьки повинні не лише ознайомлювати їх з бюджетом родини, але й залучати до розподілу коштів на всілякі потреби. Він вважав також, що велике виховне значення має й та умова, коли юнаки і дівчата зароблені гроші віддають сім'ї.

У педагогічній спадщині А.С.Макаренка вперше у світовій педагогіці було дане наукове розв'язання проблеми статевого виховання дітей. Великий педагог виступав проти спроб виділити статево виховання в якусь окрему, автономну галузь виховної роботи. У цих питаннях, на його думку, вирішальними є «не якісь окремі способи, спеціально призначені для статевого виховання, а весь загальний обсяг виховної роботи, вся його картина в цілому». Не спеціальні методи, а дисципліна, моральне усвідомлення і спосіб громадського життя забезпечують належний рівень статевого виховання. Відкрите і дуже передчасне обговорення статевих

проблем викличе у дитини грубий раціоналістичний погляд на статеву сферу, покладе початок тому сексуальному цинізму, з яким ми сьогодні стикаємося на кожному кроці серед дітей, підлітків і молоді та який з особливою настирністю пропагують телебачення, інші засоби масової інформації, художня й світова література.

Статеве виховання, наголошував А.С.Макаренко, – це, передусім, виховання культури соціальної особистості, вироблення уміння з дитинства володіти власними почуттями, уявою, бажаннями, що виникають, своєчасно гальмувати їх; виховання тієї інтимної поваги до статевих питань, які іменуються недоторканністю і мудрістю. А.С. Макаренко давав поради щодо реалізації цього напрямку виховання. Питання про статеве виховання в сім'ї може бути вирішене правильно лише тоді, коли батьки добре усвідомлять саму мету, якої вони повинні досягти у статевому вихованні власних дітей. Статеве життя людини має суттєво відрізнятись від статевого життя тварин. Але буває, що статеве життя людини відрізняється від статевого життя тварин не в кращий, а в гірший бік. Суспільна мораль визнає нормальним і виправданим морально лише таке статеве життя, яке засноване на взаємному коханні і яке проявляється в сім'ї, тобто у відкритому громадянському союзі чоловіка і жінки, союзі, який має дві мети: людське щастя і народження та виховання дітей. Будь-яке інше статеве виховання буде обов'язково шкідливим. Якщо батьки такої мети перед собою не поставлять, якщо вони її не досягнуть, їхні діти будуть жити життям, повним різних драм, нещастя, всякого бруду та суспільної шкоди.

Повчальними й у наш час є думки Антона Семеновича про спільну роботу школи, сім'ї та громадськості. А.С.Макаренко вважав, що школа має керувати сім'єю, але тактовно. Треба вчити батьків правильного мистецтва виховання, бо вміння виховувати – це все-таки мистецтво, таке ж мистецтво, як добре грати на скрипці або роялі, добре малювати картини, бути хорошим фехтувальником або токарем. Та не можна навчити батьків правильно виховувати, якщо вони постійно не працюватимуть, не розширюватимуть свій кругозір у цій складній та відповідальній справі. Якщо ж сім'я дитину вже зіпсувала і її треба перевиховувати, то тут відповідальність на школу лягає подвійна, оскільки особливої уваги потребують не лише діти, а й їхні батьки.

Багато цінних думок і порад з питань сімейного виховання залишив нам А.С.Макаренко. Вони й сьогодні приносять велику користь батькам, які повсякчас повинні пам'ятати, що наші діти – це наша старість. Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це – наші сльози, наша провина перед іншими людьми, перед усією країною.

А.С.Макаренко – це педагог, який не залишив без уваги жодну галузь виховання дітей у родині. А його праця "Книга для батьків" має звучати як підручник благородства. Сучасним батькам слід врахувати побажання, які висловив педагог на допомогу у правильному вихованні.

- Не варто обмежуватися лише однією дитиною.

- Ваша власна поведінка – найвирішальніша річ, не забувайте, що ви виховуєте дитину в кожний момент вашого життя.

- Батьківська вимогливість до себе, батьківська повага до своєї сім'ї – найголовніший метод виховання.

- Навчити людину бути щасливою не можна, але виховати її так, щоб вона була щасливою, можна.

Звісно ж слід враховувати ці положення, але виховувати дітей не можна за одним чітким планом, адже кожна дитина є індивідуальною особистістю і потребує певного підходу.

Література

1. Макаренко А.С. Книга для батьків. / А.С.Макаренко. – К.: Радянська школа, 1986. – 436 с.
2. Макаренко А.С.Лекції про виховання / А.С.Макаренко. – К.: Радянська школа, 1972. – 334 с.

НОВАТОРСТВО А.С.МАКАРЕНКА В ПЕДАГОГІЦІ

*Надія Сич,
студентка IV курсу
відділення «Початкова освіта»,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка.
Науковий керівник: Котеленець В.М.*

Педагогічна діяльність А.С.Макаренка увібрала в себе кращі досягнення класичної та нової педагогіки. Його спадщина – досягнення всього прогресивного людства, яке прагне до гуманної освіти. Він вирішував складні педагогічні проблеми, які хвилюють нас і зараз. Його розробки в педагогіці не втратили свого значення і сьогодні.

Наукова творчість А.С.Макаренка невіддільна від процесу створення нової педагогіки, а його педагогічний досвід ми справедливо називаємо новаторським. Разом зі своїми товаришами і однодумцями А.С. Макаренко послідовно здійснював і шукав кращі методи розв'язання принципів народної освіти. Він одним із перших спробував дослідити діалектику взаємозв'язку педагогічних явищ. «Діалектика педагогічної дії настільки велика, що ніякий засіб не може бути ні позитивним, ні негативним, якщо його вплив не контролюється іншими...». Педагог писав, що людина не виховується частинами. Загалом мету виховання вчений розумів як програму людської особистості, програму людського характеру. Таку програму він розкрив у статті «Проблеми шкільного радянського виховання». При цьому «стандартн» програма передбачала: сміливість, мужність, чесність, працьовитість, патріотизм, знання, «всю картину людської особи». Тому до стандартної програми додавався «індивідуальний коректив». Останній особливо був важливим для виявлення «інтелектуальної еліти», майбутніх акторів, музикантів, художників, лікарів, педагогів, інженерів. Відомо, що серед 3 тис. випускників навчальних установ А.С. Макаренка таких було чимало.

Однією з центральних ідей ученого є ідея поєднання навчання з продуктивною працею. Важливим у її організації було врахування нахилів вихованців та використання нових технологій. Головними умовами ефективного впливу праці на зростаючу особистість вихованця, за вченим, є її систематичність, послідовність використання новітніх технологій, врахування нахилів кожного, а також поєднання з навчанням.

Осереддям системи А.С.Макаренка є його теорія колективу. Остання ґрунтується на ідеї «завтрашньої радості». Саме «завтрашня радість», оптимізм, мажор є важливим фактором успішного перевиховання в його установах.

У своїй теорії колективу А.С.Макаренко спирався на досвід виховання дітей у багатодітних родинах. Відомо, що у теорії розвитку колективу вчений виділяв 4 етапи. На першій стадії повноваження брав на себе керівник, оскільки відсутній актив, а вимоги першого були обов'язковими для всіх. Ця стадія має дещо спільне з подіями 1917 р. і є аналогом диктатури жовтневого перевороту («диктатура пролетаріату»).

Особливістю 2-ї стадії була наявність ядра (групи дітей, які свідомо підтримували керівника), тобто вимоги вихователя підтримувалися багатьма вихованцями. У 20-ті рр. у суспільстві таким ядром була ВКП /б/, яка підтримувала всі директиви ЦК ВКП /б/.

На 3-й стадії всі питання життя дитячого співтовариства вирішувались колегіально (більшістю голосів). Отже, вимоги до кожного ставив сам колектив, оскільки вони впливали з його рішень. Якщо, наприклад, більше половини вихованців підтримувало вихователя, то він уже міг ставити на голосування всіляке питання без ризику. Тим самим замість диктатури однієї особи створювалася диктатура колективу (у «Операційному плані роботи комуни ім. Ф.Дзержинського» А.С.Макаренка виділяє розділ «Диктатура колективу»). У суспільстві цей етап передбачав збільшення членів партії та створення блоку комуністів і безпартійних.

Нарешті 4-у стадію розвитку колективу педагог назвав стадією самовиховання, оскільки кожен член колективу брав на себе певні обов'язки і контролював їх виконання. У розвитку радянського суспільства такий рівень передбачався при остаточній перемозі комунізму. Загалом етапи розвитку і функціонування колективу Макаренка можливі лише за умови, коли і діти і дорослі знають один одного. Тому вчений заперечував створення в СРСР шкіл-гігантів.

Все ж досвід А.С. Макаренка по створенню первинних колективів успішно реалізується у сучасних дитячих будинках сімейного типу в Західній Європі (Австрія, Швейцарія, Іспанія).

Відкриттям ученого є «закон руху колективу». Для успішного формування особистості колектив мусить мати тенденцію до розвитку.

Однією з ознак колективу педагог вважав ідею захищеності (жоден вихованець, яким би він не був малим, слабосильним, новим у колективі, не повинен відчувати себе беззахисним). Тобто у макаренківському колективі не могло виникнути неформальних, асоціальних, а тим більше девіантних відносин. Вчений також довів, що розвинений колектив здатен «підтягувати» значно відсталіших у своєму розвитку вихованців. Все ж, як доводить сучасна психологія, колектив не завжди сприяє розвитку окремих особистостей (особливо обдарованих). Відомо й таке, що суспільство не завжди визнавало тих, які значною мірою випереджували у розвитку свій час.

Достатньо обґрунтованою є теорія родинного виховання вченого. Важливою умовою повноцінного виховання дітей, за переконанням А.С. Макаренка, є наявність повної сім'ї та двох дітей у ній. До умов успішного становлення особистості в родині він відносив наявність спільних інтересів, спільних справ та приклад батьків у всій життєдіяльності.

А.С. Макаренко вперше в радянській педагогіці поставив проблему технології виховання та педагогічної техніки. Відомим є його положення: «Я став майстром своєї справи лише тоді, коли навчився говорити з 15-20 відтінками "іди сюди" та навчився давати 20 нюансів обличчю, фігурі, голосу».

Цікавим фактом є те, що 1988 рік за рішенням ЮНЕСКО був названий роком А. С. Макаренка.

Як людина, як учений А.С. Макаренко був наділений неабиякими здібностями. Так, у комуні ім. Ф.Дзержинського був навіть гурток для вихованців «хто не бере участі ні в яких гуртках». Саме тут вихователі, старші, керівники визначали задатки кожного, хто ще не визначився, з тим, щоб спрямувати у подальшому енергію юних у діяльність одного з 25 гуртків.

Отже, короткий аналіз творчості А.С.Макаренка свідчить, що його система спрямована на формування працездатної, відповідальної особистості. А тому, природно, не слід відмовлятися від його досягнень лише тому, що вони утвердилися в епоху тоталітарного режиму. Виховні технології А.С.Макаренка і у наш час є актуальними за умови їх творчого використання.

Виховання в колективі він розглядав як метод, спільний для всіх і який у той же час дає можливість розвиватися кожному. Теорія педагогічного колективу, розроблена і втілена в життя А. С. Макаренко, і сьогодні допомагає оновити виховну роботу в закладах освіти. Це колектив, який виникає на основі спільної діяльності і спільних цілей, чіткої демократії життя дітей. «Колектив учителів і колектив дітей, – писав А.С. Макаренко, – це не два колективи, а один колектив, і перш за все колектив педагогічний». Високий динамізм життя колективу, тісні зв'язки між його членами, відкрите, демократичне обговорення всіх питань на загальних зборах, в інших органах учнівського самоуправління поступово стають запорукою здорової громадської думки; періодична заміна активу, рівні вимоги до кожного і обов'язковий звіт за роботу перед колективом стають перегородкою для чванства, зазнайства, бюрократизму.

В основу виховання колективу і особистості А. С. Макаренко ставив колективну працю, органічно поєднану з навчанням, грою, спортом. Центральне місце в його системі відводиться поєднанню повноцінної середньої освіти з продуктивною працею на технічно добре обладнаній базі. Системі профтехосвіти потрібно сміливо включати учнів у систему виробничих відносин, бо лише сфера виробництва формує почуття відповідальності за якість продукції, за результат праці, за збереження обладнання, своєчасне постачання.

Актуальною залишається проблема використання педагогічних ідей А.С.Макаренка щодо підготовки вихованців до життя та реалізація його досвіду у сучасних умовах виховання.

У педагогічній спадщині А.С. Макаренка знаходимо орієнтири, цінності, необхідні для підготовки до життя (гуманне суспільство, активна діяльність, краса, ідеал, гармонія людини і колективу). Педагог писав: «Бачити хороше в людині завжди важко... Гарне в людині доводиться завжди проектувати. І педагог це зобов'язаний робити. Він зобов'язаний підходити до людини з оптимістичною гіпотезою, нехай навіть і з певним ризиком помилитися». Метою виховання А.С. Макаренко вважав усю «програму людської особистості, програму людського характеру», причому у поняття «характер» він включав «весь зміст особистості, тобто і

характер зовнішніх виявів і внутрішньої переконаності, і політичне виховання, і знання - «цілком» всю картину людської особистості».

Актуальність педагогічної спадщини А.С.Макаренка полягає в тому, щоб відродити систематичну трудову діяльність, особливо виробничу працю. Вихованець має здійснювати не тільки інтелектуальну і пізнавальну діяльність, адже це не сприятиме цілісному педагогічному розвитку особистості в цілому. А.С. Макаренко стверджує, що життя – головний вихователь дитини, і основна задача вихователя складається в організації цього життя, у насиченості її усіма барвами людської культури та гуманних відносин людей. У цьому А.С. Макаренко бачить стратегію організації виховного процесу. Але це твердження – «життя виховує» має ще одне значення. Він пояснює його так, що будь-яка спроба відгородити дитину від потужного впливу життя суспільства і підмінити цей природний процес домашнім дресируванням є безглуздом. Вихователь не має права створювати вихованцю тепличні умови, ховаючи його від реального життя, дійсності.

Ми є свідками того, як освітяни намагаються якомога більше дати вихованцям інформації, яку вони сприймають тільки теоретично, і як втілювати вивчене у життя, як творчо розвиватись, учні не знають. Бо метод словесної педагогіки не завжди дієвий. Вихованці мають розвинути в собі за період навчання здатність до дій, прагнути допомагати суспільству, як вважав А.С. Макаренко, це сприятиме розвитку особистості в цілому.

З усього сказаного робимо висновок, що існує необхідність переосмислення мети і завдань сучасного освітнього простору, коли стратегічним напрямом є розвиток молодого покоління. Задля реалізації цієї мети суспільство має створити відповідні умови молодій людині для оволодіння уміннями і навичками в період її становлення, які б дозволяли продуктивно жити і реалізовувати себе як індивідуальність. Можемо стверджувати, що педагогічний досвід А.С.Макаренка реалізує систему принципів цілісного розвитку дитини, про що свідчить теорія і практика вихователя-педагога.

Література

1. Макаренко А.С. Виховання громадянина / А.С.Макаренко. – М., 1989.
2. Макаренко А.С. Колектив і виховання особистості / А.С.Макаренко. – М., 1972.
3. Бойко А. М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації (підготовка вчителя до формування виховуючих відносин з учнями). – К., 1996.
4. Зязюн І. Великий гуманіст ХХ століття: До100-річчя з дня народження. А.С.Макаренка // Знання та праця. – 1988. – №3.

А.С.МАКАРЕНКО ПРО РОЛЬ БАТЬКА У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

*Галина Ушак,
студентка III курсу
відділення «Початкова освіта»,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка.
Науковий керівник: Кочерга О.М., к.п.н.*

Соціально-економічні, політичні та інформаційні зміни в Україні, що супроводжуються новою парадигмою життєвих цінностей, ламанням усталених стереотипів життя, зумовлюють актуальність питання підготовки батька до виховної діяльності в нових педагогічних умовах. Сучасний батько стає не лише носієм суспільних норм, національної культури, традицій, моралі, що передаються з покоління в покоління і закріплюються в життєвому досвіді дітей, більше того, сьогодні він несе відповідальність рівнозначну з матір'ю за народження, розвиток і виховання нової людини перед державою, суспільством, народом.

Вагомий внесок у розвиток теорії та практики сімейного виховання здійснив відомий педагог А.С.Макаренко, якого вважають одним із фундаторів сімейної педагогіки. Йому вдалося розв'язати актуальну для того часу проблему «дефіциту» підручника для батьків, яким стала «Книга для батьків».

На початку своєї педагогічної діяльності А.С.Макаренко був прихильником дитячих будинків, проте пізніше сім'я стала основним об'єктом вивчення і дослідження у працях педагога, зокрема у «Книзі для батьків», «Лекціях про виховання дітей». У них педагог торкнувся цілої низки проблем сімейного виховання, а саме: сім'я як незмінний обов'язковий фактор всебічного виховання дитини, умови успішного виховання у родині, структура сім'ї та її виховне значення, роль батька і матері у вихованні, види авторитету батьків, взаємозв'язок школи і сім'ї. На думку педагога-класика, структура сім'ї, її устрій інколи відіграють вирішальне значення у житті дитини. Педагог був глибоко переконаний у тому, що саме повна сім'я має позитивний вплив на формування дитячої особистості, сім'я без батька найбільше завдає шкоди дітям.

На тлі традиційного тлумачення ролі батька у вихованні підростаючого покоління в українській сім'ї А.С.Макаренко досить точно й без перебільшень окреслив діапазон його виховної ролі, хоча й у доволі холодному забарвленні у «Книзі для батьків»: «Батько! Це центральна постать історії! Хазяїн, начальник, педагог, суддя й іноді кат, це він вів сім'ю з щабля на щабель, це він, власник, нагромаджувач і деспот, який не знав ніяких конституцій, крім божих, мав страшну владу, підсилену любов'ю» [5, с. 20]. Разом з тим, педагог розкрив іншу світлу сторону батька як «домашнього тирана»: «Це він проніс на своїх плечах страшну відповідальність за дітей, за їх злидні, хвороби і смерть, за їх тяжке життя і тяжке вимирання...» [5, с. 20]. За словами А.С. Макаренка, раніше постать батька була обтяжена владою і обов'язком, тому у відповідь своїй епосі

педагог розглядав сім'ю як суспільно виховний колектив, в якому кожен є його рівноправним учасником та вважав батька лише старшим відповідальним членом цього колективу, де батьківська влада підпорядковується громадській, а його обов'язок – це, перш за все, зобов'язання перед суспільством. А.С. Макаренко зазначив: «Радянська сім'я не може бути батьківською монархією...» [5, с.20], адже стосунки чоловіка й жінки вже не будуються з меркантильних міркувань, діти не очікують цілковитого матеріального благополуччя від батьків, батько перестає бути єдиною матеріальною опорою в соціалістичній сім'ї, тому відповідно і батьківський авторитарний стиль виховання молодого покоління стає пережитком минулого. У «Книзі для батьків» він неодноразово наголошує: «Обов'язок нашого батька перед дітьми – це особлива форма його обов'язку перед суспільством» [5, с. 21].

Важливою умовою успішного виховання дітей у сім'ї А.С. Макаренко вважав наявність у ній доброзичливого клімату, гуманних стосунків між членами родини, побудованих на принципах толерантності, шанобливого ставлення, великої любові. Основою доброзичливого клімату в сім'ї найперше, за А. С. Макаренко, є ставлення батька до матері й навпаки, ставлення батьків до дітей. З появою дитини у батьківському серці народжуються почуття відповідальності й усвідомленості сили свого прикладу. Діти стають для батьків своєрідним стимулом для них, щоб самовдосконалюватися, ставати чистішими, благороднішими, культурнішими та обізнанішими. Недарма педагог акцентує свою увагу на питанні самовиховання батьків, вважаючи найголовнішим методом «батьківський контроль над кожним своїм кроком» [5, с. 260]. Цій проблемі А.С.Макаренко присвятив лекцію для дорослих «Про батьківський авторитет», у якій здійснено психолого-педагогічний аналіз різних форм псевдавторитетів, що піддаються осуду і критиці великим педагогом. Найгіршим та найпоширенішим є «авторитет любові», найаморальнішими є «авторитет підкупу», «авторитет доброти», «авторитет дружби», «авторитет придушення», «авторитет чванства», «авторитет педантизму», «авторитет резонерства» тощо. Натомість А.С.Макаренко пропагує авторитет, заснований на трудовому житті батьків, їх громадській діяльності та поведінці, на громадянському почутті батька і матері, на їх обізнаності з життям дитини й допомозі їй та відповідальності за її виховання, тому він підкреслює: «Тільки такі батьки, громадяни нашої країни, які живуть повноцінним життям, матимуть у дітей справжній авторитет»[5, с. 268].

З метою правильного батьківського виховання педагог закликає батьків дотримуватися почуття міри у всьому, а, перш за все, у проявах любові до дітей. Надмірна любов може завдати великої шкоди не лише дітям, а й батькам. А.С. Макаренко вважає хибною думку, що «діти – квіти життя», тому стосовно цього пише: «Квіти життя – це добре та ними треба не лише милуватися, як «розкішним» букетом. Ні, наші діти зовсім не такі квіти. Наші діти квітнуть на живому стовбурі нашого життя, це не букет, це чудовий яблуневий сад... Важко, звичайно не милуватися таким садом, важко не пишатися ним, а ще важче не працювати в такому саду. Будь

ласка, займіться цим ділом: обкопуйте, поливайте, знімайте гусінь, обрізуйте сухі гілочки» [5, с. 11].

Автор «Книги для батьків» сповідував ідею єдності виховної роботи школи, сім'ї та громадськості. Школа, за його переконанням, повинна вчити батьків правильного мистецтва виховання. Основною функцією школи є педагогічна просвіта батьків, підвищення їх педагогічної культури, що передбачає не лише забезпечення їх знаннями, а й вміннями, оскільки навчити виховувати можна лише в практиці, на прикладі.

Глибинність думок і порад з питань сімейного виховання видатного педагога не втрачають своєї актуальності до сих пір, зокрема такі міркування Антона Семеновича: «Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це наші сльози, наша провина перед іншими людьми, перед усією країною» [5, с. 255].

Література

1. Каленіченко Н. П. А. С. Макаренко і питання сімейного виховання / Н.П.Каленіченко // Початкова школа. - № 3. – 1988. – С. 13 – 15.
2. Каленіченко Н.П. Питання сімейного виховання в творчості А.С. Макаренко / Н.П.Каленіченко // Радянська школа. - № 10. – 1977. – С. 30 – 37.
3. Корнієнко С. М. Сім'я як виховний колектив / С.М.Корнієнко // Початкова школа. - № 9. – 1985. – С. 67-70 с.
4. Макаренко А. С. Лекції про виховання / А.С.Макаренко. – К.: Рад. школа, 1984. – 236 с.
5. Макаренко А. С. Книга для батьків. Пер. з рос. – / А.С.Макаренко. - К.: Рад. школа, 1980. – 327 с.

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У СУЧАСНИХ КОЛЕДЖАХ, УЧИЛИЩАХ

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДИКА НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ»

Ірина Бачевська

*викладач вищій категорії, старший викладач,
викладач математики,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім.І.Я Франка.*

Соціальні перетворення, що відбуваються у сучасному суспільстві, потребують оновлення усіх сфер життєдіяльності, в тому числі і системи вищої освіти, якість якої є критерієм стану і результативності процесу професійної підготовки в цілому. Особливі завдання, що ставляться перед педагогічними навчальними закладами визначаються потребою суспільства у педагогах, здатних до розв'язування складних проблем навчання, розвитку і виховання учнів, формування їх особистості. Адже лише вчитель високого інтелекту та творчих здібностей здатний формувати учнів на рівні вимог сучасності.

Аналіз наукової літератури свідчить, що все частіше визначення якості професійно-педагогічної діяльності сучасними дослідниками здійснюється через поняття «професійна компетентність», що являє собою комплекс професійних знань, умінь та навичок, які свідчать про готовність спеціаліста кваліфіковано здійснювати свою роботу та забезпечувати високу її результативність, та є складовою професійної культури майбутнього педагога, характеризуючи степінь оволодіння особистістю своєю професійною діяльністю.

За переконанням науковця С. Ракова, навчальні компетентності – це інтелектуальний розвиток особистості та здатність учитися протягом усього життя. Це вміння застосовувати фундаментальні навички лічби, письма і читання; здатність застосовувати навички використання інформаційно-комунікаційних технологій; вміння організувати і рефлексувати власний навчальний процес (аналізувати і оцінювати хід своїх думок і дій), обирати і застосовувати ефективні стратегії навчання та нові комп'ютерно-орієнтовані технології; застосовувати технології пошуку, аналізу та систематизації відомостей з різних джерел, навички критичного мислення, стратегії набуття нових знань та умінь, включаючи запам'ятовування, різні способи письмового фіксування, нагромадження відповідного асоціативного досвіду; аналізувати об'єкти, ситуації та взаємозв'язки, використовувати та оцінювати власні стратегії розв'язування пізнавальних проблем, висловлювати свою думку, застосовувати різноманітні прийоми аргументування в різних соціокультурних контекстах; – досліджувати у системі різні технічні, наукові, соціальні та інші питання [1, с.8].

Хоча мова йде про набуття навчальних компетентностей учителем математики, проте, доречні вони щодо майбутнього учителя початкової

школи. Зрозуміло, що для продуктивного засвоєння майбутнім вчителем методико-математичних знань важливе значення має встановлення зв'язків не тільки між розділами одного навчального предмета, але й між різними дисциплінами загалом.

Так взаємопов'язане і взаємозалежне вивчення теоретичних і методичних дисциплін, математики і методики її вивчення у початкових класах, наприклад, сприяє формуванню професійного спрямування майбутнього вчителя початкових класів. Саме «Методика навчання математики» має на меті формування у майбутніх учителів початкових класів професійних компетенцій в галузі навчання математиці молодших школярів, включаючи в себе як знайомство з загальними питаннями методики навчання математики у початковій школі, зміст та особливості побудови курсу, так і формування у студентів необхідного та достатнього рівня знань та розвиток і вдосконалення професійних вмінь майбутніх вчителів по застосуванню форм, методів та засобів навчання на уроках математики. Цей педагогічний процес, базується на взаємопов'язаній діяльності викладача і студента та включає в себе як цільовий, мотиваційний, змістовий й результативний компоненти.

Метою є наявність свідомого уявлення про кінцевий результат певної діяльності. В даному випадку – це підвищення рівня математичної компетентності майбутніх вчителів-початківців у процесі професійної діяльності. При цьому необхідність створення позитивної мотивації в ході організації процесу навчання – це запорука свідомого залучення особистості в процес формування математичної компетентності, необхідної для майбутньої професійної діяльності, а зміст процесу, що досліджується, визначається з урахуванням його мети, задач, принципів та включає в себе загально педагогічну, методичну та математичну складові, що перебувають у тісному взаємозв'язку.

Немає ніякого сумніву, що майбутній вчитель-початківець повинен не тільки володіти фундаментальними знаннями та вміннями з математики початкових класів, розумітися на особливостях педагогічного процесу, а й вміти застосовувати ці знання у процесі викладання математики. Безумовно, що цьому сприяє розроблена викладачами комісії математичних дисциплін система лекцій, практичних та лабораторних робіт з курсу методики математики, що відображає процесуальну і змістовну сторони навчальної діяльності, спрямовані на активне самостійне і творче розв'язання проблемних навчальних задач. Цьому сприяють різноманітні форми та методи навчання, які застосовуються у процесі вивчення методики математики: використання ефектів подиву, евристичної бесіди, аналогії, порівняння та протиставлення, навчально-ігрових технологій, навчальних дискусій, методу аналізу життєвих ситуацій, використанні спостережень, експерименту, практичних задач, наочності, історичного матеріалу, створення на занятті ситуації успіху, проблемної ситуації, ситуації вільного вибору студентами навчального завдання, емоційно-моральних переживань, захопленості, застосування нового математичного факту, методу доцільних задач.

Але основна частина компетентностей, що формуються на теоретичному рівні, закріплюється на практиці, що є однією із найважливіших форм навчальної діяльності, яка забезпечує формування професійних компетентностей майбутнього вчителя та свідчить про результативну сторону навчання, являючись важливим чинником у

формуванні самооцінки професійно важливих якостей та усвідомлення себе в ролі майбутнього педагога.

Література

1. Раков С. А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ: монографія / С. А. Раков. – Х.: Факт, 2005. – 360 с.
2. Єрмаков І. Педагогіка життєтворчості: орієнтири для XXI століття, кроки до компетентності та інтеграції в суспільство // Науково-методичний збірник. – К.: Контекст, 2000. – С.18-19.
3. Компетентнісний підхід до вивчення природничо-математичних дисциплін у закладах середньої ланки освіти: Збірник матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (21-22 квітня 2005 року) – Херсон, 2005. – 176 с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Світовий досвід та українські перспективи / Під ред. Овчарук О.В. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
5. Пометун О.І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти // Рідна школа. – 2005. – січень. – С.65-69.
6. Рябченко В. Деякі концептуальні проблеми навчання і виховання студентів у сучасних вищих навчальних закладах України // Вища освіта України. – 2005. – №3. – С. 40-44.
7. Бібік Н.М., Єрмаков І.Г., Овчарук О.В. Компетентнісна освіта – від теорії до практики. – К.: Пляєда, 2005. – 120 с.

АКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Валентина Бороніна,

викладач вищої категорії,

старший викладач,

викладач англійської мови

та методики її викладання,

Прилуцький гуманітарно-педагогічний

коледж ім. І.Я.Франка.

Зміни у підходах до викладання іноземних мов зумовлені курсом України до європейської інтеграції, новими потребами суспільства у висококваліфікованих фахівцях.

Сучасне життя вимагає від людей, які прагнуть професійного росту, вміння ефективно спілкуватися і не менше рідною мовою. В сучасних умовах кожна освічена людина повинна знати хоча б одну іноземну мову. Великі можливості відкриваються перед тими, хто розуміє необхідність поглиблювати свої знання протягом усього життя, хто готовий до змін і розвитку. Володіння іноземною мовою відіграє не останню роль у цьому процесі.

Завдяки освітнім проектам з вивчення сучасних мов, започаткованих Радою Європи ще в 70-80-х роках минулого століття, більшість європейських країн сформуливали єдині вимоги і стандарти щодо викладання іноземних мов і дотримуються їх к своїх освітніх системах.

Головним підходом, згідно з цим документом, є діяльнісно-орієнтований підхід, який передбачає використання таких

методів та форм роботи, які забезпечують розвиток у студентів творчого потенціалу та навичок самостійної роботи. Цей підхід окрім того передбачає розвиток компетенцій, необхідних для того, щоб студент став незалежним користувачем мови.

Кожен викладач шукає спосіб виховання і розвитку студентів засобами свого предмету. Викладач іноземної мови у цьому плані має великі можливості. Наш предмет відкриває перед студентом перспективу широкого знайомства з культурою інших народів, дозволяє краще пізнати свою мову, порівнюючи з тією, яку він вивчає. Як відомо, курс іноземної мови в коледжі покликаний забезпечити практичне оволодіння предметом. Це завдання вимагає від викладачів іноземної мови з перших кроків навчання вчити умінню спілкуватися іноземною мовою, навіть спочатку на елементарному рівні.

Як же навчити студента говорити іноземною мовою та ще при такій невеликій кількості годин? Як викликати у нього інтерес до навчання, зробити навчальний процес умотивований? Адже людина говорить рідною мовою тоді, коли в неї є потреба висловити власну думку. Ця ситуація часто порушується при вивченні іноземної мови: викладач викликає студента і просить поговорити по темі чи переказати текст, не враховуючи, хоче він це робити чи ні. Отже, все залежить від того, щоб був стимул для говоріння, від зацікавленості студента. Звідси випливає найперше і найголовніше завдання – викладач повинен зацікавити студентів своїм предметом, урізноманітнюючи форми і методи проведення заняття.

У своїй роботі кожен із нас намагається застосовувати такі засоби навчання, які б дали можливість включити студента у мовну діяльність, активізували його інтерес до вивчення іноземної мови. До них відносимо навчальні ситуації, мовна зарядка, сигнальні опори, бесіди за темою, пов'язані з інтересом студентів, їхнім безпосереднім оточенням, різноманітні ігри тощо.

Вважаємо, що кожен студент на занятті повинен перетворитися із об'єкта навчання в суб'єкт навчальної діяльності. Головне на занятті – активна позиція студента, зміщення акценту з активної діяльності викладача на активну діяльність студентів. «Три кити», на яких має триматись «земля» навчання – активність, творчість, самостійність.

Роль ігор у навчанні іноземної мови не викликає сумніву. Вони допомагають прискорити процес навчання і зробити його привабливим для студента. Ігри крім того допомагають створити такі ситуації, в яких вживання тих чи інших слів, граматичних явищ було б природно мотивованим. Вони сприяють мимовільному запам'ятовуванню мовного матеріалу, що робить відповідні навички мовлення міцнішими й гнучкішими. Є ігри для формування фонетичних, орфографічних, лексико-граматичних навичок, а також ігри, спрямовані на формування та удосконалення умінь мовлення. Відповідно до цього всі ігри поділяються на дві групи:

- 1) ігри для засвоєння мовного матеріалу;
- 2) ігри для розвитку мовлення.

Деякі ігри першого розділу можна використовувати для розвитку умінь діалогічного й монологічного мовлення. І, навпаки, використовуючи ігри для розвитку умінь мовлення, можна повторити значну кількість лексико-граматичного матеріалу.

Широкі можливості для активізації навчального процесу дає використання рольових ігор на перших заняттях навчання, кожен вже у студентів саме формуються вміння і навички мовної діяльності. Рольові ігри дають широкі можливості для активізації навчального процесу. Гра дає невпевненим у собі, сором'язливим студентам говорити і тим самим перемагати бар'єр невпевненості. У звичайній дискусії студенти-лідери, як правило, захвачують ініціативу, а в грі кожен отримує свою роль і повинен бути активним партнером у мовному спілкуванні.

Наприклад, для засвоєння знаків транскрипції використовується така гра. Студенти діляться на дві-три команди. Викладач демонструє кожній команді по черзі картку із знаком транскрипції. Кожен член команди (по черзі) вимовляє відповідний звук. Якщо він робить це правильно, всі студенти цієї команди вимовляють якомога більше слів із цим звуком. За правильно вимовлений звук із кожне слово команда отримує по очку. Якщо студент, який по черзі повинен вимовити звук, помилився, право зробити це надається студентові протилежної команди. У цьому випадку очко отримує протилежна команда.

Для засвоєння назв днів тижня, місяців, дат, кількісних чи порядкових числівників проводиться гра «Скажи наступне слово». Викладач називає день тижня, місяць, дату або числівник. Студенти по черзі швидко називають наступний день, місяць, дату або числівник. За кожне правильне слово студент отримує очко.

Цю гру можна проводити на командну або особисту першість.

Розвиваючи навички монологічного мовлення на тему «Пори року», проводжу гру «Найкраща пора року». Кожен студент до цього заняття повинен мати намалювати свою улюблену пору року і підготуватись розповідати про неї. На занятті викладач проводить гру-змагання. Студенти по черзі виходять до дошки і, показуючи групі свій малюнок, розповідають про цю пору року. Викладач оцінює як якість малюнків так і мовлення студента. За малюнок студент може отримати від 1 до 3 очок. За кожне правильне речення про улюблену пору року студентові дається по 1 очку.

Для активізації лексики з теми «Робочий день» та навчання вживати теперішній тривалий і теперішній неозначений час використовується гра «Зараз і завжди». Викладач ділить групу на дві команди, які сідають обличчям одна напроти одної. Кожен студент першої команди по черзі встановлює час на макеті годинника і, звертаючись до студента з протилежної команди, який сидить навпроти нього, говорить. Студент, до якого він звернувся, повинен дати відповідь пантомімою. Студент, який задав запитання, пробує відгадати цю пантоміму. Він говорить: I see. You are playing volley-ball. Do you always do it at 3 o'clock? Його «співбесідник» з протилежної команди повинен відповісти на це запитання стверджувальним або заперечувальним жестом. Студент з першої команди коментує це: I see. So you always ... at 3 o'clock. (So you don't always...).

Коли всі студенти першої команди задали свої запитання і прокоментували пантоміми-відповіді, вони міняються ролями, і гра триває доти, доки свої питання і коментарі відповідей не дадуть усі студенти другої команди.

За одне запитання і коментар команда кожного разу отримує від одного до трьох очок, залежно від правильності речень. Якщо студент

**ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
У СУЧАСНИХ КОЛЕДЖАХ, УЧИЛИЩАХ**

неправильно розгадує пантоміму, він просить свого «співбесідника» повторити і звертається до своєї команди за допомогою. В цьому випадку команда отримує не більше двох очок.

Відпрацьовуючи вживання Present Perfect Tense, проводжу гру «Кому я передав монету?». Студенти сідають колом. Один із них стоїть у центрі, у нього в руці монета. Він ходить від одного учасника до іншого, створюючи враження немовби він кожному студентові вкладає в руку монету. Потім він запитує будь-якого студента в колі: «N., Whom have I given the coin? Якщо цей студент відгадує, він отримує очко, а студент, який почав гру, продовжує її. Якщо ж студент, до якого звернувся ведучий із запитанням, дав неправильну відповідь, він бере монету і стає ведучим. Виграють учасники, які набрали більшу кількість очок.

Для засвоєння та узагальнення теми «Моя професія» проводяться наступні ігри. Викладач роздає студентам картки, на яких написано п'ять професійних якостей викладача. Завданням студентів є дати цим якостям оцінку в залежності від їх важливості, на думку студента.

Тим часом викладач креслить на дошці таку таблицю:

QUALITIES	1	2	3	4	5
maintains discipline					
admits him mistakes					
is interested in his pupils					
gets high standards					
maces his lessons interesting					

Після цього кожен студент називає свій номер кожної з якостей, а викладач вертикальними рисками відзначає на таблиці, скільки студентів вважає цю якість першою за важливістю, скільки – другою і т.п. В кінці цього опитування виявляється, які якості викладача більшість вважають найголовнішими, а які мають найнижчий рейтинг. Далі в груповій бесіді всі якості (або деякі з них) обговорюються окремо, і студенти, які розходяться в своїх поглядах щодо важливості тієї чи іншої якості, вступають у дискусію, втягуючи до неї всю групу.

Працюючи над темою «Зовнішність людини і її характер», цікаво проводити гру «Магічна крамниця», закріплюючи лексичні одиниці з теми та проводячи бесіду на тему «Людські якості».

Викладач заздалегідь готує картки, на кожній з яких пише назву якої-небудь позитивної людської якості. Кількість цих карточок утричі більша, ніж кількість студентів у групі. Назви людських якостей можуть повторюватись. Кожен студент витягує з купи три картки і дивиться, які людські якості йому попалися.

Студент вирішує, яку з цих трьох якостей він хотів би мати більше, ніж всі інші, і відповідну картку залишає собі, а дві інші картки він повинен обміняти на інші, вільно володіючи з іншими студентами. Це вони роблять протягом 10 хвилин. Після цього в груповій бесіді кожен студент розповідає, які якості він отримав спочатку, які він взяв собі, які обміняв на інші, і чи він задоволений цим обміном.

Велике значення має використання пісень та віршів при активізації мовної діяльності. Легко і природно студенти запам'ятовують дієслово **to be** на мотив знайомої та улюбленої пісні «В лесу родилась елочка»;

засвоюючи дієслово **to have**, використовую мотив пісні «В траве сидел кузничик»; на засвоєння модального дієслова **can** використовую мелодію пісні «Я на солнышке лежу».

Заучування віршів, пісень розширює словниковий запас студентів, сприяє формуванню комунікативних навичок.

З метою підведення підсумків вивчення теми, розділу практикую використовувати різнопланові заняття: конференцію, прес-конференцію, заняття-диспут, заняття-дискусію, заняття-діалог, заняття-заочна подорож, заняття-телеміст, КВК круглі столи і т.п.

Так, наприклад, узагальнюючи тему «Робочий день», проводжу заняття-конкурс. Заздалегідь попереджаю студентів про таку форму роботи. Даю завдання для самостійної роботи. Студенти готують сюрпризи: вчать пісні, вірші.

Програма заняття-конкурсу має такі завдання:

1. Розкажи нам про свій робочий день.
2. Розкажи, як ти допомагаєш мамі.
3. Розпитай у свого товариша, що він робить після уроків.
4. Накрий стіл для обіду та прокоментуй свої дії.
5. Прочитай текст (дається надрукований текст із завданнями)

та виконай контрольне завдання.

По закінченню теми «Мій дім, моя квартира» проводжу КВК, використовуючи наступні завдання:

1. Конкурс капітанів (розпитайте один одного про будинок, в якому ви живете).
2. Конкурс художників (прослухайте текст та проілюструйте його).
3. Конкурс знавців (прочитайте текст за відведений час і перекажіть його зміст).
4. Завдання для членів команд: а) описати малюнок; б) поговорити з товаришем про його квартиру; в) описати свою кімнату.

Закінчуючи роботу над темою «Наш педагогічний коледж», проводжу прес-конференцію. На цей час студенти уже можуть розповісти «гостям» про свій навчальний заклад, розпитати їх про те, в якому навчальному закладі вони навчаються, описати різні малюнки. Цікаво і змістовно проводиться така форма роботи по закінченню теми «Система освіти у Великобританії». Конференція проводиться з гостем із Великобританії, роль якого виконує найкращий студент групи, а решта студентів вибирають ролі журналістів редакції газети чи журналу. Кожен «журналіст» самостійно готує свої запитання, з якими він буде звертатись до «гостя» з Англії. За окремим столом розміщуються журналісти, які проводять певні журнали, газети.

Відкриває прес-конференцію викладач, яка знайомить усіх з містером Браном, викладачем одного з навчальних закладів Великобританії. Потім слово беруть журналісти. Після прес-конференції журналісти розповідають про все почуте своїм читачам. Студенти готують свої запитання «гостю», працюючи самостійно, порівнюючи систему навчання у нашій країні та Великобританії.

Добре активізує мовкуну діяльність і навчальна ситуація, яку необхідно наблизити до реальної. Так, на 4-му курсу я пропоную різноманітні ситуації при вивченні теми «Україна – моя Батьківщина».

Студенти охоче включаються у їх обговорення, обґрунтовують необхідність вивчати історію свого краю, добре володіти рідною мовою.

Заняття з використання ігор, навчальних ситуацій, пісень, віршів і різних інших завдань проходять емоційно, при високій активності студентів та сприятливій психологічній атмосфері.

Література

1. Бех П.О., Биркун Л.В. Концепція викладання іноземних мов в Україні / П.О. Бех, Л.В. Биркун. // Іноземні мови. – 1996. - № 3. – С. 3-8.
2. Близнюк О.І., Панова Л.С. Ігри у навчанні іноземних мов: Посібник для вчителя / О.І. Близнюк, Л.С. Панова. – К.: Освіта, 1997. – С. 64.
3. Гапонова С.В. Сучасні методи викладання іноземних мов за рубежом / С.В. Гапонова. // Іноземні мови. – 1998. - № 1. – С. 24-31.
4. Китайгородская Г.А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам / Г.А. Китайгородская. – М., 1986. – 100 с.
5. Ляховицкий М.В. Методика преподавания иностранных языков / М.В. Ляховицкий. – М.: Высшая школа, 1984. – С. 20-22.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ

***Валентина Груленко,**
викладач вищої категорії,
викладач-методист*

Ржищівський гуманітарний коледж.

*Здоров'я набагато більше залежить
від наших звичок і харчування,
аніж від лікарського мистецтва.
Джон Леббок*

Здоров'я – безцінне надбання не тільки кожної людини, але і всього суспільства. На жаль, багато дітей і підлітків не дотримуються найпростіших, обґрунтованих наукою норм здорового способу життя. Останні роки в силу високого навантаження на роботі і вдома і інших причин у більшості відзначається дефіцит у режимі дня, недостатня рухова активність, що зумовлює появу гіпокінезії, яка може викликати ряд серйозних змін у їх організмі. Школярам не лише доводиться обмежувати свою природну рухову активність, але і тривалий час підтримувати незручну для них статичну позу сидячи. Водночас малорухливий спосіб життя відбивається на функціонуванні багатьох систем організму, особливо серцево-судинної та дихальної. При тривалому сидінні дихання стає менш глибоким, обмін речовин знижується, відбувається застій крові в нижніх кінцівках, що веде до зниження працездатності всього організму й особливо мозку: знижується увага, послаблюється пам'ять, порушується координація рухів, збільшується час розумових операцій.

Єдина можливість нейтралізувати негативне явище, що виникає у школярів при тривалій та напруженій розумовій праці, – це активний відпочинок і організована фізична діяльність. При систематичних заняттях фізичною культурою і спортом відбувається безупинне удосконалювання

органів і систем в організмі людини. У цьому, головним чином, і полягає позитивний вплив фізичної культури на зміцнення здоров'я. Заняття фізичними вправами також викликає позитивні емоції, бадьорість, створює гарний настрій. Тому для України головною проблемою, яка пов'язана з майбутнім держави, є збереження і зміцнення здоров'я дітей та учнівської молоді. Різке погіршення стану фізичного та розумового розвитку підростаючого покоління, зниження рівня народжуваності й тривалості життя, зростання смертності, особливо дитячої, викликає занепокоєння. Вступаючи до школи, 85% дітей мають ті чи інші порушення соматичного та психічного характеру, зростає кількість дітей, які мають психоневрологічні захворювання.

Особливої актуальності набула проблема здоров'я в останні десятиліття в зв'язку з тенденцією до його погіршення. Для України ситуація ускладнюється ще й тим, що водночас з екологічною кризою країна перебуває в соціально-політичній та економічній кризі. Через це спостерігається прогресуюча деградація здоров'я населення, особливо дитячого. Саме тому головним завданням у діяльності педагогічних колективів навчальних закладів на сучасному етапі повинно бути збереження і зміцнення здоров'я дітей, формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у вчителів, учнів та їх батьків. Здійснення цього завдання можливе за умови запровадження технологій здоров'язберігаючої педагогіки.

У класифікації освітніх технологій останнім часом виокремилася нова група – здоров'язберігаючі технології, що об'єднують в собі всі напрями діяльності загальноосвітнього закладу з формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів.

Усі педагогічні технології, якими користується вчитель на уроці, можуть бути визначені за ступенем впливу їх на здоров'я учнів. Деякі вчені пропонують виокремити поняття «здоров'яформуючі виховні технології», розуміючи під ним ті психолого-педагогічні технології, програми, методи, які спрямовані на виховання в учнів культури здоров'я, особистісних якостей, що сприяють його збереженню та зміцненню, формування уявлень про здоров'я як цінність, а також мотивацію на здоровий спосіб життя.

Інші науковці під здоров'язберігаючими технологіями пропонують розуміти:

- сприятливі умови навчання дитини в школі (без стресових ситуацій, адекватність вимог, методик навчання та виховання);
- оптимальну організацію навчального процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних вимог);
- необхідний достатній та раціонально організований руховий режим. Комплексна програма здоров'я, що запроваджується в дитячому колективі, має складатися з таких компонентів:
  - валеологічна освіта;
  - фізичне виховання;
  - шкільна медична служба;
  - служба харчування;
  - служба здоров'я персоналу школи;
  - шкільна психологічна служба;
  - соціальні служби;

- участь батьків та громадськості.

Діяльність загальноосвітнього закладу зі збереження та зміцнення здоров'я учнів лише тоді може вважатися повноцінною та ефективною, якщо в повній мірі реалізуються здоров'язберігаючі та здоров'яздоровчі технології.

Здоров'язберігаючі технології – ті, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі, та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних вимог), відповідності навчального та фізичного навантаження можливостям дитини. До конкретних методів належать:

- диспансеризація учнів;
- «Дні здоров'я» та туристичні походи;
- шкільні спортивні свята;
- бесіди про здоров'я з учнями;
- бесіди про здоров'я з батьками;
- факультативи з проблем здоров'я та здорового способу життя;
- ведення листків здоров'я та стіннівок на оздоровчу тематику тощо.
- профілактичні щеплення;
- забезпечення рухової активності;
- вітамінізація, організація здорового харчування (включаючи дієтичне)
- заходи санітарно-гігієнічного характеру, пов'язані з респіраторно-вірусними інфекціями, зокрема грипом.

Оздоровчі – технології, спрямовані на зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я:

- фізична підготовка;
- фізіотерапія;
- аромотерапія;
- загартування;
- гімнастика, масаж;
- фітотерапія;
- музикотерапія.

Технології навчання здоров'ю – гігієнічне навчання (раціональне харчування, догляд за тілом тощо); формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо); профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами; статеве виховання.

Виховання культури здоров'я – виховання в учнів особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формування уявлень про здоров'я як цінність, посилення мотивації на ведення здорового способу життя, підвищення відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини.

Ці технології можуть бути представлені за ієрархічною структурою з урахуванням того, яким чином кожен учень залучений до навчального процесу:

- позасуб'єктні: технології раціональної організації навчального процесу, формування здоров'язберігаючого виховного середовища, форми організації здорового харчування (включаючи дієтичне);

- ті, що відзначаються пасивною участю учнів: фітотерапія, офтальмо-тренажери тощо;

•ті, що здійснюються за активної позиції учнів: різні види гімнастики, технології навчання здорового способу життя, виховання культури здоров'я.

Для досягнення мети здоров'язберігаючих освітніх технологій застосовуються такі групи заходів:

- рухової спрямованості (фізичні вправи, фізкультхвилинки, динамічні перерви, лікувальна фізкультура, рухливі ігри та ін.);
- оздоровчі сили природи (сонячні та повітряні ванни, водні процедури, фітотерапія, інгаляція, вітамінотерапія та ін.);
- гігієнічні (виконання санітарно-гігієнічних вимог, особиста та загальна гігієна, дотримання режиму дня та режиму рухової активності, режиму харчування та сну та ін.).

У здоров'язберігаючих освітніх технологіях застосовуються дві групи методів: специфічні (притаманні тільки процесові педагогіки) та загально-педагогічні (застосовуються в усіх випадках навчання та виховання). Серед специфічних методів на основі існуючої педагогічної практики можна виокремити такі: оповідання, дидактичне оповідання, лекція, демонстрація, ілюстрація, відеометодичні вправи, практичний метод, ситуативний метод, ігровий метод, активні методи навчання та ін.

У структурі методу виокремлюють певні прийоми як його складові та окремі етапи під час реалізації. Прийоми можна класифікувати так:

- профілактично-захисні (особиста гігієна та гігієна навчання);
- компенсаторно-нейтралізуючі (фізкультхвилинки, оздоровча, пальчикова, дихальна, коригуюча гімнастики; масаж, психогімнастика та ін.);
- стимулюючі (елементи загартування, фізичні навантаження, прийоми психотерапії та фітотерапії);
- інформаційно-навчальні (листи, що адресуються батькам, учням, педагогам).

Мета всіх здоров'язберігаючих освітніх технологій – сформувати в учнів необхідні знання, вміння та навички здорового способу життя, навчити їх використовувати отримані знання в повсякденному житті.

У навчальному закладі найбільш доцільними є технології, які:

- мають за основу комплексний характер збереження здоров'я;
- беруть до уваги більшість факторів, що впливають на здоров'я;
- враховують вікові та індивідуальні особливості учнів;
- забезпечують запровадження цілей та змісту політики освітнього закладу зі зміцнення здоров'я учнів та формування здорового способу життя;
- контролюють виконання настанов, зміст яких має здоров'язберігаючий та профілактичний характер;
- постійно покращують санітарно-гігієнічні умови навчального закладу, матеріально-технічну та навчальну базу, соціально-психологічний клімат у колективі відповідно до сучасних вимог;
- заохочують учнів до участі в плануванні оздоровчої діяльності навчального закладу та до аналізу виконаної роботи;
- формують позитивне ставлення учнів до навчального закладу, взаємоповагу та взаєморозуміння між учителями й учнями та учнів між собою;
- обґрунтовують умови послідовності в реалізації технології;
- здійснюють періодичну оцінку ефективності технології;
- залучають батьків до збереження та зміцнення здоров'я дітей;

- практикують особистісно зорієнтований стиль навчання та стосунків з учнями;

- створюють освітнє середовище, що забезпечує комфортні та безпечні умови життєдіяльності учнів і вчителів.

Звичайно, вирішення проблеми збереження здоров'я дітей та підлітків потребує пильної уваги всіх зацікавлених у цьому: педагогів, медиків, батьків, представників громадськості. Однак особливе місце та відповідальність з оздоровчій діяльності відводиться освітній системі, яка повинна й має всі можливості для того, щоб зробити освітній процес здоров'язберігаючим, і в цьому випадку мова йде вже не просто про стан здоров'я сучасних школярів, а про майбутнє України.

Література

1. Валеологія: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку : матеріали VI Міжнародної науково-практ. конф. / Харків, нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. - Х., - 2008.

2. Валеологія: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. науково-практ. конф. / під ред. М. Гончаренко. Харків, нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. - Х., - 2002.

3. Ващенко О. Як створити школу сприяння здоров'ю. – К.: Шкільний світ, 2008.

4. Гончаренко М. Валеопедагогічний словник / М. Гончаренко, С. Лупаренко. Харків, нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. - Х., 2009.

5. Грибан В.Г. Валеологія: Підручник.- К.: Центр учбової літератури, 2008.

6. Коцур Н.І. Психогієна: Навчальний посібник / Н.І. Коцур, Л.С. Гармаш - Чернівці: Книги XXI, 2005.

7. Коцур Н.І., Валеологія: підручник / Н.І. Коцур, Л.С. Гармаш, І.О. Калиниченко, Л.П. Товкун. – Корсунь-Шевченківський, 2011.

8. Мельничук І. М. Формування здорового способу життя (з досвіду роботи). – Кременець-2006.

ОСНОВНІ ЗАСАДИ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ НА МУЗИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ У КОЛЕДЖІ

Анатолій Довженко,

викладач вищої категорії,

викладач музики,

Прилуцький гуманітарно-педагогічний

коледж ім. І.Я. Франка.

Основне завдання викладача музичних дисциплін – це створення та забезпечення умов якісного навчання студентів. Щоб реалізувати це завдання, до змісту навчальних програм слід закласти засади компетентісного підходу до формування, змісту та організації навчального процесу. Роботу слід побудувати так, щоб забезпечити формування діяльнісного ставлення до музичного мистецтва, збагачення досвіду музичної діяльності, набуття спеціальних художніх умінь, навичок спілкування з музичними образами, розвиток художньо–творчого потенціалу особистості студентів, слухання музики, хоровий спів, рухи під музику, виконання творчих завдань.

Запровадження компетентнісного підходу – найважливіша умова підвищення якості освіти. Компетентнісний підхід у навчанні пов'язаний з особистісно зорієнтованим підходом, оскільки торкається особистості студента і може бути реалізований і перевірений лише в процесі виконання конкретним студентом визначеного комплексу дій. Набуття студентами у процесі навчання компетенцій – вимога, норма освітньої підготовки майбутніх фахівців музичної освіти.

Компетентність – це складна інтегрована характеристика особистості, *під якою розуміють набір знань, умінь, навичок, ставлень, що дають змогу ефективно провадити діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи вирішення проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виді діяльності.*

Компетентність – це той ланцюжок, який пов'язує знання та діяльність людини. Найголовнішою компетентністю стає продуктивна творча діяльність.

Одним із найважливіших факторів успішного запровадження компетентнісного підходу в навчанні музичного мистецтва є готовність викладача до реалізації поставленої мети. Важливим фактором успішної реалізації компетентнісного підходу в навчанні музичного мистецтва є добір ефективних методів, прийомів навчання і форм організації навчальної діяльності.

Метод навчання – це спосіб взаємної діяльності викладача і студентів, спрямований на розв'язання навчально-виховних завдань.

Формування діяльності компетентної особистості можливе в умовах комплексного використання інтерактивних методів навчання. Інтерактивні методи сприяють розвитку здібностей кожної особистості, дають можливість кожному студенту продемонструвати свої навчальні досягнення в конкретних ситуаціях і можливість порівнювати свій рівень розвитку з рівнем інших учасників навчального процесу.

Компетентнісно-орієнтований підхід до формування змісту освіти став новим концептуальним орієнтиром шкіл зарубіжжя і породив безліч дискусій як на міжнародному, так і на національному рівні. Українська освіта тільки починає оперувати поняттям компетентності в тому сенсі, який пропонують європейські країни.

В першу чергу зупинимось на спеціально-предметних компетенціях. Якщо розглядати їх з точки зору підготовки вчителя, що проводитиме і уроки музичного мистецтва, то ці компетенції стосуються предметів фундаментального блоку дисциплін і визначаються як базові. Наприклад, спеціально-предметна компетентність з гри на музичному інструменті може визначатися як:

- компетентність у інтерпретації музичного твору;
- компетентність у транспонуванні музичного твору;
- компетентність у підборі пісень шкільного чи дошкільного репертуару;
- компетентність у створенні супроводу пісень;
- компетентність щодо художньо-педагогічного аналізу музичного твору;
- компетентність читання нот з листа;- компетентність ескізного вивчення музичного твору.

Із семи типів компетентностей, якими володіє людина, для вчителя музики є важливими такі типи:

**ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
У СУЧАСНИХ КОЛЕДЖАХ, УЧИЛИЩАХ**

- тілесно-кінетичний, який відповідає за вміння володіти своїм тілом;
- музичний, що відповідає за вміння акомпанувати пісні, співати, грати на музичному інструменті;
- міжособистісний або соціальний тип, який відповідає за вміння взаємодіяти з іншими;
- внутріособистісний, що відповідає за вміння проникати у власні почуття.

Слід зосередити увагу на формуванні таких освітніх компетенцій як:

- загальнокультурна (формування культури почуттів, збагачення емоційно-естетичного досвіду, розвиток універсальних якостей творчої особистості);

- предметна компетенція та компетенція особистісного самовдосконалення (опанування вокально-хоровими вміннями та навичками, здатності керуватися набутими музичними знаннями у процесі самостійної діяльності та самоосвіти);

- комунікативна (формування здатності сприймати та інтерпретувати музичні твори, висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки, судження, оцінки);

- інформаційна і навчально-пізнавальна (формування уявлень про сутність, види та жанри музичного мистецтва, особливості його інтонаційно-образної мови, засвоєння основних музичних понять та відповідної термінології, пізнання навколишнього світу засобами музичного мистецтва);

- ціннісно-сенсова (виховання ціннісних орієнтацій у сфері музики, музичних інтересів, смаків і потреб; розвиток загальних і музичних здібностей, творчого потенціалу особистості);

- загальнопредметна (розуміння студентами зв'язків музики з іншими видами мистецтва з природним і культурним середовищем життєдіяльності людини).

Щоб формувати компетентного студента з музичного мистецтва, сам викладач повинен бути компетентним у даній галузі.

Які ж знання, вміння, навички, досвід потрібні студенту, а згодом учителю музичного мистецтва для виконання своїх функцій у загальноосвітній школі?

Для формування компетентності такий фахівець повинен знати:

- основні категорії педагогіки і психології;
- психолого-педагогічні особливості учнів молодшого шкільного віку;
- музично-теоретичні дисципліни, спеціальні музичні дисципліни;
- принципи відбору музичних творів для навчально-виховної роботи в школі;

- сучасні досягнення музичної культури;

- основи фольклорно-етнографічної науки;

- основи виконавсько-інтерпретаторської творчості

- методи організації музично-виховної роботи з учнями молодшого шкільного віку

- методи формування мотиваційної та емоційної сфер, музичного переживання, творчих здібностей, естетичних емоцій, почуттів, інтересів;

- основні напрями перспективи розвитку музичної педагогіки і музично-естетичного виховання.

Слід уміти:

- визначати мету, завдання і конкретний зміст виховного впливу, виходячи із загальної мети музично-естетичного виховання школярів;
- здійснювати діагностику рівня музичного розвитку учнів молодшого шкільного віку за допомогою комплексу психолого-педагогічних методів;
- сприяти цілеспрямованому музичному розвитку, враховуючи індивідуально-психологічні особливості учнів;
- застосовувати різноманітні методи, форми, прийоми, сучасні технічні засоби навчання;
- відбирати навчальний музичний матеріал, структурувати його у відповідності з наміченими цілями;
- організовувати на рівні сучасних психолого-педагогічних вимог різні види навчальної роботи (уроки різних типів: урок-бесіда, урок-концерт та ін.);
- використовувати у навчальному процесі основні положення української етнопедагогіки;
- спонукати учнів до навчання, розвивати в них інтерес до музичного мистецтва;
- навчати прийомів навчально-пізнавальної діяльності;
- здійснювати методичну переробку матеріалу і методів викладання предмету, виходячи з конкретних умов;
- робити художньо-педагогічний аналіз виконавських творів;
- цілеспрямовано впливати на розвиток в учнів естетичних уявлень і художнього смаку, прищеплювати любов до музики з позицій професіонала;
- оцінювати явища і процеси в музичному житті країни та за кордоном;
- враховувати специфіку дитячого і юнацького сприймання музичних творів різних жанрів і форм.

Як бачимо, кваліфікація вчителя, що проводить уроки музичного мистецтва широкопрофільна. В кожному із видів діяльності (вокально-хорова робота, інструментальне виконавство, музично-виховна робота) гостро постає проблема спеціально-предметних компетентностей. Вчитель на уроках музичного мистецтва в школі має виконувати багато завдань, що накладають особливі вимоги до особистості та профілю підготовки.

Структуру діяльності вчителя і його компетенцій можна розглядати з точки зору практичних завдань, що ставляться перед ним у процесі професійної діяльності. А практичні завдання повинні здійснюватись по таких основних напрямках, як:

- розвиток індивідуальних здібностей і талантів; творчі інтелектуальні завдання та динамічні знання;
- собистісні уміння навчатися та оперувати музичними знаннями; набуття вокально-хорових навичок у процесі виконання пісень (народних і композиторських (класичних і сучасних);
- спів із супроводом та без нього;
- уміння грати на елементарних музичних інструментах (ритмічний супровід до пісень тощо); уміння імпровізувати (вокальне, інструментальне, ритмічне, пластичне);
- інтерпретація інтонаційно-образного змісту прослуханих творів у процесі колективних обговорень і дискусій.

Література

**ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
У СУЧАСНИХ КОЛЕДЖАХ, УЧИЛИЩАХ**

1. Антонюк Л.Л.. Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід. Інститут вищої освіти КНЕУ імені Вадима Гетьмана. 2016. (Електронний ресурс). Режим доступу: <https://kneu.edu.ua/.../компетентнісний>

2. Дрожина Г.В., Гезей О.М. Проектування та проведення уроку в початкових класах на засадах компетентнісного (діяльнісного) підходу. Вісник НТТУ «КПІ». 2013. Вип. 3. стр. 38-46.

3. Луговий В. І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні. Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – с. 13–26.

4. Окуловський О.І.. Компетенції і компетентнісний підхід в навчанні. – К. Молодий вчений. - 2012. - №12. - с. 499-500

5. Федорова І.І.. Компетентнісний підхід як управлінський механізм реорганізації системи вищої освіти України. Вісник НТТУ «КПІ» 2013. Вип. 3. стр. 38-46.

**ТЕХНОЛОГІЯ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ
НА ЗАНЯТТЯХ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

***Світлана Іваненко,**
викладач вищої категорії,
викладач-методист,
Ржищівський гуманітарний коледж.*

Інформаційний світ, в якому ми сьогодні живемо, наполегливо вносить свої корективи в освіту. Вимоги до навчального процесу полягають не тільки в тому, щоб дати систему готових істин і штампів. Насамперед, навчання повинне формувати здатність діяти, творчо мислити, зіставляти й аналізувати факти, аргументовано захищати власну точку зору. Завдання педагога - створити для цього такі умови, за яких студент не повинен бути пасивним споживачем знань, а активно включався б в освітній процес, виявляючи не тільки інтерес до навчання, а й самостійність в отриманні інформації, креативність мислення, бажання відкривати незвідане. Щоб знання ставали інструментами, а не покладами непотрібного мотлоху на задвірках інтелекту, потрібно з ними працювати, тобто застосовувати, перетворювати, розширювати і доповнювати. Неминуче постає питання вибору технології навчання, яка дозволила б так організувати процес навчання, щоб студенти не тільки запам'ятовували, заучували матеріал, але і на його основі могли б узагальнювати, порівнювати факти, інтерпретувати, робити власні висновки.

Відповіддю на цей виклик, який зробили, власне, зміни умов життя і діяльності людини, і сама людина з її прагненням до самовдосконалення, стає проблемне навчання. Проблемність – це одна із найважливіших ознак сучасного заняття, зокрема, і заняття літератури. Сьогодні недостатньо дати готову інформацію про літературний процес, життя і творчість письменника, особливості художнього твору, необхідно навчити здобувати знання самостійно, розвивати пізнавальну мотивацію, творчі здібності, індивідуальність мислення, формулювати пошуковий стиль мислення, прищеплювати інтерес і смак до вирішення проблем, розвивати здатність доказового міркування.

Наше життя – це велика проблемна книга, в якій кожному доводиться вирішувати власні проблеми, що не мають аналогічних рішень, більш того, сам зміст наших персональних проблем носить ексклюзивний характер. Знаходити вихід зі скрутного становища вчить технологія проблемного навчання. Таким чином, рішення проблемних завдань є не просто актуальним інноваційним процесом в навчальній діяльності, а життєво необхідним умінням.

Притча про раввіна відображає суть технології проблемного навчання:

- Учитель, скажіть, чому ви не даєте нам Знання, як це роблять інші духовні наставники, а змушуєте нас самих думати, міркувати і здогадуватися до всього? - запитав учень.

Учитель, як правило, не відповів прямо на питання і в свою чергу запитав учня:

- Скажи, якщо тобі знадобиться потрапити в місце, в якому ти ніколи не був, що ти будеш робити?

- Я звернуся до того, хто знає Шлях, - відповів учень.

- А що ти вибереш, щоб опинитися в цьому місці: щоб тебе провели туди з закритими очима і відкрили їх тільки тоді, коли ти вже будеш там, або щоб тебе провела обізнана людина, надаючи тобі запам'ятовувати місцевість і самому вчитися визначати правильний шлях, лише час від часу допомагаючи відшукати вірний напрям?

- Звичайно ж, краще щоб той, хто знає, провів мене, допомагаючи мені орієнтуватися в дорозі і відрізнити вірний Шлях від невірнього, - сказав учень.

- Але чому це для тебе так важливо, знати Шлях і вміти розбиратися в ньому?

- Ну, як же? Якщо наступного разу я захочу потрапити туди, а провідника не буде поруч, то я не зможу опинитися в потрібному місці, не знаючи дороги. Але якщо я одного разу пройду цим шляхом, то цих труднощів у мене не виникне, тому що йти по пройденому шляху набагато легше, ніж по незнайомому, на якому дуже легко заблукати.

- Ось ти сам і відповів на своє запитання, - посміхаючись, сказав Учитель. - Знати кінцеву мету не означає дістатися до неї, потрібно ще вміти розрізнити Шлях і потрібна сила, щоб пройти по ньому своїми ногами, бо ніхто нас не понесе на своїх плечах.

Я хочу, щоб ви самі навчилися знаходити джерело Істини в самих собі. Адже не думали ж ви, що я вічно буду водити вас за ручку. Саме так, задаючи навідні запитання і тим самим наштовхуючи на істини, вчу я вас твердо стояти на ногах і готую до самостійного життя.

Зрозумій, знати істину і розуміти її - не одне й те саме. Можна вивчити всі вислови мудреців і не стати мудрішими. Завчена Істина, до якої ви не доклали праці, яку не пережили на досвіді, не багато чого коштує і не буде цінуватися вами. Чужа, непрожита Істина, як фальшива монета, схожа на справжню, але за неї нічого не купиш. А тепер іди і подумай.

Проблема – (від грец. *problema* – завдання) – складне питання, завдання, що вимагає певного рішення. Проблема – це відмінність між існуючою і бажаною ситуаціями, невідповідність між передбачуваним і дійсним. Проблемним навчання називається тому, що базується воно на принципі проблемності, а систематичне рішення проблем - характерна

його ознака. Це сукупність таких дій, як організація проблемних ситуацій, формулювання проблем, надання студентам необхідної допомоги у їх вирішенні, перевірка цих рішень і, нарешті, керівництво процесом систематизації і закріплення набутих знань. Проблемні ситуації створюються та вирішуються в процесі спільної діяльності студентів і педагога при максимальній самостійності перших і під загальним керівництвом останнього. Активна самостійна діяльність студентів направлена на творче оволодіння професійними знаннями, вміннями і навичками.

Проблемне навчання багатофункціональне і вирішує наступні завдання:

- стимулює мотивацію навчання;
- підвищує пізнавальний інтерес;
- формує самостійність, відповідальність, критичність і самокритичність, ініціативність, нестандартність мислення;
- розвиває творчі здібності;
- формує переконання, навички дослідницької діяльності;
- розвиває комунікативні компетенції.

Надзвичайно важливою функцією даної технології можна назвати підвищення мотивації студентів до навчання, особливо при вивченні нового матеріалу. В традиційній системі викладання зусилля педагога спрямовані на пояснення, проблемне ж навчання характеризує творча, а не репродуктивна діяльність, під час якої студенти постійно ставлять і вирішують проблемні завдання, що підтримує їх інтерес та активність. Проблемне навчання - це орієнтація навчального процесу на засвоєння не тільки результатів наукового пізнання, а й шляху отримання цих результатів, на потенційні можливості людини і їх реалізацію. Студенти повинні не тільки засвоювати конкретні знання і навички, а й оволодівати способами дій, навчатися конструювати і керувати своєю навчальною діяльністю. Засвоєння нових знань відбувається як самостійне відкриття їх студентами за допомогою викладача. Викладач актуалізує, стимулює глибоко заховану тенденцію до особистісного зростання, створює умови для вдосконалення студентів, для самостійного виявлення, постановки пізнавальних проблем і завдань.

Головна мета освітнього процесу, згідно з концепцією проблемного навчання, полягає в тому, щоб забезпечити кожному умови для того, щоб хотіти, любити і вміти вчитися.

Головне у проблемному навчанні – сам процес пошуку й відбору правильних, оптимальних рішень, а не миттєвий вихід на рішення. Завдання викладача – орієнтувати сам процес пошуку, крок за кроком приводячи студентів до вирішення проблеми й одержання нових знань. Це сприятиме розвитку їх розумових здібностей, мислення, викликатиме інтерес до навчання, сприятиме виробленню як життєвої мотивації, так і конкретних мотивів навчально-пізнавальної діяльності; пробуджуватиме творчі схильності; виховуватиме самостійність, активність і креативність.

Проблемні методи - це методи, засновані на створенні проблемних ситуацій, активній пізнавальній діяльності студентів, що складається з пошуку і вирішення складних питань, що вимагають актуалізації знань, аналізу, вміння бачити за окремими фактами та явищами їх сутність, керуючі ними закономірності.

Розрізняють два типи проблемних ситуацій: педагогічну та психологічну.

Перша представляє особливу організацію навчального процесу, друга стосується діяльності студентів. Педагогічна проблемна ситуація створюється за допомогою активізації дій, постановки вчителем питань, що підкреслюють протиріччя, новизну, важливість, красу й інші відмінні якості об'єкта пізнання. Створення психологічної проблемної ситуації – суто індивідуальне явище: це пошукова діяльність свідомості, психологічний дискомфорт.

Проблемні ситуації можуть створюватися на всіх етапах процесу навчання: при поясненні, закріпленні, контролі.

Проблемне викладання літератури сьогодні - це необхідність, оскільки воно спрямоване на творче засвоєння знань: основ літературознавства, прийомів аналізу творів; на формування основних понять етики, моралі, соціальних понять, що містяться в курсі літератури; на виховання навичок самостійного оперування логічними прийомами і методами дослідження в поєднанні з прийомами художнього відображення дійсності. Унікальність занять літератури саме в тому, що вони дають змогу молодій людині вчитися вирішувати життєві проблеми, змодельовані в художніх творах.

Щоб проблемне навчання було успішним, необхідно дотримуватися деяких принципів:

- забезпечення достатньої мотивації, здатної викликати інтерес до змісту проблеми;
- забезпечення посильної роботи з виникаючими на кожному етапі проблемами;
- значущість інформації, одержуваної при вирішенні проблеми для студента;
- необхідність доброзичливого діалогічного спілкування педагога з вихованцями.

Інформаційна компетентність студентів формується через систему пошукової роботи, відбір потрібної інформації, підбір необхідних аргументів, роботу з текстом.

Комунікативна компетентність формується через діалог зі студентами, в якому вони повинні відобразити своє розуміння проблеми, висунути гіпотезу та переконливо її довести.

Яким же повинен бути аналіз літературного твору, щоб викладач мав можливість виховувати духовно багату особистість? Для цього необхідно перетворити аналіз літературного твору в етичну проблему, якою б зацікавив студентів, змусив замислитися над нею, переконуючи в актуальності порушених у художньому творі проблем.

Проблемні ситуації виникають:

- коли зіставляються діаметрально протилежні точки зору на один і той же твір;
- коли студенти не згодні з трактуванням твору критиками, кіносценаристами чи композиторами;
- якщо протиріччя закладені самим письменником у назві твору ;
- коли зіставляються життєві колізії, що покладені в основу твору, з їх показом письменником (різне бачення читачем і письменником однієї проблеми);

- коли викладач сам ставить проблему і при цьому демонструє шляхи наукового пошуку.

Постановка проблеми завжди повинна бути педагогічно виправданою. Етапи проблемного діалогу на заняттях літератури традиційні:

- формулювання проблемного питання;
- висунування гіпотез, припущень про шляхи вирішення проблеми, обґрунтування шляхів вирішення;
- докази висунутих припущень з опорою на текст художнього твору;
- рішення проблемного питання, висновки, узагальнення результатів.

Використовуючи технологію проблемного навчання на заняттях літератури, необхідно враховувати те, що не кожне питання є проблемним. Проблемне питання – це питання, яке потребує аналізу. Буде краще, якщо воно виникне поступово, якщо студенти придуть до нього самі. Проблемне питання передбачає неоднозначність відповідей, часто виступає в формі протиріччя, тому стає захоплюючим завданням для студентів, які прагнуть довести свою точку зору, оскаржуючи інші версії. Щоб вирішення проблеми розгорнулося в дискусію, питання повинне охоплювати не поодинокий факт, а широке коло матеріалу. Питання має проектуватися на життя студентів, ґрунтуватися на сюжетній основі. Студенти можуть міркувати на філософські теми, які виражені в творах класичної літератури. Аналізуючи художні твори, доцільно встановити зв'язки між епохами, різними видами мистецтва, різними художніми елементами твору. Відповідь на питання має виводити на будь-яке співвідношення з чим-небудь. Наприклад, методом проблемного аналізу вивчається новела «Перевтілення» Франца Кафки.

Як відомо, Франц Кафка забороняв ілюструвати оповідання «Перевтілення». Він дозволив лише два малюнки (батьки і повірений стоять перед зачиненими дверима; батьки та сестра знаходяться у добре освітленій кімнаті, двері у сусідню темну кімнату відчинені). Як бачимо, на них відсутнє зображення Грегора-комахи. Проблемне запитання: чому Кафка забороняв малювати Грегора-комахи?

Режисер сучасного фільму за оповіданням Франца Кафки «Перевтілення» мав можливість використати комп'ютерну графіку для створення образу Грегора-комахи, проте він запросив на цю роль актора. Проблемне запитання: чому режисер відмовився від комп'ютерних технологій, які дозволили б створити достовірний образ Грегора-комахи?

Вивчаючи повість Оноре де Бальзака «Гобсек», викладач проводить паралель між початком ХІХ століття і сьогоденням. У творі Бальзак показав сучасного йому генія наживи лихваря Гобсека, для якого гроші – влада над людьми, гроші – головна причина всіх подій, які відбуваються в суспільстві. Він зумів показати, як його століття розміняло на дзвінку монету всіх, починаючи від предметів першої необхідності і закінчуючи талантом, натхненням і найніжнішими й святими почуттями.

На занятті під час вивчення повісті Бальзака «Гобсек» перед студентами ставляться проблемні питання:

- Що є характерним для епохи Бальзака та сьогодення?
- У чому зміст життя кожної людини ?
- Чому людство знову ж таки повторює свої помилки, думаючи над збагаченням, накопиченням грошей ?
- Чи завжди гроші царюють світом?

- Чи такі вже гроші згубні?
- Які ваші основні принципи в житті?
- Чи все купується і продається?

Підводячи підсумки заняття, студенти роблять висновки, що гобсеки живі і в наш час, не зважаючи на те, що люди розуміють і усвідомлюють тлінність багатства. Влада грошей незборима, тож не кожному вдається жити повним духовним життям. Кожний читач сприймає літературний твір переживаючи, і ці переживання різні, тож вирішення літературної проблеми не може бути однозначним. Прийом «займи позицію» доцільно застосувати при вивченні твору Г. Ібсена «Ляльковий дім» (10 клас). Вирішуючи питання: «Чи заслужено Нору називали «жахливою матір'ю?», група ділиться на дві підгрупи, і кожна приводить аргументи «за» і «проти». Студенти приходять до думки, що Нора – хороша донька, мати, дружина, але з точки зору моралі XIX століття – це виклик суспільству. Отже, автор хотів довести, що головна героїня хоче бути, в першу чергу, людиною, яка має свої жіночі права, яку б поважали як особистість, любили по-справжньому.

Роблячи висновки, одна група студентів дає відповідь на питання: «Що головне в житті Нори?» Друга і третя групи працюють над проблемним питанням «Що для вас основне у житті?» і складають ланцюжок «Шлях до щастя Людини». Отже, студенти вирішують, що шлях до щастя не завжди легкий, але не треба втрачати надію, бути людиною, розуміти не лише своє, а й людське загалом.

На заняттях літератури часто виникають питання, які не передбачають єдино вірного рішення, кожен студент має право відстоювати свою думку, яка не може бути помилковою і має право на існування. Рішення проблемного питання може бути організовано у формі диспуту, евристичної бесіди, мозкової атаки, ділової гри, самостійного пошуку.

Таким чином, позитивними результатами роботи за технологією проблемного навчання можна вважати:

- позитивне ставлення студентів до предмету;
- позитивна реакція студентів не тільки на новий матеріал (новизна ця відноситься і до практичної, і до теоретичної частини), а й на спосіб вирішення нового завдання;
- формування сприятливого психологічного клімату, що дозволяє студентам вільніше і впевненіше почувати себе на занятті;
- підвищення якості знань;
- розвиток творчих здібностей.

Технологія проблемного навчання виступає найважливішим напрямком реалізації парадигми розвиваючої освіти. Аналіз досвіду роботи за даною технологією, дослідження педагогів-психологів дозволяють зробити наступні висновки. Завдяки проблемному навчанню в студентів розвиваються п'ять універсальних компетентностей:

- здатність до дослідження;
- здатність до ефективних комунікацій і організації взаємодії;
- здатність приймати рішення;
- здатність здійснювати прийняте рішення;
- здатність постійно освоювати нові види діяльності.

Дана технологія розвиває не тільки студента, а й викладача. Викладач виростає як творча особистість, комунікативний лідер, здатний в

сучасних умовах успішно вирішувати складні педагогічні завдання. А найголовніше, що в навчально-методичні комплекти закладена технологія проблемного діалогу, і викладач, користуючись методичними рекомендаціями, може підготувати і успішно провести проблемно-діалогічне заняття. Заняття, на яких студенти самі визначають тему, виявляють труднощі, позначають проблеми, самостійно роблять висновки, приносять задоволення викладачу, радість відкриття собі.

Застосування технології проблемного навчання дозволяє навчити студентів мислити логічно, науково, діалектично, творчо; сприяє переходу знань у переконання; викликає у них глибокі інтелектуальні почуття, в тому числі почуття впевненості в своїх можливостях і силах; формує інтерес до наукового знання. Встановлено, що самостійно «відкриті» істини, закономірності не так легко забуваються, а в разі забування, їх швидше можна відновити.

Постійна постановка перед студентами проблемних завдань, проблемних ситуацій призводить до того, що студент не «пасує» перед проблемами, а прагне їх вирішити. Адже проблема – це завжди перешкода. Подолання перешкод – рух, незмінний супутник розвитку.

Література

1. Буряк С. Д., Острова Г. О. Інтерактивні й нестандартні уроки зарубіжної літератури. – Харків: Основа, 2005. – 231 с.
3. Волощук Є. В. Вивчення зарубіжної літератури в 11 класі. Посібник для вчителя.- К., 2002. – 175 с.
4. Кожькорло Л.І. Проблемно-пошукова робота на уроках зарубіжної літератури// Зарубіжна література в школі. – 2008. - №19(91) – С.23-27.
5. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. - К., 2003.–192 с.
6. Пилипенко Л.Д. Застосування елементів проблемного навчання на уроках зарубіжної літератури // Зарубіжна література в школі. – 2010. - №11-12 (131-132) – С.33-37.

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

***Лідія Люлька,**
викладач вищої категорії,
викладач-методист,
викладач української мови
та методики української мови,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка.*

Формування пізнавальної діяльності й відповідної їй науково-пізнавальної компетентності особистості розглядається як один із засобів оптимізації функціонування майбутнього фахівця, збагачення культури та розширення спектру його можливостей. Ця проблема пов'язана з такими важливими практичними завданнями, як підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх спеціалістів, розвиток у них здатності на основі інтеріоризованих цінностей, накопичених знань, сформованих умінь збагачувати власний духовний світ і досвід.

Методологічні засади пізнавальної діяльності розкриваються у наукових працях В. Андрущенко, І. Беха, Н. Бібік, А. Богуш, І. Зязюна, В.Кременя, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської.

Науково-теоретичні основи пізнавальної діяльності висвітлюються в працях В. Давидова, П. Підкасистого, С. Сисоєвої.

На процесі пізнання акцентували свою увагу філософи минулого. Так, Сенека закликав «спостерігати, вивчати, читати...й просуватися до більш глибокого пізнання».

В. Кремень вважає, що пізнання має передбачати духовне освоєння світу. Завданням освітнього процесу є розвиток «творчої, пошукової, високоморальної особистості», саме тому є надзвичайно актуальним формування такої науково-пізнавальної компетентності, яка б передбачала і засвоєння нової інформації, і духовне зростання особистості [3].

В.О. Сухомлинський закликав своїх колег: «Вірте в талант і творчі сили кожного вихованця» [4]. У діяльності Павлівської школи, директором якої він був, домінувала мета: виховання активної творчої особистості, яка свідомо бере участь у перетворенні навколишнього середовища, прагне до пізнання, до неперервної освіти, саморозвитку.

Пізнання - це відображення в свідомості людини сутності явищ дійсності, осягнення закономірностей об'єктивного світу та надбання знань про нього. З давніх часів до нинішньої епохи філософи, педагоги, культурологи закликали пов'язувати процес пізнання з розвитком духовності особистості, людяності й довершеності внутрішнього світу людини.

Пізнавальну діяльність слід організовувати систематично, і тільки тоді, коли «людина кожного дня знає щось нове, а кожного місяця згадає те, чому навчилась, її можна назвати такою, яка любить пізнавати» [2]. Звичайно, мотивом пізнавальної діяльності є інтерес. Ступінь інтересу залежить від урахування потреб майбутніх фахівців при організації їхньої професійної підготовки. У мовній підготовці спеціаліста важливу роль відіграє соціокультурна компетенція, складовою якої є володіння культурознавчою інформацією, зокрема, знаннями про культурні надбання, особливо рідного краю. Таку інформацію можна пропонувати як дидактичний матеріал під час вивчення граматичного матеріалу. Так, вивчаючи багатокomпонентні речення з різними видами зв'язку, можна провести спостереження над текстом:

З Черніговом пов'язані життя і діяльність багатьох українських письменників; у місті бував Т.Г. Шевченко, якому нещодавно споруджено пам'ятник.

У кінці XIX на початку XX століття у Чернігові жили Л. Глібов, Б. Грінченко, М. Коцюбинський, тут починали свій творчий шлях П. Тичина і В. Блакитний, І. Кочерга і О. Десняк, а російські письменники О. Пушкін, М. Гоголь, О. Горький в різні часи відвідали це місто.

У Чернігові гастролювала театральна трупа за участю І.К. Карпенка-Карого, якого згодом назвуть корифеєм українського національного театру; неодноразово брав участь у концертах і М.В. Лисенко, а М.К. Заньковецька, що стала на театральній сцені «зіркою першої величини», теж починала свій творчий шлях у цьому древньому місті.

**ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
У СУЧАСНИХ КОЛЕДЖАХ, УЧИЛИЩАХ**

Улюбленим місцем відпочинку М. Коцюбинського була Болдина гора; тут, під розкішним дубом, він міг просиджувати годинами, і, щоб виконати заповіт письменника, його поховали саме на цьому місці[8].

У ході спостереження студенти формулюють висновки про види речень, складають опорний конспект і, звичайно, запам'ятовують приклади цих речень.

Приклади речень	Семантика	Схеми речень
<i>З Черніговом пов'язані життя і діяльність багатьох українських письменників; у місті бував Т.Г. Шевченко, якому нещодавно споруджено пам'ятник.</i>	БСР, частини якого з'єднані безсполучниковим і сполучниковим зв'язком (підрядним).	[ ]; [ ], (якому).
<i>У кінці XIX на початку XX століття у Чернігові жили Л.Глібов, Б. Грінченко, М.Коцюбинський, тут починали свій творчий шлях П.Тичина і В. Блакитний, І.Кочерга і О. Десняк, а російські письменники О.Пушкін, М. Гоголь, О. Горький в різні часи відвідали це місто.</i>	БСР, частини якого з'єднані безсполучниковим і сполучниковим зв'язком (сурядним).	[ ], [ ], а [ ].
<i>У Чернігові гастролювала театральна трупа за участю І.К. Карпенка-Карого, якого згодом назвуть корифеєм українського національного театру; неодноразово брав участь у концертах і М.В. Лисенко, а М.К. Заньковецька, що стала на театральній сцені «зіркою першої величини», теж починала свій творчий шлях у цьому древньому місті.</i>	БСР, частини якого з'єднані безсполучниковим і сполучниковим зв'язком (сурядним і підрядним).	[ ], (якого), [ ], а [(що),].
<i>Улюбленим місцем відпочинку М. Коцюбинського була Болдина гора; тут, під розкішним дубом, він міг просиджувати годинами, і, щоб виконати заповіт письменника, його поховали саме на цьому місці.</i>	БСР, частини якого з'єднані безсполучниковим та сурядним і підрядним сполучниковим зв'язком Кома після сполучника і за умови виділення підрядної частини, що не впливає на зміст речення в цілому.	[ ]; [ ], і, (щоб), [ ].

Збагачує студентів знаннями про імена відомих людей рідного краю і такий матеріал:

I. Розподільний диктант.

1. Записати слова у три колонки: I – слова не переносяться, II – при переносі залишається дві букви, III – при переносі залишається три букви.

Плуг, кріт, узбережжя, країна, ірис, дитсадок, цикл.

Ключ до відповіді: у словах кожної колонки підкреслити букви у зростаючій послідовності. (*Прилуки*).

2. Із словом-відгадкою скласти речення.

3. Від слова-відгадки утворити прикметник, пояснити правопис суфікса.

II. Розподільний диктант.

1. Записати слова у дві колонки: у I – апостроф пишеться; у II – апостроф не пишеться.

П'яний, подвір'я, зійти, бюро, емаллю, пред'явити, ластів'я, рясно, енергія, гяур, інкасація, Вязьма, п'ятдесят, дев'ятсот, Уільям, Дюрінг, торф'яна, авеню, юстиція.

Примітка:

Гяур (тур.) – зневажлива назва всіх інакомовців.

Авеню(фр.) – широка вулиця.

Ключ до відповіді: підкресліть у I колонці букви у зростаючій послідовності, а в II – перші букви.

2. Прочитайте вираз. (*Поетеса з берегів Удаю*).

3. Сформулюйте правило про написання іменників, що є географічними назвами. Наведіть приклади.

III. На практичному занятті «Багатокомпонентне складнопідрядне речення» студентам запропоновано речення з поезії Любові Забашти: визначити види речень і накреслити графічні схеми. Пояснити розділові знаки. (Домашнім завданням було ознайомитися з творами поетеси).

1. Треба в себе повірять, як птиця – в політ високий,
Як вірять ромашка, що вона повинна цвісти,
Як вірять сонце в силу свою і неспокій,
Як вірять в доцільність свого існування світи.

(Л. Забашта, «Треба в себе повірять»).

2. Мене манили рідні пенати.

Вони були, де Дніпр і де Сула,
В Прилуках, біля батьківської хати,
І там, де Тиса з гір крутих пливла.

(Л. Забашта, «Мене в шавлії ти купала»).

3. Дивись на читача, як на вершину,
Якої ти ще мусиш досягти.

(Л. Забашта, «Заповіт собі»).

4. Якщо тебе мужність покине крилата,
Байдужість підступить, душа обміліє,
Знайди безіменну могилу солдата
І вічний вогонь, що над ним пламеніє.

(Л. Забашта).

5. Я знаю руки, що в пісню просяться,
Що в праці злітають молодо,
І руки селянки, простої колгоспниці,

Що степ зодягнули в золото.

(Л. Забашта, «Руки»).

6. Ну що ж, коли нема паперу,
Він намалює на стіні
Ракетоплан, що нову еру
Позначить людству в інші дні.

(Л. Забашта, «Подвиг Миколи Кибальчича»).

7. Пролетять лебедями молоді роки
Там, де синій Удай розлився,
Де в діброві Тараса шумлять потічки,
Там, де зелен-явір розвився ((Л. Забашта, «Левку Ревуцькому»).

8. О ніжний Ніжине!
Я знов прийшла у літній день,
Коли цвітуть каштани, щоб знов згадать,
Як тут війна гула і від пожарів біла вишня в'яне (Л. Забашта).

Виконуючи граматичне завдання, студенти одночасно захоплюються красою людей праці – своїх земляків (наприклад, Миколи Кибальчича, Левка Ревуцького).

IV. Відвідайте пам'ятник Любові Забашті, що в сквері міста, і напишіть твір-роздум на тему: «Людина починається з добра» (використовуйте приклади з творів Л. Забашти).

V. Прочитайте текст, поставте розділові знаки. Доберіть заголовок. Відшукайте складні речення, визначте їх види. Побудуйте графічні схеми цих речень.

Справжньою окрасою і перлиною Прилуцького краю є Густинський Свято-Троїцький монастир який був заснований у 1600 році за благословенням настоятеля Києво-Печерської лаври Єлисея Плетенецького. Можна з упевненістю сказати що на Прилуччині усі шляхи ведуть до Густині. Дістатися до неї можна автомобільним шляхом з Прилук чи траси Київ – Суми. А можна пройтися шляхом де колись ступали великий Тарас Шевченко Євген Гребінка єрусалимський патріарх Феофан чи гетьман Сагайдачний.

(Справжньою окрасою і перлиною Прилуцького краю є Густинський Свято-Троїцький монастир, який був заснований у 1600 році за благословенням настоятеля Києво-Печерської лаври Єлисея Плетенецького. Можна з упевненістю сказати, що на Прилуччині усі шляхи ведуть до Густині. Дістатися до неї можна автомобільним шляхом з Прилук чи траси Київ – Суми. А можна пройтися шляхами, де колись ступали великий Тарас Шевченко, Євген Гребінка, єрусалимський патріарх Феофан чи гетьман Сагайдачний).

Такій роботі передуює екскурсія до Густинського монастиря з наступним завданням: написати твір-роздум «Відродження святині».

Використання таких матеріалів на заняттях української мови активізує студентів, викликає бажання знати більше, щоб отримані знання застосовувати потім у своїй професійній діяльності.

Література

1. Забашта Л. Вибрані твори / Л. Забашта. – К.: Рад. шк., 1986.
2. Кожухар Ж. Пізнавальна діяльність майбутніх фахівців: історико-пізнавальний аспект / Ж. Кожухар// Нові технології навчання. – 2010. – №65. – С. 60.

3. Кремень В. Людиноцентризм в освіті: філософія нових підходів / В.Кремень // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2006. – №1. – С.14.

4. Сухомлинський В. Не тільки розумом, а й серцем. Кредо педагогічного оптимізму / В. Сухомлинський. – М.: – Молода гвардія, 1966. – С. 3.

5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти томах. – К.: Радянська школа, 1976-1977.

6. Сучасна українська мова: Підручник / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; За ред. О.Д. Пономарева. – 2-ге вид., перероб. – К.: Либідь, 2001.

7. Українська мова: Підручник: Ч. 2 / За редакцією В. О. Горпинича. – К.: Вища школа, 1999 р.

8. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник / За редакцією А.В. Кудрицького. – К.: УРЕ, 1990. – С. 862 – 863.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ГОСПОДАРСТВА ПОЛІСЬКОГО РЕГІОНУ

Любов Миненко,
*викладач вищої категорії,
старший викладач,
Ржищівський гуманітарний коледж.*

Рекреаційно-туристичне господарство України є пріоритетним напрямком розвитку національної економіки. Розвиток рекреації й туризму позитивно впливає на соціально-економічний стан держави.

Матеріальною основою рекреаційно-туристичного ринку в Україні та вагомою структурною складовою її економіки стає рекреаційно-туристичне господарство, для розвитку якого є необхідні природні умови, історико – культурні, матеріальні та трудові. Загальна площа придатних для туризму і відпочинку природних ландшафтів становить 9,4 млн. га. На території України понад 125 тис. пам'яток архітектури, археології, містобудування, працюють сотні музеїв. Транзитність розташування, наявність міжнародних транспортних коридорів, портів Чорного та Азовського морів дає можливість розширювати зв'язки з багатьма країнами.

Рекреаційно-туристичне господарство України має ознаки самостійного об'єкта: спеціалізовану матеріально-технічну базу, специфічні природно – антропогенні ресурси, унікальність продукування послуг і власну технологію обслуговування, формування принципово нової схеми міжгалузевого і територіального управління, суспільну значимість, у тому числі економічну, соціальну екологічну та політичну. Практично туризм є відправною точкою формування міжгалузевого рекреаційно-туристичного комплексу, складовою якого є підприємства, заклади та організації різних сфер економіки.

Рекреаційно-туристичне господарство під впливом попиту видозмінюється від традиційних видів, пов'язаних з культурою, спортом, морськими подорожами, до новітніх видів туризму, таких як культурний, етнічний, зелений (сільський), соціальний, пригодницький, бальнеологічний, заохочувальний, екотуризм тощо.

За рекреаційним потенціалом Україна має всі можливості бути туристською державою світового рівня. Для цього необхідна цілеспрямована та систематична діяльність щодо розвитку міжнародних туристичних зв'язків, основою якої має бути інтеграція нашої країни до європейської спільноти, розвиток національної економіки та культури, ефективне використання туристських ресурсів.

Розвиток рекреаційно-туристичного комплексу України є вагомим чинником підвищення її престижу на міжнародному рівні, джерелом соціально-економічного розвитку регіонів, важливою умовою збереження історико-культурної спадщини.

Основні чинники розвитку рекреаційної діяльності поділяють на дві групи:

- чинники, які створюють рекреаційний попит, зокрема соціально-економічні, медико-біологічні та територіальні;

- чинники, які забезпечують рекреаційний попит. До них відносяться кількість та якість рекреаційних ресурсів (природні та історико-культурні) та соціально-економічні особливості регіону. Останні в свою чергу залежать від наявності трудових ресурсів, транспортної доступності, рівня розвитку рекреаційної інфраструктури.

Розглядаючи функції рекреаційного природокористування, враховуються такі положення:

- рекреація існує як вид високорентабельної господарської діяльності;

- це спосіб задоволення життєво важливих потреб населення у лікуванні та відпочинку, елемент процесу відновлення працездатності;

- при належності організації рекреаційна діяльність виступає як форма освітньо-виховної діяльності;

- як форма міжнародного співробітництва, рекреація відіграє важливу політичну роль;

- претендуючи на певні території, рекреаційна діяльність обмежує існування інших, більш небезпечних з екологічної точки зору, видів господарювання.

Виходячи з цього, виділяють п'ять основних функцій рекреаційного природокористування:

- соціально-економічну;

- медико-біологічну;

- освітньо-виховну;

- політичну;

- природоохоронну.

Методика дослідження розвитку рекреаційно-туристичного господарства України розглядається у трьох аспектах:

- загальнодержавному – у порівнянні регіонів України;

- загальнорегіональному – у співставленні рекреаційно-туристичного регіону рекреаційним потребам населення;

- внутрішньорегіональному – через виявлення відмінностей між територіальними складовими регіону.

З погляду рекреаційно-туристичного господарства Українське Полісся має досить вигідне географічне положення вздовж північного кордону держави.

Поліський регіон, що охоплює Волинську, Житомирську, Рівненську, Чернігівську, Київську області, має площу 130,2 тис. км², що становить 21,6% території країни, з населенням 9427,2 тис. осіб (18,9%).

Регіон розташований в основному в Поліській природно-географічній зоні, яка лежить у західній частині Східно-Європейської рівнини та території двох геоморфологічних регіонів – Поліської низовини та Волино–Подільської плити.

Клімат майже всього Поліського регіону помірно-континентальний, з м'якою зимою і теплим вологим літом. Середня температура січня - - 5⁰С, липня + 19,5⁰ С.

Основними рекреаційно-туристичними ресурсами Поліського регіону є поверхневі води і ліси. На території Волинської області розташовані 137 річок і 235 озер. Найбільша кількість озер сконцентрована в Ратнівському (32), Гурийському (31), Шацькому (30) та Ковельському (27) районах. У рекреаційно-туристичній сфері найбільше використовується група озер карстового походження – Шацькі озера: Світязь, Пулемецьке, Луки, Пісочне.

Потенціал водного фонду Київської області налічує 206 річок, Рівненської – 171, Чернігівської – 169.

Для Поліського регіону вагомим фактором туризму є лісові ресурси. Ліси задовольняють різноманітні потреби відпочивальників у коротко – та довготривалому відпочинку, лікуванні та оздоровленні.

Розміщення території Чернігівської області в двох фізико-географічних зонах (зона мішаних лісів і лісостеп) зумовлює різноманіття флори і фауни. Територія області на 20% вкрита лісами. Основні лісоутворювальні породи – сосна і ялина. Фітонцидні властивості цих порід дерев використовуються у лікуванні і профілактиці хвороб органів дихання і нервової системи.

Значні ділянки лісу зайняті ягідниками та грибними площами, що стимулюють розвиток відповідних видів відпочинку. На території Поліського регіону в умовах радіоактивного забруднення після аварії на ЧАЕС перебуває 1,5 млн. га лісів.

Усі поліські ландшафти вирізняються надзвичайною різноманітністю, створюють умови для розвитку санаторно-курортної справи. Але це потребує розробки заходів щодо розширення та збереження мережі об'єктів природного заповідного фонду.

Волинська область нараховує 209 територій і об'єктів природно-заповідного фонду, в тому числі Шацький природний національний парк, 74 заказник (5 - державного значення), 107 пам'яток природи (3 - державного значення), 22 заповідні урочища, 5 парків–пам'яток садово-паркового мистецтва місцевого значення. Кліматичні умови, значні масиви приміських лісів, водні об'єкти, запаси торфових лікувальних грязей, відомі джерела мінеральних вод області сприятливі для розвитку в ній туризму.

Найцікавішими є пам'ятки архітектури й археології періоду Київської Русі у м. Володимирі-Волинському, історико-культурні та архітектурні пам'ятки у м. Луцьку, зокрема Верхній замок XIII-XIV ст., літературно-меморіальний музей Лесі Українки у с. Колодяжне, меморіальний комплекс жертв фашизму в с. Кортеліси. Пріоритетними в області є пізнавальний, оздоровчий, етнічний, водний туризм, екотуризм і мисливства.

Київська область налічує 85 територій та об'єктів природно-заповідного фонду: 12 - державного значення, 17 заказників, 35 пам'яток природи, 8 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 12 заповідних урочищ. Сприятливі кліматичні умови, численні водні ресурси та мінеральні джерела, курорти (Ворзель, Миронівка, Ірпінь, Біла Церква) та курортні місцевості (Пірнове, Лютіж).

Історико-культурні пам'ятки зумовлюють провідне місце області як туристично-рекреаційного регіону. Серед туристичних об'єктів найцікавішими є: Переяслав-Хмельницький Національний історико-етнографічний заповідник, археологічний музей пізньопалеолітної стоянки у с. Добраничівка, пам'ятки архітектури, дендропарк «Олександрія» і комплекс паркових споруд у м. Біла Церква, пам'ятка архітектури Покровська церква з мозаїкою за ескізами М.К. Реріха у селі Пархомівці, пам'ятки дерев'яної архітектури – Покровська церква у м. Фастів (1740р.) та у с. Синява (1649р.), собор Антонія і Феодосія у м. Василькові (1758р.), пам'ятник-музей визволення м. Київ з діарамою «Битва за Київ».

Для області перспективним є сімейний відпочинок, пізнавальний туризм.

Житомирська область нараховує 102 території та об'єкти природно-заповідного фонду, серед яких – Поліський заповідник державного значення, 43 заказники (10 - державного значення), 26 пам'яток природи, 31 - парк-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

До рекреаційних ресурсів належать значні масиви лісів, річки, озера та ставки, а також радонові джерела мінеральної та столової вод, родовища торфових та сапропелевих лікувальних грязей.

На території області розташовані культурно-архітектурні пам'ятки періоду Київської Русі – в містах Овручі, Житомирі та Новограді-Волинському, музей фарфору в с. Баранівці, садиба у смт. Верхівці, пов'язана з ім'ям видатного французького письменника О. де Бальзака. Меморіальний будинок-музей С.П. Корольова в м. Житомир.

Рівненська область має 227 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема 17 заказників державного значення, 8 пам'яток природи, 2 пам'ятки садово-паркового мистецтва та 91 заказник місцевого значення, 36 пам'яток природи, 63 заповідні урочища.

Сприятливі кліматичні умови, значні масиви лісів, річки, озера, лікувальні торфові грязі та мінеральні води створюють природні рекреаційні ресурси області.

Найцікавішими туристично-екскурсійними об'єктами є: музей-заповідник «Козацькі могили» та озеро Журавлиха, історико-культурний заповідник у м. Острог, палацові та монастирські комплекси у містах Дубн і Корці, архітектурні пам'ятки XVIII-IX ст. у м. Рівнему та ін. Для області перспективними є пізнавальний, оздоровчий туризм і сімейний відпочинок.

Чернігівська область нараховує 528 територій та об'єктів природно-заповідного фонду: 332 заказники (4 - державного значення), 127 пам'яток природи (3 - державного значення), Тростянецький дендропарк, Менський зоопарк, 22 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, зокрема державного значення у с. Сокиринці, 45 заповідних урочищ. М'який клімат, мальовничі ландшафти, значні лісові масиви, річки та водоймища створюють багаті природні рекреаційні ресурси

Чернігівщини. На терасах Десни та її притоках є лікувальні грязі та джерела мінеральних вод.

Найвідомішими туристичними об'єктами вважаються: історико-культурний музей заповідник «Слово о полку Ігоревім», Спасо-Преображенський монастир (XI-XIX ст.) у м. Новгород-Сіверський, будинок В. Кочубея та палац К. Розумовського у смт. Батурин, палацово-парковий ансамбль у с. Качанівка, літературно-меморіальний музей О.П. Довженка у м. Сосниця, археологічний музей на місці стоянки пізнього палеліту в с. Мізин, Державний архітектурно-історичний заповідник.

Перспективними є пізнавальний туризм і сімейний відпочинок.

Розвиток рекреації і туризму дає підстави визначити їх як суспільне явище, для якого характерні стрімкі темпи зростання, поліфункціональність і постійне ускладнення функцій, залучення до використання в рекреації і туризму не тільки освоєної частини Землі, а й територій з екстремальними природними умовами та акваторій.

Все це свідчить, що рекреація і туризм є явищами глобальними, які сприяють потужний і неоднозначний вплив на довкілля, економіку і суспільство країни. Розвиток рекреаційно-туристичних послуг в Україні ще остаточно не сформувався, оскільки економіка країни перебуває у стані постійного реформування, що позначається й на розвиткові даної сфери.

Література

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методи аналізу, термінологія, районування: Монографія. /О.О. Бейдик – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 395 с.-С. 262-274.
2. Гетьман В. І. Екотуризм у національних природних парках України. Туристично-краєзнавче дослідження. / В.І. Гетьман – К: Національна туристична організація, 2002. – 456. - С. 292 - 301.
3. Гродзинський М.Д. Заповідна справа в Україні: Навчальний посібник. / За загальною редакцією М. Д. Гродзинського, М. П. Стеценка. -К: 2003.- 306 с. - С. 175-182.
4. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: Сучасні концепції менеджменту і маркетингу. Навч. Посіб./ О. Ю. Дмитрук - 2-е вид. - К: Альтерпрес, 2004. – 192 с.- С. 111 – 117.
5. Сажнєва Н. Значення рекреаційних передумов у формуванні територіальних рекреаційних систем / Н.Сажнєва //Сучасна географія та навколишнє природне середовище: 36. наук, праць. – Вінниця: Рекламна Агенція «Старт Трек», 1999. - С. 83-84.
6. Українсько-російський словник термінів і понять з географії туризму і рекреаційної географії / О. О. Бейдик. - К.: РВЦ «Київський університет», 1997. – 300 с.

ДИДАКТИЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

Олександр Помігуєв,
викладач вищої категорії,
викладач-методист

Лариса Помігуєва,
*викладач вищої категорії,
викладач-методист,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка.*

Розвиток міжнародних зв'язків України, процес інтеграції української системи вищої освіти у європейський освітній простір відкриває нові можливості для міжкультурної комунікації.

Входження в європейський соціокультурний простір зумовлює потребу в ефективній дидактичній технології, яка б забезпечувала неперервну взаємодію співучасників навчання, мотивоване залучення студентів до навчання, постійне навчання впродовж усього життя; сприяла б впровадженню інноваційних підходів у практику сучасної вищої школи, підвищенню привабливості та конкурентоспроможності європейського простору вищої освіти для інших регіонів світу. Відтак, Департаментом вищої освіти запропоновано впровадження модульної технології навчання, яка визнана найоригінальнішою і найзмістовнішою серед тенденцій наукової розробки новітніх технологічних структур у сфері освіти.

Модульна технологія навчання у процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців загальноосвітніх закладів (ЗОЗ) досліджувалася вченими в таких аспектах: професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів (І.Богданова), проблема вдосконалення організації навчального процесу взагалі (А.Алексюк, Б.Гольдшмидт, М.Гольдшмидт, В.Зінкевичус, А.В.Казановський, Л.Костельна, В.С.Плохій, О.Попович, Дж.Рассел, Л.Романішина, М.Чошанов, М.Шиян, Л.І.Юцявичене та інші). Натомість проблема застосування модульної технології навчання у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів ЗОЗ все ще залишається поза увагою вчених.

Проблема формування професійної компетентності майбутніх учителів ЗОЗ досліджувалася вченими в таких напрямках: професійно методичної компетентності (А.Л.Бердичівський, О.Б.Бігич, Л.Г.Таланова, Н.В.Язикова), професійної компетентності майбутніх учителів у викладанні інтегрованих курсів (Ю.С.Стиркіна). Проблемі формування професійної компетентності майбутніх учителів ЗОЗ як інтегративного утворення особистості фахівця присвячені роботи Е.Г.Азімова, В.В.Баркасі, Г.І.Вороніна, Т.А.Долгової, Т.М.Комарницької, С.Ю.Ніколаєвої. Зростання популярності модульної технології навчання зумовлює, з одного боку, широке впровадження її концептуальних засад в освітніх закладах як за кордоном, так і в Україні, з іншого боку, - невизначеність щодо ключового поняття.

Модульна система навчання – це сукупність програм, інститутів, навчальних закладів, які дозволяють ефективно організовувати навчально-виховний процес, побудований за модульними принципами навчання. Навчальний модуль – це відносно самостійна частина навчально-виховного процесу з усіма притаманними йому характеристиками і складовими, побудована навколо однієї (або декількох близьких за змістом) теми, явища, концепції за власними принципами. Модуль є зменшеною копією навчально-виховного процесу, його моделлю з тими ж самими дидактичними параметрами та вимогами. Проблема

реалізації модульної технології навчання має дещо прагматичний характер і не ґрунтується на інтегрованому розумінні ідеї професійної компетентності майбутнього фахівця.

Компетентність – це складне особистісне утворення, що складається зі знань, умінь і навичок, які дозволяють особистості ефективно функціонувати в певній діяльності.

Розумінню сутності поняття професійної компетентності майбутніх учителів ЗОЗ сприяє аналіз його структури. Проблема структури професійно-педагогічної компетентності широко висвітлюється в роботах В.Должкової, Т.Каткової, Є.Клімова, Н.Кузьміної, Т.Логвинової-Бик, О.Максимової, А.Маркової, С.Ніколаєвої, В.Сластьоніна, Г.Топольницької та ін. Виходячи з наукових доробок вищезазначених авторів та кваліфікаційної характеристики майбутнього вчителя ЗОЗ (С.Ніколаєва, О.Петрашук, Н.Бражник), професійно-педагогічна компетентність майбутніх учителів ЗОЗ обіймає такі її складові, як: компетентність у самоменеджменті, фахова, операційна, педагогічна, психологічна, методична та загальнокультурна компетентність.

Структура професійної компетентності майбутніх учителів ЗОЗ складається з таких чинників:

1. **Компетентність у самоменеджменті**, що передбачає наявність знань, умінь і навичок організації управлінської діяльності, спрямованої на самого себе, та забезпечує саморозвиток і самоосвіту.

2. **Іншомовна комунікативна компетентність**, що передбачає сукупність знань, умінь і навичок, які дозволяють ефективно реалізовувати комунікативний процес в залежності від побутових або професійних потреб.

3. **Операційна компетентність**, що передбачає прикладні, інструментальні здібності педагога, які дозволяють у найефективніший спосіб виконувати складні професійні завдання.

4. **Загальнокультурна компетентність**, що передбачає розвиток особистості педагога, який зумовлює його місце в суспільстві й навчально-виховному просторі.

Отже, професійну компетентність майбутніх учителів ЗОЗ можна представити як інтегративну якість особистості педагога, що має свою структуру та ознаки і дозволяє спеціалісту в найбільш ефективний спосіб вирішувати навчально-виховні завдання, розраховані насамперед на формування особистості іншої людини, а також сприяє саморозвитку і самовдосконаленню особистості педагога.

Теоретичний аналіз проблеми професійної підготовки вчителя допоміг виявити складові професійної компетентності вчителя (теоретична, практично-прикладна, практично-мовна підготовка). Модульне планування спеціалізованих дисциплін на основі міжпредметних зв'язків із дисциплінами педагогічного циклу є однією з ефективних технологій формування професійної компетентності майбутнього вчителя.

Доцільно визначити критерії, показники й охарактеризувати рівні сформованості професійної компетентності майбутніх учителів ЗОЗ; розробити модульну технологію і дидактичну модель формування професійної компетентності майбутніх учителів засобами модульної технології навчання; проаналізувати результати констатуючого і формуючого етапів дослідження.

**ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
У СУЧАСНИХ КОЛЕДЖАХ, УЧИЛИЩАХ**

Констатуючий етап експерименту проводився на базі Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу ім. І.Я. Франка зі студентами III і IV курсів спеціальностей 013 Початкова освіта та 014.10 Середня освіта (трудове навчання та технології), отримання якої надає право обіймати посаду вчителя з початкової освіти з додатковою кваліфікацією «Вчитель іноземної мови початкової школи», вчителя з трудового навчання та креслення основної школи з додатковою кваліфікацією «Вчитель інформатики».

У дослідженні було визначено критерії сформованості професійної компетентності майбутніх учителів, а саме:

1. Здатність до самоменеджменту з показниками: здатність до самопізнання, самоорганізації та самоконтролю діяльності.

2. Сформованість комунікативної компетенції з показниками: сформованість мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетенції.

3. Сформованість операційної компетентності з показниками: сформованість прогностичних, пізнавальних та організаторських умінь.

4. Розвиток загальнокультурної компетентності з показниками: розвиток розумової культури, загальної ерудиції та культури спілкування.

Рівні сформованості професійної компетентності майбутніх учителів ЗОЗ
(констатувальний етап педагогічного експерименту)

рівні сформованості	студенти III курсів	студенти IV курсів
<i>високий</i>	15%	19%
<i>достатній</i>	36%	41%
<i>середній</i>	27%	23%
<i>низький</i>	26%	21%

Найменш розвинуті чинники професійної компетентності
майбутніх учителів ЗОЗ

здатності	студенти III курсів	студенти IV курсів
Самоуправління	34%	28%
Комунікативна компетенція	6%	11%
Наявність операційних умінь	15%	17%
Розвиток загальної культури	27%	32%

Результати констатуючого етапу експерименту дозволили дійти висновку, що у процесі формування професійної компетентності майбутніх учителів ЗОЗ найбільшої уваги потребує іншомовна комунікативна компетенція та операційна компетентність, на що й була спрямована увага у формуючому експерименті.

Започатковуючи формуючий експеримент, насамперед було розроблено модель процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів, що відображає мету навчально-виховного процесу,

складові об'єкта дослідження, принципи, за якими будується весь навчально-виховний процес, спрямований на досягнення мети, методи, форми, засоби й умови формування професійної компетентності майбутніх учителів ЗОЗ та результат процесу формування професійної компетентності.

Організація процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів ЗОЗ відбувалася за двома групами принципів, а саме:

- 1) принципи модульного навчання: класичні й специфічні;
- 2) спеціально-методичні принципи.

Відповідно до принципів навчання було визначено методи, форми і засоби формування професійної компетентності майбутніх учителів ЗОЗ. У дослідженні ми застосовували систему методів навчання, запропоновану в роботах Ю.К.Бабанського, а саме:

1) методи організації здійснення навчально-пізнавальної діяльності: за джерелом і сприйняттям навчальної інформації (словесні, наочні, практичні); за ступенем самостійності мислення (продуктивні, репродуктивні); за ступенем керування навчальною діяльністю (під керівництвом викладача, інших студентів, самостійна робота);

2) методи стимулювання інтересу, обов'язку й відповідальності в навчанні;

3) методи контролю: за суб'єктом здійснення контролю (з боку викладача, взаємоконтролю, самоконтролю); за місцем контролю в навчально-виховному процесі (цільовий, проміжний, вихідний) [3, с.76].

Аналіз літературних джерел з проблем дослідження свідчить про те, що форми реалізації модульної технології навчання у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів ЗОЗ доцільно варіювати залежно від кількості студентів та від місця навчання. Відповідно до кількості студентів, застосувалися фронтальні (фронтальне опитування, круглий стіл, дискусія, вікторина тощо), групові (робота у великих і малих групах, парах: проекти, розв'язання проблемних ситуацій, тощо), індивідуальні (самостійна робота, робота за індивідуальною програмою) форми; відповідно до місця навчання – аудиторну та позааудиторну роботу.

Із-поміж засобів модульної технології навчання в дослідженні використовувалися: навчальний модуль як частина модульної програми курсу; нетехнічні засоби навчання (друковані матеріали, підручники, довідники, словники, статті; дидактичний роздатковий матеріал; візуальні засоби наочності; реальні речі й моделі; обладнання); технічні засоби навчання (аудіальні, візуальні та аудіовізуальні засоби); слово викладача.

Ефективне формування професійної компетентності майбутніх учителів ЗОЗ відбувалося за таких педагогічних умов: стимулювання професійно-педагогічної спрямованості студентів; забезпечення єдності основних складових професійної компетентності майбутніх учителів; впровадження прийомів активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців; забезпечення студентів програмно-методичними матеріалами, створеними на основі структурованої цілісності.

Локальні цілі показують, чого саме мають досягти студенти на певному занятті. На відміну від традиційної системи навчання, де цілі сформульовані для викладача і відображають лише загальний напрям перебігу навчально-виховного процесу, в модульній технології навчання цілі сформульовані і подаються викладачеві й студентам таким чином,

щоб як перший, так і останній змогли аналізувати досягнуті результати. Засобами вимірювання співвідношення між очікуваними і реальними результатами є різні види контролю - проміжні та вихідні.

У плануванні роботи з розвитку комунікативної компетенції слід поставити за мету розвиток мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетенції, керуючись при цьому трьома вихідними положеннями, а саме: 1) розвиток трьох вищезазначених складників комунікативної компетенції має відбуватися в сукупності;

2) на вибір змісту навчання впливає принцип урахуванні міжпредметних зв'язків;

3) навчально-виховний процес відбувається в поєднанні форм аудиторної та позааудиторної роботи.

Зміст роботи з розвитку мовної компетенції визначався тематичним розподілом підручника, державними і навчальними програмами. У роботі з розвитку мовленнєвої компетенції переслідували цілі, спрямовані на розвиток навичок, використовуючи разом із традиційними інтенсивні методи навчання (рольова гра, диспут, проведення соціальних опитувань, робота над спільним проектом, екскурсія, презентації тощо). Розвиток соціокультурної компетенції передбачав розвиток країнознавчої і лінгвокраїнознавчої компетенцій та відбувався в роботі із залучанням різноманітних джерел інформації – від автентичних матеріалів до музеїв і культурних центрів міста. Робота з розвитку мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетенції провадилася впродовж усього експерименту на всіх етапах роботи з модуля.

Формуючий експеримент з розвитку операційної компетентності передбачав розвиток пізнавальних, прогностичних та організаторських умінь студентів і проводився на перших трьох етапах роботи з навчального модуля. У межах кожного модуля відводилося від 4 до 6 годин на самостійну роботу, метою якої було розвинути пізнавальні вміння студентів. Для успішного досягнення поставленої мети студенти познайомилися з додатковими джерелами отримання інформації – Інтернетом, Американською радою, що значно вплинуло на створення сприятливого емоційного клімату в навчальному процесі, активну участь студентів у навчально-пізнавальній діяльності, забезпеченість методичними засобами і матеріалами та усвідомлення взаємозв'язку навчальної і виховної діяльності. Активізація пізнавальних умінь під час аудиторної роботи відбувалася шляхом створення й розв'язання проблемних ситуацій, забезпечення умов для взаємонавчання, зокрема – навчання в співробітництві. Позааудиторна робота з розвитку пізнавальних умінь передбачала здебільшого індивідуальну роботу та роботу студентів над спільними проектами.

Урахування першого з провідних принципів модульного навчання – принципу усвідомлення перспективи, - який реалізовувався під час ознайомлення з локальними цілями модуля, вчив студентів орієнтуватися на кінцевий результат навчально-виховної діяльності, це сприяло розвитку другого показника операційної компетентності – наявності прогностичних умінь. Крім того, на розвиток професійних умінь була спрямована робота з моделювання студентами професійних і побутових ситуацій, розробка диференційованих завдань та вправ на запобігання труднощів у сприйнятті товаришами матеріалу тощо.

У процесі розвитку операційних умінь проводилася робота теоретичного рівня: студентам пропонувався матеріал щодо способів організації навчальної діяльності – у вигляді друкованих матеріалів і коротких бесід. Отримані в такий спосіб знання втілювалися на практиці у видах роботи різного масштабу – від виготовлення студентами роздаткового матеріалу, розв'язання педагогічних ситуацій у групі та аналізу відповіді товариша до організації проведення святкових вікторин і відвідування культурних закладів.

Робота з розвитку комунікативної компетенції й операційної компетентності проводилася в комплексі з розвитком двох інших компонентів професійної компетентності майбутніх учителів ЗОЗ – компетентності в самоменеджменті й загальнокультурної компетентності.

На прикінцевому етапі дослідження було проведено контрольний зріз з метою визначення ефективності розробленої нами модульної технології навчання у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів ЗОЗ. Результати засвідчили, що в експериментальній групі відбулися значні позитивні зміни щодо рівневої характеристики сформованості професійної компетентності майбутніх учителів.

Рівні сформованості професійної компетентності майбутніх учителів ЗОЗ
(формувальний етап педагогічного експерименту)

рівні сформованості	студенти III курсів	студенти IV курсів
високий	29%	27%
достатній	50%	52%
середній	12%	11%
низький	7%	8%

Так, в експериментальній групі студентів третього курсу високий рівень професійної компетентності відтепер засвідчили 29% (27% - четвертого), тоді як на констатувальному етапі він був виявлений у 15% (четвертого ж – 19%); якщо до проведення експерименту достатній рівень був характерний для 36% майбутніх фахівців третього курсу (41% - четвертого), то після експерименту він дорівнював 50% (52% - на четвертому курсі). Кількість студентів-третьоккурсників середнього рівня на констатуючому етапі дорівнювала 27% (23% - четвертокурсників), після експерименту - 12% студентів (11% серед майбутніх учителів четвертого курсу). Щодо низького рівня, то його засвідчили лише 7% майбутніх фахівців на третьому (було 26%) і 8% (було 21%) на четвертому курсах.

Отже, модульна технологія навчання реалізує новий підхід до організації навчально-виховного процесу вищої школи на основі структурування змісту навчання як сукупності змістово-інформаційних блоків – навчальних модулів; визначення ієрархії загальної, комплексних, інтегративних та локальних цілей; усвідомлення цих цілей усіма учасниками навчально-виховного процесу; реалізації навчальних цілей у послідовності 4-х етапів: настановчо-мотиваційного, фахового, професійного та підсумкового; поєднання цільового, проміжного та вихідного контролю навчальних досягнень студентів; культурологічної насиченості навчального змісту шляхом урахування міжпредметних зв'язків.

Література

**ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
У СУЧАСНИХ КОЛЕДЖАХ, УЧИЛИЩАХ**

1. Завдання для тестової перевірки знань, умінь і навичок для випускників загальноосвітніх шкіл, ліцеїв і гімназій. – К.: РВЦ “Проза”, 2013. – С.54-76.
2. Мороз О.Г., Сластьонін В.О., Філіпенко Н.І. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація: Навч. посібник. – К., 2007. – 168 с.
3. Підласий І., Трипольська С. Формування професійного потенціалу як мета підготовки вчителя // Рідна школа. – 1998. – №1. – С. 3-8.
4. Скульський Р.П. Пріоритетні цінності у вихованні майбутніх учителів // Педагогіка і психологія. – 2007. – №1(14). – С. 166-170.

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЇ

Олександр Радченко,
кандидат педагогічних наук,
викладач загальнотехнічних
дисциплін

*Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка.*

В сучасних умовах час стан духовної культури та моральності суспільства, як у світі, так і в Україні, викликає глибоке занепокоєння. У суспільстві спостерігається знецінення духовних цінностей, що є наслідком прагматизації життя, пропаганди насильства, ігнорування правовими, моральними і соціальними нормами і за своїми масштабами представляє глобальну соціальну проблему. Відсутність у частини молоді навичок конструктивного спілкування, загальних принципів розуміння суті найпростіших соціальних процесів і явищ, приводить до конфліктів, стресових ситуацій, неадекватної соціальної поведінки. Тому виникає необхідність у оновленому підході до формування особистості, здатної до більшої інтеграції світової та національної культур для збагачення змісту освіти, яке стає одним із головних компонентів розвитку і саморозвитку людини нового століття.

Зацікавлення до національного виховання майбутніх учителів технології, обумовлено проблемами побудови демократичної, правової держави, громадянського суспільства, ефективною ринковою економікою. Першочерговим завданням у державі та освіті стало виховання особистості громадянина, здатного побудувати таку державу і суспільство, свідомо розділяючи демократичні та громадянські цінності, що володіє високим рівнем світоглядної, політичної, правової та духовної культури, здатного до соціалізації, поважаючого історико-культурну спадщину свого народу. Своєрідність і темпи розвитку нового суспільства багато в чому залежать від громадянської позиції, моральних переконань, моральних норм і духовних цінностей сучасної людини. Рішення проблеми виховання громадянськості і патріотизму є основою зміцнення держави та подальшого розвитку сучасного суспільства.

Проблема національного виховання розглядалася вітчизняними науковцями: Антипець О.О., Бех І.Д., Бойко А.М., Титаренко В.П., Гнатюк В.О., Зайцева І.О., Лопухіна Т.В., Огієнко І.І., Русова С.Ф., Стельмахович М.Г..

Особливості використання засобів народного мистецтва в навчально-виховному процесі присвячені роботи Греськової В.В., Резніченка Г.В., Коберника О.М., Найден О.С., Оршанського Л.В., Сергєєва Н.В., Титаренко В.П., Тхоржевського Д.О.

Головна мета національного виховання – формування свідомого громадянина, патріота, набуття молодим поколінням соціального досвіду, високої культури міжнаціональних відносин, формування у молоді потреби й уміння жити в громадянському суспільстві, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури. Навчальний заклад за своєю сутністю виступає невіддільним від національного ґрунту, оскільки саме він покликаний

формувати й берегти національну культуру, органічно поєднувати і стверджувати загальнолюдські та національні цінності за допомогою цілеспрямованої організації педагогічної діяльності, яка допомагає молоді самовиразити, самоствердити свою моральну сутність через самостійну діяльність. Актуальність проблеми полягає в тому, що учнів залучають до надбань національної культури, шляхом вивчення народних ремесел та декоративно-ужиткового мистецтва на уроках «Технології». Тож виникає необхідність визначення умов для національного виховання майбутніх учителів технології з метою, знайомства учнів на уроках «Технології» з історичними, культурними, господарськими традиціями українського народу, сприяти формуванню у кожного учня технологічних та культурологічних компетенцій, духовних і моральних традицій.

Поняття «національне виховання» вбирає в себе особливості сучасного стану країни, ґрунтується на глибинних національно-виховних традиціях народу. Національне виховання рівнозначне державному, хоча державне виховання є найвагомішою складовою національного й здійснюється державними установами, інститутами тощо, а діапазон впливу національного на процес соціалізації особистості значно ширший.

Крім того, в жодній країні світу немає виховання «взагалі», безнаціонального, так як і немає «абстрактної людини», людини «загалом», а є людина з національними ознаками. Не може виховання носити і наднаціональний, «вселюдський» характер, бо воно має конкретно-історичну, національно-державну форму вираження і спрямоване на формування громадянина конкретної держави, яка не може бути безнаціональною.

«Національне виховання – це система ідей, поглядів, переконань, а також звичаїв і обрядів, котрі забезпечують духовне самовідтворення і самозбереження народу. До того ж, виховання – це цілісна система (мети, завдань, принципів, змісту, методів, засобів і форм виховної взаємодії) в дії» [8, с. 82]. І якщо певний елемент такої системи випускається з поля зору свідомо чи несвідомо, якщо певна ланка її випадає або звужується, виховання втрачає свою цінність, руйнується, виховна взаємодія послаблюється, а то й зводиться нанівець. У результаті молодь часто виростає кволюю тілом і духом, без сильної волі, високих і стійких ідеалів, духовно збідненою, яка не може активно утверджувати в житті добро, протистояти злу.

В умовах переходу до ринкових відносин, трансформації суспільства невпинно відбуваються зміни в його життєвих стандартах, запитах, інтересах, формах та правилах поведінки. Найбільшою мірою такі зміни торкаються молодіжної сфери, а значить і студентів вищих навчальних закладів. Є очевидним, що від рівня освіченості, розвитку й вихованості сучасної молоді залежить науково-технічний, духовний прогрес Української держави, її роль і місце у європейському та світовому співтовариствах. Усе це актуалізує проблему національного виховання, яке покликане відроджувати і формувати національні духовні цінності, культуру учнів.

Національні цінності ми розглядаємо в єдності із вселюдськими, які збагачуються за рахунок перших і проявляються у них своєрідно та специфічно. У процесі виховання молоді слід сприяти перетворенню цієї діалектичної єдності в особистісне, а особистісного у загальне.

При цьому не «слід ставати на шлях запозичення тих елементів зарубіжної духовної культури та нав'язування тих цінностей, які ведуть до експансії бездуховності, суперечать звичаям та історичним традиціям народу. Запозичувати слід із вселюдської скарбниці духовності те, що не загрожує національній самобутності, а збагачує її виховні традиції, пов'язані із формуванням і розвитком національних духовних цінностей» [17].

Повернутись обличчям до національного виховання нас спонукають такі методологічні принципи пізнання, як об'єктивність, історизм, наступність тощо, якщо ми прагнемо «вижити» у світі, в якому діють незалежно від нашої волі закономірності людської життєдіяльності.

Національне виховання покликане створювати умови, в яких прищеплюється кожному студенту смак до духовної сторони життя, і досягнення цієї мети стає можливим за умови його особистісної орієнтованості, яка має будуватись на таких засадах (за Бехом І.Д.) [1]:

- свобода, відповідальність, справедливість, творчість, співпраця;
- самодіяльність, її активний характер;
- вільна творча продуктивна праця як базис виховання;
- розвиток творчої індивідуальності (при цьому індивідуальність не суперечить колективізму й культурі, а навпаки, справжній і колективізм і справжня культура пов'язані з розвитком індивідуальності);
- виховна полісистемність (індивідуально-типологічна диференціація вихованців вимагає відповідних виховних систем)».

Особистісно-орієнтована система національного виховання і виходить із самоцінності особистості, її духовності й суверенності і є гуманістичною за своїм типом.

Оршанський Л.В. звернув увагу на те, що «національне виховання містить у собі самобутній зміст, форми і методи впливу на особистість, які найповніше відповідають її природним та соціальним ознакам. Воно є надійним підґрунтям культурно-історичного розвитку нації, а відтак і кожної окремої особистості. Водночас національне виховання – це процес залучення молоді до загальнолюдських духовно-матеріальних цінностей завдяки пізнанню культури, історії, традицій свого народу. Адже загальнолюдське існує в національному і через національне виявляється й утверджується. Здатність особистості сприймати та переосмислювати етнокультурні впливи є необхідною умовою її духовно-культурного розвитку та поступу» [13, с.20].

Важко переоцінити значення функцій народної педагогіки. Адже завдяки їй передаються та примножуються матеріальні та духовні культурні здобутки народу, утверджуються національна самобутність і самосвідомість нового покоління. «Народна педагогіка – це система прийнятих у відповідній місцевості методів і засобів виховання, що передаються від покоління до покоління і засвоюються, передовсім, як певні знання, вміння і навички. Народна педагогіка належить до тих могутніх феноменів, що забезпечують збереження національного характеру, звичок і психології людини» [16].

Відомий дослідник Стельмахович М.Г. зазначав: «Народна педагогіка – це неписаний, багатотомний, усний підручник про навчання і виховання підростаючих поколінь, який твориться народом, зберігається у його пам'яті й постійно ним використовується» [9, с. 13].

«Народна педагогіка належить до тих могутніх феноменів, що забезпечують збереження національного характеру, звичок і психології людини» [15, с. 5], а головним засобом народної педагогіки виступає етнопедагогіка, яка, на думку Г. Волкова, «...досліджує досвід трудящих, з'ясовує можливості й ефективні шляхи реалізації прогресивних педагогічних ідей народу в сучасній науково-педагогічній практиці, досліджує способи встановлення контактів народної педагогічної мудрості з педагогічною наукою, аналізує педагогічне значення тих чи інших явищ народного життя і з'ясовує їх відповідність сучасним завданням виховання» [2, с. 127].

Народна педагогіка має свою теорію навчання і виховання. Теоретичні положення етнопедагогіки специфічні, її ідеї сформульовані, звичайно, не науково-педагогічною термінологією, а у формі, доступній і зрозумілій для кожного українця, вони відображені у матеріальних та духовних надбаннях культури, насамперед національній, яка втілюється у казках, легендах, колискових піснях, обрядах.

Народна творчість найбільш зримо наявна у звичаях, у народній музиці, у декоративно-прикладному мистецтві і невидимо наявна вона у способі діяльності і поведінці. Фольклор синтезує поезію, танок і спів, закодовуючи ментальність народу, відрізняючи один народ від іншого. Фольклор як явище підноситься з глибини етнічної духовності та впливає на розвиток, як класичної, так і масової культури.

Педагогічні погляди Огієнка І.І. щодо проблеми національного виховання стосуються, як показало наше дослідження, чотирьох аспектів: принципів виховання; змісту виховного процесу; суб'єктів виховного впливу; засобів виховання.

Пріоритетну роль у вихованні підростаючого покоління він відводив реалізації принципів народності, культуровідповідності, природовідповідності та гуманізації виховання. Сьогодні ці принципи займають першочергове місце в системі національного виховання.

Науковець стверджував, «що у школі весь навчально-виховний процес повинен будуватися так, щоб учень проймався українським патріотизмом, національною свідомістю і світоглядом. Найважливішим фактором виховання підростаючих поколінь учений вважав виховання рідною мовою, що є джерелом національного духу, культури. Мова, за твердженням педагога, нерозривно пов'язана з народом та його історією: «Рідна мова – то найголовніший наріжний камінь існування народу як окремої нації: без окремої мови нема самостійного народу, бо рідна мова – то основа нашої історії, як душа цього народу» [10, с. 114].

Ушинський К.Д. у своїй праці «Про народність у суспільному вихованні» зазначав: «Лише один ідеал довершеності, перед яким схиляються всі народності, це ідеал, що його дає християнство. Усе, чим людина як людина може і повинна бути, виражено цілком у божественному вченні, і вихованню залишається тільки раніше всього і в основу всього вкоренити вічні істини християнства. Воно дає життя і вказує вищу цінність будь-якому вихованню...» [14, с. 27]. Отже, весь виховний процес: моральне, трудове («праця – вільна і відповідна християнській моральності діяльність людини...»), громадянське, фізичне виховання – педагог підпорядковував ідеї християнсько-релігійної традиції та практики.

Рушійною силою механізму формування національної самосвідомості є активізація та розвиток пізнавальної діяльності. А

основою активізації є розвиток інтересів та формування мотиваційної діяльності, які можна здійснювати шляхом ознайомлення молоді з особливостями нації, до якої вони належать, привернення уваги до її позитивних рис, до вивчення особливостей її існування та діяльності, історичних успіхів та невдач, визначення місця нації серед інших народів та виховання уміння переборювати труднощі.

Згідно з Національною програмою виховання дітей та учнівської молоді в Україні, «виховання – процес залучення особистості до засвоєння вироблених людством цінностей, створення сприятливих умов для реалізації нею свого природного потенціалу та творчого ставлення до життя, спрямований на утвердження суспільно значущих норм і правил поведінки особистості» [6].

Робити це важливо системою засобів, форм і методів етнопедагогіки, як історично складеної системи народних знань та умінь у справі навчання і виховання підростаючих поколінь, яка є невід'ємною частиною національної духовності.

Етнопедагогічні знання знайшли свій вияв у народних виховних традиціях, фольклорних творах, звичаях і обрядах, ритуалах і святах, якими супроводжуються події в житті дітей і молоді, їхніх іграх, досвіді національного виховання.

Цінність етнопедагогіки в її органічній єдності з укладом життя народу, його історією, культурними і побутовими традиціями, ідеї та засоби народної педагогіки, порівняно з багатьма засобами, ідеями наукової педагогіки, глибше і повніше втілюють в собі національну духовність, тобто національну психологію, філософію, світогляд, ідеологію тощо. Саме тому етнопедагогіка становить основу національної системи виховання.

Головними навчально-виховними засобами етнопедагогіки є: «рідна мова, усна народна творчість (фольклор), національна міфологія і символіка, народне мистецтво, національні традиції, звичаї і обряди, народні ігри та іграшки тощо. Ці засоби виховання, що ввібрали в себе досвід тисячолітнього буття народу – як коріння для повноцінного розвитку родинного, громадянського виховання, педагогічної науки, всієї системи національного виховання» [7, с. 50].

В українській етнопедагогіці чітко простежуються головні принципи, або засадничі ідеї, виховання: природовідповідність, кудьтуровідповідність, народність виховання, його трудовий характер, зв'язок виховання з життям, єдність виховного й освітнього елементів у єдиному педагогічному процесі.

Національна система виховання охоплює ідейне багатство народу, його морально-етичні цінності, втілені в засобах народної педагогіки, народознавства, принципах, формах і методах організації виховного впливу на молодь (теоретичний аспект), а також постійну і систематичну виховну діяльність сім'ї, родини, державних та громадських навчально-виховних закладів, осередків (практичний аспект).

«Першоосновою національного виховання є методи народної педагогіки. Народна педагогіка – це не просто галузь педагогічних знань і досвіду народу, що виявляється в домінуючих поглядах на мету, завдання, засоби і методи виховання і навчання, а це й невичерпне джерело навчально-виховної мудрості, це система народних знань і досвіду, яка об'єднує такі важливі сфери, як дитинознавство, родинознавство, сімейне виховання, етику добросусідства, що впливають на формування

національної гідності і самоповаги і є важливими складовими національної свідомості, тобто осмисленого, «когнітивного» ставлення до себе, до свого народу, своєї держави, історії, культури, мови» [5, с. 82].

Розвиток вільної, гуманної і відповідальної особистості безпосередньо пов'язаний із системою її морально-духовних цінностей. Адже «духовність, моральність так чи інакше передбачає вихід за межі егоїстичних інтересів, особистої користі і зосередженість на морально-духовній культурі людства. То й цілі і наміри духовно та морально зрілої особистості і вкорінені в системі надіндивідуальних цінностей, завдяки чому вони виконують функцію вищого критерію орієнтування в світі й опорне для особистості самовизначення» [12].

Про морально-духовну цінність можна говорити лише тоді, коли ставимо запитання: заради чого здійснюється діяльність людини, в чому сенс досягнення тих або інших цілей, прагнень, намірів тому сфера морально-духовних цінностей включає сенс життя, любові, добра, зла тощо, тобто сенс загальних моральних категорій. «А коли це так, то людина завжди усвідомлює свої духовні цінності на протигагу різного роду особистим цінностям, які далеко не завжди мають усвідомлений характер. Зважаючи на її складність і значущість, метою справжньої освіти, мають стати моральне самоусвідомлення, виховання та розвиток духовних якостей. Кожній дитині слід прищепити, так би мовити, смак до духовної сторони життя. Лише особистісно-орієнтована освіта може досягти цієї мети» [11].

Вона має базуватися на таких засадах: свобода, відповідальність, справедливість, творчість, співпраця, дитяча самодіяльність, її активний характер, вільна, творча, продуктивна праця, як база виховання, розвиток творчої індивідуальності (при цьому індивідуальність не суперечить колективізму й культурі, а навпаки, справжній колективізм і справжня культура пов'язані з розвитком індивідуальності), виховна полісистемність (індивідуально-типологічна диференціація вихованця вимагає відповідних виховних систем).

Таким чином, обов'язок педагога полягає у тому, щоб сформувати у вихованця стійку психологічну настанову на постійну і нелегку виховну діяльність, яка вимагає максимальної концентрації його розуму, почуттів і волі. Будь-який успіх у справі становлення особистості має переживатися нею як задоволеність власним життям, як свято, яке за незалежного докладання зусиль не минатиме.

Щоб це стало реальністю, хоча частково, «у вихованця формують уявлення про життя не лише як про явище біологічне, а передусім як явище, що утверджує множину дій вищого, духовного рівня. Якраз у цьому сенсі говорять про його ненормованість. Отже, навіть фізіологічний акт у свідомості суб'єкта має бути детермінований певною соціальною мотивацією. Та чи інша побутова чи комунікативна дія повинна слугувати єдиному прагненню – морально-духовному розвитку особистості» [3].

Із таких дій і складається життя як неперервний вчинок людини. З позиції життя як добродійної дії суб'єкт має оцінювати і себе, й іншого, вдаючись до похвали чи осудження. Наразі морально-духовний розвиток особистості буде успішним, якщо її загальна настанова заступитися за іншого переживатиме всі інші, зокрема ті, які можуть призвести до появи пихатості, зверхності.

Зі сказаного випливає, що «вихованця треба вчити набувати вищих морально-духовних цінностей у процесі свого життя, а це означає, що його потрібно й схилити до цього. Тоді слова і діла вихованця стануть дійсним мірилом його особистості» [4].

У вихованні духовно-моральної особистості, яка не чинить опору культурним впливам, чільне місце посідає естетика духовності. Цим самим утверджуються естетичні переживання щодо морально-духовної сфери як складової буття людини. «Виховуючи у молоді естетичні почуття лише до тих чи інших матеріальних предметів (природні явища, речі, набутки культури), ми збіднюємо її світосприйняття і світопереживання. Духовна краса залишиться для неї закритою, а отже, вона виявлятиметься особистістю далекою від досконалості» [9]. Тож переживання суб'єктом красивого задля засвоєння морально-духовних цінностей їх носіїв є обов'язковим у справі виховання.

Одним із шляхів підвищення ефективності формування національної свідомості є встановлення тісніших міжпредметних зв'язків, які за своєю освітньою і виховною функцією мають закономірний цілісний вплив на свідомість, почуття та діяльність людини. Ефект впливу міжпредметних зв'язків на формування національної свідомості здійснюється завдяки перебудові й вдосконаленню внутрішньої логічної структури методів і методичних прийомів навчання та виховання. Зокрема, для виховання у майбутніх учителів національної самосвідомості доцільно використовувати адекватні методи та методичні прийоми, які відповідають конкретним умовам (віковим і психологічним особливостям, рівню їхніх знань, матеріальній базі закладу тощо): розповіді, бесіди, відвідування виставок, музеїв, майстерень народних умільців; зустрічі з майстрами народної творчості; демонстрація образотворчого народного мистецтва, перегляд слайдів, відео- та кінофільмів; читання літератури на історичну, біографічну (біографії видатних осіб нації, діячів культури, науки та мистецтва) та географічну тематику, українських легенд, дум, переказів; виготовлення альбомів та художніх монтажів, створення макетів і виробів з природного матеріалу; участь у народних обрядах, національних іграх, конкурсах, майстер-класах, олімпіадах, розучування народних пісень, інсценування національних літературних творів, проведення спортивних змагань, спортивно-розважальних свят та спортивних вечорів.

Безсумнівно, не всі навчальні предмети мають однакові можливості для виховання національної свідомості, але ці можливості закладені у зміст будь-якого з них. Специфічні можливості одних дисциплін мають безпосередній вплив на процес виховання національної свідомості завдяки великій емоційній насиченості ідей та фактів, що містяться у їх змісті, особливості ж інших предметів діють опосередковано. Завдання викладача полягає в тому, щоб розкрити перед свідомістю свої вихованців кожний предмет, як інформаційне джерело розумового розвитку крізь призму державницької національної ідеї. Проте варто пам'ятати, що виховання здійснюється не лише на уроках, а й в інший обмежений проміжок часу. Виховання національної свідомості – це постійний процес, який тим ефективніший, чим більше праці в нього вкладає викладач і весь колектив вищої школи в цілому. Виховує все: і заняття, і розвиток різнобічних інтересів у позаурочний час, і засоби масової інформації, і взаємовідносини у колективі, у сім'ї та в соціальному середовищі місця проживання тощо.

Таким чином, застосування у процесі підготовки учителів технології декоративно-ужиткового мистецтва, можливе, як вид художньо-трудової діяльності з виготовлення і художнього оздоблення ручним чи частково машинним способом побутових речей, що мають не лише утилітарне, а передовсім естетичне призначення, з іншого, результат творчої праці людини, втілений у довершеному художньому творі. Його визначальними рисами були й залишаються: декоративність, конструктивність та орнаментальність, а також колективний характер творчості і спадковість багатотисячолітніх традицій.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наукове видання / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2006. – 272 с.
2. Волков Г.Н. Етнопедагогіка: учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений / Г.Н. Волков. – М.: Издательский центр «Академія», 1999. – 168 с.
3. Греськова В.В. Формування національної свідомості дітей дошкільного віку засобами народної іграшки. / В.В. Греськова // Педагогічний дискурс. – № 10. – 2011. – С. 131-134.
4. Заєць І. Витоки духовної культури українського народу / І. Заєць. – Київ, 2006. – 112 с.
5. Зайцева І. Концепти народної педагогіки як доміанти формування національної свідомості / І. Зайцева // Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка. Педагогіка. – 2013. – Вип. 2. – С. 80-85.
6. Концепція громадянської освіти в Україні. Актуальність громадянської освіти в Україні // Директор школи. – 2001. – № 20. – С. 7-10.
7. Крисаченко В.С. Національна культура: теорія і практика: Навчальний посібник / В.С. Крисаченко. – К.: Заповіт. – 1996. – 352 с.
8. Кудіна В.В., Соловей М.І., Спіцин Є.С. Педагогіка вищої школи. – 2-ге вид., допов. і переробл / В.В. Кудіна. – К.: Ленвіт, 2007. – 194 с.
9. Лузан П.Г. Активізація навчання студентів / За ред. А.І. Дьоміна. – К.: б/в, 1999. – 216 с.
10. Митрополит Іларіон. Книга нашого буття на чужині. Бережімо все своє рідне! Ідеологічно-історичні нариси / Митрополит Іларіон. – Вінніпег: Українське наукове богословенне товариство, 1956. – 206 с.
11. Найден О.С. Українська народна іграшка: Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості / О.С. Найден. – К.: АртЕк, 1999. – 255 с.
12. Орел Л.Г. Дитяча народна іграшка на Україні / Л.Г. Орел // Початкова школа. – 1991. – №2. – С. 66-68.
13. Оршанський Л.В. Теоретико-методичні засади художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання: Автореферат дис. на здобуття наук. ст. доктора пед. наук.: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л.В. Оршанський. – К., 2009. – 43 с.
14. Руденко Ю.Д. Національне виховання: відродження і перспективи / Ю.В. Руденко // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 31. – С. 132-140.
15. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К.: Радянська школа, 1985. – 312 с.

16. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посіб. / М.М. Фіцула. – 3-тє вид., стереотип. – К.: Академвидав, 2009. – 560 с.
17. Формування національних, загальнолюдських ціннісних орієнтацій студентської молоді: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (11-12 грудня 2002 р.) / [відп. ред. А.А. Мазаракі]. – К.: Київ, Нац. торг.-екон. ун-т. 2002. – 391 с.

**ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА
(ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)»**

*Тетяна Терещенко,
спеціаліст I категорії,
Ржищівський гуманітарний коледж.*

Розвиток духовної культури громадян, піднесення суспільного престижу української мови, вихід її на міжнародну арену як мови суверенної держави залежить від багатьох чинників, передусім від її функціонування у професійній сфері. Відповідно до потреб держави у розв'язанні цілого комплексу соціально-економічних і культурно-просвітницьких проблем постають нові вимоги до мовної освіти випускників вищих навчальних закладів.

Готувати висококваліфікованих фахівців, які досконало володіють державною мовою в усній та писемній формах, – актуальне завдання вищої школи України.

Майбутні фахівці повинні володіти не лише базовими теоретичними вміннями та навичками з обраної професійної діяльності, а мати високий рівень розвитку мобільності, бути компетентними.

Важливою складовою конкурентоспроможного фахівця є володіння культурою спілкування, зокрема рівень його фахового мовлення, що передбачає майстерне володіння термінологічною лексикою. Це свідчить про глибоке розуміння професійних понять і явищ та є умовою успішної фахової комунікації. Знання термінології – це умова високої професійності педагога. Адже здобуття фаху вчителя початкових класів передбачає необхідність опанування поняттєвою сферою обраної спеціальності, репрезентованої засобами національної термінології.

Проблема формування термінологічної компетентності студентів нині набуває особливого значення, оскільки саме від цього залежить становлення професійно-комунікативної компетентності майбутнього фахівця. Посилений акцент на розвиток умінь використовувати термінологічні одиниці у професійній сфері є потребою сьогодення.

Гуманітарні професії, до яких належить і фах учителя початкової школи, зумовлюють глибоку мовну освіченість студента, оскільки мовлення в подальшій діяльності педагога є джерелом і носієм інформації, засобом впливу й переконання, а тому обов'язково має бути досконалим.

Дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є окремою ланкою процесу оволодіння навичками та знаннями з державної мови, своєрідним перехідним етапом між шкільним курсом української мови, спрямованим на засвоєння мінімальних, але наріжних лінгвістичних знань і навичок, та лінгвістичною складовою професійної діяльності фахівця.

Для якісної професійної комунікації, перш за все, необхідні знання державної мови як засобу професійного спілкування. Зокрема, на заняттях української мови за професійним спрямуванням за умови використання активних (інтерактивних) методів навчання і форм роботи студенти засвоюють основи культури української мови, навчаються розрізняти стилі сучасної української літературної мови, вивчають теорію ораторського

мистецтва та культуру усного фахового спілкування, розвивають уміння й навички оформлення ділових паперів як засобу писемної професійної комунікації.

Формування професійного словника майбутніх педагогів є одним із провідних завдань усіх лінгвістичних дисциплін вищих закладів освіти. «Українська мова (за професійним спрямуванням)» та ряд супровідних їй україномовних дисциплін у цьому плані не стають винятком. Саме тому проблема постійного пошуку нових цікавих способів залучення студентів до професійної (зокрема, педагогічної) термінології є постійно актуальною.

Важливий внесок у розробку проблеми формування термінологічної компетентності майбутніх фахівців зробили лінгводидакти Д. Бобова, З. Гирич, Н. Голуб, Г. Онуфрієнко, І. Дроздова, М. Гуць, Л. Барановська, Н. Безгодова, Н. Бородіна, М. Зарицький. Теоретичні засади щодо засвоєння термінологічної лексики досліджували О. Горошкіна, Т. Донченко, А. Нікітіна, М. Пентилук, Т. Симоненко.

Українська дослідниця Г. Онуфрієнко стверджує, що термінологічна компетентність – це «суттєво поглиблені загальномовні знання та скориговані й професійно скеровані мовленнєві вміння й навички, що екстраполюються на мову фаху, передусім на її термінологічну систему» [8, с. 17]. Л. Вікторова додає, що володіння термінологічною компетентністю передбачає «здатність фахівця використовувати з точністю і лінгвістичною правильністю терміни в усному і професійному мовленні» [2, 166]. Т. Симоненко термінологічну компетентність розглядає як «інтегральну характеристику ділових і особистісних якостей людини, що відображає не тільки рівень знань, умінь і навичок, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, але й високу соціально-моральну позицію професіонала» [9, с.131].

Майбутні вчителі початкової школи повинні бути термінологічно компетентними у сфері своєї професійної діяльності. Під термінологічною компетенцією можна розуміти вміння добирати терміни відповідно до теми висловлювання, урахувати відмінності паронімічних термінів, не допускати заміни однієї термінологічної одиниці іншою, уживати терміни відповідно до їх дефініції, розрізняти терміни та професіоналізми [11].

Термінологічна культура формується на основі нерозривного поєднання глибокого знання фаху зі знанням мовних норм, законів і механізмів функціонування як логіко-поняттєвої, так і лексичної підсистем терміносистеми, або іншими словами – на синтезі фахової ерудиції з мовознавчою, в тому числі термінознавчою [11].

З огляду на викладене вище під поняттям термінологічної компетентності розуміємо здатність фахівця вільно сприймати й породжувати професійні тексти в усному і писемному мовленні з використанням фахової лексики, що ґрунтується на власній внутрішній мотивації та досвіді, ураховуючи лінгвістичні та соціальні правила.

Становлення висококваліфікованих, з належним інтелектуальним потенціалом, грамотних фахівців, які б вільно користувалися українською мовою в усіх сферах діяльності, особливо у професійній та офіційно-діловій, вимагає реалізації таких завдань:

1. Дати студентам чіткі відомості про нормативність української мови, виробити у них практичні навички правильного використання різноманітних мовних засобів залежно від сфери й мети висловлювання.
2. Підвищити рівень культури їхнього усного й писемного мовлення.

3. Навчити майбутніх працівників мови спеціальності, збагатити їхній словник, особливо термінологічною як загальнонауковою, так і фаховою лексикою.

4. Сприяти засвоєнню студентами основних відомостей зі стилістики.

5. Навчити їх складати різні види ділових паперів та працювати з текстами (науковими, культурологічними, художніми, діловими), що в результаті дасть змогу забезпечити майбутнім педагогічним працівникам ту лінгвістичну освіту, яка сприятиме успішній професійній діяльності і необхідна кожній освіченій людині будь-якого фаху.

Серед лінгвістичних дисциплін, запропонованих для вивчення у педагогічних навчальних закладах, виділяються як основні, так і додаткові. Метою основних є формування комплексу знань, умінь та навичок, спрямованих на засвоєння норм літературної мови як основи культури усного та писемного спілкування; відтворення і створення текстів залежно від комунікативної мети [7,29]; формування вміння правильно й логічно висловлювати свої думки в різностильовій комунікації; становлення мовної компетенції, що інтегрує національний і культурний компоненти [3, с.28] тощо. Курси основних дисциплін забезпечують знання правописних норм і стилістики з української мови під час виконання студентами курсової роботи, надають переваги у користуванні україномовними текстами різних стилів, а також формують навички роботи з діловими документами [6, с.43].

Важливість курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для студентів педагогічного фаху набуває особливого акценту і мотивації, адже мета курсу – формування комплексу лінгвістичних знань, умінь та навичок досконалого володіння українською літературною мовою у професійній сфері, підвищувати рівень комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Так саме під час вивчення цього навчального предмета відбувається ознайомлення майбутніх фахівців із термінологічною лексикою та принципами її функціонування.

Проте, як вказує О. Сисоєва, сьогодні спостерігається тенденція суттєвого збільшення обсягів знань, умінь і навичок, які необхідні фахівцю, хоча термін його професійної підготовки залишається незмінним, а у деяких випадках навіть зменшується. Вирішення означеної суперечності науковець бачить у підвищенні ефективності організації навчального процесу, «спрямованості його на розвиток тих особистісних і професійних якостей майбутнього фахівця, які сприяють його творчій, самостійній діяльності, успішній адаптації до нових соціально-економічних реалій» [10, с.17–18].

Культуру мовлення розглядають як «уміння правильно говорити й писати, добирати мовно-виражальні засоби відповідно до мети і обставин спілкування» [5]. На думку Н. Бабич, «основними комунікативними ознаками культури мовлення є: правильність, точність, логічність, багатство (різноманітність), чистота, доречність, достатність, ясність, виразність, емоційність» [1, с.66]. І все ж таки більшість дослідників одностайні в тому, що найважливіші ознаки культури професійного мовлення – це правильність і точність висловлювання.

Вміння точно оформляти і виражати думку вимагає постійного вивчення термінології на заняттях української мови за професійним спрямуванням.

Звичайно, курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)» не дає студентам комплексного і системного знання сучасної термінології, але може забезпечити їх навичками використання добре знайомих термінів і, що головне, вмінням працювати з незнайомими термінами. Проте досягнення цього ускладнюється через відсутність належного дидактичного забезпечення.

Для розв'язання цієї проблеми розроблено творчо-пошукові завдання, виконання яких сприяє реалізації комплексу педагогічних і дидактичних цілей: коригування мовлення студентів відповідно до літературних норм, збагачення їх лексичного запасу, а точніше – створення базового словникового запасу термінологічної лексики, відшліфовування вміння добирати адекватні мовні засоби для передачі змісту висловлювання і, як результат, формування уважного, дбайливого і, що важливо, творчого ставлення до мови.

Ці завдання розроблялися, щоб сформовані у студентів навички роботи зі спеціальною лексикою відповідали дійсним нині вимогам до використання термінів у мовленні:

- вживати термін лише в одній, зафіксованій у словнику формі;
- вживати термін лише в тому значенні, яке закріплене за ним у спеціальних словниках, довідниках;
- користуватися лише тими похідними формами терміна, які подаються у словнику чи довіднику;
- уникати вживання застарілих, нестандартних, відсутніх у спеціальних словниках і довідниках термінів [7, с.27–29].

Реалізація формування у студентів професійної мовленнєвої компетенції на основі фахової термінології вимагає професійно орієнтованої комунікації, спрямованої на конкретного адресата - фахівця певної професійної спеціалізації.

Передумовою успішного засвоєння і подальшого активного використання базової наукової та професійної термінології, на мій погляд, слугує раціональне поєднання комунікативного підходу та професійного контексту. Доцільність такого методу підтверджують дані лінгвістичних спостережень, що засвідчують необхідність знання приблизно 75-85% усіх термінів, які зустрічаються, для вільного розуміння та читання наукових текстів.

Продуктивність засвоєння термінів та їх активне використання в усному та писемному українському фаховому мовленні багато в чому залежить від відповідної системи підготовчих вправ, послідовно спрямованих як на переклад та вдумливе засвоєння термінології, так і на активізацію вмінь говоріння та слухання, необхідних для застосування цієї термінології у конкретних робочих ситуаціях.

Ефективним є поєднання вправ як репродуктивного характеру, що виконують ознайомлюючу функцію, так і творчих, що сприяють активному самостійному використанню термінологічної лексики відповідно до виробничої ситуації.

Серед великої кількості репродуктивних вправ ефективним є використання наступних:

- дати усно тлумачення фаховим термінам українською мовою;
- дібрати терміни до запропонованих визначень;
- скласти термінологічний словник до тексту з фахового підручника, давши пояснення термінам;

• переказати матеріал попередньої лекції, звертаючи увагу на вимову та вживання фахової термінології.

Вправи творчого спрямування повинні бути складнішими і передбачати більшу самостійність студента при їх виконанні, наприклад:

• за допомогою словника доберіть до термінів синоніми, складіть з них пари, введіть терміни-синоніми в речення, враховуючи відтінки їх значень;

• за допомогою словника доберіть до термінів антоніми, складіть з ними речення;

• складіть усне висловлювання фахового спрямування, використовуючи професійну термінологію;

• складіть діалог виробничої тематики, насичений вашою фаховою термінологією;

• прочитайте текст, виправте терміни, що вжиті з невласливим для них значенням.

Доцільним є також застосування вправ порівняльно-зіставного типу, що допомагають студентам відчуті специфіку виучуваних понять, ілюструють особливості нормативного фахового мовлення порівняно з розмовно-побутовим; та вправ на переклад.

Вправи цих типів дозволяють проаналізувати особливості виучуваних понять на фонетико-орфоепічному, лексико-граматичному та стилістичному рівнях. Крім того, збагачуючи лексичний запас студентів професійно-науковою термінологією, ми одночасно маємо змогу підвищувати культуру мовлення майбутніх фахівців, звертаючи увагу на:

• особливості вимови та правопису терміну в українській мові;

• доречність використання термінів та професіоналізмів у різних мовних ситуаціях;

• нюанси вживання термінів-синонімів (дублетів - власне українського слова та інтернаціоналізму) у фахових текстах;

• особливості перекладу стійких термінологічних сполук, що не мають точних українських відповідників іншомовним варіантам та ін.

Застосування таких видів роботи допоможе студентам уникати сліпого калькування при перекладі фахової літератури та написанні текстів професійного спрямування, орієнтує на вживання нормативних форм термінолексем та фахових фразеологічних терміносполучень.

Важливе місце у формуванні термінологічно компетентного фахівця має самостійна робота, передбачена у програмі дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Тут студенти повинні працювати над матеріалами до майбутнього словника професійної терміносистеми. Ця робота відкриває нові можливості для формування у студентів професійної культури, що дасть змогу безпосередньо впливати на процес системної організації навчального процесу і створення найсприятливіших умов щодо вивчення професійних характеристик педагогічної майстерності, здібностей, умінь та навичок мовленнєвої культури: керувати своїм мовленням, комунікативною активністю, розуміти шкідливість невмілого застосування професійної термінології; інтелектуальної культури: удосконалювати навички розумової праці, розвивати свій інтелект; духовної культури: засвоїти норми моралі, духовності – все те, що відображає соціальну та професійну сутність людини.

Поєднання аудиторної та самостійної роботи сприяє процесу формування гармонійно розвиненої і професійно вишколеної особистості, створює умови для збереження, зміцнення та вдосконалення лексичного рівня майбутніх педагогів; підвищенню загального рівня професійної термінологічної грамотності та систематизації терміносистеми студентів; підвищенню якості фахової підготовки за допомогою впливу на терміносистему студента; формуванню якісно іншого ціннісного ставлення на рівні переконань студентів щодо систематизації професійної термінологічної лексики; створенню умов для реалізації творчого потенціалу студентів унаслідок реалізації та вдосконалення набутих термінологічних знань та перетворення їх у стійкі вміння та навички; створенню бази даних (словника термінів) для аналізу та керування навчально-виховним процесом; підготовці кадрів для забезпечення загальноосвітніх шкіл та інших навчальних закладів України фахівцями з додатковими можливостями реалізації знань у галузі професійної термінологічної лексики педагога.

Безперечно, найбільш доцільним для формування мовленнєвої фахової компетенції на основі науково-професійної термінології є використання текстів зі спеціальності. Невеликих за обсягом, доступних за змістом, насичених словами, стійкими словосполученнями та граматичними конструкціями, характерними для мови спеціальності. Тільки на рівні тексту виучувані професійні терміни постають як цілісна комунікативна система, придатна для використання в певних робочих ситуаціях, а не як сукупність розпорошених лексем та синтагм.

Складання термінологічних словників до різних тем – найпростіший, але надзвичайно дієвий спосіб формування фахового словника студентів-педагогів.

Під час виконання вправ подібного типу відбувається досягнення декількох навчальних завдань. По–перше, студенти вдосконалюють свої мовленнєві навички, які є надзвичайно корисними як для їхньої навчальної, так і для майбутньої професійної діяльності. По–друге, студент вчиться вищлювати з текстів різного спрямування терміни, відчувати їх за специфічною лексичною будовою, інтуїтивно та теоретично співвідносити з певною сферою професійної діяльності або суспільно-побутового існування. По–третє, у студентів виробляється звичка дізнаватися значення незрозумілих слів-термінів зі словника або з контексту (з пізнішою самоперевіркою за словником).

З викладеного вище зрозуміло, що терміни – це така група слів української мови, яка потребує особливої уваги. Тому виконання запропонованих мною завдань можливе лише за умови звернення до спеціальних словників, довідників. До речі, тим самим у студентів виробляються навички користування довідковою літературою, відсутність яких, на думку багатьох учених, є однією з основних причин недостатнього рівня культури мовлення [1, с. 9; 5, с.31].

Отже, наразі досить актуальною є проблема створення цілісної системи формування термінологічної компетентності студентів. Як показує досвід, українська мова повинна розглядатися не тільки як предмет вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)», а насамперед виступати засобом спілкування й навчання (розвинені термінологічні вміння й навички сприяють успішному засвоєнню інших дисциплін та спілкуванню між студентами й викладачами), що в

подальшому забезпечує ефективність комунікативного процесу під час розв'язання професійних завдань. Лише зацікавивши студентів їх майбутньою спеціальністю, ми зможемо прикріпити любов до української мови та отримати національно свідомих, мовленнєво компетентних фахівців, що зможуть досягти особистісного й професійного самовизначення та домогтися самореалізації.

Література

1. Бабич Н. Основи культури мовлення. – Львів: Прогрес, 1990. – 376 с.
2. Вікторова Л. Методологічні аспекти формування професійно-термінологічної компетентності студентів / Л. Вікторова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія. – Ялта : РВВ КГУ, 2007. – Вип. 14, Ч. 2. – С. 164–171.
3. Єрмоленко С. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови / С. Єрмоленко, А. Мацько // Дивослово. - 1994. - № 7. - С. 28-53.
4. Зубков М. Сучасна українська ділова мова. – Х.: Акта, 2002. – 228 с.
5. Культура української мови: Довідник / За ред. В.М. Русанівського. – К.: Либідь, 1990. – 302 с.
6. Кушнарєнко Н. М. Системна організація змісту та викладання дисциплін документознавчого циклу / Н. М. Кушнарєнко // Вища школа. - 2001. - № 4-5. - С. 41-52.
7. Морозюк І. Формування напрямів освіти документознавців / І. Морозюк // Вісник книжкової палати, 2003. - № 10. – С. 27-29.
8. Онуфрієнко Г. Науковий стиль української мови : [навч. посіб.] / Г. Онуфрієнко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
9. Симоненко Т. В. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: [монографія] / Т. В. Симоненко. – Черкаси : Вид. Вовчук О. Ю., 2006. – 328 с.
10. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості вчителя : Навчальний посібник / С. О. Сисоєва. – К.: ІСДОУ, 1994. – 112 с.
11. Стасюк Т. В. Основні метапоняття соціокогнітивного термінознавства: терміноконцепт / Т. В. Стасюк // Publishing house Education and Science s.r.o. [Електронний ресурс] : архив научних публікацій: матеріали конференції Наука и образование – 2012/2013/ Филологические науки – 2013.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

***Людмила Ткаченко,**
кандидат педагогічних наук,
викладач вищої категорії,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я. Франка.*

Соціальна компетентність є надзвичайно важливою в умовах інформаційного суспільства, де всі процеси швидкозмінювані, де

збільшується інтелектуальне навантаження на людину через необхідність обробити значну кількість інформації, критично осмислити її, швидко прийняти рішення, дуже часто – нестандартне. Окрім того, людина постійно відчуває психічне навантаження, якщо вона не вміє справлятися з конфліктними ситуаціями, що виникають у процесі взаємодії з іншими. І тому саме володіння соціальною компетентністю дозволяє особистості активно і успішно діяти в соціумі. Однак треба визнати, що формуванню цієї компетентності приділяється найменше уваги в нашій українській школі. Зважаючи на це, необхідно говорити про умови, за яких можливим і успішним буде формування складових соціальної компетентності учасників освітнього процесу Нової української школи.

Освіту будь-якої країни потрібно розглядати в контексті загального соціально-економічного розвитку суспільства, а в нашому випадку – в умовах соціальної, економічної та політичної кризи. І коли ми намагаємося успішний досвід освітніх реформ інших країн перенести на наш ґрунт, треба все ж враховувати сучасні українські реалії. Адже є приклади неуспішних реформ у тих країнах, які брали чуже і намагалися впровадити, не враховуючи власних особливостей.

Створюючи Нову українську школу, ми переймаємо досвід інших країн, в тому числі досвід зразкової фінської освітньої системи, оскільки Фінляндія лідирує у світі за якістю освіти. Важливо розуміти, що успіхи фінської освіти не зумовлені одним фактором, а досягнуті злагодженою роботою всього суспільства [3]. Тому декілька слів про це. Фінляндія – є демократичною правовою державою. Це країна загального добробуту і рівних умов, де практично рівень корупції наближений до нуля (вона входить у п'ятірку лідерів з найнижчим рівнем корупції, до слова, Україна в цьому рейтингу займає 130 місце). Здавалося б, яке це має відношення до освіти? Але річ у тім, що у некорумпованій країні кожна людина може розраховувати на те, що її освіченість та компетентність дозволять їй бути успішною (у нашому суспільстві ці поняття не корелюються). Зважаючи на це, важливо усвідомлювати, що для формування соціальної компетентності важливими є також певні соціально-економічні умови, які наразі найбільш складно забезпечити.

В успішних країнах змінюються уряди, однак стратегія освіти залишається незмінною. У нас кожна наступна влада намагається все кардинально змінити. Тому і зараз можна почути такі думки: «Не варто поспішати, через 1-1,5 роки все може повернутися на 180 градусів». Але тоді запитання: чи влаштовує нас те, що відбувається зараз у нашій країні та у нашій освіті на всіх рівнях. Думаю, що більшість скаже «ні» і це – справедливо. Ми звикли скаржитись на життя і чекаємо, що хтось прийде та все змінить на краще. Але кожного разу наші сподівання не здійснюються. Тому, чекати змін зверху немає сенсу, ці зміни мають початися знизу. Варто починати із себе, спробувати змінити своє ставлення до тих, хто поряд, до своєї роботи, але в першу чергу – до себе. Зрозуміти, що ти можеш впливати на певні процеси на рівні своєї школи, громади.

Школа є своєрідною моделлю нашого суспільства і ті проблеми, які існують у соціумі, є і проблемами окремих шкіл. Це – надмірна агресивність, інтолерантність, відсутність досвіду раціональної поведінки в конфліктних ситуаціях, відсутність критичного мислення, яке б дозволило розібратися у тому, що відбувається в країні, у громаді, у власному

просторі особистості. Ці проблеми є свідченням того, що в людей не сформовані складові соціальної компетентності. Соціальна компетентність визначається як «...складна, інтегративна характеристика, сукупність певних якостей, здібностей, соціальних знань і вмінь, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які дають їй можливість активно взаємодіяти із соціумом, налагоджувати контакти з різними групами й індивідами, брати участь у соціально значущих проектах і продуктивно виконувати різні соціальні ролі» [1, с. 92]. Отож, найперше, ми не можемо говорити про формування соціальної компетентності в учнів, якщо такими компетентностями не володіють ті, хто причетний до виховання та навчання наших дітей – учителі, психологи і, звичайно, керівники закладів.

Іншою, надважливою умовою є створення психологічно комфортного освітнього середовища. І тут варто говорити про роль керівників закладів у забезпеченні цієї умови. Саме керівник закладу має стати лідером змін. Він має вести за собою колектив односторонців і «запалити» навіть найбільш консервативних. Зрозуміло, що новатори в нашій школі часто не сприймаються більшістю, адже людям не хочеться виходити із зони власного комфорту. Вони звикають до того, що є стабільним, зрозумілим, навіть якщо це не є ефективним.

Треба визнати, що значна частина освітніх кадрів знаходиться у поважному віці. Тим педагогам, які працюють в освіті декілька десятиліть, зазвичай важко даються зміни, які фактично стосуються трансформацій на рівні світоглядних речей. Більшість із нас народилися в країні, де, треба визнати, давали непогані знання, однак, починаючи з дитинства, стиралась індивідуальність людини, не визнавалась людська гідність, без якої особистість не відчуває свободи. Нас учили бути гарними виконавцями і саме це цінилося. Відомий бразильський педагог П.Фрейре у книзі «Педагогіка свободи» справедливо наголошує, що у посттоталітарній країні має вирости не одне покоління освітян, щоб позбутися нарешті рабської психології [4]. Бо тільки вільний учитель, з почуттям власної гідності може виховати вільну особистість. Тільки такий педагог може з повагою ставитись до учня і поважати його гідність. Ось чому сьогодні акцентується увага на особистості вчителя. Але чи відчуває наш освітянин підтримку від держави та повагу в суспільстві?

Ми усвідомлюємо, що педагогічна професія в останні десятиліття перестала бути престижною, педагогічний фах зазвичай обирають ті, кому недоступними є більш престижні спеціальності. Ще на початку 2000-х у програмі «Вчитель» говорилося і про підвищення статусу педагога, і про достойну зарплатню, було наголошено, що має запрацювати механізм відбору обдарованої молоді для одержання ними педагогічної освіти. Говорились правильні речі, але що змінилося за більш ніж п'ятнадцять років? До речі, щодо відбору. У тій самій Фінляндії конкурс на посаду вчителя початкової школи – десять осіб на місце. Згадаймо, що у них немає корупції, тому в школу йдуть найдостойніші. І фахівцям, які проходять такий відбір, суспільство довіряє. Ставлення суспільства і держави до українського вчителя теж відоме.

Окрім того, рівень стресу наших учителів досягнув небачених показників. На стрес, викликаний суспільними процесами, накладається стрес власне професійний. Учитель працює в атмосфері загального незадоволення життям, часто – недоброчливості з боку колег,

адміністрації, претензій зі сторони батьків. Окрім того, на нього звалюються побутові проблеми, спричинені в тому числі низькими доходами, які в десять, а то і двадцять разів нижчі за європейські при фактично європейських цінах. Рівень оплати праці не відповідає тим затраченим людським силам, моральним та інтелектуальним, які педагог віддає своїй роботі. На цьому фоні втрачається мотивація вчителя до праці і бажання професійно вдосконалюватися.

У своїй роботі педагоги багато часу і сил витрачають на формальні речі, які не сприяють ефективності навчально-виховного процесу, забирають той час, який можна було б присвятити безпосередньо роботі з учнями, або зайнятися самоосвітою. Забюрократизованість освіти – це те, що гальмує зміни. Окрім того, потрібно визнати, що від вчителя часто вимагається те, що лежить за межами його функціональних обов'язків. Освітняни, це ті, кого можна задіяти до якихось формальних заходів у вихідний день, з кого можна зробити масовку на політичних заходах, кого за мізерні кошти залучають до проведення ЗНО і цей ряд можна продовжувати.

Реформатори фінської системи освіти говорять, що вчителю необхідно створити професійне середовище, сприятливе для відчуття ним власної гідності [3]. Тож, чи готові керівники закладів освіти створити для своїх колег такі умови і дозволити вчителю зосереджуватися на двох головних функціях – на навчанні та вихованні? Чи готові вони відстоювати інтереси своєї школи, захищати права учасників освітнього процесу? Це запитання для роздумів.

Отож, освітнє середовище без тиску, стресу, тривожності і страху, атмосфера взаємоповаги, співпраці і доброзичливості. Це ті речі, яких не вистачає нашій школі і без чого компетентнісний підхід не може бути реалізований. До речі, це те, що не потребує коштів.

Ще одна важлива умова формування соціальної компетентності – це акцент на діяльній компоненті, адже компетентність формується і проявляється у практичній діяльності. Тому важливо залучати учнів до таких видів діяльності, в яких розвиваються та удосконалюються навички і вміння соціальної поведінки, співпраці, комунікативність, толерантність, громадянська свідомість та відповідальність.

Не будемо зупинятись на можливостях окремих дисциплін у формуванні соціальної компетентності, але якщо говорити про виховну роботу, потрібно визнати, що сучасні учні уже не сприймають традиційні форми організації виховного процесу. Тому цікавими і дієвими можуть бути такі форми виховної роботи, які виводять учнів за межі особистого простору, за межі навчального закладу, які долучають їх до діяльності спільно з громадськими організаціями, сприяють вияву ініціативи, громадянській активності, виховують лідерські якості, впевненість у собі. Це можуть бути громадські проекти, акції, які дозволяють задіяти учнів до розв'язання проблем на рівні місцевої громади. Окрім того, учні можуть бути залучені до волонтерської діяльності, участь у якій сприяє формуванню активної громадянської позиції, формуванню умінь виявляти проблеми у соціумі та ефективно їх вирішувати, виробленню власного погляду на суспільні явища через критичне осмислення того, що відбувається у власній державі та світі; спонукає студентів до вибору ціннісних орієнтирів демократичного громадянського суспільства.

Ефективними у формуванні соціальної компетентності є соціально-педагогічні та психологічні тренінги, які є тією формою організації діяльності, що спрямована на розвиток особистісних якостей, умінь та навичок в процесі тренування певних дій з метою закріплення нових форм поведінки. Успішні дії учасників тренінгу підкріплюються відповідною реакцією групи та згодом переносяться у реальне життя учнів. Особлива роль у реалізації цього аспекту роботи відводиться соціально-психологічній службі освітнього закладу.

Окрім того, є позитивний досвід учителів, які, працюючи за інноваційними підходами, приміром, замість домашніх завдань, пропонують учням міні-проекти, що досліджують або вирішують певні соціальні проблеми. Безперечно, сучасних учнів потрібно залучати до діяльності громади, щоб вони відчували себе тими, хто здатний впливати на суспільні процеси.

Отож, для успішного формування соціальної компетентності сучасного учня необхідною є співпраця школи, сім'ї і, звичайно, громади. Тут також можемо провести паралель з фінським суспільством. У цій країні, досвід якої ми переймаємо, фактично всі громадяни, в тому числі діти та молодь, є членами певних громадських об'єднань. Тому, виховує не тільки школа, але до цього процесу залучене все суспільство [3].

В умовах становлення Нової української школи необхідно змінювати стереотипи наших батьків, адже більшість вважає, що відповідальність за освіту їх дитини несе школа. Але має бути спільна розділена відповідальність. І тому варто, починаючи з першого дня навчання дитини в школі, залучати батьків до життєдіяльності освітнього закладу (приміром, у сусідній Польщі батьки можуть викладати додаткові заняття). Важливо переконувати дорослих, що тільки спільними зусиллями можна створити сприятливі для їх дитини умови. Залучати батьків не тільки до організації фізичного середовища, але і до створення психологічного комфорту в школі, де учням тепер перебувати дванадцять років.

Нам всім разом необхідно усвідомлювати, що ті процеси, які відбуваються в країні, не можуть не впливати на нашу освіту, однак освіта також впливає на суспільство. Тому змінюючи освіту, ми змінюємо країну. Адже якісна освіта – це успішна країна, в якій жити нам і нашим дітям.

Література

1. Зарубінська І. Б. Теоретико-методичні основи формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Зарубінська Ірина Борисівна. – К., 2011. – 505 с.
2. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/> – Назва з екрану.
3. Сальберг П. Финские уроки. История успеха реформ школьного образования в Финляндии / Паси Сальберг. Классика-XXI, 2015. – 240 с.
4. Фрейре П. Педагогіка свободи: етика, демократія і громадянська мужність / Пауло Фрейре ; пер. з англ. О. Дем'янчук. – К. : Академія, 2004. – 120 с.

ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

*Ольга Чорновол,
викладач вищої категорії,
викладач-методист
Ржищівський гуманітарний коледж.*

Життя сучасного українського суспільства у наш час зазнає глибинних змін, зумовлених особливостями культурного, економічного та політичного розвитку країни і світу. Процвітаюча сучасна Україна можлива лише за умови розвитку цивілізованого демократичного суспільства, прогрес якого визначається не лише соціально-економічними й політичними пріоритетами, а, насамперед, загальним рівнем розвитку кожної особистості. Відповідно до цих суспільних потреб провідною метою історичної освіти є плекання національно-свідомої, духовно багатой, толерантної, творчої особистості студента, що здатна до перетворення набутих знань в інструмент творчого освоєння світу. У цих умовах актуальною є зміна парадигми навчання від репродуктивного навчання до навчання як діяльності, що потребує аналізу, порівняння, оцінних суджень, генерування ідей, висування гіпотез, співробітництва.

Серед великого числа новацій, що застосовуються в системі освіти, особлива увага приділяється таким технологіям, де викладач виступає не лише джерелом навчальної інформації, а є організатором і координатором творчого навчального процесу, спрямовує діяльність студентів у потрібне русло, при цьому враховуючи індивідуальні здібності кожного з них. Серед подібних технологій більш відома технологія особистісно-орієнтованого навчання. Дана технологія стоїть на одному з перших місць по значимості і пов'язаними з нею очікуваннями щодо підвищення якості освіти.

Дослідження в області технології особистісно-орієнтованого навчання проводили такі вчені, як: Г.Г.Кравцов, Ш.Амонашвілі, К.Баханова, І.Якиманської, С.Подмазіна. Всі дослідники підкреслюють необхідність індивідуального підходу до навчання дітей.

Отже, особистісно-орієнтоване навчання – це навчання, центром якого є особистість дитини, її самобутність, самоцінність. Це визнання дитини головною фігурою всього освітнього процесу.

Призначення особистісно-орієнтованих технологій полягає в тому, щоб підтримувати та розвивати індивідуальні здібності, допомагати в становленні суб'єктивності, соціальності, творчої самореалізації особистості.

Мета особистісно-орієнтованої освіти – не оволодіння знаннями, уміннями, навичками, як в авторитарному типі навчання, а вільний розвиток особистості, яка у процесі навчання зберігає свою неповторну індивідуальність, самобутність та гармонію з довкіллям. Найхарактернішою ознакою особистісно-орієнтованого типу навчання є те, що активними співтворцями освітнього процесу стають самі студенти. Вони є суб'єктами пізнання. Кожен з них долучається до співпраці в колективній, груповій діяльності.

Викладач і студент є рівноправними, рівнозначними суб'єктами освітнього процесу. Вони спільно визначають мету діяльності, об'єкт, суб'єкт, засоби діяльності, результати навчання. Під час спільного пошуку здійснюється обмін думками, знаннями, способами діяльності, внаслідок

чого відбувається рефлексія, оцінювання здобутих результатів. Студенти усвідомлюють чого вони досягли на певній сходинці пізнання, що вони знають, як виражають своє емоційне ставлення до об'єкта навчання, як володіють оцінними судженнями, як збагатився їхній особистісний досвід творчої діяльності.

Активність студента як співтворця освітнього процесу забезпечується на всіх його етапах.

На першому етапі студент, використовуючи способи пізнання, вивчає певний об'єкт дійсності, знаходить і створює знання про нього, конструює суб'єктивні образи, одержує особистісний освітній продукт.

На другому етапі кожен студент має можливість зіставити власний освітній продукт з освітніми продуктами своїх одногрупників та історико-культурними аналогами людства. З цією метою на занятті викладач пропонує різні форми й методи інтерактивного навчання.

Третій етап є узагальнюючим, він дає змогу студентам на основі даних зіставлень, проведених на попередньому етапі, створити сукупний освітній продукт виучуваного.

Упроваджуючи особистісно-орієнтоване навчання, викладач дбає насамперед про розвиток особистості. Знання, уміння й навички будуть, але як результат розвитку (реалізації особистістю свого потенціалу, підвищення зацікавленості предметом), а не навпаки.

У центрі уваги цього типу навчання – розвиток особистісно-сміслової сфери студентів, ознакою якої є їхнє ставлення до дійсності, переживання її, осмислення цінностей. Студент – суб'єкт не тільки учіння, а й життя.

Таким чином, в особистісно-орієнтованій освіті акцент переноситься з інтелектуального розвитку дитини на емоційний та соціальний, завдяки чому значно розширюються її можливості. А визначальним принципом побудови навчання, за І.Якиманською, є принцип розвивальної допомоги. Суть його полягає в активізації власних сил студента, що спонукає його до вибору змісту, цілей, методів, поведінки і цінностей. Завдання викладача – полегшити, стимулювати самостійну діяльність студента.

Отже, особистісно-орієнтоване навчання програмує народження думки у процесі педагогічної співпраці, де студент ступає на шлях свободи пізнання, дослідницького навчання, а викладач опановує способи розвивальної допомоги, педагогічної підтримки.

Здійснення особистісно-орієнтованого підходу в освіті можливо при дотриманні наступних умов:

- ✓ наявність комфортних і безпечних умов навчання;
- ✓ формування і розвиток мислення;
- ✓ облік рівня здібностей і можливостей студентів в процесі навчання;
- ✓ адаптація навчального процесу до особливостей груп студентів.

Отже, особистісно-орієнтоване навчання надає кожному студенту можливість вивчати навчальний матеріал на різних рівнях (але не нижче базового), залежно від інтелектуальних здібностей та індивідуальних переваг. Кожний студент прагне розкрити свій особистий потенціал, що дала йому природа, і треба лише допомогти йому, створивши необхідні умови.

Активність виявляється в двох різних напрямках:

- ✓ адаптації студента до вимог викладача, який створює нормативні ситуації;
- ✓ креативності, що дозволяє йому постійно шукати і знаходити вихід із ситуації, долати її та будувати нову, але з опорою на знання і способи дій, що вже є в індивідуальному досвіді.

Принцип особистісно-орієнтованого підходу вимагає, щоб у процесі навчання викладач:

- ✓ постійно вивчав і добре знав індивідуальні особливості студентів;
- ✓ вмів діагностувати і знав реальний рівень сформованості таких важливих особистісних якостей, як: спосіб мислення, мотиви, інтереси, установки, спрямованість особистості, відношення до життя, ціннісні орієнтації;
- ✓ постійно привертав увагу студентів до посильної навчальної діяльності, що забезпечує прогресивний розвиток особистості;
- ✓ своєчасно виявляв і усував причини, які можуть перешкодити досягненню мети;
- ✓ максимально спирався на власну активність студента;
- ✓ розвивав самостійність, ініціативність, не скільки керував, скільки вмів організувати навчальну діяльність.

У системі особистісно-орієнтованого навчання заняття є основною формою, яка концентрує всі положення організації особистісно-значущого учіння, а саме:

- ✓ використання різноманітних методів і форм організації навчальної діяльності, які дозволяють розкрити суб'єктивний досвід студентів;
- ✓ створення атмосфери зацікавленості кожного студента;
- ✓ стимулювання студентів до висловлювань, використання різних способів виконання завдань, право на помилку, одержання неправильних відповідей;
- ✓ використання на занятті дидактичного матеріалу, який дозволяє студенту вибрати найбільш значущі для нього вид і форму навчального змісту;
- ✓ заохочення намагань студента знаходити власний спосіб роботи, аналізувати способи роботи інших студентів у ході заняття, обирати і використовувати найраціональніші;
- ✓ оцінювання студентів не тільки за кінцевим результатом (правильно-неправильно), а й в процесі його досягнення;
- ✓ створення на занятті педагогічних ситуацій спілкування, яке дає можливість кожному студенту виявити ініціативу, самостійність, вибірковість у способах роботи.

Реалізація особистісно-орієнтованого підходу у процесі формування творчої особистості здійснюється шляхом запровадження інноваційних технологій навчання, інтерактивних форм позакласної роботи (зустрічі, круглі столи, вечори пам'яті, інтелектуальні ігри, науково-практичні конференції), організації екскурсійних заходів, залучення студентів до активної участі в олімпіадах, змаганнях, конкурсах.

Запорукою успішного формування творчої особистості є добір різноманітних видів роботи з різними джерелами історичної інформації на занятті: складання плану, тез до навчального тексту, робота з історичною картою, атласом, робота з понятійною базою курсу історії, аналіз історичних документів, заповнення систематичних, синхроністичних та порівняльних таблиць, виконання тестів, різнорівневих завдань, виконання

логічних ланцюжків, складання характеристик видатних діячів, виконання творчих завдань, що потребують власної інтерпретації історичних явищ і процесів, обґрунтування і відстоювання особистої позиції (дискусії).

Здійснюючи особистісно-орієнтований підхід на заняттях з історії, доцільно використовувати метод проектів у поєднанні з інформаційно-комунікативними технологіями. Це розширює можливості навчального процесу, дозволяє проводити дослідження, привчає студентів до самостійної дослідницької роботи для здійснення навчальної мети. Метод проектів сприяє формуванню навичок планування, послідовного мислення та презентування своїх ідей, роботи в команді та індивідуально, визначення пріоритетів, а також виховує почуття особистої відповідальності за виконання взятих на себе зобов'язань.

Метод проектів, безумовно, успішний лише в тому випадку, якщо він йде від студента, але, навіть, якщо це не так, потрібна постійна жива участь викладача, так як необхідна підтримка і заохочення студентів. І без координації дій викладачем робота може зайти в глухий кут, і інтерес знизиться, а, можливо, і зовсім зійде нанівець. Працювати над проектом можуть тільки здатні до планування студенти. Тому завдання викладача – допомогти студентам у формуванні відповідних вмінь.

Застосування комп'ютерних систем у навчанні вчить самостійно швидко знаходити та опрацьовувати, творчо інтерпретувати великі обсяги інформації. При цьому обробка студентами знайденої в мережі Інтернет та інших джерелах інформації сприяє не лише розширенню загального кругозору, а й розвитку аналітичного мислення, виробленню власних стратегій навчальної діяльності, підвищує рівень сформованості життєвих компетентностей.

Проте завжди потрібно пам'ятати про доцільність використання можливостей комп'ютера на даному занятті, адже із безлічі позитивних моментів використання ІКТ можна знайти і мінуси, тому що комп'ютер ніколи не зможе повністю замінити викладача. Бо саме викладач може зацікавити студентів, викликати у них допитливість, завоювати довіру, тільки викладач може спрямувати їхню увагу на ті або інші важливі аспекти періоду, що вивчають студенти. Важливу роль в організації особистісно-орієнтованого навчання відіграють педагогічні програмні засоби, які сприяють активізації розумової діяльності студентів, сприяють підвищенню зацікавленості історією.

Організація роботи в групах, генерація ідей за допомогою «мозкової атаки», застосування методу дискусій, проведення дослідницької роботи, проблемний виклад навчального матеріалу, складання опорних конспектів та схем дозволяє залучити до безпосередньої участі в початковому процесі кожну дитину, перетворюючи її на активного шукача шляхів і засобів вирішення навчальних проблем.

Важливу роль в реалізації особистісно-орієнтованого підходу у формуванні творчої особистості на заняттях з історії відіграють технології критичного мислення. Під критичним мисленням розуміють не негативне ставлення до будь-чого (як це зазвичай мається на увазі у побутовій мові), а наукову оцінку позитивних та негативних рис явищ дійсності. Сергій Терно визначає критичне мислення як «наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та зважених рішень стосовно довіри до будь-якого твердження: чи мусимо ми його сприйняти, чи відкинути або відкласти, а також ступінь упевненості, з яким ми це

робимо». [4, с.40] Таке мислення характеризується контрольованістю, обґрунтованістю та цілеспрямованістю, тобто критичне мислення використовують для розв'язання задач, формулювання висновків, імовірнісної оцінки та ухвалення рішень. Соціально активна, творча особистість, що здатна критично мислити, має завжди власну думку і може її обґрунтувати; визнає можливість існування різних поглядів на проблему; пов'язує обговорювану проблему з життям.

Водночас досвід впровадження інтерактивних технологій свідчить про невичерпну можливість взаємного інформаційного та духовного збагачення студентів та викладача, оскільки за особистісно-орієнтованого навчання студенти не бояться ділитися своїми знаннями, думками, навіть якщо вони не збігаються з думкою викладача чи одногрупників. Викладач у цій ситуації постійно перебуває на шляху саморозвитку та самоосвіти, тобто розвивається та удосконалюється і професійно, і морально разом із студентами.

Реалізація особистісно-орієнтованого підходу є доцільним інструментом у формуванні та розвитку соціально активної творчої особистості сучасної людини. Підбір форм і методів роботи, а також засобів навчання має здійснюватися викладачем ретельно з урахуванням психологічних та інтелектуальних особливостей студентів. Здійснюючи такий підхід у навчанні викладач має подбати передусім про свою психологічну готовність виступати не диктатором, а партнером студентів у навчанні.

Результатом реалізації особистісно-орієнтованого підходу під час навчання історії мають стати сформовані основні предметні компетенції:

- хронологічна – вміння учнів орієнтуватися в історичному часі;
- просторова – вміння орієнтуватися в історичному просторі;
- інформаційна – вміння працювати з джерелами історичної інформації;
- мовленнєва – вміння студентів будувати усні та письмові висловлювання щодо історичних фактів, історичних постатей та історичної теорії;
- логічна – вміння визначати та застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції для аналізу й пояснення історичних фактів, явищ, процесів;
- аксіологічна – вміння студентів формулювати оцінки й версії історичного руху і розвитку.

Література

1. Баханов К.О.У пошуках інноваційних шляхів навчання історії в школі // Бібліотека журналу «Історія та правознавство».-2004.- С.4-20.
2. Головка М.В. Загальні тенденції та психолого-педагогічні проблеми запровадження сучасних технологій навчання. // Новітні технології навчання: Науково-методичний збірник. Спецвипуск, 2003 - с. 82-92.
3. Левченко В.Д. Новітні технології навчання: пошуки, перспективи. //Новітні технології навчання: Науково-методичний збірник. Спецвипуск, 2003, -с. 177-179.
4. Островський В.В.Методи активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках історії України//Історія та правознавство.-2004.-№№2.-С.2-10.

5. Подмазін С.І. Особистісно-орієнтований освітній процес: принципи, технології // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 2. – С. 37 – 43.

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ВНЗ I-II РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

ПОЕТИЧНИЙ ДИВОСВІТ ВАДИМА СКОМАРОВСЬКОГО

*Світлана Войтенко,
викладач вищої категорії,
викладач-методист,
Ржищівський гуманітарний коледж.*

Серед когорти письменників, яких ми називаємо «дітьми війни», яскраво виокремлюється постать відомого українського поета, перекладача Вадима Петровича Скомаровського. На долю його покоління випали важкі випробування воєнного лихоліття та повоєнної відбудови. Саме вони, «діти війни», бачили, як матері піднімали із руїн країну, бідували, важко працювали, але не падали духом, вірячи в краще майбутнє своїх дітей, своєї країни.

Народився майбутній поет 1 червня 1937 року в селі Балико-Щучинка Кагарлицького району на Київщині у вчительській сім'ї. Про своє село Вадим Скомаровський скаже: «Скільки й пам'ятаю, село моє мало дві назви: розмовну - Чучинка й офіційну – Щучинка. З офіційною назвою зрозуміло: шука – Щучинка. ... А от щодо назви Чучинка, то тут справа складніша» [10; 269]. Виявляється, як стверджують археологічні розкопки, в XI- XIII століттях тут, над Дніпром, знаходилося місто-фортеця Чучин, яке спочатку зруйнували половці, а коли відбудували його, то знищили татари. Понад чотири століття на місці Чучина панувала пустка. Схили гори заростали кущами терну, бузини, верболозами. Унизу під горою протікала тихоплинна річечка Чучинка. Саме вона, спадкоємниця літописного міста Чучин, і дала назву рідному селу Вадима Скомаровського. «Через деякий час воно мало вже півдесятка кутків: Бондарівщина, Туриха, Смолярівщина, Ляхівщина, і серед них найрідніший мені – Комарівщина, бо з Комарів наш комарівський рід [10, с. 272].

Звідси, зі славного села Щучинка – колишнього міста Чучин, і бере початок життєва дорога й багатогранна та колоритна творчість відомого українського поета, слава про якого сягнула далеко за межі України. Ця багата природа не могла не вплинути на його особистість, на духовне та професійне формування як митця, як майстра слова. Згодом Вадим Петрович напише у вступному слові до книжки « Ореховый дождь»(1981), яка вийшла друком російською мовою в Москві: «Ці чудові куточки Придніпров'я здаються мені живою, чарівною казкою»[6, с.5].

З біографії письменника відомо, що його дитинство припало на роки Другої світової війни. Тож було важким, голодним і безрадіним. Малому хлопчикові довелось пережити роки тимчасової німецької окупації. Саме тоді він втратив двох менших братів. На фронті під Ленінградом у січні 1944 року загинув батько Вадима – Петро Якимович Скомаровський, колишній директор сільської школи, вчитель української мови та літератури, якого так і не дочекався шестирічний хлопчик, коли неодноразово бігав назустріч воїнам-визволителям, щоб знайти серед них найріднішу людину - батька. Та так і не знайшов. А ще у дитячій пам'яті

Вадима на все життя запам'яталися незабутні події 1943 року на героїчному Букринському плацдармі, в епіцентрі якого на високому правобережжі Дніпра знаходилася Балико-Щучинка.

А потім повоєнна розруха, труднощі. Піднімала і ставила Вадима на ноги мати – Федосія Василівна, яка все життя працювала в сільській школі вчителькою початкових класів.

Після закінчення семирічки, вступає на навчання до Ржищівського педучилища (сучасна назва Ржищівського гуманітарного коледжу). Потім працює вчителем у Бородянській школі на Київщині, навчає дітей життєвим мудростям, любові до рідної землі, до свого народу. Згодом В. Скомаровський закінчує Ізмаїльський педінститут, потім Вищу партійну школу при ЦК Компартії України. Працює на комсомольській роботі, завідувачем відділу шкіл, головним редактором і директором видавництва «Молодь» та «Радянський письменник» (тепер «Український письменник»). На якій би посаді не працював Вадим Петрович, вся його трудова діяльність тісно була пов'язана з найдорожчим – дітьми та молоддю.

Вадим Скомаровський дебютував в українській дитячій літературі наприкінці 50-х років. Розпочав він публікуватися 1954 року в Ржищівській районній газеті. Перший свій вірш для дітей дев'ятнадцятирічний Вадим Скомаровський надрукував у журналі «Піонерія» ще в 1956 році, а в 1959 році в Одеському книжковому видавництві вийшла друком його перша книжка для дітей «У сестрички радість».

Прошли роки. Вадим Петрович став відомим українським дитячим поетом, автором понад трьох десятків збірок віршів, казок, поем для школярів і дошкільнят та трьох збірок сатири та гумору для дорослих.

Серед них – «Зірочка», «На Тарасовій горі», «Весняний поїзд», «Горіховий дощ», «Лісова колиска», «Сонячні зернята», «Вітер мандрів», «Свіжа борозна», «Цілюще яблуко», «Завтра в школу», «Тарасові птиці», «Зозулин ліс», «Химерна вдача», «Трасти і контрасти», «Комп'ютер з характером», «Оподаткований папуга» та інші.

Книжки видавалися у перекладах російською, білоруською, молдавською, казахською, киргизською, туркменською, башкирською мовами. Відомі вони читачам у Болгарії, Польщі, Чехії, Канаді. Поет також відомий як перекладач з російської, білоруської і туркменської мов.

Пейзажні поезії Вадима Скомаровського лягли в основу музичного циклу Олександра Яковчука «Горіховий дощ».

За поемою «Вогненні дороги» Євген Зубцов створив ораторію «Дорога в безсмертя».

Тематика творів Вадима Скомаровського різноманітна, цікава та пізнавальна. В першу чергу - це розповіді про рідний край, про його чудову і багату природу, про прекрасних і працюючих людей, що будують своє майбутнє. «... Багато моїх віршів, – пише В.Скомаровський, – про звірів і птахів, про тіністі ліси і діброви, про запахущі луки, урожайні ниви і, звичайно ж, про найюніших жителів цього дивовижного краю – хлопчиків і дівчаток».

Самобутньою сторінкою поетичного світу Вадима Скомаровського є художнє осмислення і відтворення життєвого й творчого шляху Тараса Шевченка.

Ще хлопчаком не раз доводилося бувати йому в Каневі, де на дніпровських кручах височить пам'ятник на могилі великого Кобзаря. І вже

тоді народилася в нього несмілива думка написати про Тараса Шевченка. Довго збирав матеріал, їздив по Шевченкових місцях. І от у збірці «Зірочка», що вийшла 1961 року, з'явилися слова:

Ясно надворі, ні вітру, ні хмар.
Сонце підбилось уже височенько.
Наша Оленка відкрила «Кобзар»,
Вголос читає Тараса Шевченка.
Хлюпає тихо Дніпро вдалині,
Ген під горою припишкля діброва.
Наче струмочок, дзвенить в тишині
Щире і ніжне Шевченкове слово.
Прозорим серпанком повита гора.
У небі веселка розквітла казково.
Вплітається ніжно у гомін Дніпра
Схвильоване, рідне Шевченкове слово.

Відтоді поет не раз звертався до образу Тараса Шевченка. У 1963 році вийшла в світ книжка Вадима Скомаровського «На Тарасовій горі». У 1973 році він видав збірку «Тарасова криниця», в 1979 році – створив поему «Тарасові птиці», а в 2013 році – вийшли друком поеми та вірші про Тараса Шевченка «Від Мангишлаку до Дніпра».

Так, у поемі «Тарасові птиці» Вадим Скомаровський з глибокою ніжністю розповідає про спілкування Т. Шевченка з казахськими дітьми, котрі «мусять змалечку терпіти голод, спрагу і нужду» Діти з повагою називають Кобзаря

«акином Тарази», що по-казахському означає «співець справедливості».

– Тарази, навчи писати!
– Не малюєш ти... Чому? –
Звідки тій малечі знати,
Що писати й малювати
Заборонено йому?
Ну, а що, як замість ручки
Взяти скіпочку вузьку?
І Тарас підвівся рвучко:
– Що ж, пишімо на піску.

Діти уважно спостерігають за тим, як на білий сипучий пісок, виведені рукою поета, лягають літери «оживуть степи, озера...». І навіть «сухий пустельний вітер їх зітерти не посмів», – наголошує автор. Поема завершується змалюванням сучасного Мангишлаку, всієї вільної і щасливої казахської землі, якою ходить слава Кобзарєва.

За збірку «Тарасові птиці», присвячену змалюванню життя Т.Г.Шевченка, поетові 1978 року присуджено літературну премію ім. М.П.Трублаїні.

Як відомо, у дитинстві майбутній поет любив читати книжки Аркадія Гайдара і Миколи Трублаїні, захоплювався пригодницькими сюжетами їхніх творів. Шана до відомих письменників залишилася у Вадима Скомаровського на все життя. Про життя цих письменників сучасні читачі можуть дізнатися, прочитавши цікаві поеми: «Зошит у лінійку», «Багрянний листок», «Вітер мандрів».

Серед творів Вадима Скомаровського є й віршовані казки: «Чому в морі вода солонна», «Чому Лютий короткий», «Нічний гість», «Де поділися зірки?» Перша з них – «Чому в морі вода солонна» – створена за

народними переказами, але має свої особливості. Інші – «Нічний гість», «Чому лютий короткий», «Де поділися зірки?» – оригінальні, авторські.

Основні герої казок поета – люди, звірі, птахи, дерева. Як і в народних казках, у його казках відбувається вічна боротьба між добром і злом, правдою і кривдою, засуджуються негативні людські вади, даються мудрі поради. На казках Вадима Петровича діти виховуються, набувають досвіду, змінюють свої погляди на життя.

Вадим Скомаровський – майстер художнього слова. Його твори – своєрідні, характеризуються багатством мови, образністю, мелодійністю, прекрасними словесними малюнками, ритмічністю.

Особливо цікаві у поета твори про природу. Вона часто надихає його на створення нових образів, оригінальних сюжетів, цікавих розповідей про життя тварин, птахів, рослин. Характерна особливість таких оповідок – простота сюжету, динамічність і несподівана розв'язка.

У поезіях про природу автор тонко проникає в таємниці рідної природи, відчуває подих її неповторного життя і з великою майстерністю відтворює гармонію людини і природи.

Найкращі твори В.Скомаровського про природу зібрано у книжці «Свіжа борозна», яка вийшла друком у видавництві «Веселка» у 1987 році і за яку поет отримав у 1989 р. літературну премію імені Лесі Українки (тепер премія ім. Лесі Українки за літературно-мистецькі твори для дітей та юнацтва).

У віршах поета про природу ми зустрічаємо співчуття, співпереживання, готовність захистити пташину, тварину чи рослинку. Висловлюються вони по-різному, але переважно в жартівливій формі. У навколишньому світі Скомаровський бачить безкінечну можливість захопити дітей красою і через неї виховувати у них доброту, людяність, бережливе ставлення до природи. Все це вдається поетові завдяки умінню спостерігати і бачити те, на що інша людина не звернула б ніякої уваги.

Він, наприклад, помітив, як чайка ловила рибу і носила до гнізда своїм чаєнцям («Чайка») та «від білочки опеньки поховалися за пень», як їжак провчив вовка, наколовши йому язик («Колобок»), а павучок сплів собі гамачок і вирушив у політ («Павучок-лісовичок»), заєць дуже хвилювався, коли міняв собі шубку («Заячі клопоти»), підслухав, як дзвенять у степу дзвіночки («Степові дзвіночки»), як ліс нудьгує без пташок («Лісова колиска»), сумують клени, бо прийшла зима із однойменної поезії, вивчив снігову абетку та її слова-сліди звірів на снігу («Снігова абетка») і побачив, справжній горіховий дощ, який переріс у зливу: горіхи почали падати додола всі одночасно, тому що подув сильний вітер:

Сто краплин
Бризь та бризь
На стежини.
Не з хмарин-мандрівниць,
А з ліщини. («Горіховий дощ»).

Дуже вдалі у поета вірші про маленьких хлопчиків та дівчаток, які спішать розширити свої уявлення про навколишній світ, мають свої приємні турботи, відчувають себе справжніми друзями природи, турботливими господарями («Завтра в школу», «Андрійкова мрія», «Школярик», «Дзвінок», «Три лижні», «Маки на снігу», «Сплять над озером ялинки», «Берізка» та багато інших).

Так, у вірші «Три лижні» читаємо про хлопчиків, які проклали три лижні «у глухий зимовий ліс - в царство кленів і беріз». І не просто, щоб прогулятися. Ні...

Перша звивиста лижня
Другу й третю обганя.
То Левко для диких кіз
Сіна в'язочку привіз.
А по другій по лижні
Мчати випало мені.

Ліричний герой поезії «Берізка» стає для неї справжнім рятівником. Адже добре знає, як врятувати білокору красуню, щоб листя не зів'яло:

Зачерпну води з потоку
В лісі під калиною,
Рану свіжу і глибоку
Я замажу глиною.

Читаючи такі вірші, юні друзі розуміють, що треба берегти все живе, любити й плекати красу довкола нас, пізнавати навколишній світ, бути вдумливим, уважним, спостережливим.

Новою, цікавою гранню творчості Вадима Скомаровського стали гумористичні, сатиричні поезії, мініатюри, пародії, епіграми, присвяти, шаржі. Про це свідчать збірки поета «Комп'ютер з характером», «Оподаткований папуга», «Трасти і контрасти».

Невеликі за обсягом, вони влучно характеризують реалії сучасного життя, відзначаються багатоманітною тематикою, простотою, сміливістю у викритті різних людських вад та недоліків, мудрістю поетичного слова.

Запитував один добродій:
Скажіть, чи правда, що тепер,
Хто гривню вкрав – той, значить, злодій,
А хто мільйон – той мільйонер?

(«Запитання по суті»)

Або читаємо в іншому місці:
Ну що ж, торкнемось вищих сфер
З новим, глибоким змістом:
Тепер, якщо ти – мільйонер,
То можеш стать міністром.

(«Перспектива»)

Недарма за збірку «Трасти і контрасти» поета було удостоєно літературної премії імені Степана Олійника.

За плідну працю на літературній ниві Вадим Скомаровський нагороджений орденом «Знак Пошани», медалями. Він -- заслужений працівник культури України.

Література

1. Скомаровський В. Вітер мандрів: поема / Худож. В.Савадов. – К.: Веселка, 1984. – 23 с.
2. Скомаровський В. Диво-камінь самоцвіт: Казки / Худож. Н.Сосніна. – К.: Веселка, 1994. – 24 с.
3. Скомаровський В. Завтра в школу: Вірші / Худож. Н.Харлампієва. – К.: Веселка, 1988. – 32 с.
4. Скомаровський В. Зозулин ліс: Поема / Мал. В.Савадова. – К.: Веселка, 1986. – 15 с.

5. Скомаровський В. Зоряна мрія: Вірші та поеми / Худож. С. Я. Зорук. – К.: Молодь, 1992. – 103 с
6. Скомаровський В.П. Ореховый дождь: Стихи и поэма: Пер. с укр. / Худож. Б.Саконтиков. – М.: Дет. лит., 1981. – 63 с.
7. Скомаровський В. Свіжа борозна: Вибрані твори / Передм. В.Дончика; Оформ. В.Савадова. – К.: Веселка, 1987. – 189 с
8. Скомаровський В.. Сонячні зернята: Поеми, вірші, казки / Мал. В.Євдокименка. – К.: Веселка, 1982. – 79 с.
9. Скомаровський В.Тарасові птиці: Поеми і вірші Мал. О.Івахненко. – К.: Веселка, 1979. – 31 с.
- 10.Скомаровський В.. Комп'ютер з характером.- К.: 2002.–47с.
11. Скомаровський В.. Від Мангишлаку до Дніпра. Поеми та вірші про Тараса Шевченка.- К.: Альтерпрес, 2007.- 76с.

ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

*Тетяна Дацюк,
спеціаліст,
Ржищівський гуманітарний коледж.*

Усім добре відомо, що входження дитини у книжковий всесвіт відбувається, перш за все, за допомогою літератури, спеціально створеної для дітей. Саме дитяча література живить розум та уяву дитини, відкриваючи нові світи, образи та моделі поведінки, будучи могутнім засобом духовного розвитку особистості.

Свого часу видатні представники прогресивної педагогічної думки, письменники та громадські діячі: Х. Алчевська, С. Васильченко, Б. Грінченко, М. Драгоманов, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, Л. Українка, К. Ушинський, І. Франко, Т. Шевченко вказували на важливість виховання дітей засобами художнього слова. Адже саме література покликана плекати високі духовні цінності, почуття прекрасного, гуманізм, патріотизм.

У наш час місце книг в житті підростаючого покоління змінюється, оскільки на їх використання впливають як інформаційні технології, так і телебачення. Найчастіше джерелом інформації замість книг школярі використовують персональні комп'ютери, планшети. Сучасну дитину не часто можна побачити з гарною книжкою в руках. Тож, як стверджує статистика, інтерес до читання падає.

Формування навичок сумлінного читача – це складне, але дуже важливе завдання. Один із секретів або ключів до розв'язання цієї проблеми – це зацікавлення книгою. Далі – до захоплення художнім твором.

Щоб зацікавити дитину читанням, потрібно в першу чергу проводити просвітницьку роботу серед батьків. Адже власний приклад є найкращим аргументом. Якщо у батьків є інтерес до читання, пізнання і розвитку, то й дитина свідомо прийде до внутрішньої потреби читати, життєвої необхідності самовдосконалення. На сьогоднішній день є широкий вибір художньої, розвивальної, енциклопедичної, прикладної,

науково-популярної літератури. Тому батьки мають купувати своїй дитині найкращу книжку, яку вони можуть собі тільки дозволити. Варто націлювати їх на те, щоб при виборі вони опирались на книги, написані вишуканою українською мовою, з відповідним до віку шрифтом, ілюстраціями, з живою мовою персонажів. У майбутньому це дозволить дитині висловлювати свої думки чітко і красиво, відчувати особистий інтерес та користь.

«Дитяче читання, виховання книгою – найтонший і найсильніший – поряд із словом учителя – засіб впливу на душу дитини й підлітка. Нас особливо турбує, щоб книжка залишалась і завжди була провідною силою виховання, щоб найголовнішою духовною потребою людини було читання», – писав В. О. Сухомлинський [3, с. 57].

Які ж аргументи здатні переконати дитину на користь читання книг?

1. У кожному творі є «родзинка», «ключ», який відкриває серце читача.

2. Книга стимулює фантазію і вчить нас мислити образами.

3. Книги розширюють обрії нашого світосприйняття.

4. Із книг ми дізнаємося про інші країни, про життя в них.

5. Книги захоплюють і розвивають.

6. Книги ставлять перед нами запитання, над якими варто подумати.

7. Книги змушують нас замислитись над поняттями «добра і зла».

8. Книги допомагають нам знайти самих себе і зрозуміти інших.

9. Книга об'єднує покоління.

10. За допомогою книги ми можемо прожити 1000 життів, залишаючись самими собою.

11. Дитяча книга відкриває нам шлях у велику літературу [3, с. 23].

Інформаційні технології, якщо їхні можливості використовувати розумно, можуть і повинні бути посередником між читачем і літературою. Часто після перегляду фільму діти звертаються до бібліотеки з проханням дати книжку, за якою фільм був знятий. Літературний твір може стати для юних читачів продовженням екранізованого – пояснення багатьох обставин сюжету і мотивів вчинків героїв.

Для того, щоб традиційна дитяча книжка могла б розвиватися далі і гідно конкурувати з телебаченням, відео, комп'ютером, отже – взагалі мати перспективи, вона повинна позбавитися певних анахронізмів, набути таких нових рис, які б допомогли їй стати органічною, невід'ємною, необхідною часткою життя сучасної дитини.

У книгах для дітей є свої специфічні теми, сюжети, образи. Та переважно не вони є домінантами, що дозволяють адресувати книгу тій чи іншій віковій категорії. Основне – як розкривається сюжет, як будується образ, чи доступні вони сприйманню дитини. Те, що цікаво малюкові, молодші школярі читати не будуть. У цьому криється внутрішнє протиріччя і особлива складність дитячої літератури. Дитячий письменник повинен бути «ровесником» свого читача. «Дитина пізнає світ дивуючись, – писав В.О. Сухомлинський, – підліток – захоплюючись і обурюючись, юнак – утверджуючись і одухотворюючись» [2, с. 32].

Сам процес написання дитячої книги потребує особливих зусиль. Діти не сприймають удаваної, несправжньої зацікавленості. Письменник, вибудовуючи проблемно-тематичний ряд твору, події і конфлікти, повинен переконливо пов'язати їх із психологією того чи іншого віку, життєвим досвідом читача.

Особливістю літератури дітей молодшого шкільного віку є органічне поєднання тексту і малюнка, де ілюстрації, як правило, кількісно переважають над словесним вираженням змісту. Дитину приваблюють передусім малюнки, завдяки яким вона краще сприймає зміст. Саме тому серед книг для дітей переважають такі, де ілюстрації займають більше місця ніж текст.

У книжках для дітей цього віку увагу приділяють малюнкам з повчальним смислом чи підтекстом. Крім того, в оформленні книги додають складніші елементи, наприклад, елементи довідково-допоміжного апарату (зміст, анотація) та науково-довідкового апарату (передмова автора або вступна стаття).

Казки – один із найбільш популярних серед дітей жанрів народної творчості. Герої казок, яким властиві високі моральні якості, завжди ведуть боротьбу з темними силами, що символізують соціальне зло й несправедливість. «Казка, гра, фантазія, – стверджував видатний педагог В.О. Сухомлинський, – це животворне джерело дитячого мислення, благородних почуттів і бажань» [3, с. 61]. Казка насичена цінними для розвитку дитини психологічними моделями поведінки, життєвим досвідом. Перед кожною людиною, а особливо дитиною, стоїть завдання зрозуміти, оволодіти не лише зовнішнім світом, але й своїм внутрішнім. Казка і є елементом цього внутрішнього світу. Значення казки, на думку видатного педагога, полягало у таких її важливих особливостях:

1) Через казкові образи у свідомість дитини входить слово з його найтоншими відтінками.

2) Завдяки казці можна відновити в історичній ретроспекції певні шаблі людського мислення і мовлення.

3) Казка – це шлях до оволодіння дитиною абстрактного мислення.

4) Казка розвиває у дитини естетичні почуття. «Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, але й серцем» [3].

5) Казці належить певне значення в ідейному вихованні дитини.

6) Казка – вдячне і незамінне джерело виховання любові до Батьківщини, до рідної землі. «Казка – це духовні багатства народної культури, пізнаючи які, дитина пізнає серцем рідний народ» [3].

7) Казка для дитини цілий світ, «в якому дитина живе, бореться, протиставляє злу свою добру волю» [3].

8) Складання казки самою дитиною – правильний шлях до розвитку її мови, мислення, естетичних почуттів.

Казка – активна естетична творчість дитини, яка «охоплює усі сфери духовного життя дитини – її розум, чуття, уявлення, волю» [3]. Образи позитивних казкових персонажів давно стали для дітей втіленням кращих якостей людини. Молодший школяр уважно стежить за розвитком казкового сюжету, відверто реагує на вчинки героїв, віддає свої симпатії позитивним, а негативних – засуджує. Казка знаходить вірний шлях до серця школяра, впливає на розвиток світогляду, розкриває кращі духовні якості. Казка для молодшого школяра стає пізнанням життя, його моральних основ. Те, що учень виявляє симпатію до одних персонажів і антипатію до інших, свідчить про становлення його власного «я».

Казкові персонажі – мірило власної поведінки і поведінки товарищів.

Особливо цінні в моральному вихованні молодших школярів казки В.О.Сухомлинського. Насичені глибоким етичним змістом, вони

спонукають учнів на роздуми, примушують аналізувати, робити певні висновки.

Крім казок, діти цього віку охоче читають байки, вірші і оповідання, твори на історичні теми, пригодницькі книги. Дітям молодшого шкільного віку властиве активне ставлення до життя, їхня емоційна пам'ять фіксує прояви добра і зла, щирості і лицемірства, правди і вигадки, вірності і зрадливості. Оскільки учні такого віку ще не розрізняють відтінків у поведінці й вчинках інших, педагоги повинні постійно спрямовувати їхню увагу на усвідомлення позитивного і негативного. Найбільше впливає на них все те, що пов'язане з життям таких хлопчиків і дівчаток, як вони самі. Тому особливе місце у вихованні школярів відводиться дитячій книжці. Діти їй довіряють, сприймають усе написане, як свої власні думки, власні почуття. Дитина здатна повністю ототожнювати себе з героєм твору, сприймати його переживання, турботи, манери, зовнішність.

Ситуації, що викликають сильні емоції, учні початкових класів оцінюють дуже високо. Вони вірять образам справжніх, хороших людей: їм потрібен приклад того, як вирости сильними і вихованими. Сила прикладу – одна з головних сил, що визначають розвиток і формування дитини.

Дитяча література має яскраво виражений педагогічний характер. Мета, яку ставить перед собою письменник – це, насамперед, виховання високих почуттів: любові до Батьківщини, чуйного ставлення до людей, уміння цінувати й робити добро. Твори художньої літератури розкривають перед дитиною систему моральних понять через стосунки героїв з іншими людьми. Завдяки художньому слову учні переймаються внутрішнім світом літературного героя, його почуттями, вчинками, ставленням до інших людей.

Крім казок, віршів та оповідань, які мають особливий вплив на дітей, можна назвати і прислів'я. Прислів'я і приказка – це віршована мініатюра. Кінцевою метою яких з давніх-давен було виховання. Прислів'я – готовий висновок, але це не завершення роздумів, це поштовх до них. Наприклад: «Лінивому все ніколи», «На годину спізнився, за рік не доженеш».

Прислів'я і приказки – це своєрідний кодекс моральної поведінки, в них можна знайти пораду, підтримку, осуд.

Література для дітей має свою специфіку, але й підкоряється загальним законам словесності. Вчителі, на перше місце ставлять виховну та освітню функції, що є першоосновою будь-якого навчання. Актуалізація комунікативної функції привертає юного читача до книги, допомагає краще зрозуміти себе, навчає висловлювати свої думки та почуття. Важливе значення в формуванні світогляду відводиться пізнавальній функції дитячої літератури (вчені довели, що до семирічного віку людина засвоює близько 70% усіх знань і лише 30% отримує за всі подальші роки життя). Книги сприяють розширенню кола знань дитини про світ і місце людини в ньому. Література зумовлює розвиток багатьох дитячих здібностей, вона вчить розуміти, помічати, шукати, любити. Книги є одним з важливих чинників, що впливають на формування внутрішнього світу дитини. Без захоплюючих цікавих книжок неможливо собі уявити справжнє дитинство. Безперечно, виховання естетичного смаку, почуття прекрасного, розуміння істинного в художній словесності – завдання класичної дитячої літератури. Надзвичайно важливо це за умови насичення інформаційного простору псевдохудожньою літературою. Тому першорядного значення набуває естетична функція літератури як мистецтва слова. Посилює кожну з вище

зазначених функцій гедоністична (функція насолодження, задоволення). Без урахування цієї функції дитина з часом втратить інтерес до читання.

Ще одна функція дитячої літератури – риторична. Дитина під час читання насолоджується твором і мимохіть стає співавтором письменника. Історія літератури має багато прикладів, як враження від читання, отримані в дитинстві, ставали поштовхом до власної творчості. Не випадково видатні педагоги знаходили взаємну залежність між процесом навчання грамоти та дитячою творчістю. Звичайно, на шляху від прочитаного твору до власних надбань лежить велика праця.

То що ж хочуть читати сучасні діти? Якій літературі надають перевагу?

Результати досліджень науковців свідчать про те, що лише частина дітей читає багато, вважає читання своїм улюбленим заняттям. Творами, що викликають особливий інтерес в початковій школі, залишаються казки та оповідання. Менше молодші школярі захоплюються поезією, низьким є інтерес до науково-пізнавальної літератури. Безперечне лідерство (30%) отримала пригодницька література, яка посідає чільне місце на вітчизняному книжковому ринку. Звернення дітей до цього жанру продиктоване потягом до незвіданого, бажанням поринути у нові світи.

Між тим, реальна поведінка теперішнього покоління дітей як читачів свідчить про зниження естетичної ролі друкованого слова та збільшення його ролі як джерела ділової, навчальної інформації (понад 80% бібліотечних запитів дітей пов'язані з навчанням, виконанням домашніх завдань, а коло читання – обмежується навчальними програмами). Така ситуація змушує дитячі бібліотеки на інтенсивний пошук варіантів оновлення культурно-просвітницької діяльності, визначення завдань естетичного виховання як особливого інноваційного напрямку роботи.

Читання є основою освіти і самоосвіти кожної людини. Завдання вчителя побудувати навчально-виховний процес таким чином, щоб розвивати в учнів пізнавальний інтерес, вміння самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися в потоці інформації. Від початкової школи значною мірою залежить, чи полюблять діти читання, чи можливо залишаться байдужими до літератури. Саме у молодших школярів потрібно формувати читацькі інтереси та закласти міцний фундамент культури особистості. В.О. Сухомлинський зазначав: «Щоб душа дитини відгукнулась на художній твір, задзвеніла чарівною музикою, треба «зуміти торкнутися її струн» [3]. Сучасні діти - це діти нового середовища. Їх життя треба наповнити новизною, багатством емоцій. Ми маємо підготувати вдумливого читача, який буде емоційно включеним до процесу навчання, спроможний до діалогу з автором художнього твору, до активного обговорення проблем, що торкнулися його душі у процесі читання. Саме під час навчання відбувається становлення читача, що здатний до самостійної читацької, творчої діяльності, здійснюється його мовленнєвий, літературний, інтелектуальний розвиток, формуються морально-естетичні уявлення і поняття, збагачуються почуття, виховується потреба у систематичному читанні. Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань:

- формування в учнів навичок читання як виду мовленнєвої діяльності;

- ознайомлення учнів з дитячою літературою в авторській, жанровій, тематичній різноманітності;

- формування в учнів соціальних, морально-етичних цінностей за допомогою художніх образів літературних творів;
- формування умінь сприймати, розуміти, аналізувати різні види літературних і навчальних текстів з використанням елементарних літературознавчих понять;
- розвиток мовлення учнів, формування умінь створювати власні висловлювання за змістом прочитаного (прослуханого);
- формування в учнів прийомів самостійної роботи з різними типами і видами книжок; умінь здійснювати пошук, відбір інформації для виконання навчально-пізнавальних завдань;
- розвиток творчої літературної діяльності школярів;
- виховання потреби у систематичному читанні як засобі пізнання світу, самопізнання та культурного розвитку.

Ефективне формування читацьких інтересів у молодшому шкільному віці можливе за умови правильної організації самостійного дитячого читання, знання учнями широкого кола доступних книг, всебічної діяльності з книгою і серед книг. Обізнаність в доступному колі читання розширює сферу пізнавальних інтересів школярів. Бажання прочитати книгу, яку вибрав сам, вміння користуватися нею розширює творчу уяву дитини, привчає думати про книги і їх героїв, про тих, хто пише книги, про людей, про своє місце серед них.

Таким чином, розвиток інтересу до читання, ознайомлення учнів з дитячою літературою в багатоманітності її тематики, жанрових форм; формування спеціальних умінь самостійно і продуктивно працювати з дитячою книжкою, різними джерелами друкованої продукції для знаходження потрібної інформації; вміння орієнтуватися у світі книжок і вибирати їх для задоволення власних пізнавальних потреб – все це відіграє важливу роль для формування та становлення кожної особистості.

Література

1. Балагура Т. Самостійний крок до дитини // Книжковий клуб. – 2003. – №1. – С. 48–49.
2. Сухомлинський В. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. Вибрані твори в 5-ти т. – Т.1. – К.: Рад. школа, 1976. – 450 с.
3. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. – К.: Рад. школа, 1972. – 345 с.
4. Вовк О.В. Основні завдання української дитячої літератури// www.chl.kiev.ua/userfiles/file/vipusk20/wolf.doc
5. Кизилова В.В. Дитяча література: стан, проблеми, перспективи// www.chl.kiev.ua/userfiles/file/vipusk20/kizilova.doc
6. Папуша О. Теоретичний дискурс дитячої літератури: у пошуках об'єкта // www.anthropos.org.ua/jsmui/bitstream

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

*Любов Іванова,
викладач II категорії,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний*

коледж ім. І.Я.Франка.

Актуальною проблемою вищої школи залишається підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти, формування їх професійної майстерності, без набуття якої неможлива реалізація гармонійного виховання й навчання дітей дошкільного віку. За словами В.О.Сухомлинського, “дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве самобутнє, неповторне життя. І від того, яке було дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло до її розуму й серця з навколишнього світу, – від цього значною мірою залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк” [8].

Важливість раннього дитинства у становленні особистості й подальшому розвитку суспільства все більше усвідомлюється педагогічною наукою, особливо з огляду на новітні наукові дослідження. Зокрема, висновки вчених під керівництвом нобелівського лауреата 2010 року Дж. Хекмана переконують: фінансові й ресурсні інвестиції держав у проекти для дітей раннього віку, що стимулюють їхній когнітивний, соціально-емоційний розвиток, сприяють більш професійному й особистісному успіху людей в юнацькому та зрілому віці і приносять державі значну економічну віддачу.

Відповідно до українського законодавства дошкільна освіта є первинною складовою системи безперервної освіти. Україна – одна із небагатьох країн світу, в якій на державному рівні визнано обов’язковість дошкільної освіти та її пріоритетну роль у формуванні особистості.

Особливе місце у законодавчих документах України, що регулюють діяльність системи дошкільної освіти, відведено віку дитини одного-трьох років. Період у віковому проміжку від одного до трьох років життя у вітчизняних психолого-педагогічних дослідженнях (І.Бех, А.Богуш, Н.Гавриш, Е.Вільчковський, О.Кононко, Т.Поніманська, І.Рогальська, Т.Танько та інші) називають раннім віком.

Ранній вік – це сенситивний період розвитку мови, період інтенсивного розвитку дитини: від безпомічних, хаотичних рухів до координованості, узгодженості, вправності, поступового набуття гнучкості, пластичності, спритності, – такий шлях проходить маля у перші роки свого життя. Оволодіння гігієнічними навичками, навичками харчової поведінки, безпеки життєдіяльності відбувається природно в процесі життєдіяльності дитини. Немовля настільки самостійне у власних бажаннях, що примусити його їсти, вмиватися, загартовуватися, спати неможливо, слід лише прислухатися до його потреб, перетворювати процеси життєдіяльності в приємні події, які дитина сприймає радісно. Ось чому стає важливою роль дорослого у створенні умов для ефективного розвитку малюка, тобто такої організації життєдіяльності, яка б відповідала його потребам та інтересам[5]. Відсутність, недостатність або односторонність виховних дій – все це негативно позначається на розвитку малюків. Саме тому емоційно забарвлена педагогічна взаємодія забезпечує швидкий та позитивний ефект. Внаслідок цього особливої значущості набуває цілеспрямована підготовка вихователів до роботи з дітьми раннього віку.

Вивченню проблем готовності майбутнього вихователя до професійної діяльності присвячені роботи Л.Артемової, Г.Беленької, О.Богоніч, К.Дурай-Новакової, Л.Загородньої, І.Зязюна, Л.Кандибович,

Л.Карамущенко, І.Кривоноса, Т.Поніманської, В. Слатьоніна, С.Тітаренко та ін. Основна увага у вказаних дослідженнях була спрямована на вивчення загальнотеоретичних підходів до змісту професійної підготовки, формування особистості педагогів, вироблення у студентів педагогічних знань, умінь і навичок. Пошук шляхів удосконалення системи підготовки педагогічних кадрів для роботи з дітьми раннього віку продовжується. Процес підготовки вихователів у системі вищої професійної освіти спрямований на формування багажу універсальних знань, умінь, навичок і відповідає запитам дошкільних освітніх установ. Так, Л.Артемова наголошує на тому, що підготовка педагога дошкільного фаху передовсім має відповідати сучасним вимогам, адже це перша освітня ланка, від якої залежить рівень освіченості і виховання майбутнього покоління [1].

Проблеми професійної підготовки студентів до взаємодії з дітьми раннього віку розглядалися в роботах науковців М.М.Щелованова, Н.М.Аксаріної, В.В.Гербової, М.Ю.Кистяковської, М.І.Лисіної, С.М.Теплюк, та інших. Вони переконливо довели, що “діти раннього віку розвиваються виключно під впливом педагогічних дій дорослого”.

За допомогою самоосвіти і самовиховання відбувається професійне становлення фахівця, яке є свідомим, цілеспрямованим процесом підвищення рівня власної професійної компетентності, розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності і власної програми розвитку. При цьому цінність і конкурентоспроможність фахівця-професіонала прямо пов'язана із його вміннями та готовністю до самоосвіти. У теорії і практиці вищої освіти накопичено значний досвід, який може стати основою удосконалення самостійної роботи майбутніх педагогів: розглянуто теоретико-методологічні основи організації самостійної роботи, визначено педагогічні умови підвищення ефективності організації та управління самостійною роботою студентів (Е.В.Гапон, Л.М.Журавська, Г.М.Романова, М.І.Смирнова, М.М.Солдатенко, Б.І.Степанишин, І.М.Шимко та ін.); розглянуто самостійну роботу студентів як засіб удосконалення підготовки майбутнього педагога (І.П.Бобакова, В.М.Буринський та ін.); обґрунтовано окремі аспекти організації самостійної роботи студентів при викладанні окремих навчальних дисциплін (Е.К.Борткевич, Н.В.Ванжа, В.І.Василів, В.Н.Грішин, Н.С.Журавська, Н.В.Кардаш, З.С.Кучер, О.В.Рогова, Н.О.Шишкіна та ін.) тощо.

З метою формування особистісно-професійних якостей, знань, умінь, готовності майбутніх вихователів до роботи з дітьми раннього віку до навчального плану коледжу було введено спеціальний курс з фахової підготовки “Виховання дітей раннього віку”. У процесі вивчення курсу студенти ознайомлюються з нормативно-правовими вимогами щодо виховання та розвитку дітей раннього віку, сучасними програмами розвитку, навчання і виховання – програмою розвитку та виховання дитини раннього віку “Зернятко”, програмою розвитку дітей від пренатального періоду до 3-х років “Оберіг”, комплексною програмою розвитку, навчання і виховання дітей раннього віку “Соняшник”, отримують ґрунтовні знання про особливості психофізичного розвитку, зміст, методи і прийоми їх виховання та навчання у сім'ї та дошкільному навчальному закладі. Особливу увагу в опануванні навчальної дисципліни “Виховання дітей раннього віку” відведено з'ясуванню питань адаптації вихованців до умов дошкільного навчального закладу, реалізації індивідуального підходу до

виховання дітей, створенню оптимальних умов для їх розвитку і виховання, визначенню змісту, методів та форм організації життєдіяльності малюків. У студентів формуються необхідні вміння планувати й організовувати проведення режимних процесів, занять, а також основні принципи співпраці з батьками у вирішенні завдань навчання та виховання дітей раннього віку.

Поряд із засвоєнням знань у процесі аудиторного навчання особливе значення має самостійна робота, яка складає не менше 1/3 загального обсягу часу, відведеного на вивчення дисципліни.

Провідні вчені стверджують, що "самостійна робота" – поняття інтегративне, яке включає і готовність самого студента до самостійної діяльності, і вміння викладача розвивати цю діяльність у тих, хто навчається. Самостійність є найбільш істотною якістю людини як особистості та суб'єкта діяльності. Самостійна робота студентів має сприяти формуванню самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості людини, суть якої полягає в уміннях систематизувати, планувати, контролювати й регулювати свою діяльність без допомоги й контролю викладача[5].

Самостійна робота формує навички самостійної діяльності взагалі, що є необхідним у будь-якій професійній діяльності, виробляє здатність самостійно приймати відповідальні рішення, знаходити оптимальний вихід із складних ситуацій.

Місце самостійної роботи студентів у їх професійній підготовці як майбутніх педагогів важко переоцінити. На думку провідних учених, на сучасному етапі найбільш суттєва проблема – це оптимізація самостійної роботи студентів. Оволодіння навичками самостійної роботи активізує пізнавальну діяльність майбутнього спеціаліста, полегшує пошук науково-методичної інформації, робить більш усвідомленим процес засвоєння навчального матеріалу. Як відзначав В.Сухомлинський "...знання, здобуті самоосвітою, дуже міцно зберігаються в пам'яті..." [8]. Все це позитивно впливає на формування творчої особистості педагога, на прагнення до саморозвитку, самонавчання. Тому сьогодні основне завдання вищої школи полягає не стільки в тому, щоб дати випускникам певні знання та навички, хоч це також важливо, а в тому, щоб навчити їх учитися протягом усього життя. У вищій школі самостійну та індивідуальну роботу можна будувати у двох основних напрямках:

1. Інтенсифікація самостійної роботи в процесі аудиторних занять: під час читання лекцій, проведення семінарських і практичних занять, виконання лабораторного практикуму, проведення консультацій тощо.

2. Самостійна робота в позааудиторний час – це підготовка і написання рефератів, доповідей, тез та інших письмових робіт (з правом вибору теми і форми звітності); виконання індивідуальних навчально-дослідних і домашніх завдань різного характеру (розв'язування задач, переклад і переказ текстів, добір і вивчення літературних джерел, розроблення і побудова різних схем, моделей, діаграм, виконання графічних робіт, розрахунків); виконання курсових робіт; підготовка до семінарських і практичних занять, участь в науково-теоретичних конференціях, олімпіадах, конкурсах тощо. Самостійна робота студентів потребує чіткої організації, планування, системи й певного керівництва (обсяг визначення завдань, індивідуалізація навчальних завдань, створення позитивного емоційного фону занять; оптимальні поєднання

фронтальної, групової та індивідуальної форм роботи; складання методичних рекомендацій щодо їхнього виконання, аналіз передбачуваних труднощів, перевірка та оцінювання виконаних робіт), що сприяє підвищенню якості навчального процесу. Успіх цієї роботи багато в чому залежить від бажання, прагнення, інтересу до роботи, потреби в діяльності, тобто, від наявності позитивних мотивів. Пізнання студент повинен здійснювати сам. Це має принципове значення. Тільки знання, здобуті власною працею, є міцними, глибокими і дієвими. Лише шляхом напруженої мозкової діяльності можна досконало оволодіти навчальним предметом. Самостійна робота студентів є найвищою формою навчальної діяльності. Така робота повинна носити систематичний характер. Важливими і досить продуктивними видами самостійної роботи є: складання планів, конспектування додаткової літератури, рецензування, користування словниками, пошук додаткової інформації, робота з дидактичним матеріалом, спостереження, моделювання ситуацій, розробка рекомендацій, пам'яток тощо.

Самостійна робота ефективною стане за умови, коли кожен вид самостійної роботи буде спрямованим на вироблення певних умінь; доступним і посилюючим буде матеріал для самостійного опрацювання; будуть забезпечені умови для організації самостійної роботи.

Організація самостійної роботи передбачає здійснення керівництва самостійною роботою, контроль за її ходом, оцінку результатів (поточне опитування, експрес-контроль, взаємоконтроль, самооцінка, тестовий контроль, рейтингова система контролю, написання тематичних рефератів, творчих робіт тощо).

За таких умов педагогічний заклад забезпечить підготовку вихователя, спроможного на належному науково-теоретичному, психологічному і практичному рівнях розв'язувати завдання розвитку та виховання дітей раннього віку.

Вивчення курсу "Виховання дітей раннього віку" дає можливість озброїти студентів знаннями про значення та особливості розвитку дитини в пренатальний період; узагальнити, систематизувати знання анатоμο-фізіологічних та психологічних характеристик дітей в різні періоди раннього віку; сформулювати у студентів навички проведення режимних процесів та навчально-виховної роботи з дітьми раннього віку; організувати співпрацю з родинами з питань забезпечення розвитку та виховання дітей раннього віку в сім'ї, надавати консультативну допомогу батькам.

З метою поглибленого вивчення студентами навчального курсу до кожної теми розроблені завдання для самостійної роботи, що забезпечують активне засвоєння програмового матеріалу, сприяють розвитку пізнавальної самостійності. Наприклад, у процесі засвоєння теми "Психолого-педагогічні аспекти виховання дітей першого року життя" пропонується написати твір-роздум, у якому, спираючись на матеріали наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, довести необхідність виховання дитини з перших днів життя; ознайомитись з всесвітньовідомою книгою Б.Спока "Дитина і догляд за нею", аргументовано довести, з якими принциповими положеннями Спока ви згодні, а з якими – ні? Чому?

При вивченні тем другого модулю “Розвиток та виховання дітей раннього віку” завдання самостійної роботи допоможуть набуттю студентами таких практичних умінь та навичок:

- добирати та демонструвати забавлянки для дітей раннього віку;
- добирати та демонструвати літературні твори для дітей раннього віку (усна народна творчість, твори українських та зарубіжних авторів, музичний репертуар);
- пропонувати варіанти рухливої гри для дітей першого року життя;
- складати перелік іграшок для дітей кожної підгрупи першого року життя та давати методичні рекомендації щодо використання різних видів іграшок;
- складати орієнтовні режими дня для дітей різних вікових періодів; визначати показники переводу дітей з одного режиму дня на інший;
- пропонувати способи ранкового залучення до групи дітей, які не відпускають мам, намагаючись залишитися з ними, відмовляючись йти в групу;
- готувати розгорнутий конспект заняття за однією із методик раннього розвитку (за вибором);
- опрацювати основні положення методики М.Ібука за книгою “Після трьох вже пізно”.

З метою наближення до реальних умов майбутньої професійної діяльності студентам пропонується проаналізувати, дати педагогічні рекомендації, вирішити проблемні психолого-педагогічні ситуації та задачі. Це завдання типу:

1. *Дати оцінку розвитку дитини і запропонувати педагогічні рекомендації:*

Дитині 9 місяців. Вона голосно і повторно вимовляє різні склади. Починає наслідувати слова, які чує. На запитання “де?” відшукує предмет, який постійно знаходиться у певному місці. Граючи з брязкальцем, стукає, розмахуючи ним. Ходить, трохи притримуючись руками за предмети. П’є з чашки, сама притримує її.

2. *Розв’язати педагогічні задачі.*

1. Оволодіваючи ходьбою, діти другого року життя багато рухаються. Переходячи від одного предмета до іншого, малюк грається з тим, що потрапляє в його поле зору: побачив м’ячик, погрався з ним, через 1-2 хвилини помітив ляльку, кидає м’яч та грається з цією лялькою. Дії дітей цього віку перервні, короткотривалі, однак часто багато разів повторюються.

- *Про які особливості розвитку дітей свідчать ці факти?*

- *Як врахувати ці особливості при організації життя і діяльності дітей?*

2. Ранок у дитячому садку. Дворічний малюк важко розлучається з мамою і гірко плаче.

Як чинити вихователю: зайнятися цією дитиною, залишивши інших дітей без уваги, чи залишити дитину на самоті? Запропонуйте свої варіанти поведінки вихователя у цій ситуації.

3. *Вирішити проблемні ситуації:*

Діалог двох молодих мам: “Я вважаю, що немовлят обов’язково слід сповивати, інакше вони погано спатимуть, а в майбутньому у них будуть криві ніжки”. “Я свою Оленку не сповиваю. Нехай вільно рухається: це розвиває дитину. А ніжки криві будуть не від того, що малюка не

сповивали, це ознака рахіту”. “То ви гадаєте, що туго сповивати малюка пелюшками шкідливо? У чому ж ви вбачаєте шкоду сповивання? Раніше ж завжди малят сповивали – і нічого!”

Хто з матерів має рацію? Як відображається сповивання на розвитку рухів немовляти?

4. Тримісячного Сергійка виносять на прогулянку, вкладають спати у один і той же час. Варто тільки покласти хлопчика до ліжечка, як він засинає. “Спокійний малюк у вас росте, – зауважує батькам Сергійка мама Маринки. – А наша маленька стільки клопоту всім завдає”. З подальшої бесіди виявилось, що дівчинка погано їсть, важко засинає – після довгого заколисування, прогладжування по спинці і обов’язково з пустушкою в роті. Якщо ж цей ритуал вкладання порушується, дівчинки плаче. Мама, уступаючи крику дитини, бере її на руки. Звикнувши знаходитися на руках у дорослих, дівчинки плаче, коли її кладуть у манеж чи ліжечко. “Якщо дитина плаче, погано їсть, не спить, то не знаєш, як її заспокоїти, тут вже не до режиму”, – виправдовується мама.

Чому Сергійко росте спокійнішим, ніж Маринка? Яку роль відіграє режим у формуванні позитивних звичок немовлят? Чи потрібно заколисувати дитину? Чому ви так гадаєте?

Важливим питанням при вивченні теми “Виховання дітей раннього віку в сім’ї” є формування готовності студентів до спілкування з батьками дітей раннього віку. Для самостійної роботи можна запропонувати такі завдання:

- розробити варіанти консультації для батьків з ігровими елементами спільної діяльності батьків та дітей за однією із тем: “Адаптація дітей до умов ДНЗ”; “Харчування дітей раннього віку”; “Заохочення дитини раннього віку”;

- запропонувати перелік іграшок для дітей першого, другого, третього року життя та дати методичні рекомендації щодо використання різних видів іграшок;

- скласти декілька орієнтовних режимів дня для дітей різних вікових періодів;

- запропонувати варіанти проведення вихідних днів з дитиною раннього віку;

- розробити анкету для батьків з метою визначення проблем виховання та навчання дитини раннього віку.

Актуальними й корисними для самостійної роботи можуть бути творчі завдання. Їх особливість полягає в тому, що вони потребують ознайомлення не тільки зі спеціальною, але і з різноманітною додатковою літературою – науковою й популярною періодикою, літературними творами, перлинами усної народної творчості тощо. У такий спосіб студенти залучаються до процесу активного читання, підвищують рівень свого загального культурного розвитку. Як правило, творчі завдання націлені на здобуття більш широкої інформації, що виходить за межі офіційної навчальної програми. Під час виконання творчих завдань студенти самостійно знаходять і відбирають необхідну інформацію. Тим самим здійснюється формування інтелектуальної особистості. Методичне значення творчих завдань полягає ще й у тому, що студенти максимально активізують свій розумовий потенціал – проводять вибірковий аналіз фактів, установлюють причинно-наслідкові зв’язки, обґрунтовують висновки, аналізують та пропонують шляхи вирішення проблемних

ситуацій. Самостійне виконання творчих завдань також сприяє розвитку у студентів творчого підходу до майбутньої професійної діяльності. Це може бути підготовка презентацій студентських ідей та творчих вправ і завдань – написання казок, сценаріїв для лялькових вистав, складання загадок, розробка нетрадиційних конспектів занять тощо.

Таким чином, самостійна робота буде результативною, якщо вона проводитиметься систематично, буде позитивно вмотивованою, інформаційно забезпеченою, і сприятиме формуванню установки на самостійне і творче застосування знань у практичній діяльності, переконуючи майбутніх вихователів у необхідності постійного поповнення знань, що забезпечить розвиток їхніх інтелектуальних і творчих здібностей.

Література

1. Артемова Л. Пріоритети в підготовці педагогів дошкільного профілю / Л.Артемова // Дошкільне виховання. – 2002. - №2. – С.7-9.
2. Дзюба І.О. Організація самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах особистісно-орієнтованого навчання [Електронний ресурс]. / І.О.Дзюба – Харків, 2008. – Режим доступу: <http://www.bestreferat.ru/referat-136461.html>
3. Журавська Л.М. Концептуальні умови управління самостійною роботою студентів у ВНЗ / Журавська Л.М. // Освіта та управління. - Т. 3. - 1999. - №2. - С.106,112-113.
4. Іванова О.В. Самостійна робота студентів у сучасних умовах навчального процесу. [Електронний ресурс] / О.В.Іванова – Харків, 2008. – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/.../ivanova_st.pdf
5. Котова А.В. Визначення сутності та змісту самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах. [Електронний ресурс] – Харків, 2008. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?..
6. Методичні рекомендації до програми розвитку та виховання дитини раннього віку “Зернятко”/ Під ред. О.Л.Кононко. – К., Кобза, 2004. – 188с.
7. Особливості навчальної праці студентів і передумови її ефективності. Режим доступу: <http://www.inf-liobrary.com.ua/books-text-4084.html>.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т./ В.О.Сухомлинський. – Т.4. – К.: Радянська школа, 1997. – 670 с.
9. Яворська Т. Соціально-історичні передумови розвитку самоосвітньої діяльності особистості: Теоретичний аспект/ Тетяна Яворська // ISSN 2075-146X. Витоки педагогічної майстерності, 2015. Випуск 15.

УПРОВАДЖЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ДЕСЯТКОВОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ В РОБОТУ БІБЛІОТЕКИ ВНЗ: ІСТОРИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

*Тетяна Купрієнко,
завідуюча бібліотекою,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І. Я. Франка.*

Найбільш повне і ефективне використання інформацій в різних життєвих сферах можливе при правильній і чіткій організації довідково-інформаційних фондів й наявності добре розроблених та уміло

використаних засобів пошуку релевантної інформації. Одним із самих розповсюджених і надійних способів організації інформаційних фондів і пошуку в них є класифікаційні системи.

Історія бібліотечної класифікації в Україні розпочинається із звершення революції 1917 року. Низький рівень розвитку бібліотечної справи у країні в перші роки післяжовтневих подій негативно впливав на комплектування бібліотек, організацію фондів і каталогів. «На Україні, взагалі, і в українській бібліографії зокрема, почувався великий брак відповідних підручників, навіть початково теоретичних книжок. Цей брак відбивався на всій науковій діяльності як окремих осіб, так і великих установ самого різного характеру»[2;3], – писав Ю. Іванов-Меженко.

Україна ніколи не займалася створенням власних класифікаційних систем. Вона завжди користувалася класифікаційними системами, методичними порадами й іншими нормативними документами, які доводились до бібліотек різних систем і відомств вищими методичними центрами СРСР.

У своїх пошуках радянські бібліотекарі звернулися до «Десяткової класифікації», що широко використовувалася в США та в деяких країнах Західної Європи.

Коротка довідка. У 70-х роках XIX ст. американським бібліотекознавцем Мелвілем Дьюї була розроблена «Десяткова класифікація». Десяткова класифікація Дьюї (ДДК) знаходить широке застосування в бібліотеках США, Англії, стає відомою в багатьох країнах світу.

Розвиток науки, техніки, бібліографії, видавничої справи в кінці XIX і на початку XX століття вимагав розробки міжнародної бібліотечно-бібліографічної класифікації. У 1895 році відбулася Міжнародна бібліографічна конференція, скликана за ініціативою бельгійських вчених Поля Отле та Анрі Лафонтена. Згідно з постановою цієї конференції було створено дві міжнародні організації: Міжнародне бюро бібліографії і Міжнародний бібліографічний інститут (МБІ), які згодом об'єдналися. Для ґрунтовної бібліографічної праці потрібна була розгорнута Міжнародна класифікаційна система. Конференція рекомендувала покласти в основу цієї системи Десяткову Дьюї класифікацію.

Нова класифікаційна система розроблялася протягом 1895-1905 років. Її перше видання вийшло французькою мовою в 1905-1907 роках. Повна розробка була закінчена другим виданням класифікаційної системи в 1927-1932 роках, починаючи з якого вона носить сучасну назву – Універсальна десяткова класифікація (УДК). У подальшому було ще п'ять видань УДК різними мовами: 3-тє, значно розширене, видання німецькою мовою – 1934-1954 роках; 4-тє англійською; 5-тє французькою; 6-тє японською; 7-тє іспанською. У 1958 році було зроблене 8-ме міжнародне видання УДК англійською мовою.

З 1992 року всі юридичні права на УДК було передано від Міжнародної федерації по документації (МФД) Консорціуму УДК, який знаходиться в столиці Нідерландів – Гаазі.

В Україні, не чекаючи розробок російських колег у цьому напрямі, Головна Книжкова палата в 1919 році підготувала до друку «Міжнародну децимальну бібліографічну класифікацію». Її автором був відомий український бібліограф Ю. І. Іванов-Меженко. У передмові до видання

автор писав: «На жаль, лише підчас друкування книжки нам пощастило дістати першовтвір (1907 – Manuel du repertoire bibliographique universel) і тому ми примушені були скористатися працями Б. С. Боднарського, завдяки чому в книзі є неточності і прикрі перепустки» [2;5]. Головною особливістю цих таблиць було те, що вони повністю орієнтувалися на реалії українського життя. Проте на цьому робота не була полишена. Після видання цієї книжки, розпочалася робота по перекладу повного першовтвору. Однак для перекладу й видання потрібні були великі кошти й зусилля і закінчити цю роботу не вдалося. Ю. Іванов-Меженко був прихильником УДК і вважав, що у цієї системи класифікації велике майбутнє.

Головполітосвіта РРФСР 12 січня 1921 року прийняла постанову про обов'язкове застосування «Международной десятичной класифікації» в усіх бібліотеках. Невдовзі аналогічну постанову затверджує Управління в справах друку та Головполітосвіта УРСР. З того часу десяткова класифікація застосовується масовими бібліотеками і більшістю спеціальних і наукових бібліотек.

Радянська номенклатура звертала увагу фахівців на необхідність створення для радянських бібліотек класифікації книг, яка б ґрунтувалася на марксистсько-ленінській ідеології. В результаті роботи провідних бібліотечно-бібліографічних установ СРСР в 60-х роках було створено радянську систему бібліотечно-бібліографічної класифікації (ББК).

Так в Україні паралельно використовувалися дві класифікаційні системи УДК і ББК. З часом ББК стає панівною, оскільки органи державної влади наполегливо рекомендують до використання головним чином бібліотечно-бібліографічну класифікацію. На початок 2017 року УДК використовувалася лише в Книжковій палаті України, технічних та вузькогалузевих бібліотеках та видавництвах. Великі академічні бібліотеки вели окремі відділи літератури за УДК, а якщо точніше, то застосовували варіанти таблиць Універсальної десяткової класифікації російською мовою з довільними скороченнями й корективами.

22 березня 2017 року прем'єр-міністр України В. Гройсман підписує постанову № 177 «Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десяткової класифікації», визначивши відповідальною за методичне забезпечення впровадження УДК Книжкову палату України ім. Івана Федорова.

Таким чином, всі бібліотеки держави повинні найближчим часом перейти на використання УДК, як єдиної загальнодержавної класифікаційної системи.

Зваживши всі «за» і «проти» можна константувати, що перевагу більшості країн світу надано УДК – власності Консорціуму УДК, куди входить і Міжнародна федерація по документації (МФД), яка постійно веде роботу щодо вдосконалення класифікаційної системи та щорічно видає «Доповнення і виправлення до УДК». На сьогоднішній день таблиці УДК є конкурентноспроможними. Користувачі не відмовляються від них на користь інших. Також, УДК є тією інформаційно-пошуковою мовою, яка пов'язує автоматизовані бібліографічні системи з зовнішніми інформаційними потоками.

З іншого боку, затвердження УДК загальнодержавною класифікаційною системою викликало необхідність повної або часткової

рекласифікації фондів та довідково-бібліографічного апарату бібліотеки. На жаль, на сьогодні немає рішення про те, як це зробити з найменшими моральними та матеріальними витратами.

Бібліотекам навчальних закладів I-II рівнів акредитації, до яких належить і бібліотека Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу ім. І. Я. Франка, Книжкова палата України рекомендує впроваджувати УДК шляхом взаємоспівставлення кодів класифікації УДК і ББК. А методичні вказівки по такій роботі ще тільки розробляються відповідними установами. Ще більше питань виникає щодо реорганізації каталогів і картотек. Яким чином змінити розділи систематичної картотеки, як адаптувати електронний каталог, які роздільники ввести в картотеки, щоб відобразити реальну картину документного потоку. І знову установи, що мають вести роз'яснювальну роботу відмовчуються.

Оскільки УДК є частиною видавничого стандарту, підручники і навчально-методичні посібники, готуючись до друку, повинні мати відповідні класифікаційні індекси. В Прилуцькому гуманітарно-педагогічному коледжі

ім. І. Я. Франка роботу з індексування видавничої продукції виконує бібліотека. Для цього в Книжковій палаті України була придбана електронна версія УДК. Певний досвід класифікування за УДК бібліотека має, але одна справа обробити два – три десятки документів на рік, і зовсім інша – змінити шифр в такому великому (понад 60 тисяч) масиві документів.

Для вирішення хоч деяких складних питань щодо зміни класифікації Чернігівське обласне об'єднання бібліотекарів ВНЗ I-II рівнів акредитації періодично організовує зустрічі з працівниками інформаційно-бібліографічного відділу наукової бібліотеки Чернігівського національного технологічного університету.

Ще виникає одна проблема – фінансова. Підготувати таблиці УДК, надрукувати українською мовою (одна таблиця включає до десяти величезних томів), розповсюдити хоча б по великих бібліотеках України – це великі затрати. Мережа освітянських бібліотек одна з найбільших в державі, профінансувати таку роботу міністерству дуже складно. Поки знайдуться кошти, буде зроблена відповідна робота бібліотекарі-практики, на жаль, на одинці будуть нести весь тягар чергової реорганізації.

Література

1. ДСТУ 6096: 2009 Універсальна десяткова класифікація (УДК). Структура, правила ведення та індексування. – Чинний з 2009.01.01. – К.: Держспоживстандарт, 2009. – 36 с.
2. Іванов-Меженко Ю. Міжнародна децимальна бібліографічна класифікація / Ю. Іванов-Меженко. – К., 1919. – 375 с.
3. Лугова Т. А. Порівняльна характеристика класифікаційних систем УДК і ББК / Т. А. Лугова, А. В. Городніченко // Соціум. Документ. Документація. – 2016. – В.1. – С. 30-40
4. Мухіндінова Л. Класифікаційна система в Україні: коротка історія (1917-1996) / Л. Мухіндінова // Вісник Книжкової Палати. – 1996. – №4. – С. 9-12
5. Сербін О. Конгломерат інформаційно-пошукових мов як консолідаційна модель загального механізму впорядкування та пошуку бібліографічної інформації / О. Сербін // Бібліотечний вісник. – 2008. – №1. – С. 3-10

6. Універсальна десяткова класифікація: електронне видання на CD-ROM / Держ. наук. установа «Книжкова палата України». – 4-те вид., допов. – К.: Книжкова палата України, 2016. – 62.7 МБ. – Системні вимоги: процесор Pentium 233 МГц; Windows 98 та вище.

**ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО
СУПРОВОДУ СТУДЕНТІВ У ХОДІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ**

Зоя Суддя,
*викладач вищої категорії,
викладач-методист,
завідувач навчально-
виробничою практикою,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І. Я. Франка.*

Значні зміни в сучасній освіті пов'язані насамперед з підвищенням уваги в суспільстві до людини як найвищої цінності. В зв'язку з цим потребує удосконалення професійна підготовка вчителя нової генерації, здатного повністю замінити авторитарну педагогіку педагогікою співробітництва через втілення гуманістичних принципів добра і справедливості у процес формування підростаючого покоління. За влучним визначенням О.Т.Прокази, «Педагогіка ХХІ століття повинна стати педагогікою довіри і взаєморозуміння» [7].

Освіта, яка в своїй основі використовує гуманістичний підхід, формує якісно нове ставлення особистості до світу, допомагає їй більш адекватно реагувати на складні соціальні, економічні, політичні та духовні процеси. Це накладає особливу відповідальність за підготовку гуманістично орієнтованих педагогічних кадрів у системі вищої педагогічної освіти, вчителів, які б не формально оволоділи зовнішніми ознаками гуманізму та засобами їх втілення в особистій діяльності, а в яких гуманістична спрямованість стала провідною, дієвою рисою особистості, органічно інтегрувалася в систему життєвих та професійних установок та мотивів. А це потребує переосмислення організації всього навчально-виховного процесу. Адже якість професійної підготовки в педагогічному коледжі визначається не лише навчальним планом і програмами. Важливим є утвердження гуманних відносин в освітніх системах різних рівнів. Інакше ніяка, навіть найпрогресивніша гуманістична технологія не зможе бути ефективною, якщо у педагога не сформована гуманістична спрямованість як стрижнева особистісна якість, що визначає гуманістичний характер педагогічної діяльності конкретного вчителя. Отже, гуманістична спрямованість є важливим компонентом особистісного та професійного розвитку майбутніх вчителів початкових класів.

Проблема гуманістичної сутності педагогічної діяльності має глибоке історичне коріння, давно і всебічно аналізується у вітчизняній і світовій педагогіці. Упродовж розвитку людського суспільства прогресивні вчені і педагоги підкреслювали гуманістичну сутність відносин між педагогом і учнем, пріоритет гуманістичних цінностей у вихованні, необхідність гуманізації відношень у педагогічних системах як основної умови гуманізації суспільства в цілому. Особливу думку з приводу гуманізації освіти висловив видатний вітчизняний педагог К.Ушинський, який писав, що гуманна освіта повинна бути попереду спеціальної.

Передові педагоги і просвітителі до ознак гуманізму відносили: безумовне прийняття вчителем гуманістичних цінностей, увагу та інтерес до внутрішнього світу дитини, прагнення до засвоєння цілісних знань про людину, здатність проникнути у складний духовний світ людини, емпатійне

розуміння дитини, здатність надати дійову допомогу, проявляючи при цьому тактовність і чутливість, довіру до дитини, педагогічний оптимізм; віру у дитину і в себе, вміння

спиратися на позитивне в особистості та поєднувати вимогливість з повагою до особистості.

Оновлення соціальних процесів в Україні викликало потребу у перегляді стану існуючої системи професійної підготовки вчителя. Все гостріше ставляться питання щодо того, який вчитель потрібен сьогодні (І.Зязюн, Н.Дамська, А.Столяр, Р.Скульський, В.Сагарда, М.Шкіль). В літературі представлені різні аспекти підготовки педагогічних кадрів, зокрема, за ступеневою системою (М.Шкіль, Г.Грищенко, А.Бойко, В.Пашенко, В.Гончаров, В.Лопаткін, П.Одинцов, А.Панарін). Питанню гуманізації та гуманітаризації освіти присвячено велику кількість праць таких науковців як В.Андрущенко, Г.Балл, О.Барно, І.Бех, Є.Бондаревська, Т.Буяльська, Г.Васянович, С.Гончаренко, І.Зязюн, Н.Кочерга, В.Краєвський, Д.Лихачов, Е.Лузік, Н.Ничкало, О.Отич, Е.Помиткін, С.Резнік, В.Рибалка, О.Романовський, Л.Скрипникова, О.Федій, Л.Скрипникова, В.Чернилевський, Г.Філіпчук, Л.Хомич та ін. Розглянуто філософські і психолого-педагогічні дослідження щодо визначення та формування гуманістичних рис особистості: гуманізму, гуманності, гуманістичних цінностей, гуманістичної моралі, моральних потреб, гуманістичного ідеалу (О.Асмолов, Л.Виготський, К.Гавриловець, Я.Коломінський, О.Кочетов, Н.Кузьміна, О.Леонтьєв, І.Мар'єнко, В.Пуляєва, С.Рубінштейн, В.Сластьонін, І.Харламов). Серед них – проблема гуманізації професійного становлення учителя (А.Кудусова, І.Бех, Е.Барбіна, Г.Балл, О.Кондратюк).

На основі проведеного аналізу виявлено, що поняття гуманістичної спрямованості в сучасній психолого-педагогічній літературі розглядається як у діяльнісному, так і в особистісному аспектах. Гуманістична спрямованість виявляється у такому ставленні особистості до суспільства, інших людей, самої себе, в основі якого лежать загальнолюдські ідеали, що стали основою моральної самосвідомості. Гуманістична спрямованість визначає і стимулює всі види і форми взаємин, зміст діяльності педагога, забезпечуючи його здатність до реалізації демократичних стосунків з учнями.

Отже, гуманістична спрямованість – це таке особистісне утворення, яке є інтеграцією знань і уявлень людини про добро, істину, справедливість, цінність інших людей, моральні норми суспільства і соціуму, детермінує її емоційно-ціннісну сферу мотивами альтруїзму, співпереживання та співчуття (емпатії), соціальну відповідальність за власні дії, стійко визначає її поведінку і вчинки в ситуаціях морального вибору шляхом їх співставлення з найвищими загальнолюдськими цінностями і ідеалами.

Головною цінністю гуманістичної парадигми у вищому навчальному закладі є студент із його інтересами, здібностями й індивідуально-особистісними характеристиками. Завдяки організованому педагогічному впливу формування гуманістичної спрямованості майбутніх учителів стає ефективнішим і результативнішим. Як відзначає А.Ш.Кудусова, вирішення проблеми гуманізації професійної підготовки майбутнього вчителя має здійснюватись у таких напрямках:

1) збагачення змісту освіти поняттями, ідеями, теоріями, знаннями, які розкривають сутність гуманізму, сприяють формуванню гуманістичних ідеалів і переконань, особистісних цінностей у студентів;

2) пошук педагогічних технологій, що будуються на співробітництві і співтворчості викладача і студента та сприяють формуванню умінь і навичок реалізації гуманістичних принципів навчання і виховання у конкретній практичній діяльності;

3) розвиток у майбутніх учителів особистісних якостей, що забезпечують відповідний характер професійної діяльності.

Окреслено сукупність якостей, знань і умінь, необхідних майбутнім учителям для реалізації гуманістично-орієнтованої діяльності. Отримані дані підтверджують необхідність організації цілеспрямованої роботи з майбутніми вчителями початкових класів з формування гуманістичної спрямованості, яке відбувається, перш за все, у процесі теоретичного навчання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та досвіду практичної діяльності дає можливість визначити психолого-педагогічні умови формування гуманістичної спрямованості майбутнього вчителя:

- розкриття сутності педагогічного гуманізму (історія гуманістичних ідей, різні підходи і погляди, базові ознаки гуманістично орієнтованої педагогічної діяльності, складність встановлення гуманістичних відносин, роль особистості вчителя в гуманізації освіти тощо);

- організація в навчальному процесі взаємодії, заснованої на демократизмі міжособистісних відносин, діалогізмі;

- орієнтація навчального процесу на такі особистісні якості, що забезпечують встановлення гуманістичних відносин (альтруїзм, емпатія тощо), поєднання педагогічного контролю за їх розвитком з самоконтролем і самовихованням студентів;

- широке використання методів роботи, що дають можливість студентам повніше зрозуміти сутність гуманістичних відносин, отримати досвід розв'язання педагогічних проблем, виходячи з принципів гуманізму (моделювання педагогічних ситуацій, тренінгові вправи, ділові ігри, дискусії, мікровикладання, вирішення проблемних задач, «мозковий штурм», кейс-метод тощо).

Враховуючи специфіку діяльності вчителя початкових класів, у роботі зі студентами слід широко використовувати з метою їх особистісного розвитку активні методи навчання: групові дискусії, теоретичне і ігрове моделювання, індивідуальні проблемні завдання, вправи для розвитку емпатії, підтримання діалогу, процедури рефлексування і самоаналізу тощо.

Отже, дотримання у освітньому процесі гуманних відносин у системі «викладач-студент», застосування практико-орієнтованих завдань, активних та інтерактивних методів навчання забезпечують необхідні здатності майбутніх педагогів: будувати з учнями партнерські стосунки; стимулювати цікавість та підтримувати пізнавальний інтерес, ідеї та творчі замисли учнів; розвивати індивідуальність учнів, враховувати їх інтереси; ставитися до них без упереджених оцінок, на рівні особистісного ставлення будувати відкриті, емоційно насичені відносини, створювати психологічно безпечну атмосферу на уроках.

У процесі професійного становлення майбутнього педагога особливе місце належить педагогічній практиці, під час якої проблема формування

гуманістичної спрямованості майбутніх учителів має бути у пріоритеті серед інших завдань. Цьому сприятиме продуманий гуманістично спрямований, науково-методичний супровід, який здійснює завідувач навчально-виробничою практикою та викладач - керівник практики, як на етапі підготовки студентів до практики, так і в процесі її проходження. Адже саме педпрактика є важливим шаблоном у процесі особистісного зростання майбутнього вчителя.

Опитування майбутніх учителів початкових класів (О.Мельник, В.Юрченко) показало, що поряд із значними подіями-враженнями побутового характеру (святкування дня народження, поїздка додому тощо) студенти назвали педпрактику та підготовку до неї. 65% випускників відвели педпрактиці перші місця за шкалою значущості, «доленосності» події. Під час практики студент починає самостверджуватися у новій статусно-рольовій позиції вчителя, більш усвідомлено даючи відповідь на питання: «Чи хочу я бути вчителем?», «Що я можу?», «Чи досить у мене для цього знань і умінь», «Чи готовий я до професії?». Після проходження практики 65,8% старшокурсників почали ідентифікувати себе з соціальною роллю вчителя, порівняно з 18,2% (другий – третій курс), зросло самооцінювання рівня готовності до самостійної педагогічної діяльності до 66,4% із 18,6% (повністю готові), до 33,6% із 21,4% (частково готові).

Педагогічну практику можна розглядати як соціально-психологічну царину професійного випробування студента. Соціально-рольові очікування і його реальна професійно-рольова поведінка нерідко стають суперечливими, породжують внутрішньо особистісні конфлікти, які можуть розв'язуватися через заниження професійної самооцінки, спаду рівня домагань. У цій ситуації майбутній учитель потребує особливої психологічної підтримки й допомоги від авторитетно-значущих людей: класовода, методиста, директора і завуча школи. Адже загально відомо, що індивідуальність майбутнього педагога формується під впливом викладача, який виступає зразком, орієнтиром в майбутній професійній діяльності. Безпосереднє керівництво практикою здійснюють учителі. Повсякденно контактуючи зі студентами-практикантами, вони:

- оперативно спрямовують і коригують їхню діяльність;
- демонструють зразки педагогічної діяльності;
- регулярно консультують майбутніх колег з питань організації навчально-виховного процесу;
- допомагають у плануванні уроків і виховних заходів;
- аналізують кожен урок і виховний захід, що проводилися студентами-практикантами;
- стають справжніми учасниками доброзичливого співробітництва.

Результати багаторічних спостережень дозволяють зазначити, що саме в системі „практикант-учитель” її суб'єкти виконують однакову соціально-рольову функцію: вчитель. Це відкриває необмежені можливості для функціонального взаємообміну, взаємозаміни один одного.

Учитель класу допомагає своєму майбутньому колезі почуватися впевнено й комфортно; знизити ситуативну тривожність та емоційне напруження. Кожної миті готовий надати практиканту методичну допомогу та підтримку. Завдяки цьому практикантові легше ідентифікувати себе зі шкільним вчителем, побачити стиль та систему його роботи.

Важливо, щоб готуючи урок, студент отримував консультацію класовода щодо своєрідності педагогічного стилю, системи його роботи,

рівня науковості та індивідуальних властивостей учнів і класу загалом. Це допомагає йому повніше реалізувати свій педагогічний потенціал, досягти вагоміших результатів власної педагогічної дії, формує відчуття впевненості.

У системі ж „практикант-методист” студент і педагог перебувають на різних соціально-рольових позиціях (методист поряд з наданням методичної допомоги здійснює переважно контрольню-оцінну функцію). Тому його присутність на пробному уроці нерідко істотно підвищує рівень ситуативної тривожності, що несприятливо позначається на педагогічному процесі. Висока тривожність практиканта, страх „бути не тим” часто супроводжуються скутістю і емоційною невиразністю, невпевненістю у своїх діях, „прив’язаністю” до конспекту уроку. При цьому рідкісна усмішка на його обличчі та мімічна виразність засвідчують недостатній контакт з класом.

Адже як засвідчують дослідження, уявлення студента про себе значною мірою корелює з його уявленнями про те, як його оцінює керівник педагогічної практики. Завідувачу навчально-виробничою практикою задля цього слід організувати інформаційно-роз’яснювальну і психоконсультаційну роботу з методистами та класоводами. Вони мають переорієнтуватися зі здійснення контрольню-оцінної функції та надання методичної допомоги до функції психологічної підтримки практикантів.

Тому в процесі підготовки до практики важливо забезпечити суб’єкт–суб’єктні відносини, взаємодію педагога та студента як співтворців освітнього процесу, де буде максимальна орієнтація на студента, врахування його можливостей, повага до нього. Цьому повинен бути підпорядкований стиль і характер спілкування, ціннісні орієнтації, вчинки та лінії поведінки учасників педагогічного процесу. Тоді емоційним фоном у студентів виступатиме радість, позитивні емоції, від «бути почутим», впевненість у собі, у майбутньому результаті. Маючи перед собою зразок гуманістичної взаємодії у системі викладач-студент, майбутні фахівці усвідомлюють базові ознаки гуманістично орієнтованої педагогічної діяльності. В результаті чого у студентів укріплюється бажання стати педагогом. Слід мати на увазі, що серед керівників практики є викладачі, які в певній мірі сприяють виникненню ситуативної тривожності у практикантів. Тому до проблеми взаємовідносин педагогів та студентів повинна бути особлива увага з боку завідувача навчально-виробничою практикою. Слід відмовитися від адміністративно-командного стилю спілкування і перейти до толерантного, демократичного стилю, який називаємо особистісно орієнтованим, адже засвоєний досвід спілкування студенти перенесуть у майбутню професійну діяльність. Важливо вчити налагоджувати стосунки на основі позитивної педагогіки, створення контактів без адреналінового фону, агресії, негативних емоцій, дбати про психоемоційну гігієну нервової системи дитини. Необхідно виявляти, передбачати та аналізувати труднощі, очікувані студентами напередодні практики та усувати чинники, які спричиняють високу ситуативну тривожність у практикантів:

- надмірність хвилювання, невпевненість у професійних знаннях та вміннях;
- недостатність мотиваційної готовності;
- обмеженість практичного досвіду;
- недостатність теоретико-практичної підготовки;

- не в повній мірі сформованість професійно значущих якостей ;
- суб'єктивний характер інтерпретації інформації, отриманої від старшокурсників та учителів;
- недостатність знань учнів, їх можливостей та рівня підготовленості.

Дослідження прояву ситуативної тривожності студентів в період підготовки до різних видів педагогічної практики за останні шість років дає підставу стверджувати, що окреслена проблема залишається актуальною і на сьогодні. При цьому, очікувані напередодні практики страхи та тривоги, різняться у студентів других та третіх курсів. Типовими серед анкетних відповідей студентів другого курсу в період підготовки виховних заходів були : «найбільше мене тривожить, що я можу рознервуватися та все забути, або сказати щось не те..., що діти не будуть мене слухати, що їм буде не цікаво..., боюсь, що зіб'юсь, щось переплутаю..., боюсь, що не зможу заспокоїти дітей, коли вони кричать..., що діти не будуть сприймати мене вчителькою..., боюсь, що не зможу відповісти на каверзні дитячі запитання» тощо.

Анкетні відповіді студентів третього курсу перед проведенням пробних уроків дещо іншого характеру: «боюсь, чи встигну подати необхідний матеріал і на скільки активно буде працювати клас, чи зможу провести урок методично правильно..., як розподілити час, щоб всі завдання, які я підготувала, діти виконали..., боюсь, що можу не встигнути викласти за урок весь матеріал, що потрібно і, що діти його не зрозуміють..., боюсь, що учні не зможуть дати відповіді на мої питання..., переживаю, чи не забуду я чогось важливого розповісти і що про мій урок скаже вчитель і методист...» тощо. Це свідчить про набуття практичного досвіду студентами та удосконалення рівня їх психолого-педагогічної та методичної готовності до проведення навчально-виховної роботи у школі.

Тому важливо продумувати можливі **шляхи подолання труднощів**, серед яких:

- пробуджувати і підтримувати у студентів прагнення до успіху;
- вселяти їм впевненість у професійних уміннях і задатках;
- створювати внутрішню установку на успішний результат під час проведення уроків і виховних заходів;
- проявляти емпатію, щирість і безумовне позитивне ставлення до практикантів;
- при оцінюванні професійно-рольової поведінки студента акцентувати увагу на позитивних її моментах, найбільш ефективних проявах;
- оцінювати професійно-рольову поведінку та досягнення практикантів в ретроспективі;
- допомагати подолати психологічні проблеми;
- спрямовувати зусилля на зниження рівня тривожності практиканта.

Практика свідчить, що систематичне проведення консультацій та постійність і обґрунтованість вимог з боку викладачів допомагає студенту-практиканту якісно й методично правильно підготуватися до уроку.

На зниження надмірної тривожності впливає засвоєння студентами алгоритму підготовки до проведення уроків та виховних заходів.

Для того, щоб студенти змогли підготувати змістовний конспект уроку, необхідно під час консультацій давати чіткий і повний інструктаж в залежності від рівня теоретичної підготовки студента та його потенційних

можливостей (надання допомоги у визначенні програмового змісту, виборі доцільних методів і прийомів; відбору необхідного змісту навчального матеріалу відповідно до вимог програми та з врахуванням тривалості уроку; рекомендація основної і додаткової літератури, яку слід опрацювати; поради з приводу підбору і виготовлення наочних посібників, підготовки презентацій, відеофрагментів та дидактичного матеріалу тощо). Особливо важливо суттєво розширити коло джерел інформації, доступ до яких матиме студент, знайомити з кращим педагогічним досвідом.

Проблемою, яка утруднює процес проведення уроків та занять є недостатнє знання студентами учнів, рівня їх підготовленості, можливостей. Тому викладач-методист спрямовує увагу студентів на систематичне і глибоке вивчення дітей в процесі постійного спілкування з ними, виявлення рівня їх підготовленості з певної теми. Адже не можна складати конспект лише з розрахунку на віковий склад дітей. У кожному класі практиканта чекають конкретні діти з різними можливостями, здібностями, різним рівнем підготовленості, індивідуальними особливостями. Тому процес складання конспекту можна і потрібно зробити творчим і самостійним.

Додатковим джерелом сильних переживань і підвищеного рівня тривожності можуть бути настанови на очікувані труднощі під час практики. Вони формуються в студентів на основі попереднього досвіду роботи з учнями, суб'єктивної інтерпретації інформації, що надходить від старшокурсників, а також орієнтації на неї методистів і класоводів. Хоч усвідомлення особливостей і труднощів майбутньої самостійної педагогічної діяльності сприяє відповідному налаштуванню студента, полегшуючи сам процес адаптації до виконання нової соціально-рольової функції, це може породжувати і невпевненість у власних силах, підсвідоме прагнення уникнути небажаної ситуації. Тому в період підготовки до проведення уроків чи заняття керівник педпрактики може створювати проблемні ситуації, які допоможуть практиканту бути більш готовим до непередбачуваних ситуацій типу: запитання поставлене, а діти не знають відповіді; всі виконали завдання неправильно; передбачений метод демонстрації не вдається, під час проведення уроку з малювання студентка захоплено показує учням цікаві прийоми, але вони неухважні тощо.

Йде розв'язання завдання: що і як доцільно змінити в цьому випадку в методиці проведення уроку. Оволодіння комунікативною технікою спілкування - важлива ознака професійної готовності до педагогічної діяльності. Тому важливим складовим моментом підготовки студентів до педпрактики є навчання їх вмінню вести з учнями діалог, а не орієнтуватись на монолог. Це потребує глибокого педагогічного такту, поєднання поваги до особистості учнів з розумною вимогливістю до них, справедливості і об'єктивності у відношеннях з учнями. Студенти повинні бути готові регулювати взаємовідносини дітей, знімати емоційну напругу і тривогу, вчити дітей спілкуватися між собою.

Слід навчити студентів формулювати і висловлювати свої думки, судження, що особливо важливо для розвитку самостійності мислення, формування творчих здібностей. Крім того, слід розвивати у студентів самооцінку, вміння аналізувати і оцінювати власну діяльність, свою поведінку і особисті якості. Цьому сприяє грамотний аналіз уроку з участю викладача (виділення позитивного в проведенні заняття, помилок і

надання рекомендацій, виставлення мотивованої оцінки). Такий аналіз розвиває вміння студентів співвідносити теоретичні знання з практичними потребами, вносить корективи в набутий досвід кожного практиканта. Під керівництвом викладача студенти вчаться грамотно виділяти метод чи прийом, який не виправдав себе, аналізувати причини, які привели до цього та намічати більш доцільні шляхи розв'язання поставлених завдань. Крім усного аналізу уроку, студенти ведуть записи в щоденниках педагогічної практики, що допоможе запобігати виникненню аналогічних помилок в майбутньому, розвиватиме критичність мислення студентів.

Отже, саме практика дає можливість побачити, як діє студент у складних ситуаціях, долає труднощі, проявляє силу волі, рівень свідомості тощо. Такий діагностичний підхід до керівництва нею дозволяє бачити, які якості проявляються та розвиваються у студентів, а які ще потрібно формувати, оцінювати процес формування професійно-педагогічних умінь, виявляти обдарованих і талановитих студентів. Вивчення професійних якостей студентів повинно бути систематичним, послідовним, об'єктивним. Багаторазово перевіряючи свої висновки щодо студента у процесі спостереження за ним, викладач зможе визначити, яким шляхом іде підготовка фахівця, які завдання потрібно вирішувати в найближчий час. Продумане керівництво педагогічною практикою забезпечує якісну підготовку майбутніх фахівців, сприяє удосконаленню їх методичної грамотності і педагогічної культури, професійної компетентності, підвищує рівень мотивації навчання, гуманістико-світоглядної спрямованості, впливає на формування у студентів гуманістичних цінностей, які сприятимуть розвитку здатності нести особисту відповідальність за наслідки своєї діяльності.

Література

1. Бех І.Д., Виховання особистості / У 2 кн. Кн.1 Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навч.-метод. видання – К.: Либідь, 2003.-280с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462// http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911
3. Закон України «Про освіту» (Прийняття від 05.09.2017. Набрання чинності 28.09.2017) [електронний ресурс] // <http://osvita.ua/legislation/law/2231>.
4. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. Наук.-метод. посібник /І.А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 309 с.
5. Кудусова А.Ш., Формування рефлексії у студентів педагогічних факультетів: Зб.наук. статей. – К.:КиМУ, 2004. – Вип.4.
6. Проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 -2021 роки. – www.iitzo.gov.ua.
7. Проказа О.Т., Гуманітаризація і гуманізація освіти як наукова проблема: шляхи її практичної реалізації// Директор школи, ліцею, гімназії: науково- практичний журнал. – 2005– 2006. – С.88-93.

КРАЩИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД У ГАЛУЗІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

ПРИЛУЦЬКИЙ СМІХОТВОРЕЦЬ

Світлана Білоус,
вихователь ДНЗ№11
м. Прилуки.

*...він був великий самоук.
Великий. Неповторний від природи.
З – над Удаю. З святих своїх Прилук.
Усім єством, талантом звідти родом.
Борис Іваненко*

Інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, пробудження громадянської і громадської ініціативи, виникнення різних громадських рухів, ідентифікаційні процеси в особистісному розвитку кожного українця, відбуваються на тлі сплеску інтересу і прояву патріотичних почуттів і нових ставлень до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв українського народу.

Розпочинати виявляти цей інтерес ми, педагоги, починаємо з вивчення історії своєї «малої батьківщини» - рідних Прилук. Вивчаючи історію розвитку культури Прилук, я з'ясувала, що в нашому рідному місті народилося багато діячів культури і мистецтв. Це Надія Тираспільська (виступала в Александринському театрі в Петербурзі, Малому театрі в Москві). Аж трьох братів – артистів дала прилуцька околиця Кустівці – Павла, Панаса та Івана Бровченків. Але один з найяскравіших і найкумедніших артистів був Микола Федорович Яковченко. Талант Миколи Федоровича був явищем мистецтва. Небагато акторів такого гострого і своєрідного обдарування, здатних викликати сміх тільки однією появою на сцені чи екрані, бездоганно володіти стихією смішного.

Не досліджено феномен Яковченка і донині. В газетних публікаціях повторюються відомі факти його життя, з десятих вуст цитуються його жарти, переповідаються «походеньки». Однак, попри достатньо високий ступінь повторюваності, його пригоди й байки не набридають, а кожен варіант чергового зразка «яковченського епосу» звучить сучасно й весело. Тому *донести до свідомості наших вихованців інтерес про життя відомого земляка, розповісти, якою доброю людиною він був, який він був володар сміху – мій обов'язок!*

Я працюю в профільній групі художньо – естетичного напрямку над темою: *«Реалізація завдань розвитку дітей засобами театру»* і тому екскурсії до театральної площі у нас закономірні. Так на одній з екскурсій і розпочалося знайомство з пам'ятником Миколі Яковченку.

Перше знайомство дітей з Миколою Федоровичем було коротким, оглядовим. Хотілося з'ясувати що вони знають про Миколу Яковченка. Адже вони змалечку тут гуляють з батьками. І це підтверджує анкетування та тестування батьків та дітей.

Анкета для батьків

Хто такий Микола Яковченко? _____

Де він народився?
_____

Де в нашому місті знаходиться його пам'ятник? _____

За які заслуги поставили йому пам'ятник? _____

Назвіть його відомі ролі або фільми, в яких він знімався? _____

На якій вулиці розміщений будинок, в якому народився Микола Яковченко? _____

Що ви знаєте про його сім'ю? _____

Які відомі вислови Миколи Яковченка ви знаєте? _____

Чи присвоїли Миколі Яковченку звання «Народний артист України» і коли? _____

Чому Микола Яковченко назвав свою собаку ФанФан?
_____

«Ми, малята-дошкільнята, подорожуємо по Прилуках до театральної». Екскурсія до театральної площі. Знайомство з пам'ятником Миколі Яковченку (напередодні святкування Дня міста)

Освітні завдання: Ознайомити дітей з гордістю Прилук – театральною площею та пам'ятником Миколі Яковченку. Уточнити знання

дітей про те, яким саме людям встановлюються пам'ятники і навіщо. Формувати знання про історію виникнення пам'ятника Миколі Яковченку в нашому місті. Виховувати любов і повагу до своїх земляків, уміння берегти і примножувати свою національну культуру.

Хід екскурсії:

Вихователь: Доброго ранку, діти! Вітаю вас з гарним осіннім ранком! Сьогодні здійснилась наша з вами заповітна мрія, ми станемо туристами та мандрівниками.

А чи знаєте ви на якій незвичній вулиці знаходиться наш садочок і в якому місті ми живемо? (Відповіді дітей)

Вихователь: Так, правильно, молодці! Гарно запам'ятали те, що я вам розповідала на минулому занятті і що бачили на слайдах. Давайте своїми очима подивимось на цікавинки нашого міста, а потім розкажемо батькам та своїм друзям! (Організація дітей, інструктаж з правил техніки безпеки та поведінки на вулиці).

- Як ви гадаєте, куди ми з вами прийшли? Так правильно, це театральна площа.
- Чому її так назвали?
- А ви знаєте, як називається ця будівля? Що в ній знаходиться? (Відповіді дітей).
- А що таке театр?
- Коли і для чого його придумали?

Вихователь: Театральна площа – це гордість Прилук. Площа – це немов візитна картка міста, втілення його духу, неповторності та краси. І за це наші жителі вдячні меценату – Коптеву Юрію Вікторовичу. Саме завдяки йому тепер тут так красиво і затишно. Бачите скільки людей і дітей тут відпочиває!

- Діти, а хто це відпочиває на лаві, неподалік від нас? (Відповіді дітей)

Вихователь: Це пам'ятник Миколі Яковченку. Він народився в цьому місті. Це видатний актор театру і кіно. Смішний він був і на сцені, і поза сценою. Тому його так і називають – сміхотворець Микола Яковченко. Якщо ви помітили, поряд з ним його улюблена собачка Фан - Фан, яка була поряд з ним в його останні роки. Його всі любили. І зараз люблять, хоча його вже давно немає на цьому світі.

Микола Яковченко заслужив, щоб йому поставили пам'ятник у Прилуках. Заслужив своєю працею. Він знімався в багатьох відомих фільмах. Зіграв багато ролей на сцені нашого театру і театру м. Києва. Пам'ятник виготовлений із бронзи. Створили цей пам'ятник батько і син - Володимир Чепелик та Олексій Чепелик. Цей пам'ятник дуже полюбляють жителі нашого міста. Зверніть увагу – спина собаки і коліно Яковченка витерті до блиску. Що це значить? Це значить, що багато людей приходять до цього пам'ятника і фотографуються біля нього, сідають на колінце, на собачку. І ми з вами зараз теж сфотографуємося на згадку!

Підсумок. Вправа «Незакінчені речення».

1. Для мене сьогодні важливим було...
2. Сьогодні я дізнався...
3. Мені хотілося б надалі дізнатися...

Під час екскурсії прозвучало визначення – сміхотворець Микола Яковченко. Слово «сміхотворець» нове і щоб з'ясувати що воно означає

та закріпити його в словнику дітей організувала бесіду – розповідь на тему: «Хто такий сміхотворець?»

Бесіда - розповідь «Хто такий сміхотворець?»

Вихователь: Нещодавно ми з вами ходили на екскурсію до театральної площі. Що цікавого ви там побачили?

- Як називають в народі Миколу Яковченка?
- Що означає «сміхотворець»? (Відповіді дітей)

Сміх – вираз емоційного стану людини, пов'язаний з переживанням смішної ситуації.

Сміхотворець складається з двох слів – сміх і творець. Тобто той, хто творить сміх.

У деяких людей просипається невтомне бажання веселитися самим і веселити інших. Вони вигадують різноманітні жарти, влаштовують свята і своєрідні змагання з найсмішнішого вчинку. Для багатьох сміх і гумор – це постійний супутник у повсякденному житті.

- Чому смішне так подобається людям? Яка користь від гумору та сміху?
- Чи може гумор принести якусь шкоду?

В основному, для всіх людей, гумор це – позитивні емоції. А позитив приносить задоволення. Добра усмішка або щирий сміх подовжують людське життя. Та й, здається, спокійно долає життєві негаразди тільки та людина, яка може їх висміяти.

Нашого прилучанина Миколу Яковченко по праву називають сміхотворцем. Його покликання було бешкетувати і на сцені, і в житті. Своїми жартами він веселив людей. Підтримати гарний настрій – це була улюблена його справа. Там, де Яковченко, - там – гурт людей, там - сміх.

Яковченка любили не тільки глядачі, а й просто люди. Коли він виходив зі своїм собакою Фанфаном погуляти на площі Франка, його відразу ж оточував натовп дітей, котрі ходили за ним. Можна було почути:

- Миколо Федоровичу, а що їсть Фанфан?
- Фанфан – умная собака, він усе жре, даже гвозді (регіт дітей).

Пропоную переглянути фотогалерею його відомих ролей, які зробили його популярним.

Конспект заняття з розділу програми «Дитина в соціумі»

Тема: «Сім'я та родина Миколи Яковченка»

Освітні завдання: Збагачувати світогляд дітей знаннями про рід, родинні відносини земляка. Вчити пізнавати його коріння. Формувати

зацікавленість до життя земляків. Стежити за правильною вимовою звуків, слів, побудовою речень. Розвивати творчі здібності дітей, якості доброти, милосердя, пошани. Виховувати любов і повагу до своїх земляків, уміння берегти і примножувати родинні традиції і свою національну культуру.

Попередня робота: ознайомлення з поняттям «міщанство», «міщанин», «головний бухгалтер», «земляк»; екскурсія до будинку, де народився Микола Яковченко.

Обладнання: фонограми пісень «Родина, родина», родовід Миколи Яковченка, фотографії, книга Віталія Жежери «Микола Яковченко».

Хід заняття

I. Організаційна частина

1. Організація групи до заняття.
2. Мовна хвилинка.
  - Що таке рід?
  - Що таке сім'я?
  - Що таке родина?

II. Основна частина

Оголошення теми заняття.

Звучить пісня: «Родина, родина»

Пояснення вихователя: «На протязі місяця ми досліджували свій родовід. А сьогодні ми познайомимось з родиною нашого земляка Миколи Яковченка.

Родина, родина – від батька й до сина

Від матері доні добро передам.

Родина, родина – це вся Україна

З глибоким корінням, з високим гіллям.

Так, як і у відомій пісні, стародавній звичай наших предків зобов'язував кожного дорослого члена роду знати свій родовід до сьомого коліна. В основі дерева роду було ім'я найстарішого. На стовбурі та вітах розміщувались імена, портрети.

Досліджувати дерево свого чи іншого роду дуже цікаво. Адже більше дізнаєшся про те, чим займалися наші предки, як жили, скільки дітей мали, які вчинки здійснювали, як їх звали.

Найчастіше зображують дерево роду у вигляді дуба.

І так само, як старі дуби бережуть пам'ять про минувшину, так і дерево роду теж оберігає її, стає опорою для виховання в пошані до дідів-прадідів, прийдешніх поколінь.

Родове дерево – це справжня книга життя не лише однієї сім'ї, а історія цілої нації, бо кожна сім'я – це частина суспільства.

Розгляд родоводу Миколи Яковченка.

Розповідь вихователя: «Давним-давно весною серед прилуцького міщанства з'явилась ще одна жива душа – Микола Яковченко. Він народився в хаті, що тепер обкладена цеглою і позначена меморіальною дошкою. Тоді ця вулиця називалася Володимирівською. А зараз імені Котляревського (показ фотографії).

Мати новонародженого, Параска Іванівна – домогосподарка. Батько, Федір Іванович – торговець рибою. У Яковченків було 6 дітей. Найстарша красуня Олена, вийшла заміж за священника й померла рано, бо мала слабе серце. Після Олени народилися Микола, Сергій, Марія і Олександра. Сергій служив головним бухгалтером прилуцького заводу

«Сільмаш». Марія була вчителькою російської мови і літератури. Наймолодша Олександра до війни була телефоністкою, потім була домогосподаркою. Дочка Олександри, Наталія Гуцол, і нині мешкає в нашому місті (показ фотографій).

Усі Яковченки були цікавими людьми. Найменша Олександра вміла імітувати голоси. Микола Яковченко у порівнянні з ними був найспокійнішим, найтихішим, найсумнішим. Професію актора, яку він обрав вважали несерйозною.

Дружину Миколи Яковченко звали Тетяна Марківна (дівоcha фамілія – Євсеєнко). Це мила, добра, привітна жінка. Теж була актриса, працювала в одному театрі з Миколою Яковченком. Померла ще молодою. Микола Яковченко залишився один з двома маленькими, як ви, донечками.

Ірина Яковченко - старша дочка Миколи Федоровича. Була тихою, несміливою. Працювала на непомітній посаді в райкомі комсомолу. Померла рано від тієї ж хвороби, що і мати.

Юна Яковченко – менша і улюблена донечка Миколи Яковченка. Закінчила студію при театрі імені Франка й працювала актрисою на одній сцені з батьком.

Микола Федорович дуже любив свого внука Миколу. Часто розповідав онукові історії про Прилуки та Сталінград. Доля цього хлопчика склалася нещасливо, про що дідові дізнатися не довелось, бо він помер у 74 роки. А через 6 років після смерті батька померла Юна – теж від тієї ж хвороби, що і мати, і сестра.

Онук Микола виріс. Відслужив у армії, закінчив естрадно – циркове училище і навчався на кінорежисера. Але режисером так і не став.

А Микола Яковченко дуже любив свої Прилуки. Про це гарно згадує його племінниця Наталія Гуцол: «Ми з мамою частенько гостювали у нього у Києві. Кожен візит починався незмінним Яковченковим: «Шурка, приїхала!» Він казав: «Шурко, привези мені хліба з Прилук. Тут хліб не такий!». Ще просив привезти картоплі з нашого городу. І мама завжди привозила. Микола Федорович завжди любив чистити картоплю сам: «Юно, відійди, ти товсто чистиш». Він же чистив тоненько – тоненько, і коли сідали їсти, питав: «Ви коли – небудь їли таку картоплю?» і всі повинні були казати: «Ні, ніколи! Такої картоплі, як у Прилуках, немає більше ніде!». «А таке сало ти коли - небудь їла? – звертався до Юнони. – Ти в Києві можеш купити таке сало?» Піднімав шматочок сала, обнюхував його з усіх боків, милувався, роздивлявся, нібито було зовсім не сало, а, принаймні, зірка з неба. Схилявся над яблуками, глибоко вдихаючи їх аромат: «Шуро, це з нашого саду?» Я думала: «Ну що він говорить? Сало як сало, яблука як яблука». Зрештою ці дивацтва списувала на його професію. Лише набагато пізніше почала розуміти, що все те, і картопля, і яблука, для Миколи Федоровича пахло батьківщиною...»

III Заключна частина

- Яку тему ми сьогодні розглядали? (Сім'я і родина Миколи Яковченка).
- З кількох чоловік складається сім'я Миколи Яковченка?
- Назвіть членів родини Миколи Федоровича.
- Хто і досі з родини проживає в нашому місті?
- Які харчі нагадували йому батьківщину?

Підсумок заняття.

Конспект заняття з розділу програми «Дитина в соціумі»

Тема: «Дитячі роки та юність Миколи Яковченка»

Освітні завдання: Збагачувати світогляд дітей знаннями про дитячі роки та юність земляка. Ознайомити дітей як починалася театральна кар'єра Миколи Яковченка. Формувати зацікавленість до життя земляка. Стежити за правильною вимовою звуків, слів, побудовою речень. Розвивати творчі здібності дітей. Виховувати любов і повагу до своїх земляків.

Обладнання: фотографії, ілюстрації, книга Віталія Жежери «Микола Яковченко».

Хід заняття

I. Організаційна частина

1. Організація групи до заняття.
2. Мовна хвилинка.

Вправа «Впізнай героя». Я назву 10 слів, які характеризують людину, а ви спробуйте впізнати хто це? (найнародніший, найзаслуженіший, легендарний, сміхотворець, бешкетник, жартівник, блазень, клоун, артист, гуморист).

II. Основна частина

Оголошення теми заняття.

Розповідь вихователя: «Як і великий Альберт Енштейн, Микола Яковченко в школі був трісником. Про це свідчать ось ці документи (демонстрація фотографій). Ось коротка історія його шкільної науки. Спершу він закінчив церковно – приходську школу. Далі вчився в Другому початковому училищі ім. Кислих. Він закінчив 4 класи.

Трійки, отримані Миколою Яковченко з усіх дисциплін (окрім поведінки) не дозволяли пройти йому до престижної Прилуцької чоловічої гімназії. А батьки хотіли дати сину гарну освіту. І Миколу зарахували до 5 класу Прилуцької Єврейської гімназії.

У єврейській гімназії Микола Яковченко отримував ті самі трійки («відмінно» - лише Закон Божий та поведінка).

Комедійний талант Миколи Яковченка відкрила для сцени Євгенія Базилевська. Вона заснувала в Прилуках аматорську студію ім. Чехова, де юний гімназист Микола Яковченко грав у водевілях.

Микола Яковченко не мав спеціальної театральної освіти. Учився на ходу.

Тому й ми зараз, як і Микола Яковченко на ходу розіграємо імпровізацію ваших улюблених віршів на ваш вибір.

(виступ дітей під аплодисменти)

В родині Яковченків любили розповідати історію про те, як Микола колись у Прилуках запросив свою сестру на виставу «Осінні скрипки», де грав безсловесну роль Носія. Вихід у нього на сцену не довгий, всього півтори хвилини. Але хлопець прийшов до театру за півтори години до початку вистави, довго чаклував перед дзеркалом – гримувався. Грим вийшов на славу, але здавалося все мало – ще й щоку перев'язав.

Після вистави, дебютант вийшов до сестри, гордий собою. І тут сестра питає: «А чого ж ти не грав?». Тобто сестра не впізнала його в такому гримі.

Ось ще таку цікаву історію з життя Миколи Яковченка я вам розповіла сьогодні. Починав свою театральну сходику молодий Микола Яковченко з епізодичних ролей, і ось як в цій історії – взагалі зіграв мовчазну роль. То і ми з вами, як і Микола Яковченко зараз теж зіграємо мовчазну роль – пантоміму.

Пантоміма «Ранковий туалет»

(Вихователь говорить, а діти виконують)

Вихователь. Уявіть собі, що ви лежите у ліжку. Ви прокинулися, потягнулися, позіхнули, почухали потилицю. Як не хочеться вставати! Ідете в ванну кімнату. Чистите зуби, умиваєтесь, розчісуєтесь, одягаєтесь. Ідете снідати. Знову каша! Але їсти потрібно, їсте без задоволення. Але вам дають цукерку. Ура! Ви розгортаєте її і кладете за щоку. Так, а обгортка де? Правильно, кидаєте її в смітник. І швиденько на вулицю!

- Ну, які відчуття, коли побуваєш в ролі артиста? (Відповіді дітей)

- Ще один цікавий випадок про акторські походеньки Юного Миколи. Під час великодніх свят він одягав на себе рясу, ходив між хатами, співав псалми. Сипав благословення на людей – і при цьому збирав щедрі дари ніби на церкву. І дорослі, і діти вірили йому: падали на коліна, обдаровували пасками, яйцями, пляшками. Справжній священик! Хоча це була всього лише гра, перевтілення з нужди (кусня хліба ради). А він при цьому «давав» ще й сильний вокал (у нього був соковитий баритон). Ну як у такий момент сказати: «Не вірю!»? Вірили.

III Заключна частина

- Яку тему ми сьогодні розглядали?
- Як навчався в школі Микола Яковченко?
- В яких закладах навчався?
- Хто відкрив талант юного гімназиста?

Підсумок заняття.

*Яковченко М. під час навчання у другому
Прилуцькому училищі.
м. Прилуки. 1912-1916 рр.*

*М. Ф. Яковченко. Перші кроки на сцені.
1920-30-ті рр.*

МАЙСТЕР-КЛАС ДЛЯ БАТЬКІВ «ПЕРЛИ ВІД ЯКОВЧЕНКА»

Мета: Викликати інтерес до вивчення життєдіяльності легендарного земляка. Розширити знання батьків про феноменальні здібності Миколи Яковченка в умінні породження цитат. Ознайомити з кумедними випадками з його життя. Розвивати інтелект. Виховувати бажання вивчати народну мудрість і використовувати її в повсякденному житті.

Хід: Запропонувати оглянути фотовиставку про Миколу Яковченка.

Розповідь вихователя: Почувши ім'я знаменитого земляка, перше, що згадуєш, – це міфи, анекдоти й небилиці, які породжувало в центрі Києва 50–70-х саме «явлення» цього артиста. Його неповторна незграбна властива комікам хода. Його очі – очі клоуна – гострий розбишакуватий погляд, що чіпляє, з лукавинкою й прихованою гірчинкою. Ну, а тепер відмотаємо плівку назад – і згадаємо хоча б кілька правдивих анекдотів... Мабуть, найвідоміша бувальщина-небилиця, пов'язана з Миколою Федоровичем, – випадок у морзі. Одного разу прямо на вулиці Яковченка прихопило серце. Актор упав непритомний. Його забрала «швидка». І медики, буцімто не виявивши ознак життя, тут-таки... транспортували його до небіжчиків! Яковченко, на щастя, виявився живучим. Серед ночі оговтався – а навколо гори трупів. Він встав, наче нічого й не сталося, посеред «пекла»... Розсадив деяких мерців, вручивши їм карти в руки, мовби зібрався зіграти з ними в преферанс. Потім підійшов до санітара, що дрімав, і чемно запитав: «Є цигарка?» Санітар зомлів.

А ось іще одна історія. У 1960-му режисер Віктор Іванов знімає фільм «За двома зайцями», запросивши на роль Сірка (батька Проні) Миколу Яковченка. Режисера попереджали про «шкідливу звичку» коміка. Але хіба можна знайти йому заміну в колоритній українській комедії? І ось уже практично вся знімальна група суворо стежить за «облікоморалє» артиста. Ні краплі в рот! А одного чудового знімального дня він з'являється на майданчику й ділиться з колегами рецептом чарівного відновлення свого тембру. Мовляв, потрібно активно пити сирі яйця – і голос задзвенить як дзвіночок. І пішло-поїхало. Одне за одним... Приблизно на десятому яйці, коли актор упав як сніп (п'яний як чіп), знімальна група виявила: в яйцях замість білка-жовтка – спирт (уведений всередину єзуїтським способом з допомогою голки). На такі трюки актор був мастак...

На зйомках тих-таки «Зайців» заручини Проні й Голохвастова відзначили бурхливим «вибухом» шампанського. Було кілька дублів. Лилося шампанське рікою. Микола Федорович визнав, що це найкращий знімальний день у його житті, – і широко роззявляв рот, вбираючи чудесну фонтануючу вологу. А коли шампанське на кіностудії вичерпалося, один із режисерів (Борис Шиленко) придумав хитромудрий фокус – замінив шампанське на мильну піну (організувавши для цього спеціальне обладнання). Артист, який ні про що не здогадувався, роззявив рот... А в нього струменем полилося мило! Яковченко заціпенів. Змінився з лиця. І сказав як припечатав: «Винахідники бісові! Так таких Кулібіних розстріляти мало!»

А ось іще розповідають... Колись Яковченко міцно дружив із Юрієм Шумським (Галушка в спектаклі «У степах України»). Шумський втратив синів на війні. Упав у надзвичайно важку депресію. І вирішив зректися

театру. Гнат Юра тоді не знав, як відродити чудового актора до життя. Вирішили послати в розвідку Яковченка, а там хай буде що буде. Микола Федорович заявився до Шумського наче нічого й не сталося. І після добрих слів співчуття раптом ушився в маленьку кімнатку, так звану творчу лабораторію Шумського, де той розучував свої ролі. П'ять хвилин його немає, десять хвилин немає, півгодини немає. Шумський спохватився. Зайшов у кабінет, а там Яковченко під столом повзає... «Ти що там робиш, Миколо? – Та ти ж сам казав, що це твоя лабораторія, так я пробірки шукаю – для аналізів!..» Шумський розсміявся. Пелена смутку на певний час спала з його очей.

Багато байок про сімейні халепи Яковченка. Його дочка Юнна, теж чудова акторка, як могла намагалася стримувати батька від пристрасті до спиртного. А він не вгамовувався! Інколи кричав під балконом:

- Юнно, дай мені хоч сорок копійок!
- Вони ж розсипляться, коли я кидатиму...
- Юнночко, а ти загорни їх у троячку – і кинь!

Та ж таки Юнна частенько не випускала його з дому, відгороджуючи від зустрічей із «прекрасним», тобто з випивкою. Ховала одяг. Але «клоун» якими завгодно шляхами вислизав із квартири, правда, без штанів, у самих трусах. Коли хлопчик-сусід з'являвся на сходовій клітці, Микола Федорович слізю просив:

- А дай-но примірити твої штанці, бо мене вже в театрі чекають!
- Так ви ж у них не влізете!
- Та нічого, я візьму мило – а потім якось натягну!

Молодий актор Олександр Биструшкін, вирішивши подружитися з маститим, ніби ненароком запитує: «Миколо Федоровичу, а ви багато випили на своєму віку?» Яковченко й зронив тоді своє слівце, що згодом стало крилатим: «Не перепливеш!»

- Чому його так любили? Мабуть, на це запитання є найлегша й найдостовірніша відповідь. Тому що природа – не дурна й знає, коли посилати на грішну землю своїх обранців, акторів милістю Божою. Власне кажучи, феноменів! Можливо, для популярності комусь бракує природного таланту. При цьому начебто й людина відома, а магніту в ній немає! Сила тяжіння має до такої – нуль! А ось актори-феномени, яких у різні часи було скільки треба, розташовуються в іншій таблиці (не Менделєєва!). Такі актори – виняткові «фольклорні елементи». Як у Філатова? «Я фольклорный элемент, у меня есть документ!». Незаперечна чарівливість, уроджений магнетизм, своєрідний колорит, їхня ж «ексклюзивна» харизма – все це й виводило їх за рамки «чистого акторства». І закидало в саму гущу народної міфології.

А зараз ми з вами проведемо майстер – клас по вивченню «перлів від Яковченка». Роздаю батькам картки з видатними фразами актора. Пропоную озвучити їх з відповідною інтонацією та мімікою.

- «Що б не сталося, ми це переживемо!»
- «Не треба тому чорта шукати, у кого він за плечима».
- «Яке я хамло?!»
- «Зав'язав, не п'ю. Але з тобою – з великою охотою».
- «Мадам, ви така красива, як шхуна. У вас три карбованці немає?»
- «А горілка та була, як молода артистка в першому спектаклі...»

«Подивлюся в дзеркало – і плюнуть хочеться!»
 «Сьогодні ви муж і жена, а завтра сам Бог не скаже, чим ви будете.
 Очень, очень і очень!»

Гра-емпатія «Що я відчуваю в ролі Миколи Яковченка»

Мета: *Формувати вміння втілюватися в образ героя, якого грав легендарний земляк. Розвивати вміння розповідати, що відчував Микола Яковченко, граючи цю роль. Розвивати фантазію, уяву, мову, мислення. Виховувати бажання творити.*

Матеріал: *кадри з фільмів.*

Хід гри: Діти обирають за бажанням кадри з фільмів, де зображений Микола Яковченко. Пропоную уявити себе в відповідній ролі відомого актора і коротко розповісти що відчував актор, коли грав у цьому фільмі. Цікаво буде, якщо і використають певні атрибути чи елементи костюмів.

- Ти хто?(Наприклад: «Я – Микола Яковченко в ролі Оверка з кінофільму «Фараони»
- Як ти виглядаєш? (Я одягнений в солом'яний бриль і вишиванку)
- Який характер у тебе?(веселий, артистичний, добрий...
- Що ти відчуваєш в цій ролі?

THE ROLE OF FEELINGS IN CHILDREN'S UPBRINGING

Катерина Губій,
 учитель англійської мови,
 Прилуцька гімназія № 1
 імені Георгія Вороного.

Upbringing proves to be both a process and a result. As a process, it reveals the innermost facets of human soul, cherishes them as a caring gardener tenderly looks after each tree in his garden, grinds the rough edges and prevents pernicious influences on the fragile structure, with the result being the gemstone of human heart and soul.

Such masterly and time-consuming work, which verges on art, requires exquisite instruments – feelings. *Feelings* are a special form of human perception and, consequently, attitude to reality, which is conditioned by the correspondence of life phenomena to human needs [1: 176]. Such a relation may be more or less stable (love, hatred, respect, contempt etc.) and momentary (shame, indignation, joy, sadness etc.). The latter is also called *emotions* [1: 176].

Being the emotional attitude of a person to diverse world phenomena, feelings reveal some specific traits, habits, morals and world-view. 'Nothing – words, thoughts and even actions – evinces ourselves so clearly and truly as our feelings do; they convey the essence not of a single thought or a single decision, but the be-all of our soul and its order.' [2].

The contents of feelings are determined, on the one hand, by the character of phenomena, which influence a personality, and, on the other hand, by their subjective importance. Thus, the great task and means of a skillful pedagogical impact arises – by altering either the nature of the phenomena or their rank in a person's rating scale, a prudent teacher carefully touches the strings of the soul, thus contributing to upbringing.

The variety of feelings, which grown-ups express, is the result of a long-lasting evolution and upbringing. In the process of a child's growing, serious changes in the sphere of feelings take place. These changes concern the contents of feelings, the range of objects connected with them and their nature.

Thus, the appearance of new feelings under a goal-oriented pedagogical influence as well as alternations in their nature signifies a change in a person's world-view. It lies in the fact that material and cultural needs of people manifested in their inclinations, incentives and interests stimulate the activity aimed at their satisfaction. The course of this activity, its success or failure evoke corresponding feelings of different intensity [1: 177].

The purposeful influence on a person's emotional sphere bears fruit only with regard for their psychological nature, the specifics of their emergence, their connection with other psychical processes. To evoke a necessary feeling and turn it into a stable emotional relation, a teacher must bring a pupil to such a feeling, which they haven't experienced before. It means that the teacher should evoke an interest in those substantial things, which have hitherto left the pupil indifferent. Then the teacher should make such a situation, which would give rise to the feelings, the character of which is needed (pity, sympathy, moral indignation etc.) [2: 119]. To make the feeling stable, one should express it in an action. So, the link between the feelings and the actions under the influence of upbringing comes into being. Besides, this link must be supported by the corresponding organization of the pupil's lifestyle in family and at school, so that the system of moral and aesthetic values should become a demand to the pupil's behaviour [2: 119].

Lifestyle organization is closely connected with the emotional environment, in which the pupil lives. Great importance is attached to it, since the pupil becomes infected by the common feeling, i.e. a peculiar emotional suggestion takes place [1: 176].

The last but not the least condition is the fact that striving for self-upbringing, which appears in teen years [1: 176], may serve as a support for the teacher in reaching their goal.

To crown it all, the influence on feelings produces an immense impact on the personality at large. Hereby, it is essential that personal development becomes the precondition of emotional growing. The width of interests, developed open mindness and active position in life are a favourable start for emotional upbringing and forming a rich emotional sphere.

SOURCES

1. Загальна психологія: Практикум: Навчально-методичний посібник / О. П. Щотка, М. Д. Бойправ, В. П. Пісоцький та ін.; За ред. О. П. Щотки. – Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2007. – 287 с.

2. Ушинский К. Д. Собрание сочинений в 11 томах. Т. 9. – М.: Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1950. – С. 117-118.

ТВОРЧИЙ ПІДХІД ДО ПРОВЕДЕННЯ МУЗИЧНОГО ЗАНЯТТЯ У ДНЗ

Оксана Загребельна,
музичний керівник,

ДНЗ №4 м.Прилуки.

Уже з перших днів перебування в дитсадку дитина знайомиться з безмежним світом музики. Педагоги, які працюють з дошкільниками покликані з перших днів життя дитини виховувати в них почуття прекрасного, розвивати здатність емоційно сприймати навколишню красу.

Основною формою навчання дошкільників музики було та залишається заняття.

Музичні заняття – це форма навчання дошкільнят, яка передбачає роботу з усією групою, підгрупою або індивідуально у визначений режимом час, що полягає в організації та спрямуванні пізнавальної діяльності вихованців з урахуванням індивідуальних, вікових можливостей та освітніх потреб кожного з них.

Музичні заняття збагачують дітей новими уявленнями, розвивають у них здатність до сприйняття, розрізнення основних якостей музичного звуку.

Позитивні результати, досягнення дитини на музичних заняттях-величезний стимул для розвитку дитини в будь-якому віці. Малюк стає впевненішим, буде душею будь-якої компанії. Крім того, малюк навчиться чути і розуміти розмаїття світу. Це необхідно кожній людині, щоб бути щасливим.

Ми, музичні керівники, будемо музичні заняття з дошкільниками з урахуванням завдань музично-естетичного виховання дітей відповідно до вимог програми. При цьому береться до уваги те, що зміст і структура занять, як індивідуальних так і фронтальних, повинні бути варіативними та цікавими, з використанням різноманітних прийомів, що допоможуть дошкільникам сприймати музичний твір та розуміти основи музичної грамоти.

Застосування різних видів музичних занять дає можливість найбільш змістовно здійснювати музичне виховання.

Щоб запобігти зниженню інтересу дітей до отримання знань, педагоги прагнуть урізноманітнити навчальний процес нестандартними заняттями, головною метою яких є пробудження й утримання інтересу дітей до навчання.

Нестандартне заняття – це імпровізований навчальний процес, що має нетрадиційну структуру. Навіть чіткого визначення поняття «нестандартне заняття» у педагогічній літературі досі не існує. Найбільш поширеною є характеристика такого заняття, як імпровізованого навчального заняття, що має нестандартну (невизначену) структуру та невизначений задум й організаційну форму.

Не існує й загальноприйнятої типології нестандартних занять. Усі існуючі класифікації можна назвати умовними.

1. Заняття зі зміненим способом організації.
2. Заняття, пов'язані з фантазією (заняття-казка, театралізоване заняття).
3. Заняття, що імітують які-небудь види діяльності (заняття-екскурсія, заняття-експедиція).
4. Заняття з ігровою змагальною основою (вікторина, КВК).

Для нестандартних занять характерні: максимальна щільність, насиченість різними видами пізнавальної діяльності, запровадження самостійної діяльності дітей, використання програмованого і проблемного

навчання, здійснення міжпредметних зв'язків, усунення перевантаженості малюків. На цьому занятті музкерівник може організувати діяльність групи так, щоб діти в міру можливості працювали самостійно, а він керував цією діяльністю, забезпечуючи її необхідними дидактичними матеріалами.

В залежності від способу здійснення нововведень їх можна розділити на:

- а) систематичні, планові, завчасно сплановані;
- б) стихійні, спонтанні, випадкові.

Нестандартні заняття більше подобаються дітям, ніж буденні навчальні заняття. У них незвичайні задум, організація, методика проведення. Насамперед тому, що навчальний процес тут має багато спільного з ігровою діяльністю дітей.

Щоб таке нетрадиційне заняття було цікави для дошкільнят, потрібно створити для них на занятті якусь проблему, поставити перед ними якесь «складне» завдання, змусити дитину замислитися над вигадуванням способів усунення цієї проблеми створення проблемної ситуації.

Проблемна ситуація – це психологічний стан інтелектуального ускладнення, викликане гострим бажанням вирішити проблему і одночасно неможливістю зробити це з допомогою уже набутого запасу знань та вмінь. Це спонукатиме дитину до пошуку нової інформації, вдосконалення нових рухливих дій, збуджуватиме творчість дітей.

Пошук виходу зі складної ситуації буде незвичним, ігровим. А все, що стосується гри є природним для дошкільнят. Дітям подобається розігравати чарівні історії з діалогами, конфліктами, щасливим, переможним фіналом. Нестандартні заняття підживлюють дитячий потяг до фантазування, до краси, до правди, до таємничого та незвіданого. Тому треба всіляко підтримувати це прагнення до таємничості у малечі.

Нестандартні заняття створюють атмосферу розкутості, емоційного піднесення, викликають захоплення дітей навчальним процесом.

Види нестандартних музичних занять.

Назви нетрадиційних занять дають деяке уявлення про цілі, завдання, методику проведення таких занять. Найпоширенішими типами нетрадиційних занять є: *заняття-аукціони, заняття-ділові ігри, заняття-занурення, заняття-змагання, заняття типу КВК, комп'ютерні заняття, театралізовані заняття, заняття з груповими формами роботи, заняття взаємного навчання дітей, заняття творчості, заняття, які ведуть діти, заняття-заліки, заняття-конкурси, заняття-фантазії, заняття пошуку істини, заняття-концерти, заняття-діалоги, заняття-рольові ігри, заняття-екскурсії* тощо.

Останнім часом серед педагогів-дошкільників набули особливої популярності **заняття-шоу**, як вид підсумкового, зразково-показового, споглядального заняття. Цей вид заняття легко розрізнити навіть вже за типом запису, який нагадує сценарій. Тут присутні ведуча, дорослі персонажі. Для кожного видначено слова, своя роль на занятті.

Сюжетно-ігрові заняття відрізняються наявністю єдиної сюжетної лінії ігрові елементи можуть бути представлені з допомогою театралізації, драматизації, ігровими ситуаціями, рухливими, словесними іграми. Сюжет може бути підказаний змістом будь-якого літературного твору. Наприклад: за мотивами народної казки «Рукавичка», «Колобок».

Змістом сюжету такого заняття також може бути будь-яка життєва ситуація (відвідування крамниці, ярмарку, святкування дня народження, мандрівка, підготовка циркової програми).

Заняття-гра Ефективним є також заняття-гра, що проводиться в ігровій формі. Заняття-гра також може бути побудоване на основі якогось сюжету – ігрового. Та крім наявності ігрового сюжету, це заняття повинне мати всі інші ознаки гри: ігрові ролі, ігрові правила, ігрові дії, настанова на перемогу, підведення підсумків гри. Нам відміну від попереднього виду, заняття-гра має тренінговий характер, тут діти вправляються в набутих навичках, закріплюють, поширюють одержані раніше знання. Якщо в сюжетному і занятті музичний керівник є ключовою фігурою, то в занятті-грі його роль – «диригувати» грою, допомагати дітям створювати і розгортати ігровий сюжет. Найвищої майстерності в проведенні такого заняття досягає той педагог, який дозволяє дітям вільно почуватися й переживати, але утримує їх в тих рамках, які потрібні для успіху в навчанні.

Користуючись свободою творчості й самостійної діяльності, діти не повинні забувати, що вони на занятті та необхідно дотримуватися певної дисципліни.

Ще один вид заняття, спрямованого на здійснення контрольної-оцінювальної діяльності, **заняття-змагання**. Це можуть бути інтелектуальні змагання – «Турнір знавців української музики», «Вікторина за творами композитора», «Конкурс кращого танцю», учасники якого демонструють свої танцювальні чи вокальні таланти. Головне, щоб на занятті відчувся азарт, дух змагання. Враховуючи психологічні особливості дітей дошкільного віку, практична «вигідність» такого заняття дуже велика. Діти з усіх сил намагатимуться перемогти, а отже і краще виконуватимуть завдання. Але такий вид заняття можна проводити лише зі старшими дітьми. І повинен панувати саме процес презентації своїх умінь між дітьми, а не визначення результатів «Всі дуже старалися, об'єднали свої сили і в результаті перемогла дружба».

Заняття «Вікторина». Оскільки вікторина - це різновид гри, то діти залюбки стають її учасниками.

Це заняття можна провести з метою перевірки музичної ерудиції дітей. Усі питання вікторини повинні бути цікавими і нестандартними. Слід уникати сталих форм запитання на зразок: «Дайте визначення...», «Назвіть...», «Розкажіть...». Під час формування запитань музкерівник може використати ілюстрації, роздатковий матеріал, твори мистецтва і літератури, ТЗН. Запитання вікторини мають поєднувати теоретичні знання і практичні вміння. Прослухавши той чи інший твір, діти називають його назву, композитора визначають характер музичного твору. А хтось може продемонструвати й інші знання про цю музику: на яких інструментах вона виконується, у якій формі написана, розуміють її характерні особливості. Вікторина розробляється в умовах всієї групи. Групу поділяють на кілька команд. Визначається кількість балів, одержаних за правильну відповідь, доповнення тощо. Згадані варіанти заняття-вікторини базуються на слуханні музики і в процесі співу. Наприклад, яка команда знає більше пісень про Україну, наше місто.

Тут оцінюється не тільки якість виконання, а й вміння назвати композитора, поета. Це заняття проводиться і за спеціально

заготовленими запитаннями з метою закріплення теми, що вивчається. Тоді воно проходить як телевізійна гра “Що? Де? Коли?»

Заняття “Концерт”. Програма планується завчасно. Різновид цього заняття – концерт на замовлення: на прохання музкерівника діти виконують різні твори. Можливе індивідуальне і спільне виконання. Значущість таких занять велика – це удосконалення виконавської майстерності дітей. Солісти, які беруть участь у концерті, вчать поводити себе на сцені, не боятися публіки. Особливо цінним є те, що в процесі таких занять у дітей формується бажання виконати музику, розвивається артистизм. Також слід пам’ятати про складні психологічні особливості деяких дошкільників, а подібні заняття при невеликій, “не чужій” аудиторії дають змогу зробити перші кроки до самоствердження. Музичний керівник бере на себе роль ведучого (конферансьє).

Заняття “Інтерв’ю”. Виникло на основі концерту, який доповнюється бесідою з виконавцями. У ролі журналістів виступають самі діти. Програму концерту на таких заняттях необхідно узгодити з відповідною музичною темою. Заняття-інтерв’ю корисні і для тих, хто ставить запитання, і для тих, відповідає, і для тих, хто слухає. Такі заняття сприяють розвиткові мовлення, мислення, розширюють знання дітей, сприяють формуванню вміння спілкуватися, вихованню культури поведінки та комунікабельності.

Заняття “Конкурс” базується на музично-виконавській діяльності дошкільників: співі, танцях, грі на музичних інструментах. Це може бути конкурс як виконавських дуетів, так і солістів. З групи обирають спеціальне журі, яке оцінює і коментує якість виконання музичних творів. Воно роз’яснює критерії оцінювання: злагодженість виконання, чітка дикція, виразність виконання, оригінальність, імпровізація. На цих заняттях виконавці знову зазнають радості творчості, а їхні судді мають можливість проявити самостійність, уміння оцінити почуте та грамотно висловлювати свої судження.

Заняття “Подорож” можна проводити у різних варіантах. Головним і найскладнішим завданням музкерівника на занятті-подорожі є створення такої обстановки, за якої діти уявили б себе справжніми мандрівниками. Для цього він повинен дібрати і майстерно поєднати ілюстративний матеріал, і магнітофонні записи, діафільми та представників живої природи. Дітям набагато легше буде уявити себе у справжній подорожі, якщо вони, наприклад, переглядатимуть фотографії, малюнки, відеозаписи гір та гірської місцевості, прослухають спів птахів, записаний на магнітній стрічці.

Іноді воно вибудовується на відображенні в музиці картин природи. Наприклад: “Подорож морями й океанами” передбачає слухання музичних творів відповідної тематики, виконання пісень про море... За основу заняття також можна взяти факт з біографії того чи іншого композитора, що подорожував різними країнами. Діти ніби разом з ним “вирушають у подорож” і слухають музику, яку створив композитор. Деякі заняття корисно присвятити виникненню та розвиткові певного музичного жанру – діти “мандрують” різними епохами і країнами, слухаючи і виконуючи відповідні музичні твори.

Заняття “Круглий стіл” – це, як правило, слухання музики і бесіди про неї. Традиційне опитування на заняттях не дає бажаних результатів, оскільки дітям важко висловити власні думки про емоційний вплив музики.

Тому бесіда про музику має бути невимушеною, щоб створити умови для комфортного і неформального спілкування. Цьому сприятиме заняття “Круглий стіл”. Можливість висловитися кожному малюкові стимулюється на заняттях такого типу не тільки завдяки довірливому тону дорослого, а й навіть розміщенню стільців (у формі кола), що дає змогу кожному бачити всіх. Під час бесіди діти можуть звертатися безпосередньо до когось з присутніх, дивлячись на нього. На таких заняттях можуть виникнути цікаві історії. У кінці заняття ведучий дякує учасникам “круглого столу” за бесіду. Таке заняття допоможе активізувати пасивних, байдужих дітей, а також виховати культуру спілкування.

Заняття “Картинна галерея” має різні варіанти. Наприклад, під час звучання незнайомого музичного твору дітям пропонується розглянути репродукції 2-х – 3-х картин і вибрати ту, яка, на їх думку, найбільше відповідає музиці. Потім вони аргументують свій вибір. Розглядаючи репродукцію однієї з картин, діти пригадують найбільш схожі до неї музичні твори. Такі завдання допоможуть розвинути музичну пам’ять, внутрішній слух. Музкерівник намагається передбачити, які твори назвуть діти. Якщо вони не можуть назвати відповідні музичні аналогії, педагог пропонує два-три твори. Порівнюючи їх, кожен вибирає найбільш підходящий. В основі подібних занять – синтез музики та образотворчого мистецтва. Такі заняття сприяють вихованню культури емоцій, розширенню світогляду, глибшому сприйняттю мистецтва.

Заняття “КВК” Проводити його слід за зразком телевізійного КВК – з командами учасників, ведучим, журі. Для дітей цікавими є всі традиційні етапи КВК: розминка, виїзний конкурс, конкурс капітанів, домашнє завдання. Для такого конкурсу може бути дібрана різна тематика, наприклад, “По слідах красуні Терпсихори”, “На лісовій галявині”, “Музична скриня”, “Без пісні нам ніяк не можна жити”.

Заняття “Імпровізація”. За своїм змістом подібні заняття найбільш складні. Вони полягають у тому, що музкерівник пропонує створити своє оригінальне виконання танцю, пісні чи гри в оркестрі. Кожен учасник такого “ансамблю” чи “оркестру” відчуває відповідальність за якість виконання колективу в цілому і тому не має права помилятися чи зупинитися. Імпровізація – це один з видів виконання музичного твору без попередньої підготовки.

Театралізовані заняття (виконання ролей за сценарієм, імітація нової діяльності). Збуджують інтерес до навчання, спираючись переважно на образне мислення, фантазію, уяву дітей. Особливо цінним є для молодших дошкільників, у яких конкретне образне мислення переважає над абстрактним. Драматизація є засобом надання навчальному матеріалу і навчальному процесу емоційності.

Є ще багато різних видів нестандартних занять. Сучасне музичне заняття - плід майстерності і творчості музкерівника, його професійності, ґрунтовних знань.

Творчий педагог завжди знайде в цьому розмаїтті інформації якусь ідею, якусь цікавинку. І перед музкерівником постає нелегке завдання: пробудити творчість, активність, захоплення дітей, інтерес до навчального процесу.

На мій погляд, практикувати такі заняття слід усім музкерівникам, успішно використовувати у процесі навчання музики, але перетворювати нестандартні заняття в головну форму роботи, вводити їх у систему

недоцільно через велику втрату часу при підготовці якісного нестандартного заняття.

Пропоную приклад нестандартного музичного заняття, проведеного з вихованцями нашого закладу.

Тема. Осінній день на лісовій галявині.

Форма проведення: незвичайна розповідь з використанням шумових та музичних інструментів.

Перебіг заняття

Настала весна. *(Потрясування бубном)*

Під ногами рипить сніг, що ще не встиг розтанути. *(Шурхотіння пенопластовими пластинками)*

Подув весняний вітерець. *(Легеньке потрушування коробочками-шурхотунчиками із сипучими крупами)*

Пригнав темні хмари. *(Стукаємо в барабан)*

Хмари ставали все темнішими і темнішими. *(В барабан стукаємо дужче)*

Вітер дув сильніше й сильніше. *(Сильніше потрушування коробочками-шурхотунчиками із сипучими крупами. Імітація звуку «ш-ш»)*

Почав накрапати дощик. *(Гра на металофоні)*

А потім все частіше і частіше. *(Гра на металофоні прискорюється)*

Дощ був вже таким сильним, що з дахів почала стікати вода *(Переливаємо воду з чашки в чашку)*

Біля рогу будинка вже зібралася величезна калюжа. *(Булькаємо через трубочку в склянці з водою)*

Води ставало все більше й більше. *(Булькаємо сильніше)*

Калюжа переповнювалася і веселі струмки побігли по лісовій доріжці. *(Гра на металофоні)*

Вітер дув та й дув собі, поки не розігнав усі хмари. *(Легеньке потрушування коробочками-шурхотунчиками із сипучими крупами. Поступово шурхотіння стихає)*

Дощик стих. *(Гра на металофоні)*

Із-за хмари виглянуло сонечко *(Сковзні рухи молоточком по всіх пластинках металофону.)*

Теплим яскравим промінням воно освітило весняну галявину в оточенні дерев та перших весняних квітів.

Вітер подув на них *(Легеньке потрушування коробочками-шурхотунчиками із сипучими крупами)* і дерева зашуміли своїм гіллям, ніби віталися з нами. *(Гофрований папір)*

З-під кори повилазили жучки, щоб погрітися на перших променях сонця і затріщали своїми малючкими крильцями *(Проведення пальцем по «зубках» гребінця)*

Десь далеко застукав дятел. *(Постукування на ложках)*

Білочка визирнула з дупла і застрибла по гілочках у пошуку горішків *(Стук по тарілці)*

Вона підбігла до високого дерева та викотила з дупла горіхи.

(Кидаємо поодинокі горіхи у кошик)

Горіхи посипались додолю.

Білочка швидко поскидала горішки у кошик, *(Висипаємо горішки у кошик)*

перевірила лапкою, чи всі ціленькі *(Качаємо горіхи у кошику)*

і поспішила у своє тепле дупло: *(Гра на металофоні)*
стриб-стриб-стриб.

Цілий день на галявині було чути різні звуки *(Грають та шумлять всі разом)*.

То сильніше, *(Підсилене звучання)*

То тихіше. *(Звук стихає)*

Але під вечір все почало засинати

І незабаром все зовсім стихло.

(Всі предмети затихають).

**ЛІТЕРАТУРНО-МУЗИЧНА ГОДИНА-СПОМИН.
ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ
«ЩОБ У СЕРЦІ ЖИЛА БАТЬКІВЩИНА»
(до 100 річчя від дня народження В.О. Сухомлинського)**

Тетяна Катаєва,
*вчитель з початкової освіти,
Прилуцька ЗОШ I-III ст. № 3
імені Сергія Гордійовича Шовкуна.*

Мета. Розширити знання учнів про життя і творчість геніального педагога Василя Сухомлинського; розвивати читацьку самостійність, активізувати пізнавальну діяльність; формування громадянських якостей: патріотизму, людяності; виховання любові до рідного краю.

Обладнання. Портрет В. Сухомлинського, виставка книжок Василя Сухомлинського, презентація, відеосюжети, дитячі роботи за творами В. Сухомлинського (малюнки, вироби), український рушник, коровай, ілюстрації про Україну.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНА ЧАСТИНА

Діти виконують пісню «Любіть Україну» (Слайд 1)

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ ЗАХОДУ

1. **Вправа «Живе слово»** (учні по черзі виходять до дошки з буквами, читають по одному рядку вірша).

*Гарна назва Україна
Сенс значний в собі таїть:
«У» - то урожай в країні.
«К» - то Київ, що стоїть.
«Р» - рівнини під степами,
«А» - то армія міцна,
«І» - сховалась за лісами,
«Н» - то ненька дорога.
«А» - то агрус, абрикоси,
І акація струнка,
Що розпустить свої коси,
Коли прийде вже весна.*

– Про яку святиню йдеться у вірші? (*Про Україну*)

Діти складають слово «Україна». (Слайд 2)

2. Вправа «Мікрофон»

– Назвіть синоніми до слова *Україна*. (*Батьківщина, Вітчизна, рідний край.*)

3. Оголошення теми і мети заходу

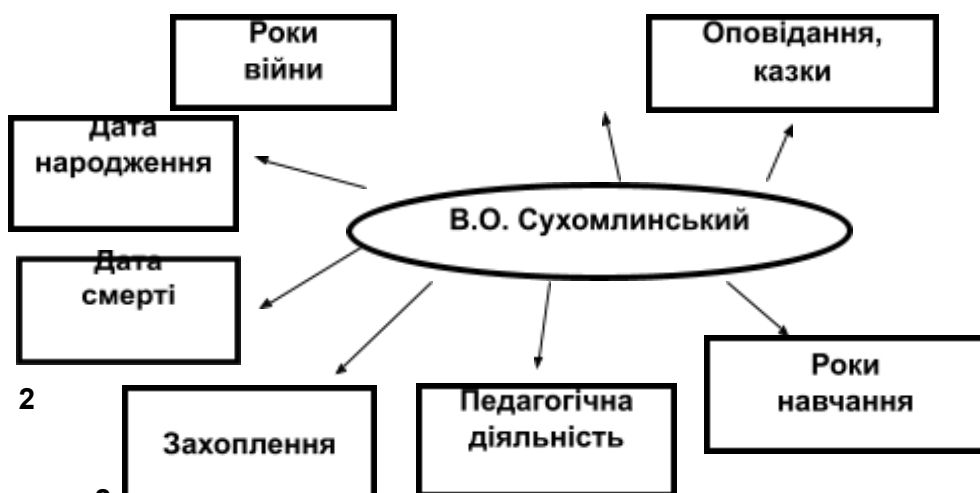
– Сьогодні наш захід присвячений пам'яті великого педагога – Василя Олександровича Сухомлинського, його творам про добро, родину, українську пісню, Батьківщину.

III. ОСНОВНА ЧАСТИНА

– Хто ж такий Василь Сухомлинський? Що ви знаєте про нього?

1. Вправа «Асоціативний куц»

Учні називають основні моменти життя та творчості В. Сухомлинського. (Слайд 3 – 10)

2. Розповідь вчителя та учнів про письменника з використанням презентації

– 28 вересня 1918 року в сім'ї селянина Олександра Омеляновича народився син, назвали його Василем. Односельці любили хлопчика й називали його, як польову квітку – Васильок. Він пас корів, збирав колоски, допомагав по господарству. (*Слайд 11*)

– Завжди був зосередженим, любив малювати. Щоб купити фарби, папір, він ходив збирати лікарські рослини, насіння акації (1 стакан насіння акації – 2 зошити).

– На власні зароблені гроші купив «Кобзар». Йому доручили вчити неписьменних (читав їм казки, улюблені книги). Любив ходити з малюками до лісу та в поле (веде свою ватагу в поле Василько-вихователь, у кожного в руках польові квіти). Підійдуть діти до сільського кладовища, покладуть по квітці. А потім йдуть до самотньої бабусі допомагати. (*Слайд 12*)

– Навчався Василь Олександрович у Васильківській семирічній школі, а 1934 року вступив на курс у Кременчуцький педінститут на факультет мови та літератури.

– У 17 років розпочалася педагогічна діяльність В.О.Сухомлинського. Протягом 3 років викладав українську мову та літературу. З 1936 року навчався в Полтавському педагогічному інституті. (*Слайд 13*)

– У 41-му році призваний до лав Червоної армії. У 1942 році був тяжко поранений. Ліва рука втратила рухомість і чутливість, це було

настільки серйозно, що йому хотіли відрізати руку. Та Василь Олександрович розробив її так, що міг навіть піднімати неважкі предмети. Той, хто не знав про недугу і не підозрював, що ліва рука коротша на 8 см від правої. (Слайд 14)

– 1942 – 1944 роки працював директором середньої школи в Удмуртії. Навесні 44-го разом з дружиною повертається до України й 4 роки працював на посаді заврайона в Кіровоградській області. У 1948 році призначений директором Павлівської середньої школи. (Слайд 15)

– 2 вересня 1970 року перестало битися серце великого педагога. Прожив 52 роки.

– Написав 48 книжок, 500 статей, 1500 казок і оповідань для дітей про добро, родину, українську пісню, Батьківщину. (Слайд 16)

3. Бесіда про Україну, родину, пісню

– Маленька людина приходить у цей світ, милується красою рідної землі і замислюється: яка вона, наша Батьківщина – Україна?

1) Розповідь учнем оповідання В. Сухомлинського «А що там за лісом?»

Звучить мелодія про Україну. (Слайд 17)

А ЩО ТАМ ЗА ЛІСОМ

Мені пригадується весняний день. Сяє сонце, ласкавий вітерець шепоче в листі дерев. Співають пташки, щось шелестить в лузі – так тихо-тихо, ледве чутно. Я сиджу на високій степовій могилі й слухаю, як шумить весна.

Переді мною – зелені лани. На обрії – ліс.

– А що там, за лісом? – питаю старшого брата.

– Поля, села ... – каже брат. – А там знову ліс.

– А за тим лісом – що там?

– Знову поля, села, ліси.

Це було тоді для мене найбільше відкриття світу. Мене здивувало, що світ такий широкий. Мене зворушило, що така велика, багата Україна.

– Саме так розповідає про свої перші дитячі враження від милування рідними краєвидами видатний педагог та письменник Василь Олександрович. Якою ж постала перед ним Батьківщина? Які почуття огорнули хлопчика, коли він почав усвідомлювати велич і красу рідної землі? (Відповіді дітей.)

Вислів мудрого вчителя: «Для кожного з нас Батьківщина починається з чогось маленького, ніби незначного і непримітного». (Слайд 18)

– З чого починається для кожного з нас наша рідна земля? Щоб відповісти на це запитання пригадаємо твір В. Сухомлинського «Дідова колиска», який вивчали у 2 класі.

2) Учень розповідає оповідання В. Сухомлинського «Дідова колиска».

Звучить мелодія на бандурі. (Слайд 19)

ДІДОВА КОЛИСКА

Одного разу батько шукає щось на горищі. Знайшов стару дерев'яну коліску. Дивна така – помережана, різьбою прикрашена. Ще й буквами старовинними вирізано: «Мир і хліб».

– Це дідова колиска, – сказав батько. Він довго дивився на неї, а потім витер пил і заніс до хати. – Хай зберігається.

Не знаю свого дідуся. Батько показав мені тільки його могилу на кладовищі...

Коли я чую слово «Батьківщина», мені пригадується старовинна колиска. У ній лежав дідусь...

Батьківщина – це люди, які жили на нашій землі до нас. Вони орали землю й сіяли, раділи й плакали, співали пісні. Це наші предки.

Ми повинні знати минуле нашої Батьківщини. Хто забув про колиску, у якій зросло кілька поколінь його роду, той не може бути справжнім патріотом.

А наша колиска – це рідне село, рідна хата, мати й батько. З рідної хати починається для мене Батьківщина.

Вислів мудрого вчителя: «Батьківщина – твій дім, твоя колиска».

3) Учні виконують пісню Н. Май «Буде Україна на Землі».

(Слайд 20)

– Василь Сухомлинський вважав, що саме українська пісня розкриває красу душі нашого народу.

4) Інсценізація казки-легенди Василя Сухомлинського «А пісня жива».

Звучить весела мелодія на сопілці. (Слайд 21)

А ПІСНЯ ЖИВА

У Країні Зелених Луків жив веселий народ-співець. Він ростив хліб і співав пісні. У кожного була маленька сопілка.

(Звучить тривожна мелодія.)

Та ось у Країну Зелених Луків звідкись прийшов Живоїд-Ненавидник Радості. Як тільки хто заспіває чи заграє на сопілці, він підкрадається ззаду, хапає пісню – і в рот.

То й назвали його Живоїдом. Там, де він пройде, помирають пісні.

От уже всі пісні покоптав Живоїд. Залишилась у Країні Зелених Луків одна сопілка. Маленький хлопчик зарив її в землю й сказав пошепки:

– Помовч, а тоді ми з тобою переможемо Живоїда.

Все мовчить у Країні Зелених Луків. Радіє Живоїд-Ненавидник Радості. І сонечко не сяє... (Звучить весела мелодія на сопілці)

Коли це там, де хлопчик зарив сопілку, зазеленіла пшениця, заколосилась. Заспівало колосся, як сопілка.

Співає уся земля, співає небо, співає уся Країна Зелених Луків. Пораділи люди, поробили собі нові сопілки й знову заграли.

Живоїд лежав на осонні, об'ївшись пісень. Ледве почув він, як усе співає, так і лопнув зі злості.

До дошки виходять учні.

1-й учень.

– Не важко здогадатися – що Країна Зелених Луків – це наша рідна, найкраща у світі Батьківщина, де живе співучий і творчий народ.

2-й учень.

– Була пора, коли на землі Вкраїни панував час «живоїдів» – було заборонено українську мову, українські пісні.

3-й учень.

– Але нація зберіглася, яка має багату пісенну спадщину. Без народної пісні немислиме життя, її співають у радості й горі.

Учениця виконує пісню «Я маленька українка». (Слайд 22)

4-й учень.

– А інколи, кажуть рідна пісня і життя людині рятує.

5) **Учениця розповідає легенду-бувальщину «Рідна пісня» за Василем Сухомлинським**

Звучить тривожна мелодія. (Слайд 23)

РІДНА ПІСНЯ

Далеко на півночі, у холодних скелях, на березі Білого моря бився з фашистами молодий солдат Микола Терен. Виріс він у степах Полтавщини, на тихому Пслі.

У жорстокому бою він був тяжко поранений. Упав на холодну землю і знепритомнів. Узяв його на руки вірний друг, виніс із бою, приніс на руках у польовий госпіталь.

Лікар вислухав серце, похитав головою: тяжке поранення в груді, мабуть, помре молодий солдат. Дали йому ліки, влили кров, та притомність не поверталася.

Коли із сусідньої палати почувлася пісня: «Ой, зійди, зійди, ясен місяцю...». (Звучить пісня у виконанні М. Гришка.)

Тихо стало у шпиталі, всі прислухалися до українського співу. Зворушився Микола, перейнявся тим хвилюючим струмом, аж ніби очутився, наповнився живим духом. Ця рідна українська пісня й повернула притомність Миколі.

Вислів мудрого вчителя: «Бути справді відданим Вітчизни громадянином – це означає любити її такою, якою її створили й утвердили старші покоління, якою вона вийшла з жорстокої боротьби в роки ворожих навал».

IV. ПІДСУМОК ЗАХОДУ

Інтерактивна вправа «Закінчи речення» (Слайд 24)

- Я – українець, а це значить, що ...
- Я – українка ...
- Я вважаю ...

Відеокліп «Я люблю мою країну – Україну».

– Діти, попереду у вас – усе життя. Не забувайте своїх батьків, близьких та друзів, любіть нашу Батьківщину, не забувайте того, що ви – українці.

Література

1. Патріотизм В.О. Сухомлинського // Зб. матеріалів III Всеукраїнських пед. чит. «Василь Сухомлинський і сучасність». – Вип. 3. – Умань, 1996. – с. 29 – 31.
2. В.О. Сухомлинський про патріотичне виховання // Початкова школа. – 1996. – № 9. – с. 56 – 60.
3. Щоб у серці жило чуття Батьківщини // Початкова школа. – 1996. – № 7. – с. 4 – 5.
4. Я розповім вам казку... Філософія для дітей / Василь Сухомлинський; уклад. Сухомлинська О.В. // ВД «Школа». – 2016. – С. 74 – 483.
5. Уроки мужності в початковій школі // ТОВ «Видавнича група «Основа». – 2015. – с. 13 – 16.
6. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи // ТОВ «Видавнича група «Основа». – 2006. – с. 30 – 31.

ТРУДОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ

ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мирослава Катренко,
вихователь ДНЗ № 27,
м. Прилуки.

Будучи спрямованим на особистісний розвиток дитини, трудове виховання дітей дошкільного віку пов'язане з фізичним, моральним, розумовим вихованням. Конкретні його завдання, форми організації трудової діяльності дітей зумовлені як виховними можливостями праці, так і віковими особливостями дошкільнят.

Дитячий садок є першою сходинкою дитини на шляху підготовки її до майбутнього трудового життя.

Навчально-виховний процес в дитячому садку передбачає ознайомлення дітей з працею дорослих і виховання поваги до неї. Знайомлячи дітей з працею дорослих, вихователь має можливість повідомити їм конкретні завдання про працю, сформулювати певні уявлення про неї і на цій основі виховати почуття поваги до праці дорослих, навчити цінити працю, пробудити в дітей інтерес і любов до неї, викликати прагнення до трудової діяльності, бажання працювати сумлінно, старанно.

Уже в дошкільному віці діти намагаються наслідувати працю дорослих. Слід допомогти їм усвідомити, що процес має певну послідовність операцій, потребує відповідних старань і зусиль. З часом діти починають розуміти, що перед тим, як приступити до праці, треба знати її мету, уявити її процес і результат, підібрати необхідні засоби (речі, комплекс речей, якими людина діє на предмети праці) і предмети праці (сировина, матеріали тощо), здійснювати цілеспрямовані трудові дії, взаємодіяти з іншими людьми

Спершу діти мають опанувати прості трудові уміння (розстібати і застібати ґудзики, розставляти хлібниці на столи, поливати рослини), а згодом – цілісні трудові процеси (накрити стіл до сніданку чи обіду, випрасувати білизну ляльки, прибрати в куточку природи тощо). Оволодіння трудовими навичками розширює можливості дітей щодо участі у простих трудових процесах вдома, дитячому садку, виховує самостійність, ініціативу, впевненість у своїх силах.

Постійна участь у різних видах праці формує вміння і звичку працювати регулярно, переборювати труднощі, виховує організованість, самостійність, волюві якості особистості.

Не менш важливим є виховання особистості дитини у процесі її трудової діяльності. Ця група завдань передбачає виховання відповідальності, самостійності, цілеспрямованості, ініціативи й витримки. Без них неможливе формування основ працелюбства.

Інтерес до різних видів праці виникає в дітей уже під час прогулянок та екскурсій на будівельні майданчики, до магазинів, музеїв, у ході спостережень за роботою дорослих, зустрічей з батьками – представниками різних професій, у процесі виконання нових трудових дій тощо.

Щоб підтримувати в дітей інтерес до праці на різних етапах його формування, варто застосовувати різноманітні методи та прийоми зацікавлення. Одне із завдань вихователя в процесі формування пізнавального інтересу до праці – доступно розкривати дітям її роль у

житті та здоров'ї людини, підводити їх до самостійних висновків про корисність, суспільну значущість праці, взаємозалежність різних її видів.

Дошкільнята мають розуміти значення досягнутого результату трудових зусиль, перед ними варто розкривати емоційну привабливість процесу праці. Якщо праця даватиме малцям задоволення, буде емоційно захоплюючою, це стимулюватиме їхні вольові зусилля під час долаття труднощів.

Організуючи трудову діяльність дошкільнят, варто не просто пропонувати їм виконати певну роботу, а домагатися того, щоб діти сприйняли завдання не як нав'язане дорослим, а як вибране ними самими. Бажано залучати дітей і до планування трудового процесу, враховуючи при цьому уподобання кожного вихованця.

Виконуючи навіть нові для дітей справи, бажано уникати прямих конкретних указівок, надавати перевагу створенню проблемних ситуацій. Так, можна запропонувати вихованцям самостійно вибрати з наявного асортименту потрібне обладнання та матеріали для роботи.

У ході виконання дошкільнятами роботи варто відзначати успішні проміжні результати, стимулювати бажання усунути недоліки, довести розпочате до кінця. Під час колективної трудової діяльності (свідоме прагнення до неї є важливим надбанням старшого дошкільного віку) контроль здійснює не лише педагог, а й самі діти. Вони не лише керують власною поведінкою, контролюють свої дії, а й спостерігають за роботою одне одного, допомагають тому, хто її потребує. Дорослий втручається лише тоді, коли взаємодопомога дітей виявилася неефективною. Контролюючи виконання дошкільнятами трудових дій, дотримання ними гігієнічних вимог, виконання постійного чи тимчасового доручення, педагог обов'язково має враховувати індивідуально-психологічні особливості кожного вихованця.

У формуванні бажання та вміння старанно, сумлінно ставитися до трудових завдань значну роль відіграє педагогічна оцінка дитячої праці. Так, отримуючи позитивний результат, малюк переживає позитивні емоції, що заохочує його до подальших трудових зусиль, спонукає розширювати діапазон діяльності

Із працею дорослих діти ознайомлюються у процесі демонстрації різних видів праці, пояснення їх значення (спеціально організовані спостереження, бесіди, екскурсії), а також під час безпосередньої організації спільної діяльності дорослих і дітей. Діти залюбки допомагають дорослим, переймаються їх настроєм, наслідують їх вчинки, набуваючи конкретних знань і уявлень про працю, розвиваючи допитливість, інтерес до діяльності дорослих, проймаючись повагою до людей праці та результатів їх старань..

Під час ознайомлення дітей молодшого і середнього дошкільного віку з працею дорослих їхню увагу зосереджують на простих трудових діях, спрямованість яких зрозуміла для них (праця вихователя і його помічника, кухаря, лікаря та ін.). Вихователь повинен максимально використовувати приклад трудової поведінки працівників дитячого садка. Однак лише спостереження не достатньо, оскільки дітям важко усвідомити зв'язок праці дорослих із власною поведінкою. Тому необхідно залучати їх до трудового процесу, використовуючи посилені доручення й елементарне співробітництво. Так, під час ранкового прибирання помічник вихователя може доручити дітям принести в поливальниці води, протерти листя

рослин у куточку природи тощо. При цьому слід враховувати можливості для самостійної діяльності дитини, у процесі якої вона починає якомога точніше наслідувати працю дорослих.

Ознайомленню дітей із працею дорослих сприяють спостереження та екскурсії. Для молодших дошкільників з цією метою організують екскурсії по дитячому садку, для старших дітей – походи за його межі (до магазину, перукарні, бібліотеки тощо). Добираючи види праці для спостереження, необхідно враховувати їх виховну цінність, доступність змісту для розуміння, ймовірність виникнення у дітей бажання наслідувати трудову поведінку дорослих. Ефективними є повторні спостереження, які забезпечують формування чітких знань про результати і значущість праці.

Набуті під час спостережень, екскурсій знання й уявлення потребують наступного уточнення і систематизації. З цією метою вихователь проводить з дітьми (переважно старшими) узагальнюючі бесіди («Хто якою працею займається у дитячому садку», «Як ми допомагаємо нашій няні», «Що робить кухар» тощо).

Основними видами дитячої праці є самообслуговування, господарсько-побутова праця, праця в природі, ручна (художня) праця.

Виховне значення самообслуговування полягає у спрямованості на задоволення повсякденних особистих потреб дитини (умивання, одягання, роздягання, прибирання ліжка та ін.). У процесі самообслуговування вона привчається до порядку й організованої поведінки, оволодіває всіма компонентами трудової діяльності. Роботу із самообслуговування дитина має виконувати як щоденну та обов'язкову.

Велике значення має господарсько-побутова праця: підтримання чистоти і порядку в приміщенні, на інших територіях життєдіяльності дитини, допомога дорослим в організації режимних процесів тощо. У молодшому дошкільному віці вихователь привчає дітей виконувати прості трудові дії з близьким у часі результатом (допомагати помічникові вихователя накривати на стіл; вихователю – у підготовці до заняття, підтримувати порядок на столі під час заняття, після нього – прибирати матеріали, складати на місце іграшки).

Важливим є такий напрямок роботи, як праця в природі. Тут характерним є те, що діти мають справу не з предметами, а з об'єктами живої природи – працюють у куточку природи, на городі, у квітнику, доглядають за тваринами. Основним її виховним завданням є вироблення у дітей інтересу, дбайливого ставлення до живої природи, формування вмінь і навичок з догляду за рослинами і тваринами, вміння правильно користуватися знаряддями праці.

Функціональною метою ручної (художньої) праці для дітей є виготовлення виробів з паперу, картону, тканини: іграшок-саморобок, вітальних листівок, ялинкових прикрас, персонажів і декорацій лялькового театру, букетів із засушених рослин, килимків для ляльок, серветок тощо. Виготовлення подарунків рідним і друзям справляє великий вплив на моральну свідомість дитини (привчає виявляти увагу до оточуючих, працювати заради того, щоб зробити їм приємне). Така праця розвиває уяву, спостережливість, художнє мислення, естетичне чуття, конструктивні здібності, моторні навички дітей, формує корисні практичні навички, збагачує знаннями про властивості різних матеріалів, її результати здебільшого викликають позитивні емоції, захоплення дорослих, що посилює ефект самопізнання, самоусвідомлення, самоствердження

дитини, збуджують у ній здорове честолюбство. Нерідко вже з дошкільного віку дитина починає усвідомлювати свої здібності, талант, виношувати мрію на все життя.

Слід запроваджувати і такий вид діяльності як: трудові доручення. За змістом та організаційною структурою доручення є найдоступнішою і найпоширенішою формою організації дитячої праці. Сутність їх полягає у покладанні на дитину кількості певних обов'язків, виконання деяких завдань. Вони мають чітку спрямованість на результат. Молодшим дошкільникам вихователь дає прості доручення, які є епізодичними, короткочасними (наприклад, покласти на місце іграшку, принести стілець та ін.). Починаючи з середнього дошкільного віку дітям доручають складніші і триваліші справи, які можуть бути пов'язаними з проханням або звертанням до інших осіб, прибиранням і підтриманням порядку в ігровому куточку, доглядом за тваринами у куточку живої природи тощо.

Така форма доручення як «Чергування» полягає у систематичному виконанні дитиною трудових обов'язків стосовно своїх однокласників. Чергування суттєво стимулюють розвиток дитини, адже вони вимагають немалих зусиль і напружень, що зумовлює її фізичне зміцнення, набуття знань про властивості та якості різних предметів, виробляє усвідомлення значущості своєї праці, навички роботи на конкретний результат. Вони є дієвим засобом виховання почуття відповідальності у дошкільників, формування самостійності, працелюбства, взаємодії у колективній роботі.

Наприкінці молодшого дошкільного віку вихователь починає залучати вихованців до виконання деяких обов'язків чергових у їдальні, а починаючи з середнього дошкільного віку, діти чергують систематично в їдальні, на заняттях, у куточку живої природи тощо.

Використання такої форми організації трудової діяльності як спільна трудова діяльність дітей можливе у старшому дошкільному віці. Вона може об'єднувати всіх дітей групи і бути колективною (прибирання кімнати або майданчика, робота на клумбі та ін.). Такій праці властиві спільна мета за результат, розподіл праці між учасниками, залежність їх один від одного.

Загальна праця – форма організації колективної діяльності дітей, яку характеризують спільні мета і результат. Загалом трудовий процес розгортається як індивідуальний. Наприклад, дітям необхідно прибрати стелаж з іграшками. Для цього вони повинні виконати конкретні завдання: одна дитина витирає іграшки, друга – полицки, третя – лялькові меблі, а спільним результатом буде порядок на стелажі.

Привчати дітей до праці слід з раннього дитинства, з того періоду, коли закладаються основні моральні якості дитини, коли серце її відкрите для добра, чесності й справедливості, коли вона вчиться шанувати, любити, берегти.

Найголовнішими якостями, які ми повинні виховувати у дітей, мають бути любов до праці, повага до трудівників, готовність виконувати будь-яку потрібну для суспільства роботу. Труд має стати життєвою потребою маленького громадянина.

Залучаючи дітей до виконання побутових обов'язків, ми виховуємо звичку працювати, а разом з нею привчаємо піклуватися про інших людей, формуємо благородні бажання. Привчати дітей до виконання будь-яких побутових справ треба не лише тому, що ми маємо готувати їх до майбутнього самостійного життя. Звичка й уміння робити щось своїми

руками стануть у нагоді дитині, яку б професію вона не обрала, і, крім того, вони значною мірою сприяють її розумовому розвитку.

Важливо, щоб праця дітей викликала радісні почуття, задоволення від її результатів, інтерес і прагнення до майбутньої роботи. Все це залежить від уваги вихователя до дитячої праці, від його підтримки та заохочення перших трудових зусиль дітей.

Література

1.Беленька Г.В. Дитина: програма виховання і навчання дітей від двох до семи років. К. Київ. Ун-т ім.. Б.Грінченка.2012.492с.

2.Бех І.Курс на діяльнісно-компетентнісний підхід. Дошкільне виховання. 2013.№1.с2-5.

3.Долинна О. Праця як засіб формування предметно-практичної компетенції дітей. Дошкільне виховання. 2012.№9.стр.22-27.

4.Машовець М.А. Дитяча праця в сім'ї: за чи проти.Вихователь-методист дошкільного закладу-2015-№3 стр.50-55.

5.Яценко С. Маленькі кулінари в дитсадку і вдома. Дошкільне виховання. 2016.№1..с18-21.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ГУРТОЖИТКУ

Світлана Кузнєцова,

вихователь гуртожитку,

*Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І. Я. Франка.*

У сучасних умовах соціальних проблем, невпевненості у завтрашньому дні, духовної кризи, самотності особливої актуальності набуває важлива педагогічна проблема формування гуманістичних ціннісних орієнтацій особистості молодшої людини, майбутнього вчителя взагалі.

Старше покоління розуміє, що без культивування таких моральних цінностей, як добро, людяність, відповідальність, впевненість у собі, творча ініціатива, толерантність, навряд чи можна розраховувати на те, що наступні покоління будуть жити у квітучій державі. Ці моральні феномени в період кризи виконують функцію гармонізації особистих і суспільних інтересів.

На жаль, довгі роки занепаду духовних цінностей, незважаючи на їх велике значення в житті людей, не знайшли належного місця в системі цінностей покоління ХХІ сторіччя. Нині в студентському середовищі існує нігілістичне ставлення до принципів моралі: спостерігається крайній егоцентризм, низький рівень культури спілкування, небажання покласти на себе відповідальність, недостатня сформованість патріотизму, втрата життєвого оптимізму та інші негативні прояви.

Серед вимог до сучасного фахівця за обраною професією найважливішим є активна життєва позиція, твердість моральних переконань, духовних запитів, активного провідника національної ідеї, свідомого патріота Української держави.

У цьому зв'язку одним із першорядних завдань виховної роботи, як цілісної системи, є формування духовності майбутніх фахівців. Вивчення стану сформованості моральності показано, що як і в шкільній практиці, так і студентській спостерігається стандартизація виховного процесу, зберігаються застарілі способи передачі ціннісного ставлення до світу в готовому вигляді, відбувається підміна гуманістичної педагогіки випадковим набором виховних заходів, що перешкоджають розгортанню процесу розвитку самої особистості на шляху від абстрактного до конкретного. Тому сьогодні важливо здійснити поглиблення теоретико-методологічних засад гуманістичного виховання майбутніх вчителів, продовжити розробку та апробацію особистісно орієнтованих технологій, бо від сьогоднішніх майбутніх вчителів залежать моральні і духовні цінності декількох поколінь, які будуть навчати і виховувати сьогоднішні студенти.

Методологічні засади гуманістичного виховання майбутніх вчителів детермінуються положеннями гуманістичної етики, основними державними документами України про освіту та виховання.

Пріоритетом виховання майбутнього вчителя є створення і забезпечення умов, які сприяють повноцінному особистісному розвитку кожного студента. Отже, виховний процес у вищому навчальному заході має бути зорієнтованим на особистість студента, формування його моральної свідомості, моральних цінностей, що проявляються у його поведінці.

Зміст гуманістичного виховання майбутніх вчителів під час індивідуальних занять і виховної роботи у гуртожитку має спрямовуватись на формування системи гуманістичних цінностей у становленні духовного світу особистості з можливостями їх збагачення кожним індивідом у процесі інтеграції.

Доброта – це стиль поведінки: привітна посмішка, доречна люб'язність, акт милосердя, безкорисна допомога. На побутовому рівні у студентському середовищі великодушність передбачає готовність студентів до вчинку – примирення [3]. Замість взаємних образ, конфліктів, емоційної напруги, неприязні та ворожнечі студенти мають уміти вибачатись, повернутися до емоційно-позитивних контактів у спілкуванні, взаємного приятелювання, дружніх стосунків.

Вчинок – відданість є проявом бажання людини творити добро іншому без будь-яких власних інтересів, а заради глибокого почуття співстраждання – як витоку її альтруїстичної спрямованості.

На таку людину можна покластися, не боячись, що вона підведе у будь-якій справі. Це відповідальність найвищого порядку.

Гуманність – це надхарактеристика особистості, яка акумулює комплекс якостей, що характеризують ціннісне ставлення людини до людини, повага її прав і свобод [3].

Провідним методом виховання гуманістичних цінностей протягом індивідуальної роботи з студентами є метод творчого етичного діалогу, коли вихователь та студенти спільно шукають і знаходять відповіді на питання, що дає можливість послідовної самореалізації особистісних сил [4].

Сюжетна, проблемна основа етичного діалогу та його розвиток спрямований на опосередкований вплив через емоційне насичення занять різноманітними методичними формами залучення студентів до ділової

гри, тестів, практичних ситуацій морального характеру, які базуються на їх власному досвіді.

До таких методів належать: соціально-рольові ігри, соціограма, метод відкритої трибуни, морально-психологічні тренінги, інтелектуальні тренінги, «мозкові атаки», метод аналізу соціальних ситуацій з моральним характером, ігри-драматизації, тощо. Для цього потрібно в якості обов'язкового компоненту активізувати і об'єднати в єдине ціле навчальну, факультативну і виховну діяльність у гуртожитку, оскільки в останній забезпечується накопичення та реалізація морального досвіду студентів, здатність в повсякденному житті проявляти доброту, відповідальність, совість, толерантність та інші чесноти [4]

Специфіка формування у студентів гуманістичного світогляду, забезпечення суб'єктної позиції особистості в ціннісному ставленні до дійсності, що реалізується в спілкуванні, діяльності, в пізнанні себе, в побудові образу «Я» дає можливість відокремити його провідні функції і розглянути їх у двох площинах з боку соціальних та особистісних проблем. З точки зору реалізації соціальних потреб першочерговою є функція світ оглядної орієнтації на основі засвоєння гуманістичної моралі – забезпечення безперервного етичного розвитку студентів. Залучення їх до активного процесу оволодіння гуманістичними цінностями [4]. Різноманітність і насиченість видів діяльності, а отже, й ролей виконують стосовно студента роль стимулятора його самодіяльності, самовираження самовиховання. Через цю діяльність відбувається розширення духовного світу індивіду в душі гуманістичних ідеалів і цілей. Надзвичайно важлива ціннісно-орієнтаційна функція в особистісному відношенні: вона допомагає шукати і знаходити життєві орієнтири, гуманістичні ідеали, що мають силу наочного прикладу і зразка вдосконалення та змін у власному розумінні образу «Я» у світі. Інтеграція навчальної діяльності за поза аудиторних занять з виховною діяльністю забезпечать процесуальність сходження особистості до гуманістичного ідеалу [3].

Серед вимог до сучасного фахівця за обраною професією найважливішим є активна життєва позиція, твердість моральних переконань, духовних запитів, активного провідника національної ідеї, свідомого патріота Української держави.

У формуванні всебічно розвиненої особистості чільне місце належить формуванню у студентів духовно-моральних якостей. З цією метою слід проводити заходи на морально-етичну тематику, найбільш ефективними є лекції, інформ-дайджести, «усні журнали», «круглі столи», читацькі конференції, звичайно й бесіди, тематика яких може бути: «Про культурні звички», «Поговоримо про етикет», «Ввічливість на кожен день», «Завтрашній характер у сьогоднішньому вчинку».

Однак, виходячи з необхідності формування у студентів не тільки знань моральних норм, але й моральних звичок й переконання, найбільш доцільними є так звані активні методи морального виховання. Це, перш за все: диспут, дискусія, етична бесіда. Орієнтовно вона може бути такою: «Без добрих с прав немає доброго імені», «Чи кожна людина може бути щасливою?», «Умій бути вдячним», «Що таке людська душа?» та ін.

Цікавими та сучасними виявляються і такі форми виховання духовно-моральних цінностей як семінари-практикуми «Практикум спілкування», «Хочу-можу-треба», «Привіт, я конфлікт!», клуби «Ми живемо серед людей», «Співпрацюємо у команді», «Школа молоді людини».

Велику увагу слід приділити сумісній роботі вчителів та сім'ї у формуванні моральної культури особистості студентів. Передбачити тематичні батьківські збори, лекторії, індивідуальні консультації. Ввести у практику роботи проведення спільних виховних заходів, таких як: «круглий стіл» на тему «Цінності моєї родини», гра «Тато, мамо, я – дружна сім'я», диспут «Батьки та діти, чи друзі?» тощо. Матеріалом для цієї роботи може бути «Азбука моральних заповідей», яку складено на основі книги В.О.Сухомлинського «Як ви ховати справжню людину». Найважливіші моральні поняття: Будьте добрими дітьми для своїх батьків.

Бути справжньою людиною - це означає віддати сили своєї душі в ім'я того, щоб люди навколо тебе були красивішими, духовно багатшими, щоб у кожній людині, з якою ти зустрічаєшся в житті, залишилося щось хороше від тебе, від твоєї душі.

Краса – могутній засіб виховання чутливої душі. Я б назвала красу гімнастикою душі – вона випрямляє наш дух, нашу совість, наші почуття, переконання. Вона робить людину чистішою, чеснішою, щирішою, вимогливішою і суворішою в додержанні основ життя.

Любов до людей – це твоя моральна серцевина. Любов – могутня вихователька. Вона робить людину чистішою, чеснішою, щирішою, вимогливішою і суворішою в додержанні основ життя.

Мужність – це справжня краса духу й тіла, переконань і вчинків.

Таким чином, виходячи з вищесказаного, слід зробити висновки, що стратегічними умовами проектування процесу виховання гуманістичних цінностей виступають відповідність виховної практики концептуальним засадам особистісно-орієнтованої гуманістичної моделі етичного виховання; стимулювання ініціативи всіх суб'єктів виховного процесу; створення умов для прояву смислотворчості майбутнього вчителя, який стане взірцем духовності і гуманізму для м майбутніх поколінь.

Література

1. Бех І. М. Духовні цінності в розвитку особистості / І. М. Бех // Педагогіка і психологія. - 1997. - №1
2. Бех І. Д. Духовна енергія вчинку / І. Д. Бех. – Рівне, 2004. – 42 с
3. Боришевський М. Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина / М. Й. Боришевський // Педагогіка і психологія. – 1997. - №1.
4. Батківська Т. В. Цінності від учителя до учня / Т. В. Батківська // Початкова школа. 1997. - №2.

УРОК ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ В 4 КЛАСІ «У ЗИМОВОМУ ЛІСІ»

Віра Легецька,
вчитель з початкової освіти
Прилуцької ЗОШ I-III ступенів № 3
імені Сергія Гордійовича Шовкуна.

Мета: поглибити знання учнів про казку; вчити визначати головну думку казки, ознайомити з казками В. Сухомлинського. Виховувати інтерес до творчості видатного Педагога, збагачувати словниковий запас.

Оповідання: В. Сухомлинський "Як їжачок готувався до зими", "Як білочка дятла врятувала"

Перебіг уроку

1. Організація класу

Всі почули ви дзвінок?

Він покликав на урок.

Кожен з вас приготувався?

Зараз сядуть лиш дівчата,

А за ними і хлоп'ята.

Сьогодні у нас - незвичайний урок,
Сьогодні ми зробимо ще один крок
В країну чудову, в країну відому,
Що знов нас чекає й збагачує мову.
Тож сядьте рівненько, будьте уважні,
Щоб працювати нам було не важко.

2. Актуалізація опорних знань учнів

1. Відгадування загадки

Білі сани налетіли,

Скакуни в тих санях білі.

В санях тих сидить цариця –

Білокоса, білолиця.

Рукавом своїм махає,

Сріблом все навкруг вкриває. (Зима)

3. Повідомлення теми уроку

● Слухання музики П. Чайковського «Пори року. Січень»

- Яку пору року описав композитор?

- Що ви відчуваєте, слухаючи цю музику?

● Поетична хвилинка

- Дуже багато українських поетів описували зиму. Хто хоче прочитати один із віршів на зимову тематику?

(Учні читають напам'ять вірші про зиму)

Зима

*Ще недавно у віконце
Кожен день дивилось соні
А тепер – пора настала -
Хуртовина загуляла.
З шумом, з піснею дзвінко
Все покрила пеленою,
Запустила снігом – пухом,
Стало всюди пусто, глух
Не хвилює річка воду
Під одежею із льоду;
Ліс притих, схилив
вершини,
І не чує пісень
пташиних. (Янка
Купала)*

-А яку ви любите зиму? Тиху, морозну, сонячну, люту?

Зима

*Надійшли морози, ріки закували
І березам коси інешм прибрави.
Пухова перина очі убирає,
Біла скатертина - ні кінця, ні
краю.
Під серпанком білим трави і
листочки,
Річка онімїла, не дзюрчать
струмочки.
Омертвілі лози ледь гіллям
хитають,
А в полях морози та вітри
гуляють.*

-Як ви розумієте вислів «люта зима»?

18. Гра «Додай прикметник»

- А зараз за допомогою вірша ви спробуєте дати відповідь на запитання:
якою ще буває зима?

От випав сніг. Яка обнова!

Зима тоді така

..(**чудова**).

Міста чистенькі, білі села –

Зима і радісна й ... (**весела**).

Кружляють вальс сніжинки ніжні,

Зима пухка і ... (**білосніжна**).

Вона буває і серйозна:

Суха і вітряна й ... (**морозна**).

А як насуне хмара сива,

Зима по – своєму ... (**красива**).

А вранці іній – то обнова!
Яка зима у нас ... **(казкова)**.
Гілок од інею не видно,
Тоді вона, звичайно ... **(срібна)**.
Зима буває вередлива,
То часом добра, то ...**(сварлива)**.
Яка ж зима? Яка вона?
Вона весела і ... **(сумна)**.

1) **Перегляд відео про зиму**

Як чудово на прогулянці в зимовому лісі! Все навкруги біле, вкрите пухнастим м'яким снігом. На гілках дерев, особливо на широких лапах ялинок, лежать купи снігу, схожі на шапки. Всі гілки схилилися під вагою снігу. Коли сніг падає з дерева, гілка розпрямляється.

Небо чисте, блакитне. На сонці сніг блищить, переливається і грає всіма барвами веселки, навіть дивитися боляче на цю розкіш.

Мороз. Сніг вискрипує і хрумає під ногами. Якщо взяти в руки трохи снігу і уважно роздивитися, то кожна сніжинка – як витвір мистецтва, ніби якийсь казковий майстер-ювелір зробив ці крихітні ажурні зірочки.

Дерева вкриті не тільки снігом, на гілках – іній і паморозь.

У лісі дуже тихо, здається, що всі сплять під білосніжною ковдрою. У морозному повітрі звуки разносяться дуже швидко і лунають на далеку відстань. Ось ворона каркнула, ось сорока застрекотіла, ось ще якась зимова пташка подала голос. А це синичка цвірінькає. Насиплю їм хліба і борошна, їм важко знаходити їжу взимку.

Ні, не всі заснули. Ось і чийсь сліди на снігу. Хто тут бігав? Може, заєць в білому зимовому колушку рятувався від рудої красуні-лисиці або від сірого зголоднілого вовка.

Сонце взимку сідає рано. Ось вже рожевіє сніг на капелюшках ялинок, а білі берізки самі стають золотаво-рожевими. Спочатку блакитні, а потім сині і фіолетові тіні лягають на сніг між дерев. Небо червоніє на заході, а зі сходу іде темрява, навіть тоненький серпок місяця вже можна побачити. Вечоріє, холодно. Повертаємось додому, по своїх слідах ідемо назад по хрусткому снігу. Вийшли з лісу, озирнулись – а він вже чорний на синьому сніговому килимі.

- Діти, вам подобається зимовий ліс? Чим? *(Красою, тишею, казковістю)*

- В чому ж казковість зимового лісу? *(Сніг засипав усі доріжки, а на ньому різні сліди. В лісі все мовчить. Дуже гарно...)*

- Казковість зимового лісу ще в тому, що він весь час змінюється: то він стояв чорний і неприступний, то став білий і величний, мов заворожений, і дерева всі в снігу, немов загрузли і вибратись не можуть. А коли впаде іній, тоді лісу не впізнати. Він дивовижний і дуже красивий. Як тільки засвітить сонечко – іній спалахне чарівним світлом і все стане справді казковим.

1) **Складання «павутинки»**

Уявіть себе у зимовому лісі. Які асоціації виникають у вас? Складемо «павутинку» до словосполучення «зимовий ліс».

**холод кучугури снігу мороз тиша лісник сліди звірів
зимовий ліс стукіт дятла годівничка для тварин**

1. **Гра «Хто де живе?»**

Поєднати лісових мешканців з їх домівками (можна використати малюнки)
 Білочка гніздо
 Зайчик барлога
 Ведмідь кущ
 Косуля дупло
 Пташка ліс

1. Інтерактивна гра «Мікрофон»

- А як виживають звірі і пташки, коли люди не можуть їм допомогти? Давайте візьмемо у них інтерв'ю. Відгадайте, хто ж до нас завітав?

(На клас виходять учні в масках дятла, білочки, зайчика, лисиці. Ведучий ставить їм одне запитання)

- Як живеться вам у зимовому лісі? *(лісові мешканці розповідають про особливості виживання)*

Зайчик

1. Загадка.

Зимою в білому, як сніг,
 А літом в сірому гуляє.
 Вловить його ніхто не зміг
 Тому що довгі ноги має. (Заєць)

2. Цікаво знати !

- Заєць дуже обережний. Перед сном спить вдень) він наробить стільки слідів, що не кожний з його ворогів розбереться. Потім з розгону стрибає вбік і там спить.

- Зайцям легше бігти вгору, ніж донизу. Це пов'язано з тим, що у зайців передні лапи довші, ніж задні .

Білка

1. Загадка.

Пролетіло на хвості
 Та й сховалося в гіллі
 Все в дупло собі несе
 І горішки все гризе. (Білка.)

2. Цікаво знати.

Завдяки чіпким кігтикам білка легко лазить по деревах. Спритно перестрибувати з дерева на дерево їй допомагає хвіст. Він служить білочці парашутом і рулем.

Лисиця

1. Прийшла кума із довгим віником

На бесіду із нашим півником,
 Схопила півня на обід.

Та й замела мітлою слід. (Лисиця.)

2. Лисиця дійсно найхитріша із звірів. Щоб обдурити птахів, вона може прикинутися мертвою. Птахи підлітають до неї і вона хапає їх.

Пухнастий , рудий хвіст – кермо під час бігу.

Ноги у лисиці тонкі, кігті короткі і тупі. Має гарний слух і нюх, добре бачить

вдень і вночі. Лає, як собака. Полює на мишей , куріпок , зайців.

Вовк

1. По полю гуляє, овечок хапає

І нас лякає. (Вовк.)

2. Вовки дуже опікують своє потомство. Причому, не тільки власне, а й чуже. Якщо зустрінуть беззахисне вовченя, яке втратило батьків, вовки обов'язково нагодують його, напоють, навчать полювати.

Коли вовчиця полює. Вовченят доглядає батько, або інші члени родини.

Відомі такі випадки, коли вовки брали в свої зграї людських дітей.

Вовки полюють на косуль, оленів, наближаються до селищ і на падають на овець, корів. У лісі годуються мишами, куріпками.

- Вовки , як і лисиці – хижаки . Вони поїдають інших тварин.

Їжак

1. Гострі голки стирчать із клубочка-

Не пошиєш ти ним сорочку.

Цей клубочок по лісу гуляє,

Добрих друзів своїх він шукає.

Цей клубочок з колючок

Має назву ... (їжачок.)

2. Їжак дуже міцно спить. Може пробути без їжі під час сплячки 236 діб.

Під час сплячки у нього навіть знижується температура (+ 2)

Спить у нірці, утепленій мохом, листям, травою.

Яблука не їсть, а просто чистить ними свої голочки.

Ведмідь

1. Дітки ситі молочком

У матері під бочком.

Мама ж зиму лапу смочче,

Прокидатися не хоче !

Міцно спить в заметі

Матінка - .... (ведмедиця.)

2. Взимку під снігом у ведмедиці народжуються маленькі ведмежата (маса яких – 500г). Мама малюків годує жирним молоком. Поїдять та знов спати лягають.

Смоччуть ведмеді лапу – і сняться їм солодкі сни. Але насправді це шкіра на лапах облизать , уві сні ведмеді здирають її зубами. Якщо ведмідь не запасає жиру, то не лягає спати, а цілу зиму ходить по лісі. Таких ведмедів називають шатунами. Вони дуже небезпечні, можуть нападати на людей, їх доводиться відстрілювати.

Виступ групи «Тварини взимку»

Заєць: В полі, в лісі

проживаємо,

А хатиноньки не маємо

Довговухі стрибунці.

Сірі й білі ми зайці.

Зимова шубка в нас густіша,

Навіть в сірого – світліша,

Зовсім біла в біляка –

Гарна, тепла і м'яка !

Взимку від лисиць тікаємо,

Їстоньки собі шукаємо:

Обгризаєм верболиз,

Кору кленів і беріз.

Білочка: По гілках я все

стрибаю,

Шишки і гриби збираю.

А сушу свої грибки,

Наколовши на гілки.

Вже й горіхів нанесла,

Теж на зиму запасла.

Склала все: гриби і шишки,

А також смачні горішки.

У дуплі всього сповна.

І зима вже не страшна.

Їжачок: Я – веселий їжачок,
 Маю купу гілочок.
 Їм комах я , плазунів
 І маленьких гризунів.
 І до жаб я не байдужий.
 Влітку наїдаюсь дуже.
 До зими знайду дупло,
 Зроблю там собі кубло.

Досхочу я наїдався.
 Мед, малину, груші їв,
 Рибу та мишей ловив.
 Наїдався на повний ротик.
 Бач, який товстий животик !
 І тепер аж до весни
 Будуть снитись гарні сни !

Ведмідь: Літо й осінь я
 старався –

Тварини проводять зиму по різному. Багатьом із них доводиться переживати численні незручності. Життя тварин стане легшим, якщо люди допоможуть їм. Іноді людина може навіть врятувати їм життя. Ми з вами теж можемо допомагати братам нашим меншим, підгодовуючи їх.

Пісня "Чому ведмідь взимку спить?"

4. Ознайомлення з біографією В. Сухомлинського

Жив на світі педагог, учений, письменник В.О. Сухомлинський. Він дуже любив дітей і написав для них багато-багато оповідань, казок про ласкаве сонечко і м'яку зелену травичку, про ласкаві мамині руки і добру бабусю.

Він писав казки про доброту, бо сам був доброю людиною і дуже хотів, щоб ви, діти, вирости добрими, чуйними, працьовитими, щоб любили тата й маму, рідну домівку, нашу прекрасну Батьківщину з її широкими луками, густими лісами, безмежними ланами.

Багато В.О. Сухомлинський написав для дітей оповідань, казок про ласкаве сонечко і м'яку травичку, про мурашок і веселого метелика, про кращі риси людини, про дітей. У його творах переважає доброта, бо він був добрим, чуйним і хотів, щоб ви, діти, вирости добрими, працьовитими, щоб любили тата й маму, свою рідну домівку і нашу велику і прекрасну Батьківщину.

Давайте познайомимось з казками Василя Олександровича Сухомлинського.

а) Ознайомлення із текстом

Як білочка дятла врятувала

Серед зими потепліло, пішов дощ, а потім знову замерзло. Вкрилися льодом дерева., зледеніли шишки на ялинках. Немає чого їсти дятлові: стукає об лід, а до кори не достукається. Б'є дзьобом шишку, а зернятка не вилущуються.

Сів дятел на ялині й плаче. Падають гарячі сльози на сніг, замерзають.

Дивиться білка з дупла – дятел плаче. Стриб, стриб, прибігла до дятла.

– Чого це ти, дятле, плачеш?

– Немає чого їсти, білочко.

Жаль стало білочці дятла. Винесла вона з дупла велику ялинкову шишку. Поклала між стовбуром і гілкою, Сів дятел біля шишки та й ну довбати її дзьобом.

А білочка сидить біля дупла й радіє. І білченята в дуплі радіють. І сонечко в небі радіє. **Запитання до казки:**

- ✓ Яке відчуття у вас виникло до героїв казки?
  - ✓ Чи могла вона вчинити інакше? Чим би це обернулося?
  - ✓ В яку пору року сталася пригода з дятлом?
  - ✓ Що саме сталося з дятлом?
  - ✓ Хто допоміг дятлові?
  - ✓ Хто з білочкою разом радів?
  - ✓ Чи добре вона поступила?
- Як її можна назвати? (добра, лагідна, подільчива, працьовита) **Зайчик**

і Місяць

Холодно взимку зайчикові. Вибіг він на узлісся, а вже ніч настала. Мороз тріщить, сніг проти Місяця блищить, холодний вітер з яру повіває.

Сів Зайчик під кущем, потяг лапки до Місяця, просить:

- Місяцю, любий погрій мене своїми променями, бо довго ще сонечка чекати.

Шкода стало Місяцеві Зайчика, він і говорить:

- Іди полем, полем я тобі дорогу освітлю, прямуй до великого стогу сіна.

Попрямував Зайчик до стогу сіна, зарився у стіг, виглядає, усміхається до Місяця: - Спасибі, любий Місяцю, тепер твої промені теплі-теплі.

Запитання до казки:

- ✓ Про кого була казочка?
- ✓ Коли було холодно зайчику?
- ✓ Що зайчик попросив у місяця?
- ✓ Що йому відповів місяць?
- ✓ Куди попрямував зайчик?
- ✓ Що сказав зайчик про промені місяця?

7. Зайчик і горобина

Засипало снігом землю. Нема чого їсти Зайчикові. Побачив Зайчик червоні ягоди горобини. Бігає навколо дерева, а ягоди – високо.

Просить Зайчик: «Дай мені, Горобинко, одне гроно ягідок».

А Горобина й каже: «Попроси Вітра, він і відірве».

Попросив Зайчик Вітра. Прилетів Вітер, гойдає, трусить Горобину.

Відірвалося гроно червоних ягід, упало на сніг. Їсть Зайчик ягоди, дякує Вітрові і горобині.

Запитання до казки:

- ✓ Яку пору року описано в казці?
- ✓ Що просив зайчик у горобини?
- ✓ Що відповіла горобина Зайчику?
- ✓ Чи допоміг Зайчику вітер і як?

8. Як їжачок готувався до зими

В лісі жив їжачок. Змайстрував він собі хатинку в дуплі старої липи. Тепло там, сухо.

Настала осінь. Падає жовте листя з дерев. Незабаром і зима прийде. Почав їжачок готуватися до зими. Пішов в ліс, наколов на свої голочки сухого листя. Приніс до своєї хатинки, розстелив його, стало ще тепліше.

Знову пішов в ліс їжачок. Назбирав грушок, яблук, шипшини. Приніс на голочках в хатинку і склав у куточку.

Ще раз пішов їжачок в ліс. Знайшов грибочки, висушив і теж склав в куточку.

Тепло і затишно їжачкові, а одному так сумно. Захотілось йому знайти товариша. Пішов в ліс, зустрів Зайчика. Але не хоче зайчик іти в хатинку їжачка. І сіра Мишка не хоче, і Ховрашок. Тому, що у них свої нірки є. Зустрів їжачок Цвіркуна. Сидить Цвіркун на стеблі, тремтить від холоду.

- Іди до мене жити! – запросив звірок його.

Пострибав Цвіркун до Їжачка. Настала зима, Їжачок Цвіркунові казки розповідає, а Цвіркун пісні співає.

Запитання до казки:

- В яку пору року у їжачка найбільше турбот? Які це турботи?
- Чому восени у їжачка так багато справ?
- Навіщо їжачок збирав листячко на свої голочки?

5. Підсумок уроку

• **Гра «Римування»**

Зимовий ліс у день погожий
На дивну казку дуже **СХОЖИЙ**:
Ялини в шалях білосніжних,
І не впізнати берізку **НІЖНИХ**.
А горобинове намисто
Горить червоно **УРОЧИСТО**.
Дуби, величні і крислаті
Стоять, мов парубки **ЧУБАТІ**,
В снігу біленьким по коліна.
А скрізь – знайома вже **КАРТИНА**:
Сніжок біленький осідає,
І землю пухом **ЗАСТЕЛЯЄ**.
Ведмедик спить собі в барлозі,
А зайчик – той завжди в **ДОРОЗІ**.
Отак без хатки він зимує,
Десь під ялинкою **НОЧУЄ**.
А на снігу чиїсь сліди.
Куди вони ведуть? **КУДИ?**
Тут, мабуть, зайчик пострибав,
Як від лисиці **УТІКАВ**.
Вузька стежечка до річки –
Це звірі йшли попити **ВОДИЧКИ**.
А сніг легкий, немов перина,
Його підніме **ХУРТОВИНА**
І понесе, і закружляє ...
А вітер силу **НАБИРАЄ**.
Летить метелиця, гуляє,
І хуга пісеньку **СПІВАЄ**.
В таку погоду в ліс не йди,
А краще вдома **ПОСИДИ**.

Чи сподобались вам казки В.О. Сухомлинського?

6. Домашнє завдання .Намалювати малюнок до оповідання В.Сухомлинського.

Література

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах /В.О. Сухомлинський – К. 1976.

2. Сухомлинський В.О. Я вам казку розповім...Філософія для дітей /В.О. Сухомлинський; уклад. Сухомлинська О.В. – Х.: ВД "Школа" – 2016.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ПРЕДСТАВЛЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

*Роксолана Радченко,
учитель англійської мови,
Богданівська ЗОШ I – III ст.*

Світ постійно змінюється і ми маємо бути адаптивними і не лишатися осторонь.

Перехід від школи тільки знань, здебільшого теоретичних, до школи компетентностей XXI століття, так званої нової української школи (НУШ), передбачає не лише надання школою знань, а й сучасних умінь та навичок і також цінностей, які допоможуть формувати ставлення дітей у різних ситуаціях [4]. Новим законом "Про освіту" разом із фокусом на 10 ключових компетентностях передбачено розвиток наскрізних умінь. Підготування проекту чи презентації учнями старших класів, а також її подальше представлення допомагає формувати такі вміння: вміння критично й системно мислити, логічно обґрунтовувати свою позицію, конструктивно керувати емоціями, вміння співпрацювати з іншими людьми, застосовувати творчість та ініціативність, оперувати відповідною іноземною лексикою та граматику.

Експерти та футурологи визначили 10 найнеобхідніших навичок, щоб праця сучасної людини була ефективною. Креативність займає 3 сходинку. Проектні завдання, під час виконання яких учні змогли б розкритися, використати вивчений мовний матеріал, сприяє формуванню в них саме креативності [4].

Більш того, у результаті ми досягаємо головної мети навчання – виховання особистості, яка здатна розвиватися в умовах сучасного суспільства.

Уміння представлення або "презентаційні" уміння є необхідними для майбутніх **hard skills** (професійних знань) та **soft skills** (соціальних навичок) учнів [4].

Робота над презентацією має наступні складники:

- 1) усвідомлення цілей презентацій;
- 2) виокремлення типу презентації;
- 3) структурування презентації;
- 4) підготовка та власне представлення [2, 2-3].

Учні повинні чітко зрозуміти, що презентація описує, розповідає, переконує та представляє їх власні думки та переконання.

Презентації діляться на **інформативні** (шкільні, бізнес – семінари, наукові конференції), **переконливі** (політичні виступи, дебати, розпродажі) та **церемоніальні** (привітання) [2, 3].

Вагому роль для слухачів аудиторії відіграє початок та завершення презентації, як спікер зможе налаштувати їх на сприймання інформації. Для успішного початку та закінчення презентації існують наступні техніки [3, 4-5]:

1. звернення до аудиторії постановкою запитання;

E.g. Have you read Harry Potter by J. Rowling?

2. використання цитати;

E.g. Winter is the best season of the year. We believe in fairy tale and forget about reality.

3. постановка риторичного запитання;

E.g. We all have a hero who has overcome challenges in life, don't we?

4. підбір правильного речення;

E.g. There are many career paths available and choosing which path to follow is one of the biggest decisions you'll make.

5. повідомлення історії з власного життя або життя інших людей;

E.g. For thousands of years, people have studied the night sky, from the ancient Greeks and Egyptians to the Babylonians and the Maya...

6. моделювання ситуації, яка б викликала емоції у слухачів;

E.g. Imagine this: you are on holiday in a hot country and you're having a great time, but one morning you wake up and notice you are covered in itchy red lumps.

7. використання наочності (фото, фільми, картинки, діаграми, графіки, схеми, таблиці і т.п.)

E.g. Look at this picture. How does it make you feel?

8. використання музичного супроводу (пісні, саундтреки і т.д.)

E.g. Listen to this piece of music. It's from ...

9. використання гумору (жарту, анекдоту, загадки, які б стосувалися теми презентації).

E.g. I'm the planet that everyone calls red, but really my soil is rust-coloured instead. Look up and you may spot me in the sky; I'm the orange-coloured dot, way up high. What am I? ... I'm Mars, the "Red Planet"!

Для спікера важливо зрозуміти чи він зміг донести свою думку до аудиторії, тому після представлення презентації потрібно отримати зворотній зв'язок від слухачів. Витрачений час для отримання так званого 'feedback' має бути мінімальним, тому людина, яка представляє презентацію, має продумати шляхи його отримання.

1. швидке 'quiz' опитування (опитування-вікторина)

(поділіть аудиторію на дві команди та ставте запитання по темі презентації по черзі):

It's time for a quiz in teams! The team that gets the most answers correct wins!

Team A: When was ... built?

Team B: How old is ... ?

2. відкрита дискусія

(запропонуйте аудиторії поділитися їх власним досвідом):

Would anyone like to share his/ her own similar experience?

3. запитання – голосування

(поставте запитання на яке б ви отримали відповідь підніманням рук чи вставанням).

How many of you recycle on a regular basis? Raise your hands.

4. фокус-групи

(поділіть аудиторію на групки по 5-6 чоловік, поставте їм запитання для обговорення та формулювання реакції у відповідь):

Please get into groups of 6 and discuss what impressed you most about... and why.

5. гра

(підготуйте загальні запитання або правда/неправда, які будуть базуватись на презентації. Якщо відповідь "Так" аудиторія встає, якщо "Ні" – залишається на своїх місцях.)

Is Mars the second planet from the Sun?

6. список з важливих пунктів презентації

(підсумуйте найважливіші пункти презентації та напишіть перші літери цих слів. Попросіть аудиторію віднайти правильне слово чи фразу.)

What can we do to protect the environment? Recycle/ Reuse/ Save water/Plant trees/ Ride a bike etc.

Виокремлюють 4 кроки для успішної підготовки презентації.

1) знайдіть потрібну інформацію та підготуйте таблицю чи діаграму для систематизації записів та ідей;

2) проведіть дослідницьку роботу з відео файлів, друкованих джерел, мережі Інтернет, енциклопедій та ін.;

3) підготуйте презентацію, вирішіть, які пункти виокремити та як їх представити;

4) прорепетируйте свою презентацію перед друзями чи рідними або зробіть звуковий чи відео запис.

Запорука успішного представлення полягає в дотриманні наступних правил, так званих *правил - Dos*:

- гарно вивчіть матеріал;
- пересвідчіться, що обладнання, яке ви будете використовувати працює;
- будьте впевнені в своїх силах, випромінюйте позитивну енергетику та посміхайтесь;
- дотримуйтеся зорового контакту з аудиторією;
- використовуйте позитивну "мову тіла" (стійте прямо, використовуйте жести та міміку для підсилення передачі інформації);
- зробіть свою презентацію простою та зрозумілою для кожного, використовуйте доступний текст та графіки чи діаграми;
- приверніть увагу аудиторії цікавим початком ;
- закінчіть свою презентацію резюмуючи інформацію або ж підібравши заключне твердження [3, 4-5].

На противагу перерахованим вище правилам є речі, яких не потрібно допускати під час презентування – *Don'ts*:

- не читайте безпосередньо зі слайдів презентації;
- не ставайте спиною до аудиторії;
- не схрещуйте руки на грудях і не тримайте їх в кишенях;
- не говоріть монотонно, бо цікаву й потрібну інформацію ви перетворите на нудне бурмотіння;
- не поспішайте, щоб аудиторія слухачів змогла зрозуміти суть вашої розповіді;
- не переривайте презентацію словами-філерами (слова, які не несуть інформацію, типу 'um', 'er', 'ah' і т.д.);
- не використовуйте ті самі тони слайду та тексту (темний фон і темний текст).

Проглядаючи презентацію перевірте, чи ви:

- представляєте себе та тему презентації;
- розкриваєте всі пункти раніше зробленої схеми;
- використовуєте відповідні техніки початку, закінчення та отримання зворотного зв'язку;
- продумайте можливі запитання з аудиторії та відповіді на них

[2, с. 2-3].

Отже, підготовка англomовних проектів чи презентацій та подальше їх представлення перед аудиторією слухачів, формує комунікативні уміння

та цінності, які у майбутньому допоможуть формувати професійні знання та соціальні навички.

Література

1. Захарова І. Г. Інформаційні технології в освіті: Учбовий посібник для студентів. Вища педагогіка учбових закладів. - М.: Видавничий центр "Академія", 2003. - 192 с.
2. Virginia Evans, Jenny Dooley. On screen B1+. Presentation skills. – Express Publishing, 2015. – 38 p.
3. Virginia Evans, Jenny Dooley. Prime time 4. – Express Publishing, 2017. – 38 p.
4. <https://courses.ed-era.com>

ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ В УЧНІВ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

***Тетяна Романовська,**
викладач-методист,
викладач фізичного виховання,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка.*

Найважливіший сенс учительської праці – навчити учнів так, щоб вони не розгубилися в бурхливому вирії сучасного життя. Школярі цікавляться тим, що їх оточує і для них доступне. Щоб пізнати нове, потрібне бажання. Треба зацікавити учнів не лише конкретним предметом, а й процесом отримання знань. Тоді навчання стає задоволенням.

На уроках потрібно створювати такі умови, щоб кожен міг сам здобувати знання. Молоде покоління повинне навчитися аналізувати проблемні ситуації, знаходити раціональні способи орієнтації в них, навчитися повніше розуміти світ, суспільство, себе, свою справу. За словами французького письменника, «вчитись треба тільки весело, щоб переварити знання, треба поглинати їх з апетитом». Саме тому, однією з моїх методичних тем є проблема «Як зацікавити учнів фізичною культурою».

Урок фізичної культури є головною формою роботи з фізичного виховання, на якому учні оволодівають програмним матеріалом і здобувають мінімум потрібних знань, умінь та навичок, що повинно забезпечувати їм найкращий розвиток, зміцнення здоров'я. Опановуючи під керівництвом учителя різноманітні рухові дії, діти відчують як збільшується їх сила, зростає швидкість і витривалість під час виконання дедалі складніших фізичних вправ.

Взаємодія вчителя з учнем – це головний засіб формування у них захопленості фізичною культурою. Зв'язок захопленості з формами взаємодії дозволить виділити сім рівнів: дисципліну, навчання, удосконалення, контроль, гра, співпраця, реалізація.

Дисципліна. При налагодженні дисципліни вчитель фізичної культури має переваги серед інших вчителів: спортивний зал, коли він в ідеальному порядку, заманює школярів; шиккування можна організувати в любий момент уроку; легко відбувається розподіл на зручні групи; відповідна

спортивна форма та взуття заохочує до організованості. Також не менш важливий внутрішній стан вчителя. Чи відчуває настрій учнів? Якщо так, то проблем, як правило, не буде. Якщо ні, то перш за все потрібно виграти час для нормалізації своєї зібраності, для приведення себе в порядок.

При великому шумі учням самим важко. Адже дисципліна це не тільки підкорення та виконання, це створення робочої атмосфери, найкращих умов для дружньої співпраці. Дисципліну можна покращити різними шляхами. Вана, наприклад, покращиться якщо вести урок без простоїв, застосовуючи паузи відпочинку, вводити ефективні способи відновлення організму.

Одним з найважливіших моментів є емоційний контакт вчителя з класом. Чи зможе він із щоденного зробити таємницю, свято, загадку? Позитивний настрій в учнів утворюється, якщо вчитель робить акцент на позитивні дії учнів, дає можливість кожному з любої ситуації «вийти з честю».

Вчителю необхідно враховувати різницю темпераментів свого та учнів, проявляти терпимість, спроможність перечекати, відкласти своє рішення, бути спокійним, дати можливість учням відчути їх помилки, не робити зразу виводи, а дати можливість учням вирішити проблему самим. Почавши вимагати, знайти спосіб довести цю вимогу до кінця, працювати з гумором. Не менш важливим є тон та інтонація спілкування з учнями.

Навчання. Для кращого досягнення цього рівня можна знайти безліч різноманітних рекомендацій, статей, посібників. Але вчителя (особливо початківця) відмічають, що чим більше форм та засобів навчання, так багато і труднощів. Основні з них відбуваються у виборі засобів та методів для конкретної ситуації (клас, його підготовленість, час занять, тощо).

У навчанні рухів особливо важливі відчуття, «спеціальні відчуття» (відчуття приладу, партнера тощо), внутрішній образ руху, винахідливість ключових образів, зовнішніх орієнтирів. Запам'ятовування рухів здебільшого добре проходить при виконанні вправ у парах, коли один з учнів (почергово) виступає в ролі вчителя.

Самому вчителю необхідно постійно підвищувати свій рівень педагогічного мислення, розвитку творчості, що буде залогом творчості і учнів.

Удосконалення. Вчителі з задоволенням використовують таку форму взаємозв'язку. Тут, у порівнянні з навчанням, важливий сам перехід від деталей рухів до рухів виконання вправи в цілому, якщо можна так сказати, від техніки до тактики її застосування. Важливо розвивати здібність до дій в різних умовах, в тому числі перешкод, ризику, різної значущості.

Необхідне правильне співвідношення успіху та провалу. Відповідно краще, коли успіх буває частіше ніж провал. Але і поразку інколи організувати дуже корисно.

Важливе врахування фізичного стану учнів – втомленість, монотонність, невпевненість або впевненість. Вказівки вчителя повинні обов'язково відповідати даному стану учнів.

Необхідно використовувати сильні сторони підготовленості учня, будити його увагу, щоб він сам знаходив необхідне для нього, своє, неповторне, умів надавати самооцінку. При цілісному виконанні вправ необхідно слідкувати за деталями, але не заважати самовдосконаленню,

та уважно дивитися за тим, щоб потім вдало підштовхнути учнів до ліквідації помилок.

Ступінь регламентації на рівні удосконалення в порівнянні з навчанням менша, що відповідає більш активній ролі учня в удосконаленні, у пошуку особливих, індивідуальних шляхів до успіху.

Контроль. Контроль добре відпрацьований у фізичній культурі (фронтальний, груповий, індивідуальний, неочікуваний, за графіком, з оцінкою, без оцінки, здача нормативів, змагання, оцінка техніки рухів, та ін.). Але в даному випадку контроль передбачає зворотній зв'язок вчителя з учнем. Контроль у розумінні як взаємозв'язок. Щоб за результатами виконаної роботи учні та вчитель мали змогу проаналізувати свої дії, знайти способи її покращення. Контрольні завдання даються не для виставлення оцінок, а для того, щоб учень знав свої можливості, зрозумів, чим і як він може перевірити себе, своє просування вперед. Контроль передається в руки учню.

Вчитель розуміє, що справа не стільки в абсолютних показниках, скільки в русі результатів. Але потрібно точно від слідкувати, відчуті той момент, коли можна учня переорієнтувати з абсолютних показників на ці зрушення. Важливий шлях зацікавленості позитивного відношення до занять фізичною культурою – реалізація стратегії успіху: за допомогою підбору посильних індивідуальних завдань добиватися «примусового» успіху, а потім поступово підвищувати складність вправ, задач. Обережно потрібно використовувати у контролі акцент на те, що не виходить, так як це може привести до зворотного – удосконалення помилок. Тому добре, коли вчитель в якийсь момент роботи відмічає негаразди, помилки учнів тільки для себе, свого обміркування, а увагу учня направляє на його успіхи.

Самооцінка повинна займати більш важливе місце, чим бальна оцінка педагога. Оцінка виконання вправи самим учнем – один з основних педагогічних прийомів. Для середніх та старших класів більш значущими є взаємооцінки, взаємоперевірки, взаємне «тренерство» з окремих видів вправ.

Мотивуючи виставлені учням оцінки, необхідно надавати їм діловий та зацікавлений характер, вказати учню над чим йому необхідно попрацювати, щоб отримати вищий бал. Вміння обдуманно оцінювати свою діяльність з точки зору іншої людини – важливий резерв характерного розвитку, підготовка до більш високого рівня взаємозв'язку між вчителем та учнем.

Гра. Вчителі фізичної культури знаходяться у більш вигіднішому становищі ніж інші педагоги, так як сам програмний матеріал має рухливі та спортивні ігри, дає можливість застосовувати ігрові методи підготовки.

Гра під керівництвом вчителя повинна переходити у гру «на рівних». Сумісна гра – це перш за все сумісна підготовка до неї. При цьому можуть бути використані любі прийоми. Наприклад, вчитель показує, виконує вправу з неоголошеною помилкою, а учні «ловлять» його на помилці або разом утворюють нову гру. Важливі ігрові взаємовідносини, взаємозв'язок по типу гри, а не сама по собі гра. (Рухові ігри у цьому сенсі – гарний матеріал для формування ігрових відносин). Так, наприклад, двоє учнів можуть по черзі грати в «вчителя-учня», а вчитель оцінити їх дії. Можна проводити довготривалі, по місяцю, ігрові змагання усіх учнів один з одним в якомусь одному або комплексі вправ. В такому випадку у любого,

навіть самого слабкого учня буде більше шансів на переживання перемого, так як і сильні не завжди мають високу готовність. Можна запропонувати свої олімпійські ігри, де кожен вносить в програму свійлюбимий вид, свою вправу, підготувати різні призи.

Співпраця. До роботи на більш високому рівні взаємодії здібні, як правило, не всі вчителі, а лише найбільш досвідчені, творчі. На цьому рівні потрібно, щоб кожен учень ставив собі індивідуальні цілі. Для вчителя важливо не прогавити потрібний момент, не стримувати ініціативу учня, допомогти йому у досягненні цілі.

У взаємодії поставленню індивідуальних цілей учням вчитель фізичної культури в деяких моментах випереджає інших педагогів, тому що індивідуальність фізичного розвитку кожного учня достатня і добре виражена, у багатьох випадках вона очевидна. Постановка індивідуальної для кожного учня цілі підвищує інтерес до предмету, особливо у старших школярів. Найбільш широко даний метод може застосовуватися у домашніх завданнях.

Необхідно практикувати вільний вибір завдань, при цьому може бути вибір із запропонованого вчителем різнобічного набору вправ. Може бути, наприклад, для всіх обов'язковим кросовий біг, але кожному свій темп, довжина дистанції, траса, «компанія». «Дитина повинна робити все, що вона хоче, але хотіти вона повинна того, що хоче вихователь» (Ж.Ж.Руссо).

Дуже важливим є планування разом з учнями особисті досягнення, влаштовувати разом розбір перемог та поразок.

Реалізація. Задача цього високого рівня – зробити фізичну культуру предметом постійного розвитку і учнів і вчителів. Радість відкриття володіння своїм тілом, своїми рухами, добавивши в це відкриття усіх «поверхів» психіки, формування поєднання душі і тіла – головна задача даного етапу. Спілкування на уроці зливається з спілкуванням по за ним – в туристичних походах, на змаганнях, в бити тощо. Учень стає предметом розвитку вчителя, вчитель готовий вчитися у своїх кращих учнів.

Дуже важливо, щоб вчитель якомога частіше ставив учням такі запитання: «А як ви думаєте?». Радість з приводу нових способів вирішення поставлених задач, іншого погляду, відмінного від учительського, дає впевненість, що учні повинні піти далі вчителя, формують нове відношення і до самої задачі фізичного удосконалення.

Література

1. Арєф'єв В. Г., Єдинак Г.А. Фізична культура в школі (молодому спеціалісту): Навчальний посібник для студентів навчальних закладів ІІ-ІУ рівнів акредитації. - 3-є вид. перероб. і доп. – Кам'янець - Подільський: ПП Буйницький О. А., 2007. - 248 с.

2. Безверхня Г.В. Формування мотивації до самовдосконалення учнів загальноосвітніх шкіл засобами фізичної культури і спорту: Метод реком. (для вчителів фіз. культури). - Умань: Вид-во Умань. держ. пед. ин-ту. - 2003. - 52 с.

3. Куртова Г. Ю. Здоровий спосіб життя як пріоритетна цінність виховання сучасних дітей та молоді / Г. Ю. Куртова, Д. М. Іванов // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – 2008. – Вип. 55. – С. 168–170.

4. Круцевич Т.Ю. Оцінка як один із чинників підвищення мотивації учнів до фізичної активності // Фіз. виховання в шк. - 2003. - № 1. - С. 47 - 50.
5. Лозова В.І. Пізнавальна активність школярів. - Х.: Основа, 1990. – 348 с.
6. Остапенко О. Виховання в учнів 8-9 класів інтересу до занять фізичною культурою. // Фізичне виховання в школі. - 2002. - № 2. - С. 19 - 23.
7. Островерхова Н.М. Аналіз уроку: концепції, методики, технології. - К.: Фірма "ІНКОС", 2003. - 352 с.
8. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. В 2-х частинах: Навчальний посібник. - Тернопіль, 2001.

МЕТОДИЧНИЙ РИНГ З МОЛОДИМИ ПЕДАГОГАМИ

Інна Садова,
практичний психолог,
Прилуцька гімназія №5
імені Віктора Андрійовича Затолокіна

Мета: надати психологічну підтримку молодим спеціалістам в адаптаційний період, згуртувати педагогів, закріпити знання про інтерактивні методи навчання, сформувані навички вирішення складних педагогічних ситуацій, надати рекомендації щодо умов оптимального розвитку творчих здібностей учнів.

Обладнання: анкета-інтерв'ю, комп'ютерна презентація до змісту методичного рингу, роздатковий матеріал «Шпаргалка для молодого вчителя».

Хід методичного рингу

Вступне привітання ведучого психолога

I. Знайомство учасників: продовжіть речення про себе «Я (ім'я...) вчитель....»

II. Інтерв'ю з молодими педагогами

1. Від чого залежить ефективність вашого уроку?
2. Які риси характеру мають бути притаманні вчителю?
3. Ваше ставлення до 12-річної освіти.
4. Назвіть 5 причин, через які ви обрали професію вчителя.
5. Ваше ставлення до 12-бальної системи оцінювання.
6. Як ви вважаєте, яка має бути наповнюваність класу, щоб був ефективним навчальним процесом?
7. Назвіть дві причини, через які варто давати учням домашні завдання.
8. Як ви ставитесь до ситуації, коли в учительській кілька вчителів обговорюють поведінку і рівень навченості учня?
9. Які б слова ви використали, щоб переконати здібну ученицю обрати професію вчителя?
10. Чи підтримуєте ви ідею "зовнішнього незалежного тестування" випускників школи?
11. Яким, на ваш погляд, має бути медаліст-випускник?
12. Чи варто виконувати всі вказівки адміністрації навчального закладу ?
13. Якщо вам запропонують класне керівництво в "проблемному класі", чи погодитесь ви?
14. Ваше ставлення до введення інноваційних технологій у навчальний процес.
15. На ваш погляд, чи потрібне поточне оцінювання?
16. Які б слова ви використали, щоб переконати здібну ученицю обрати професію вчителя?
17. З якою категорією дітей вам цікавіше працювати?
18. Сучасний учитель повинен уміти...
Узагальнення та обговорення результатів опитування педагогів.

III. Продовжіть вислів

1. "Берега досягає той корабель,...(який знає куди він пливе)"(Б.Шоу)
2. "Ви ніколи не вирішите проблему, якщо...(не визнаєте, що вона у вас є)" (Х. Маккей)

3. "Навчи іншого, щоб ... (навчитися в нього)" (Єфим Шпігель)
4. "Мета навчання дитини полягає в тому, щоб... (зробити її спроможною розвиватися далі без допомоги вчителя)" (Е. Хаббард)

IV. Методична скарбничка (У формі тесту)

1. Що треба розуміти під методом навчання? Із запропонованих відповідей виберіть правильну.

- *Метод навчання* – це спосіб співпраці учителя з учнями.
- *Метод навчання* – це спеціально організована діяльність учителя й учнів, яка відбувається за встановленим порядком, у певному режимі.
- *Метод навчання* – спосіб упорядкованої взаємної діяльності вчителя й учнів, спрямований на розв'язання навчально-виховних завдань.
- *Метод навчання* – є такою логічною категорією, яка вказує на шлях організації пізнавальної діяльності.

2. Зазначте зайве у твердженнях.

До активних методів належать такі:

- А) дискусія;
- Б) ілюстрація;
- В) дебати;
- Г) програмоване навчання.

3. Курс за вибором – це...

- А) спеціально організована діяльність учителя та учнів, яка відбувається за встановленим порядком, у певному режимі.
- Б) це певний проміжок часу, відведеного на навчальну діяльність учнів.
- В) головна форма організації навчального процесу.
- Г) процес навчання, що триває певний проміжок часу.

4. Учитель поставив собі за мету: зібрати якомога більше ідей щодо проблеми від усіх учнів протягом обмеженого періоду часу. Яку технологію застосував учитель?

- А) «діалог»
- Б) «дискусію»
- В) «мозковий штурм»
- Г) «карусель»

5. У якому з переліків подано активні та інтерактивні методи навчання:

- А) дискусія, ілюстрація, мозковий штурм, дебати;
- Б) «акваріум», метод «прес», розповідь, дискусія;
- В) «карусель», «мікрофон», пізнавальна гра, програмоване навчання;
- Г) лекція, бесіда, дебати, «ажурна пилка».

V. Робота в групах Педагогічні ситуації

1) Ваш учень-відмінник має погану звичку - спізнюватися на заняття курсу за вибором. Що робити?

2) Випадково в коридорі школи ви почули розмову учнів про план втечі із завтрашнього вашого уроку. Ваші дії.

3) Ви пояснюєте нову тему, яка, на ваш погляд, надзвичайно важлива та цікава, а дві учениці на останній парті розглядають каталог із косметикою й наводять макіяж. Ваші дії.

Рефлексія: ваші відчуття та враження щодо вирішення педагогічних ситуацій. Що було складного?

Надання рекомендацій щодо умов розвитку творчих здібностей учнів.

Підсумок, узагальнення результатів рингу.

Шпаргалка для молодого вчителя

Умови оптимального розвитку творчих здібностей учнів

(за рекомендаціями американського психолога Дж. Гауен)

- Створіть дитині затишні й безпечні умови для творчості й висловлюйте співчуттяй підтримку при невдачах. Уникайте негативного оцінювання творчих ідей дитини.
- Терпляче сприймайте найдивовижніші її ідеї, уважно ставтеся до будь-яких запитань дитини. Намагайтеся відповідати на всі запитання, навіть якщо вони здаються безглуздими. Поясніть, що на більшість її запитань не завжди можна одразу відповісти. Для цього потрібен час і терпіння. Дитина має навчитися перебувати в інтелектуальному напруженні, не уникайте ідей, які цьому сприяють.
- Надавайте дитині можливість побути на самоті. Надмірне опікування заважає творчості. Бажання і цілі дітей належать їм, отож інколи допомога вчителя може сприйматись як "порушення кордонів" особистості.
- Допоможіть дитині створити систему цінностей на основі не лише власних поглядів, а й думок інших людей.
- Створіть дитині умови для задоволення основних людських потреб (почуття безпеки, поваги до себе і навколишніх), оскільки людина, енергія якої спрямована лише на це, має менше можливостей сягнути високого рівня розвитку.
- Знайдіть слова підтримки для нових творчих починань дитини, не критикуйте її перших починань, навіть невдалих. Щиро ставтеся до дитини: намагайтеся діяти не лише для себе, а й для тих, кого любите.
- Допомагайте дитині стати "поміркованим авантюристом", інколи покладатися на ризик та інтуїцію: найімовірніше, що саме це допоможе зробити справжнє відкриття.
- Підтримуйте необхідну для творчості атмосферу, допомагаючи дитині уникнути несхвалення навколишніх, соціальних негараздів, негативної реакції однолітків. Дитина, позбавлена позитивного творчого виходу енергії, може спрямувати її в небажаному напрямі.
- Допоможіть дитині знайти собі товариша за віком і з такими самими здібностями, що й у неї, аби позбутися самотності та дефіциту спілкування.

ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМІВ МНЕМОТЕХНІКИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ НАОЧНО-ОБРАЗНОЇ ПАМ'ЯТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

*Наталія Тертишник,
вихователь II категорії,
ДНЗ «Барвінок»
Ладанської селищної ради.*

Дошкільне дитинство – важливий період у всебічному розвитку дитини та підготовці до її майбутнього життя. У цьому віці дитина засвоює основи знань про навколишній світ, взаємини людей, про зовнішні і внутрішні якості, суттєві зв'язки предметів. Розширення кругозору, оволодіння знаннями, навичками і вміннями, ускладнення діяльності, стосунків з дорослими зумовлюють зміни, якісні перетворення у пам'яті

дитини. На основі запам'ятовування вона розповідає вивчений вірш, використовує у грі засвоєні правила, відтворює показані їй рухи.

Психологи наголошують на тому, що пам'ять дошкільника здебільшого мимовільна, тобто найчастіше він не ставить перед собою свідомої мети щось запам'ятати. Запам'ятовування і пригадування відбуваються у діяльності і залежать від її характеру. Щоб дошкільники краще зберегли у пам'яті будь-який матеріал, необхідно організувати їхню діяльність, вчити користуватись прийомами успішного запам'ятання.

У психологічній науці та педагогічній практиці існує чималий досвід щодо розвитку та збагачення пам'яті дітей дошкільного віку. Одним із напрямків розвитку цього пізнавального психічного процесу є використання мнемотехніки.

Метою статті є проаналізувати можливості використання прийомів мнемотехніки у формуванні наочно-образної пам'яті дітей дошкільного віку в умовах ДНЗ.

Мнемотехніка розглядається як освітня технологія, в основу якої покладено спеціальні прийоми і методи, що активізують природні механізми мозку дитини і сприяють підвищенню ефективності процесів запам'ятання, збереження та відтворення необхідної інформації. Ця технологія допомагає кожній дитині легко та надовго здобувати знання у тій чи іншій сфері її діяльності.

За допомогою мнемотехнічних прийомів вихователь ДНЗ має можливість вирішити цілий ряд навчально-виховних завдань, головними серед яких є:

- розвиток основних психічних процесів – пам'яті, уваги, образного мислення;

- розвиток умінь перетворювати абстрактні символи, образи (перекодування інформації);

- удосконалення уміння працювати за зразком, за правилами, слухати дорослого та виконувати його інструкції;

- розвиток творчих здібностей дітей, вироблення уміння самостійно складати схеми і відтворювати їх;

- розвиток зв'язного мовлення, розширення і збагачення словникового запасу дитини;

- формування умінь та навичок ефективно і самостійно навчатися;

- формування навичок співпраці, взаєморозуміння, доброзичливості, самостійності, ініціативності, відповідальності;

- підвищення самооцінки особистості;

- розвиток інтересу, мотивації до вивчення нового, невідомого в навколишньому світі, брати участь у освітньому процесі;

- розвиток уміння вирішувати інтелектуальні і особистісні завдання;

- зменшення стресів у процесі виконання навчально-пізнавальних завдань;

- створення умов, які сприяють взаємодії і співпраці з батьками.

Використання прийомів мнемотехніки обумовлена тим, що саме у дошкільному віці переважаюча роль належить наочно-образній пам'яті. Досвід роботи з дітьми дошкільного віку переконує в тому, що найчастіше запам'ятовування відбувається мимоволі, просто тому, що якийсь предмет або явище потрапили в поле зору дитини. Якщо дитині потрібно вивчити необхідний матеріал або запам'ятати те, що не підкріплене наочною картинкою, щось абстрактне, то на успіх розраховувати не варто. У цьому

випадку досить ефективними є прийоми мнемотехніки, які сприятимуть підвищенню ефективності запам'ятання, сприятимуть розвитку асоціативного мислення, мови та уваги, підвищенню уваги. Крім того мнемотехніка забезпечує збагачення словникового запасу та формування зв'язного мовлення.

Використання прийомів мнемотехніки є продуктивним у роботі з дітьми як молодшого, так і старшого дошкільного віку. Дітям молодшого дошкільного віку досить важко запам'ятати такі слова і терміни, якими дорослі оперують досить вільно. Такими є назви геометричних фігур, пори року. Навіть старші дошкільники досить часто припускаються помилок при вживанні цих понять. Наприклад, слова «квадрат», «овал», «трикутник» є новими і складними для запам'ятовування дітьми. Пов'язавши ці слова з простими і знайомими поняттями (по звуковому сприйманню), можна вивчити ці поняття за лічені хвилини. Наприклад: квадрат – квакає, трикутник – тре на тертушці овочі, овал – Валя живе в підвалі. Чим цікавіші й простіші дані асоціації, тим легше вони запам'ятовуються дошкільниками. А якщо додати до цієї інформації ще й яскраву наочність, тактильне обстеження, можливість пограти з геометричними фігурами, то результат здивує навіть досвідчених фахівців. Як показав мій досвід, для вивчення 4-6 геометричних фігур молодшим дошкільникам досить 10 – 15 хвилин. За допомогою картинок, ілюстрацій (прийом «піктограми») ми вчимо з дітьми без зусиль вірші, пісні, загадки, переказуємо казки.

У роботі з дітьми дошкільного віку доцільно використати мнемотаблиці, мнемоквадрати, мнемодоріжки. Роботу з їх використання здійснюють в три етапи:

1 етап. Робота з мнемоквадратами, суть якої полягає у введенні елементів схем. Мнемоквадрати – це картини із зображенням предметів.

2 етап. Використання мнемодоріжки – поєднання символів, читання ланцюжка символів.

3 етап. Робота з мнемотаблицями, яка передбачає активний пошук зображень, уміння аргументувати свій вибір. Мнемотаблиці – це графічне або часткове зображення персонажів казки, явищ природи, деяких дій шляхом виділення головних смислових ліній сюжету розповіді. Важливо – передати умовно-наочну схему зобразити так, щоб намальоване було зрозумілим для дітей.

Кожен етап – це клопітка праця, до якої я залучаю дітей, пропоную їм стати моїми партнерами. Наприклад, у молодшому дошкільному віці, ознайомлюючи з кругом, звертаю увагу на предмети круглої форми, зачитую підібрані віршики, пропоную обстежити ці предмети. Подальший наш крок – це знаходження цих предметів на мнемокартинках, поєднання їх у мнемодоріжки. А як на закріплення та ускладнення використовую мнемотаблиці, пропоную з поміж багатьох різних картинок обрати ті, які «закодовані» на таблиці.

Наведу приклад застосування мнемодоріжки при вивченні віршів або загадок з дітьми середньої групи. Мнемодоріжка на тему «Їжачок» включає декілька мнемоквадратів, які об'єднані спільним сюжетом: Хто це? (Це їжачок). – Чим вкрито тіло їжачка? (Його тіло вкрито голками). – Де живе їжачок? (Їжачок – дика тварина, він живе у лісі). – На що схожий їжачок? (Він колючий і дуже схожий на кактус). – Чим харчується їжачок? (Їжак споживає комах, мишей). – Як він діє в разі небезпеки? (Якщо їжачку щось загрожує, він згортається у клубок). Вся мнеморозповідь супроводжується

малюнками. Після проведення колективної роботи з обговорення змісту тексту з використанням малюнкової доріжки пропоную кожній дитині розповісти по пам'яті інформації про їжачка, орієнтуючись на послідовну мнемодоріжку. Чергую колективне розповідання з розповіданням в групах, парах, індивідуальне переказування. Така робота дозволяє зберегти необхідну інформацію надовго.

Мнемотехніка багатofункціональна. На основі мнемодоріжок можна створити різноманітні дидактичні ігри, такі як: «Хто заховався», «Вершки – корінці», «Розкажи казочку», «Придумай казку» і т.ін.

Робота з використанням елементів мнемотехнології переконує в тому, що вона дійсно полегшує процес запам'ятовування, формує вміння ефективно і самостійно вчитися, розвиває образну пам'ять, допомагає сприймати навколишній світ у всій красі. Вихованці стають самостійними в інтелектуальній та практичній роботі, а це підвищує їх адаптацію у соціумі.

Особливе значення для розвитку пам'яті має використання мнемотаблиць. Так за їх допомогою можна успішно побудувати роботу при вивченні віршів. Іака робота проводиться поетапно. 1. Вихователь виразно читає вірш. 2. Читання вірша з опорою на мнемотаблицю. 3. Обговорення змісту вірша на основі постановки перед дітьми запитань. При цьому діти повинні усвідомити основну думку вірша, його головну ідею. 4. Пояснення незрозумілих слів. 5. Вихователь повторно виразно читає вірш, а діти показують його зміст на мнемотаблиці. 6. Діти розповідають вірш з опорою на мнемотаблицю.

Мнемотаблиці можна використовувати під час ознайомлення дітей із змістом казок, оповідань, у процесі вивчення основних ознак чи властивостей предметів, явищ тощо. Ось зразок мнемотаблиці, яку можна використати у роботі з дітьми, аналізуючи ознаки осені.

Робота з мнемодоріжками та мнемотаблицями поступово ускладнюється залученням вихованців до їх самостійного виготовлення. Спільно з дітьми визначаємо, що будемо малювати, в якій послідовності, які кольори оберемо для розфарбовування тощо. І хоч такі малюнки програють у красі виконання, але мають важливе психолого-педагогічне значення: у дітей ще більшою мірою розвивається здатність до

запам'ятання, формується інтерес до роботи, збагачується уява, формуються творчість, активність, самостійність, ініціативність.

При використанні прийомів мнемотехніки важливо дотримуватись певних правил, основними серед яких є:

1. Заняття мають проходити за принципом від простого до складного, починаючи від мнемоквадратів поступово переходити до мнемодоріжок та мнемотаблиць.
2. Таблиці і схеми мають бути кольоровими, так дитині буде веселіше і легше.
3. На одній схемі або таблиці число квадратів не повинно перевищувати дев'ять, так як це гранично допустимий обсяг для дошкільника.
4. Не застосовувати понад дві мнемосхеми в день, а повторний розгляд можливий тільки за бажанням дитини.
5. Необхідно, щоб щодня таблиці і схеми були різні за тематикою, в перший день на тему казок, у другий – на музичну тему, в третій – на математичну і так далі.
6. Працювати за таким принципом потрібно не тільки в дитячому садку, вкрай важливо щоб батьки брали активну участь у навчанні дитини.

Застосування прийомів мнемотехніки є одним із ефективних способів сприяння розвитку пам'яті дітей дошкільного віку. Така робота забезпечує процес формування цілісних уявлень про предмети і явища оточуючого світу, позитивно впливає на особистісний розвиток дошкільника, формує інтерес до пізнання оточуючого світу.

Література

1. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія: навчальний посібник. / Т.В.Дуткевич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – С. 75-78.
2. Мнемотехніка – технологія ефективного засвоєння інформації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/Aniram11>
3. Використання технології мнемотехніки в освітньому процесі ДНЗ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vihovateli.com.ua/cons/1853-ispolzovanie-tekhnologii-mnemotekhnika-v-obrazovatelnom-protssesse-dou.html>

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НА ВИБІР ВАРІАНТІВ МОДУЛІВ З ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Віктор Цурган,
учитель вищої категорії,
старший учитель,
Линовицька ЗОШ І-ІІІ ст.

У останні десятиліття, як відомо, інтерес до трудового навчання суттєво зупинився не тільки в учнів і вчителів, а й у суспільства. Цьому сприяла зміна форм власності в державі, запровадження ринкової економіки, бурхливий розвиток комп'ютеризації, звернення промислового виробництва та затоварювання вітчизняного ринку імпортними виробами,

захоплення населення й зокрема учнів професіями економіста, юриста чи програміста, стрімке падіння потреби в робітничих професіях і, як наслідок, їх престижу; відсутність гарантії працевлаштування за будь-якою спеціальністю, й найголовніше – нерозуміння в суспільстві ролі трудового виховання для психологічного та фізичного становлення кожного учня як вільної здорової особистості, здатної до активної продуктивної праці. [2]

Така ситуація вимагала зміни існуючої знаннєво орієнтованої освітньої парадигми на особистісно орієнтовану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до нової освітньої парадигми вітчизняними вченими (В. Андрущенко, І. Бех, В. Бондар, Б. Гершунський, С. Гончаренко, І. Зязюн, М. Євтух, В. Кремень, В. Луговий, Н. Ничкало та ін.) були означені загальні педагогічні проблеми, які слід вирішувати для модернізації системи освіти в Україні. У наукових доробках І. Волощука, Р. Гуревича, В. Гусєва, О. Коберника, В. Мадзігона, В. Сидоренка, Д. Тхоржевського, а також М. Корця, В. Кузьменка, Л. Оршанського, Н. Слюсаренко, В. Терещука, В. Тименка, С. Ткачука та ін. було визначено проблеми, які передбачали модернізацію трудового виховання та навчання.

На сьогодні під впливом різних факторів деякі проблеми трудового навчання вирішено, але разом з цим загострилися деякі наявні та виникли нові, що й обумовило вибір теми нашої статті.

Аналіз педагогічної літератури показав: результатом соціальних перетворень у державі стало те, що в 5-11-х класах на вивчення трудового навчання відводиться менше ніж 1,5 години на тиждень, в той час як у інших державах, за даними В. Мадзігона [6], на аналогічні предмети відводиться не менше двох, а то й чотирьох години. Окрім того, зміст навчального предмета, який становить основу освітньої галузі “Технології”, і є фактично єдиним її предметом у 5-9 класах, характеризується великим відсотком варіативної складової – більше, ніж 75% (з них 50% – це модулі варіативної складової та більше за 25% – вибіркові блоки для хлопчиків і дівчаток).

Тому постає проблема дослідження ефективності вибору варіативних модулів з трудового навчання учнів 5-9 класів відповідно до регіонального розташування школи.

В Україні умовно здійснено етнографічний поділ на такі регіони: Середня Наддніпрянина, Полісся, Поділля, Південь України, Карпати, Слобожанщина. Такий поділ регіонів не має чітких меж і в різних джерелах вони можуть мати різні назви. Своєрідність художнього вирішення оздоблення виробів з деревини, металу та інших матеріалів у кожному регіоні виявилась у характерних орнаментальних мотивах і композиціях, усталеній колірній гамі й специфічних техніках виконання. [5]

Крім технік виконання, поширених тільки у певному регіоні, існують такі, які використовуються по всій території України. Однак у кожній місцевості вони мають різну кольорову гаму, орнаменти та ін.

Спробуємо охарактеризувати народні види ремесел та просмислів України.

1. Гончарство – один з найдавніших видів народного ремесла. Найбільш розповсюджений в центральних, північних та південних регіонах країни (Полісся, Середня Наддніпровщина та Південь України).

2. Кераміка. В Україні поширився один з різновидів кераміки – майоліка. Майоліка набула широкого застосування в багатьох містах України, хоча осередки її виготовлення були лише в Києві, Ніжині, Ічні, а пізніше – в Опішні, Косові та ін. Майолікові вироби з кольорової глини, вкриті поливою й розписані в народному стилі, й нині прикрашають житла сучасних українців. Популярна нині й керамічна пластика: іграшка та скульптура. Нині керамічні промисли існують у Вінниці, Коломиї, Косові, Мукачеві, Одесі, Опішні, Ужгороді, Черкасах та інших містах і селах України. Близько тридцяти об'єднань, художніх комбінатів, фабрик та заводів виробляють кераміку в традиційному для народного мистецтва стилі. [2]

3. Обробка металів та золотарство розвивалося переважно у великих містах: Києві, Львові та в деяких невеличких містечках Придніпров'я, особливо Лівобережжя. Майстри Львова, Івано-Франківська, Чернівців, Ужгорода продовжують традиції давніх ковальських ремесел у своїх декоративних решітках, свічниках-поставниках тощо.

4. Художня обробка дерева. Техніка обробки дерева досить різноманітна: видовбування, вирізування, виточування, розпис, випалювання, інкрустація, інтарсія тощо. Різьблення – одна з найдавніших технік художнього декорування дерев'яних виробів. На Чернігівщині, Прикарпатті й Буковині техніку плоскої різьби часто поєднують з інкрустацією – орнаментальним оздобленням шматочками дерева, металу, слонової кістки, перламутру, бісеру тощо. Нині фахівців з художньої обробки дерева готують технікуми й училища Косова, Львова, Вижниці, Ужгорода та Яворова. Майже в кожній області України існують

підприємства, які випускають декоративні вироби з дерева, їх близько ста п'ятдесяти.

5. Гутництво – виготовлення виробів із скла. Нині гутницькі промисли – рідкісне явище в Україні. Відомі три осередки: один в Івано-Франківській області і два на Львівщині.

6. Ткацтво і килимарство – найдавніше ремесло, яким займалися українські жінки. Дбайливо зберігають місцеві традиції ткачі Львівщини, Гуцульщини, Бойківщини, Івано-Франківщини.

7. Килимарство. Відомі центри українського килимарства: Поділля, Волинь, Полтавщина, Київщина, Чернігівщина.

8. Розпис тканин, як прийнято вважати, – порівняно новий вид декоративно-прикладного мистецтва в Україні. Найбільш поширений на Житомирщині.

9. Писанкарство. Поширене на всій території України.

Крім названих ремесел і промислів, в Україні побутує обробка каменю, рогу та кістки, шкіри та хутра. Поширене також плетіння виробів з бісеру (прикрас), плетіння з соломки, різні види вишивки, мережива, художнього в'язання та ін.

Ці ремесла здавна побутували як допоміжні види господарської діяльності, які давали можливість не тільки підтримувати матеріальний рівень родини, але й розвивали естетичний смак, виробляли одвічний потяг до краси, такий характерний для всього життя й побуту українців.

Для вчителів технології Чернігівщини можна рекомендувати варіативні модулі спрямовані на виготовлення виробів з тонколистового металу, виготовлення та оздоблення виробів з деревини, фанери, плетіння лозою тощо.

Для учнів 5 класу можна рекомендувати наступний: Технологія виготовлення виробів із деревини та деревних матеріалів (способом ажурного випилювання).

Для учнів 6 класу - Технологія виготовлення виробів із тонколистового металу і дроту.

Для учнів 7-х класів: Технологія української народної вишивки
Технологія вишивання мережками.

Для 8-х класів - Технологія обробки деревини. Технологія оздоблення виробів різьбленням.

Для 9-х класів - Технологія електротехнічних робіт.

Причини вибору цих варіативних модулів наступні:

1. Регіональне розташування школи (Чернігівська обл.).
  2. Матеріально-технічне забезпечення школи (лобзика, ручні ножиці для різання тонкого листового металу, різці по дереву для виконання геометричного різання, ручний електролобзик, контрольні-вимірні прилади та набори для виконання лабораторних робіт з електротехніки).
  3. Малокомплектність школи.
  4. Бажання учнів навчатися обробляти різні матеріали тощо.
- Спробуємо відобразити ці показники у діаграмі 1.

Діаграма 1

Як бачимо головним чинником у виборі вчителем того чи іншого варіативного модуля залишається матеріально-технічне забезпечення майстерень школи.

Проте немалий відсоток впливу на вибір варіативного модуля відіграє також і регіональне розташування самої школи (Чернігівська обл. с.м.т. Линовиця). Це безпосередньо і наявність пиломатеріалів різних порід деревини (через співпрацю адміністрації школи з представником лісного господарства), непогане забезпечення інструментами майстерень (через регіональне розташування школи поблизу районного центру м. Прилуки).

Розробка та проведення занять з варіативних модулів нічим не відрізняється від занять з інваріантної складової, такі ж типи уроків, їх структура, мета та очікувані результати.

Враховуючи вищевказане можна констатувати наступне:

- сучасне трудове навчання базується на практичній діяльності учнів;
- кожен урок повинен мати практичну спрямованість відповідно до регіональних стилів роботи з матеріалом;
- зміст практичних робіт визначається вчителем самостійно залежно від теми уроку та виду робіт, що виконуватимуться під час уроку;
- засвоєння теоретичного матеріалу доцільно проводити під час практичних робіт, не витрачаючи на це окремого навчального часу.

Однак, не виключається можливість проведення уроків засвоєння нових знань, під час яких учитель може розкрити навчальний матеріал усього модуля, або його окремої частини. Такі уроки в навчальному процесі можуть бути поодинокими.

Завдяки своїй спрямованості на реалізацію принципу варіативності, програма дозволяє планувати навчальний матеріал відповідно до

матеріально-технічного та кадрового забезпечення навчального процесу, віково-статевих особливостей учнів та їхніх інтересів. Вона містить обов'язкову для вивчення складову та варіативну складову.

Варіативна складова навчальної програми набуває особливої значущості, тому що цілковито спрямована на реалізацію творчого потенціалу учнів, на їх осмислене учіння. Саме тут створюються умови для реалізації завершального циклу проектно-технологічної діяльності, потенціалу культурних форм інноваційних процесів: проектування (цілепокладання), тобто посилення потенціалу культури в сфері ідеальної перетворювальної діяльності; технології (цілереалізації), тобто виготовлення спроектованого особистісно й соціально значущого виробу з обраного виду діяльності та рефлексії (осмислення), тобто духовно-ціннісне усвідомлення смислу, основ і наслідків власної діяльності.

Отже, зміст варіативної складової навчальної програми структурується відповідно до структури навчального проекту як завершального циклу проектно-технологічної діяльності, яка має відповідні фази, стадії й етапи. [3]

У виборі варіативного модуля для вчителя трудового навчання найбільшу проблему складає матеріально-технічне забезпечення, слабка ознайомлення учнів з різними варіативними модулями. Також неабияку роль у виборі цих модулів відіграє і регіональне розташування школи.

Тож спробуємо скласти деякі рекомендації та пропозиції щодо вибору вчителем трудового навчання варіативного модуля та поліпшення якості навчання учнів з трудового навчання.

1. Учителеві на початку навчального року слід спланувати перелік та послідовність вивчення варіативних модулів, а також розподілити навчальний матеріал, передбачений базовим модулем.

2. Вивчення варіативних модулів відбувається за окремо розробленими програмами.

3. Враховувати регіональне розташування школи з врахуванням національних традицій країни та регіону.

4. Використовувати тільки ті програми вивчення модулів, які рекомендовані Міністерством освіти і науки України. Власні програми пропонується виносити до розгляду та затвердження вищестоячими освітянськими установами.

5. Якщо кількість учнів у класі не дає змоги здійснити поділ на групи на гендерній основі, можна скористатись іншими варіантами формування груп: з паралельних класів; формування змішаної групи хлопців і дівчат; поділ на групи за рахунок варіативної частини навчального плану.

6. Варіативні модулі обирає вчитель у залежності від матеріально-технічної бази, фахової підготовленості, регіональних традицій наповнюваності класів та бажання учнів.

Література

1. Баянова Л. А. Технологія модульного навчання в школі [Текст] / Л.А.Баянова // Педагогіка: традиції та інновації: матеріали міжнар. заоч. науч. конф. (М. Челябінськ, жовтень 2011 р.). Т. I. - Челябінськ: Два комсомольця, 2011. - С. 107-109.

2. Вазіні К.Я. Саморозвиток людини і модульне навчання. - Н.Новгород, 1991.

3. Громкова М.П. Модульне структурування педагогічного знання. - М., 1992.
4. Гузеєв В.В. Освітня технологія: від прийому до філософії / / Директор школи. - 1996. - № 4. - С. 40-44, 88-100.
5. Селевко Г.К. Сучасні освітні технології. Москва.: 1998 р.
6. Селевко Г. К. Сучасні освітні технології. М.: Народна освіта, 1998. 256 з.
7. Сучасні освітні технології: навчальний посібник / під ред. Н.В. Бордовських. М.: КноРус, 2011.- 432 с.

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ: РЕЗУЛЬТАТИ ТВОРЧОГО ПОШУКУ

ПЕРЕВЕРНЕНЕ НАВЧАННЯ ЯК ОДНА З КЛЮЧОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ СУЧАСНОСТІ

Яна Ботанова,
*студентка III курсу відділення «Початкова освіта»,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім.І.Я. Франка
Науковий керівник: О.М. Кочерга, к.п.н.*

Упродовж багатьох століть основним підходом до організації навчання у сучасній школі вважалась класно-урочна система, за якої провідною формою навчальної роботи є урок. Зміни, які сьогодні відбуваються в суспільному житті, вимагають розвитку нових педагогічних технологій, що орієнтуються на індивідуальний розвиток особистості, навичок самостійного навчання, формування вміння чітко вирішувати поставлені завдання. Такий підхід спонукає до впровадження в освітній процес альтернативних форм і способів освітньої діяльності. Серед них є технологія «переверненого» навчання.

У цій статті ми розглянемо сутність та особливості організації «переверненого» навчання як альтернативи класно-урочної системи.

Насамперед розглянемо звідки і для чого з'явилась така практика у масовій реалізації цього методу щодо навчання молодших школярів.

Це почалося у 2006 році. Салман Хан (засновник «Академії Хана» міжнародної освітньої мережі) почав з того, що колись пояснював матеріал шкільної програми своїм двоюрідним братам та сестрам і так захопився цією ідеєю, що з часом вирішив робити освітні відео та розміщувати результати своєї праці на каналі YouTube.

У 2007 році цей принцип був запропонований учням Вудландської школи в штаті Колорадо (США) двома вчителями природничих наук –Джонатаном Бергманом та Аароном Самсом. Вони почали створювати

короткі відеопідкасти з матеріалами лекцій, які учні мали переглядати вдома. Уроки ж присвячувались лабораторним роботам, а також відповідям на питання від учнів.

Ідея «переверненого навчання» полягає в попередньому ознайомленні учнів удома з новим навчальним матеріалом за підручником чи відео-аудіо-матеріалом, а на уроці – короткий розбір проблемних моментів, закріплення теоретичних знань і вироблення практичних навичок. Оцінювання засвоєння нового матеріалу проводиться в кінці того ж самого уроку за допомогою виконання завдань у робочому листі, зошиті, комп'ютерного тестування тощо.

Пропоноване «перевернене навчання» передбачає відмову від таких прийомів: виступи учнів біля дошки, фронтальне опитування, диктування конспектів, перегляд тривалих навчальних фільмів і презентацій тощо. Натомість запроваджуються елементи педагогіки співробітництва: учитель виступає скоріше в ролі колеги й консультанта. Учні опановують навчальний матеріал значною мірою за допомогою самонавчання, що сприяє розвитку пізнавальної активності та самостійності.

Отож, перенесення теорії додому допомагає виділити більшу кількість часу для практики, ведення дискусії, розвитку критичного мислення. Адже учень приходить на урок підготовленим. Вдома він опрацьовує теоретичні завдання, вивчає основні поняття, пов'язані з темою, використовує навчальний матеріал, підготовлений вчителем, а в класі відпрацьовує свої навички мислити, аналізувати, компанувати тощо.

Перевернений урок – це таке розвивальне середовища, яке забезпечує умови для формування ключових компетентностей, зазначених в Концепції Нової української школи, а саме:

- створення умов для набуття досвіду постановки і досягнення мети;
- діяльнісний характер навчання, тобто включення учнів у реалізацію будь-якої діяльності – дослідження, проектування;
- орієнтація навчального процесу на розвиток самостійності і відповідальності учня за результати своєї діяльності, організація продуктивної групової роботи;
- обов'язкове включення до змісту уроку завдань розвивального характеру.

Перевернений урок характеризується прогностичною метою, спіралеподібною будовою навчального матеріалу у вигляді розгортання знань і реалізує вимоги до структури уроку, зазначені в Концепції:

- створення проблемної ситуації (мотивація);
- формулювання навчальної проблеми;
- актуалізація опорних знань учнів;
- розробка плану розв'язання проблеми;
- висунення гіпотез;
- пошук шляхів розв'язання проблеми – відкриття нового знання;
- формулювання розв'язку проблеми;
- застосування нових знань на практиці;
- підбиття підсумків уроку (рефлексія)

На відміну від традиційного навчання перевернений урок має свої особливості, головними серед яких є:

1. **Організація класу:** вчитель не передає готові знання, не розповідає учням новий матеріал, а учні не сидять пасивно, час від часу занотовуючи зміст того, про що говорить вчитель. За такої системи учні

активно працюють в парах, змінних групах, діють, виконуючи менш чи більш складні завдання, а вчитель модерує роботу, коментує, дає рекомендації та слідкує за тим, щоб робота відповідала окресленим цілям.

2. Ролі:

✓ вчитель – це особа, яка планує і знає, яку ціль (і котрий з елементів навчальної програми) треба реалізувати, готує матеріали та організовує процес обробки отриманої інформації → виступає ментором;

✓ учень – це учасник процесу засвоєння знань, в якому він бере участь – ніхто його не звільнить від цього, він відповідальний за активність і підготовку до реалізації завдань.

3. **Місце діяльності:** змінюється сама модель діяльності (учень в домашніх умовах самостійно засвоює новий навчальний матеріал теми, а в класі – поглиблює, уточнює, закріплює його, виробляє практичні уміння і навички щодо застосування під керівництвом педагога).

4.

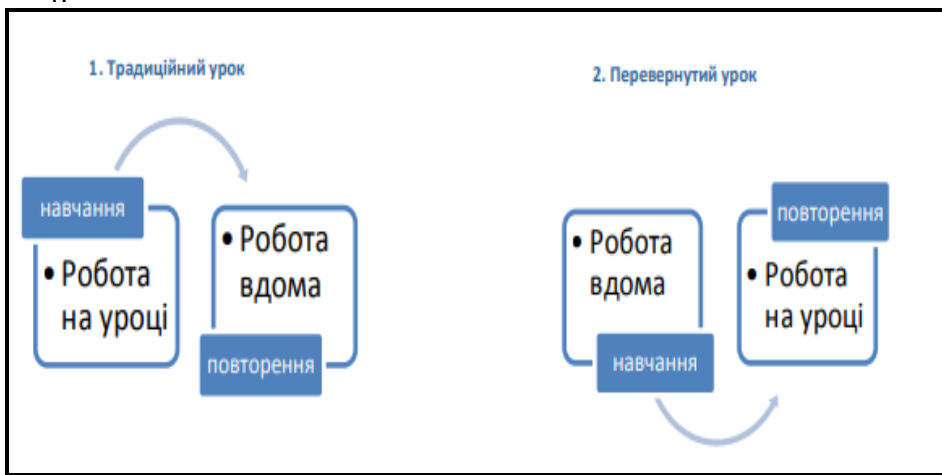

Рисунок 1. *Моделі традиційного та «переверненого» уроку*

«Перевернене навчання» має ряд переваг:

- сприяє ефективнішому використанню часу – якщо учень працює у зручний для нього час, він навчається швидше та ефективніше;

- збільшує можливості амбітних та старанних учнів, оскільки використання такої моделі усуває несприятливі чинники: наприклад, не доводиться повторювати по декілька разів (коли відмінники чекають), не відволікають учні, яких треба дисциплінувати, на що вчитель мусить реагувати;

- дає учням можливість багаторазового використання матеріалів, поділених на частини;

- під час ознайомлення з матеріалом учні отримують багато відповідей, тому під час уроку є менше сумнівів (тим більше, що під час роботи учні можуть обговорювати свої сумніви з однокласниками та вчителем);

- дозволяє засвоїти тему, усуває елемент невпевненості та сприяє зростанню відчуття безпеки під час уроку – учень знає, що, для чого і як відбуватиметься – це має велике значення з погляду на рівні можливості для активної роботи на уроці (дозволяє брати участь в уроці, наприклад,

тим учням, які часто відсутні, робота за цим методом дає їм можливість долучитись до уроку);

- впливає на формування навичок пунктуальності та планування: завдання необхідно виконати в окреслений термін, спізнення призведе до того, що учні не зможуть долучитися до роботи під час уроку і залишаться в програті;

- дозволяє учням користуватися ретельними, перевіреними та впорядкованими матеріалами, пристосованими до їх можливостей та рівня знань;

- дає можливість працювати в домашніх умовах (без «відволікаючих» чинників);

- дає можливість використовувати аудіовізуальні матеріали – це подобається учням;

- впливає на формування почуття відповідальності за навчання – вже не можна пасивно сидіти на уроці і чекати, поки вчитель намагатиметься вкласти «готові» знання їм у голови.

Слід зазначити, що організація і проведення «переверненого» уроку процес складний. У ньому можуть мати цілий ряд труднощів, а саме:

- Не всі учні підготують домашнє завдання. Для таких учнів доречно на уроці провести індивідуальне пояснення, включити в роботу груп.

- Не всі мають доступ до технічних засобів навчання.

- Реакція батьків (Необхідно інформувати батьків і зробити їх співучасниками цього процесу.)

- Можлива дезінформація, тому дуже важливо давати учням конкретні посилання на конкретні джерела, гіперпосилання.

- Володіння ІКТ.

- Не у всіх класах можлива така форма навчання.

У контексті «переверненого навчання» постає питання: як зацікавити дітей вивчати матеріал на випередження вдома, коли і звичайне домашнє завдання учні виконують не завжди якісно? Мабуть, єдиний спосіб вирішення цієї проблеми полягає в тому, що відео-уроки, відео-лекції чи підручники, які використовуються в даній методиці, повинні бути цікавими, насиченими та зрозумілими не лише вчителю, а і школяреві. А сам навчальний процес повинен бути глибоко умотивований. Дуже важливо створити таку ситуацію, за якої в учня буде виникати потреба у самостійному пізнанні, пошуковій роботі, бажанні дійти до істини самотужки.

Як же підготуватись вчителю та налаштувати дітей до такого уроку? У педагогічній практиці розроблено цікаві методичні поради щодо вирішення цього питання. Розглянемо деякі з них.

ЕТАП I (у класі): ДОБРИЙ ПОЧАТОК → зверніться до того, що учні вже знають, зацікавте їх, поставте запитання, тобто, зробіть так, щоб учні захотіли познайомитись з підготовленими матеріалами. Добре поясніть також те, що для Вас є важливим, чого Ви хочете разом досягнути, можете навіть показати приклад завдання, яке Ви будете виконувати під час уроку. На початку використання цього методу варто детально розповісти, в чому полягає цей метод, якими є його переваги. Переконайтеся, що учні розуміють, що саме вони відіграють ключову роль у процесі навчання та що ніхто за них не виконає їхньої частини завдання.

ЕТАП II (у класі і вдома/в мережі): ДАЙТЕ МАТЕРІАЛИ → підготуйте матеріали, якими будуть користуватись учні. Тут варто взяти до уваги насамперед те, з якою групою учнів Ви працюєте. Від цього буде залежати підбір матеріалів, їхній спектр, кількість, спосіб презентації тощо. Варто пояснити учням ще до початку роботи, якого типу матеріали вони отримають і як ними користуватися (особливо, якщо це матеріали, що передбачають використання технологій).

ЕТАП III (в класі і вдома/в мережі): ПОЯСНІТЬ, ЧОГО ОЧІКУЄТЕ → дайте інструкції, рекомендації, підкажіть, на що треба звернути особливу увагу. Переконайтеся, що учні мають доступ до підготовлених Вами матеріалів (це можуть бути розробки, скопійовані матеріали у паперовому вигляді, можуть бути матеріали в електронній формі – в цій ситуації треба переконатися, чи усі мають доступ до мережі). Добрим способом є також окреслення того, що є метою запланованого уроку і як учні можуть перевірити, чи добре вони підготувалися. Можна запропонувати, наприклад, електронну вікторину, робочий аркуш, доданий до матеріалів, але це не повинно бути обов'язковим. Детальну перевірку знань за темою учні пройдуть під час відповідного уроку в школі. На цьому етапі варто також встановити правила, відповідно до яких учні можуть розраховувати на підтримку вчителя: можна встановити принципи комунікації в мережі, стаціонарні зустрічі тощо. Сьогодні часто використовують електронні інструменти комунікації (спільні документи в хмарі, соціальні мережі). Завдяки цьому учні отримують підтримку не лише від вчителя, а й від решти виконавців завдання (можна встановити конкретну дату та годину, коли ми будемо доступними, і тоді «зустрічатись» з класом в мережі).

ЕТАП IV (вдома): ДАЙТЕ ЧАС → окресліть час, який учні мають на ознайомлення із завданням; це може бути один термін, а можна розділити роботу на етапи – все залежить від групи, яка вивчатиме тему. Усі матеріали, однак, треба передати учням відразу, оскільки не вчитель, а вони самі повинні вирішувати, як розпланувати роботу в часі, скільки разів вони повертатимуться до матеріалів тощо. Суперечливим питанням завжди залишається відтермінування (про що зазвичай просять учні). Тим не менше, рекомендується дотримуватись усталених термінів: у такий спосіб ми підтримуємо тих, хто виконав завдання вчасно, показуємо, що планування є важливим і на досвіді вчимо, що невиконані завдання завдають шкоди.

ЕТАП V (в класі): СТВОРІТЬ ПРОСТІР → організуйте урок так, щоб учні могли на практиці перевірити, чого вони навчилися, використати знання в дії. Це може бути завдання у вправах, може бути робочий аркуш, може бути спільне створення ментальної карти, дебати на раніше визначену тему (учні можуть читати, наприклад, газетні статті, дивитись фільми на цю тему тощо). Цей етап є важливим завданням для вчителя – він повинен так спланувати роботу учнів, щоб була можливість перевірити, що вони можуть зробити, щоб можна було досягнути поставлених цілей та побачити результати своєї роботи. Завдання повинні відповідати можливостям різних учнів, найкраще, якщо вони базуватимуться на співпраці – або в парах, або в групах, оскільки учні обмінюються інформацією, закріплюють її, побачать, як її використати різними способами. Вчитель на цьому етапі повинен дозволити працювати учням, для них це час на перевірку. Активність вчителя повинна бути найбільшою на етапі підготовки матеріалів та опрацювання завдань, а під час уроку треба

концентруватися на підтримці, коментарях, зворотному зв'язку. Що може відбуватися на уроці? Завдання повинні вдосконалювати, наприклад, такі вміння як: аналіз, синтез, формулювання дефініцій, переформулювання, перевірка істинності, достовірності, логічності, доведення, переклад/переказ, рецензування, критика, коментування, опрацювання, пошук, постановка гіпотез, дебатування, обґрунтування, планування, занурення у роль, симуляція, окреслення проблеми тощо.

ЕТАП VI (в класі): ДАЙТЕ МОЖЛИВІСТЬ ПОБАЧИТИ РЕЗУЛЬТАТ → заплануйте час на оцінювання роботи. Це може бути коротка вікторина, тест, анкета, виставка робіт, зачитування підготовлених матеріалів – можливостей є багато. Найважливіше – щоб підсумок уроку стосувався мети «переверненого уроку». Під час підведення підсумків уроку варто на останньому етапі проаналізувати сам процес: поговорити з учнями про те, як їм працювалося, що вдалося, а що треба змінити, що вдосконалити, що покращити або вилучити. Це спосіб формування вмінь критичного аналізу своєї роботи, але він також впливає на більш відповідальний підхід до кожного наступного уроку.

Листок уроку

► **Тема.** _____

Прізвище учня (учениці) _____

Оцінка, яку я хочу отримати

Картка самооцінки роботи на уроці

Предметні компетентності	бал	Комунікативні компетентності	бал
Вправи усного обчислення (1 бал)		Виставити від 0 до 3 балів за критеріями:	
Тест (1 або 2 бали)		Я активно працював(ла) в групі ...	
Вправа «Вірю – не вірю» (від 1 до 4 балів)		Я висловлював(ла) власну думку (нові ідеї)...	
Задача (від 1 до 4 балів)		Я допомагав(ла) іншим учасникам, заохочував(ла) їх до роботи ...	
Творче завдання (1 бал)		Я добросовісно узагальнював(ла) думки інших, підбирав(ла) докази та чітко їх висловлював(ла)...	
Всього:		Усього балів:	
Оцінка:			

Рисунок 2. Бланк листа самооцінки роботи учня на уроці

Для того, щоб добре виконати підготовку матеріалів і перевірку результатів, важливо:

1) **ЗНАЙТИ ГОТОВІ МАТЕРІАЛИ** → підготовчі матеріали для учнів відповідно до потреб конкретного уроку можна зібрати різними способами. Це можуть бути окремі сторінки з підручника, можуть бути фрагменти текстів, зібрані вчителем, графіки, фотографії, схеми та багато інших, які є

придатними для представлення проблеми і реалізації мети. Умовою є лише те, щоб кожен учень мав рівний доступ до підготовленого контенту. Перевагою використання готових матеріалів є як заощадження часу, так і легкість їх передачі учням (досить дати лінк). Однак це готові матеріали, які часто застережені авторським правом, тому не завжди можна їх змінювати, що може означати, що вони не на сто відсотків будуть відповідати нашим очікуванням.

2) ОПРАЦЮВАТИ ВЛАСНІ МАТЕРІАЛИ → другий спосіб отримати матеріали для учнів – це підготувати їх самостійно. Тут також неоціненною є можливість використання технологій: презентації, схеми, графіки, бази понять, власні відео (Ви в головній ролі або лише Ваш голос в екрані за кадром) – це щораз популярніший спосіб, зокрема, внаслідок того, що ми можемо невтомно повторювати ту саму лекцію багато разів. Перевагою є, насамперед, те, що такі матеріали ми можемо редагувати, модифікувати, копіювати, скорочувати, доповнювати і публікувати (за умови дотримання авторських прав, тобто використання в своїх матеріалах контенту, опублікованого раніше за відповідною ліцензією).

3) ВПОРЯДКУВАННЯ КОНТЕНТУ → Коли ми вже знайдемо потрібні матеріали і доповнимо їх тими, які самі опрацювали, з'являється наступна проблема: як їх впорядкувати і як передати учням? Правилком переверненого уроку є те, що сам вчитель вказує конкретні матеріали; недостатньо подати їх в загальному вигляді, наприклад, обраний підручник, інтернет-сторінку чи порекомендувати учням, щоб вони вписали в google запропоновану проблему і ознайомились з будь-яким матеріалом на задану тему. Кожен з наших учнів повинен ознайомитись з тим самим обов'язковим матеріалом. Якщо захоче дізнатись більше, може шукати, але це вже додаткове завдання. Найпростішим рішенням є створення списку/бази лінків і пересилання їх учням електронною поштою. Однак, чим популярнішою стає стратегія гібридного навчання (яке поєднує стаціонарне та дистанційне навчання), тим більше з'являється інструментів, які дають можливість накопичувати матеріали, подані у різній формі, в одному місці. До таких інструментів можна включити блоги (в пості збираються матеріали, а учневі висилається один лінк). В добу Facebook є і такі вчителі, які успішно використовують соціальні мережі для співпраці та підтримки учнів під час роботи за таким методом і так обмінюються з класом зібраними матеріалами.

4) СТОРИТИ МОЖЛИВІСТЬ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ САМООЦІНКИ → під час роботи на відповідному уроці, тобто тоді, коли вчитель знову є відповідальним за підготовку для учнів завдань, критично важливо спланувати такий підсумовуючий елемент, за допомогою якого учні перевіряють, чи вони опанували те, що ви планували вивчити. Це важливо, оскільки пов'язується з ідеєю видимого навчання – на результат не можна чекати занадто довго – добре, щоб учні відразу могли побачити, що після уроку (і роботи, яку вклали в підготовку) вони вже щось знають. Можна запропонувати прості способи перевірки знань: підсумкову розмову, зачитування створених матеріалів та прив'язку їх до індикаторів, окреслених на початку роботи, можливо, навчальну гру. Можна запропонувати також цікаве для учнів використання мультимедіа: інтерактивну вікторину в додатку www.getkahoot.com або www.triptico.com, завдання в www.learningapps.com чи тести у www.quizlet.com.

Слід наголосити на головному: на уроці роль учителя залишається основною. Однак його діяльність спрямована на координацію навчання, здійснення консультативної допомоги, створення навчально-проблемної ситуації для пізнавально-дослідницької діяльності. Учитель – наставник. Він забезпечує активізацію пізнавальної діяльності, здійснює індивідуальний підхід. Учень вчиться пов'язувати різнопланові проблеми навчання в обговореннях, дискусіях, іграх, експериментах, використовує гаджет як інструмент навчання. Учень вчиться у власному темпі, розвиває навички ІКТ і партнерської взаємодії.

Вчитель – творець свого уроку і саме від того, який метод він обере та як його реалізує, залежить і майбутнє засвоєння учнями знань, їх комунікативні, практичні, когнітивні уміння та навички. На мою думку, це є складний та довготривалий процес становлення самого вчителя, який потребує ретельної підготовки, знання своїх учнів та включення їх самих у цю діяльність.

Використані джерела

1. Відеоматеріали М. Курвітс
2. <https://uk.wikipedia.org>
3. <https://shewhenko.jimdo.com>
4. <https://klasnashkola.eu>

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

***Анна Болотненко,**
студентка III курсу
ввідділення «Початкова освіта»,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім.І.Я.Франка.
Науковий керівник: О.М.Кочерга, к. п. н.*

Однією із актуальних тем у психології можна вважати проблему становлення самосвідомості і самооцінки особистості. У рамках дослідження самосвідомості самооцінці відводиться провідна роль – вона характеризується як стрижень цього процесу, показник індивідуального рівня його розвитку. У статті розкриті особливості становлення самооцінки молодших школярів, а також вплив педагога на формування їх адекватної самооцінки.

Молодший шкільний вік не випадково вважається найбільш значущим для становлення самооцінки учня. Цей вік – період усвідомлення дитиною себе, мотивів і потреб у світі людських відносин. Тому важливо у цей період закласти основи для формування диференційованої адекватної самооцінки. Все це дозволить дитині правильно оцінити себе, реально розглядати свої сили і можливості у процесі виконання завдань і вимог соціального середовища, у відповідності з цим самостійно ставити перед собою цілі і завдання.

Проблема становлення самосвідомості і самооцінки як її компонента, розглядалися в наукових працях Б.Г. Ананьєва, Л.І. Божович, Л.С. Виготського, О.М. Леонтєва, В.С. Мерліна, С.Л. Рубінштейна та ін.

Провідні психологи розглядають самооцінку як оцінку особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей.

Самооцінка – це ядро особистості і найважливіший регулятор її поведінки. Від неї залежать взаємовідносини людини з навколишніми її людьми, її критичність, вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач. Самооцінка – цінність, значимість якої індивід наділяє себе в цілому й окремі сторони своєї особистості, діяльності, поведінки. Самооцінка виступає як відносно стійке структурне утворення, компонент самопізнання і як процес самооцінювання. Основу самооцінки становить система особистісних змістів індивіда, прийнята ним система цінностей. Самооцінка формується при активній участі самої особистості й відбиває своєрідність її внутрішнього світу. У А.В. Петровського рівень домагань перегукується з «Я» Ідеальним. Учений вважає, що «...самооцінка є результат, свого роду проєкція реального «Я» на «Я» Ідеальне [4].

Сензитивним періодом для становлення самооцінки як особливого компонента самосвідомості є молодший шкільний вік, тому важливо і необхідно починати процес формування об'єктивної самооцінки саме у цей віковий період. Л.С. Виготський зазначав, що саме в семирічному віці починає складатися самооцінка як узагальнене, позаситуативне і разом з тим диференційоване ставлення дитини до самої себе [2, с.65].

Науковці вказують на той факт, що у молодших школярів спостерігаються прояви всіх видів самооцінки: адекватна стійка, завищена стійка, нестійка у бік неадекватного завищення або заниження. Причому від класу до класу зростає вміння правильно оцінювати себе, свої можливості і в той же час знижується тенденція переоцінювати себе. Стійка занижена самооцінка виявляється вкрай рідко. Все це є свідченням того, що самооцінка молодшого школяра динамічна і має тенденцію до стійкості, поступово переходить у внутрішню позицію особистості, стає мотивом поведінки, впливає на формування певних якостей особистості [3].

Діти, які мають адекватну самооцінку, активні, бадьорі, товариські, володіють почуттям гумору. Зазвичай вони з цікавістю і самостійно шукають помилки у своїх роботах, вибирають завдання у відповідності зі своїми можливостями. Діти з адекватною самооцінкою відрізняються активністю, прагненням до досягнення успіху в кожному виді діяльності. Їх характеризує максимальна самостійність. Вони впевнені в тому, що власними зусиллями можна домогтися успіху, за вдачею це оптимісти.

Неадекватна занижена самооцінка у молодших школярів яскраво виявляється у їх поведінці та рисах особистості. Якщо таким дітям запропонувати перевірити свою роботу і знайти у ній помилки, вони перечитують роботу мовчки, нічого не змінюючи, або відмовляються її перевіряти, мотивуючи це тим, що все одно нічого не побачать. Характерною особливістю дітей із заниженою самооцінкою є їх схильність замикатись у собі, вишукувати в собі слабкості, зосереджувати на них свою увагу. Нормальному розвитку дітей із заниженою самооцінкою заважає їх підвищена самокритичність, невпевненість у собі.

Діти із завищеною самооцінкою переоцінюють свої можливості, результати діяльності, особистісні якості. Вони вибирають завдання, які їм не під силу. Після неуспіху продовжують наполягати на своєму або тут же переключаються на найлегші завдання, керуючись мотивом престижності. Завищена неадекватна самооцінка чинить опір перебудові, і дитина схильна зберігати її, ігноруючи і оцінку її оточуючими, і свій досвід [3, с. 34].

Психологи стверджують, що самооцінка – динамічне психологічне утворення; вона не залишається стабільною, незмінною; залежно від успіхів у діяльності, вікових особливостей та багатьох інших чинників вона має тенденцію змінюватися [1].

Основними факторами, від яких залежить становлення самооцінки молодших школярів, є шкільна оцінка, особливості спілкування вчителя з учнями, стиль домашнього виховання.

Великий вплив на розвиток самооцінки має шкільна оцінка успішності. Орієнтуючись на оцінку вчителя, діти самі вважають себе і своїх однолітків відмінниками, двієчниками тощо, наділяючи представників кожної групи відповідними якостями. Оцінка успішності у початкових класах, по суті, є оцінкою особистості в цілому і визначає соціальний статус дитини. Тому слід пам'ятати, що необхідно розрізняти оцінку діяльності і оцінку особистості. Неприпустимо переносити оцінку окремих результатів діяльності на особистість у цілому. Молодші школярі ще слабо диференціюють ці поняття. Тому негативний відгук про свою роботу вони сприймають як оцінку: «Ти – погана людина» [5, с. 100].

Дослідниця самооцінки молодших школярів О.В.Сергєєва вважає, що на формування неадекватної самооцінки у молодших школярів впливає кілька чинників:

1. Обмежене коло спілкування і діяльності. Деякі молодші школярі обмежують сферу своєї діяльності тільки навчанням, не мають інших захоплень і занять, не відвідують гуртки, студії, спортивні секції, не ведуть громадську роботу, не зайняті домашніми справами. У них може бути також обмеження контактів з однолітками, як ділових (відносин «відповідальної залежності»), так і міжособистісних. Тим самим звужуються сфери, де діти можуть проявити себе, а потім і оцінити. Наслідком цього стає відсутність уявлень і знань про ті ситуації, у яких потрібно проявити певну якість, виконати певну дію або зробити потрібний вчинок. Це, у свою чергу, також служить причиною неадекватності самооцінки.

2. Занижені або завищені оцінки, надані дитині іншими людьми. Такі оцінки особливо сильно діють на тих дітей, які відрізняються конформністю (схильністю людини підкорятися тиску групи) і підвищеною сугестивністю, несамостійністю у висновках, орієнтацією на оцінку інших. Ці діти вірять в те, що думка іншої людини більш об'єктивна і неупереджена, ніж власна, вони схильні враховувати вибірково або тільки погані, або тільки хороші відгуки про себе.

3. Слабкий розвиток оціночних відносин у колективі, відсутність традиції оцінювати і контролювати дії і вчинки однокласників. Невимогливість колективу може викликати не тільки завищену, але і занижену самооцінку, оскільки не формує правильність критеріїв оцінки та самооцінки.

4. Випадкові успіхи чи не успіхи – те, що називається везінням і невезінням. Хоча саме в силу випадковості обставин, їх короткочасності цей чинник потрібно визнати менш значущим [5].

Дитина молодшого шкільного віку багато часу проводить у школі. І основною її діяльністю є навчальна. Тому вважається, що потужним чинником впливу на самооцінку молодшого школяра виступає оцінка вчителя. Оцінюючи знання, вчитель одночасно оцінює особистість, її можливості і важливе місце серед інших. Саме такими сприймаються

оцінки дітьми. Орієнтуючись на оцінки вчителя, діти самі ранжують себе і своїх товаришів як відмінників, середніх, слабких, старанних чи нестаранних, відповідальних або й безвідповідальних, дисциплінованих чи недисциплінованих [6, с. 45].

Культивуванню низької самооцінки у невстигаючих дітей сприяють також і ще нижчі, ніж оцінки вчителя, оцінки учнів класу, які переносять неуспіхи відстаючих дітей у навчанні на всі інші сфери їх діяльності. Вже у другому класі в успішних дітей формується завищена самооцінка, зневажливе ставлення до усіх тих, хто є не відмінниками [6, с. 51].

Співвіднесення власної оцінки своєї навчальної діяльності, зі оцінкою, яку ця діяльність отримує в інших, вміння враховувати думку оточуючих, виникнення цього двостороннього підходу – істотна віха на дорозі формування в учнів критичної самооцінки досягнутих результатів навчальної діяльності. Важлива як адекватна оцінка учителем об'єктивного результату навчальної діяльності, та й облік того, що вбачає і цінує у тому результаті сам учень [6, с. 59].

Отож, допомогти дитині з перших днів навчання опанувати контроль, показати, що це таке і як він здійснюється, та поступово привчити її самостійно контролювати й оцінювати свої дії – ось завдання, яка постає перед педагогом. До свідомості дитини необхідно довести, що саме собою початкове розуміння не забезпечує впевненої відповіді, якщо її викликають на уроці. Слід звернути особливу увагу те, аби в школяра постійно складалися досить міцні, сталі й об'єктивні критерії оцінки себе і своїх знань.

Отже, самооцінка – це необхідний компонент розвитку самосвідомості, тобто усвідомлення людиною себе, своїх фізичних сил, розумових можливостей, вчинків, мотивів та цілей власної поведінки, свого ставлення до інших людей та до самої себе.

Не можна говорити, що у дітей молодшого шкільного віку уже міцно сформовані риси характеру і погляди на життя. Але все ж у багатьох випадках досить чітко можна простежити, в якому напрямку розвивається особистість, наскільки стійкі її позитивні якості. Впевненість у власних силах, віра батьків у свою дитину, допомога та об'єктивна оцінка вчителя, дружні відносини у шкільному колективі – усе це в сукупності впливає на формування адекватної самооцінки у дитини, яка об'єктивно оцінює себе, свої сили, можливості, знання, своє місце у суспільстві.

Література

- 1.Борякова Н. Ю. Педагогічні системи навчання і виховання дітей / Н. Ю. Борякова. – М: Астрель, 2008. – 222 с.
- 2.Виготський Л. С. Криза семи років / Л. С. Виготський // Вікова та педагогічна психологія: Хрестоматія / Л. С. Виготський. – М: Академія, 2003. – 367с.
- 3.Люблінська Г. О. Вчителю про психологію молодшого школяра : Посібник для вчителя / Г. О. Люблінська. – М.: Просвещение, 1977. – 224 с.
- 4.Петровский А.В., Ярошевский М.Г. Психология: Пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. /А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский. – М.: Академия, 2001.
- 5.Сергеева О. В. Становлення дій самоконтролю і самооцінки у молодших школярів / О. В. Сергеева. // Початкова школа. – 2006. – №6.
- Феннел М. Як підвищити самооцінку / М. Феннел . – М.: АСТ, 2007. – 287 с.

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ: СУТЬ, ЗНАЧЕННЯ, МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ

*Олена Горяйнова,
студентка III курсу
ввідділення «Початкова освіта»,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім.І.Я.Франка.
Науковий керівник: О.М.Кочерга, к. п. н.*

Формування соціально активної особистості вимагає використання нестандартних форм педагогічної взаємодії. Однією з таких форм є гра як засіб розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця.

Ігрове навчання – добре відома, звична технологія навчання, яка подобається людям будь-якого віку. Як ігрове навчання може комусь не подобатись? Адже ми з вами граючи, навчались від самого початку свого існування. Гра супроводжує людину усе її життя.

Головною метою навчальних ігор є формування в майбутніх фахівців умінь поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. Оволодіти необхідними фаховими вміннями і навичками студент зможе лише тоді, коли сам достатньою мірою виявлятиме до них інтерес і докладатиме певних зусиль, тобто поєднуючи теоретичні знання, здобуті на лекціях, семінарах, самостійно, з розв'язанням конкретних виробничих задач і з'ясуванням виробничих ситуацій.

Ігрові методи є ефективними і характеризуються:

- наявністю ігрових моделей об'єкта, процесу або діяльності;
- активізацією мислення й поведінки студента;
- високим ступенем задіяності в навчальному процесі;
- обов'язковістю взаємодії студентів між собою та викладачем;
- емоційністю і творчим характером заняття;
- самостійністю студентів у прийнятті рішення;
- їх бажанням набути умінь і навичок за відносно короткий термін.

Гра багатогранна, вона розвиває, виховує, розважає, соціалізує. Але історично одне із головних її завдань – вчити. Не секрет, що ігрова система навчання є цікавою та захоплюючою як для вчителя, так і для учня-гравця. Адже з моменту свого виникнення гра постає основною формою відтворення реальних життєвих ситуацій, сприяє виробленню необхідних людських рис, якостей, навичок, звичок, розвитку здібностей. Тому й не дивно, що людство почало використовувати ігрове навчання ще з давніх-давен.

Так, у Афінах (VI – IV ст. до н. е.) процес виховання й навчання здійснювався в дусі змагань: діти постійно змагалися з гімнастики, у танцях, музиці, малюванні, самостверджувались і відшліфовували свої кращі якості.

У Західній Європі в епоху Відродження й реформації Т. Кампанелла та Ф. Рабле пропагували принцип ігрового навчання (коли учні в грі опановують основи наук).

У XV–XVII ст. Я. А. Коменський закликав усі «школи-майстерні» перетворити на місця ігор. На його думку, отримання знань в будь-якій школі може стати універсальною грою, яка відповідає віку кожного учня. У своїх працях як особливу форму ігрового навчання рекомендували Ж. Ж. Руссо та Ф. Фребель.

Поняття «гра» в педагогічній літературі трактується досить по-різному. За Г. Селевком, гра – «це вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, в якому складається та удосконалюється самоуправління поведінкою». І. Підласий трактує пізнавальну (дидактичну) гру як «спеціально створені ситуації, що моделюють реальність, із яких учням пропонується знайти вихід». У педагогічній енциклопедії читаємо: «Гра – засіб фізичного, розумового та морального виховання дітей».

Дійсно, гра – це складне, багатогранне явище, яке неможливо однозначно трактувати. Навчальна гра може тривати від кількох хвилин до цілого уроку. Отже, ігрове навчання може використовуватися на різних етапах, а також у позакласній роботі.

Якими є особливості ігрового процесу навчання?

- ігрові форми (рольові, імітаційні, ділові та інші ігри) максимально наближають процес навчання до практичної діяльності. Відповідно до характеру й інтересів своєї ролі під час гри учні повинні приймати практичні рішення.

- Найчастіше учасникам доводиться грати ролі у конфліктній ситуації, закладеній у зміст гри, отже, відпрацьовувати варіант гідної поведінки під час конфлікту.

- Рішення в багатьох іграх приймають колективно, що розвиває мислення учнів, комунікативні здібності.

- Під час гри виникає певний емоційний настрій, завдяки якому активізується навчальний процес.

- Формування соціально активної особистості вимагає використання нестандартних форм педагогічної взаємодії. Однією з таких форм є гра як засіб розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця.

- Ігровий метод навчання передбачає визначення мети, спрямованої на засвоєння змісту освіти, вибір виду навчально-пізнавальної діяльності і форми взаємодії педагога і студентів.

Застосування цього методу навчання вимагає:

- з'ясування і усвідомлення його цілей, тобто бажаного результату; без цього діяльність суб'єктів навчального процесу не може бути цілеспрямованою;

- вибору способу діяльності для досягнення мети;

- необхідних засобів інтелектуального, практичного або предметного характеру, оскільки діяльність завжди пов'язана з ними;

- наявності певних знань про об'єкт діяльності.

Ігрові методи є ефективними і характеризуються наявністю ігрових моделей об'єкта, процесу або діяльності; активізацією мислення й поведінки студента; високим ступенем задіяності в навчальному процесі; обов'язковістю взаємодії студентів між собою та викладачем; емоційністю і творчим характером заняття; самостійністю студентів у прийнятті рішення; їх бажанням набути умінь і навичок за відносно короткий термін.

Головною метою навчальних ігор є формування у майбутніх фахівців умінь поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю.

Оволодіти необхідними фаховими вміннями і навичками студент зможе лише тоді, коли сам достатньою мірою виявлятиме до них інтерес і докладатиме певних зусиль, тобто поєднуючи теоретичні знання, здобуті на лекціях, семінарах, самостійно, з розв'язанням конкретних виробничих задач і з'ясуванням виробничих ситуацій.

Етапи роботи під час використання ігрового навчання:

- підготовчий (формулюється мета гри, відбирається навчальний зміст, розробляється сценарій, готується обладнання, розподіляються ролі, проводиться інструктування тощо);

- безпосереднє проведення гри;
- узагальнення, аналіз результатів

На відміну від розвивальних технологій, ігрове навчання має певні істотні характеристики та сталу структуру.

До основних взаємопов'язаних **компонентів гри належать** (за В. Коваленком, П. Підкасистим):

- ігровий задум;
- правила;
- ігрові дії;
- дидактичні завдання (пізнавальний зміст);
- обладнання;
- результат гри.

Основні відмінності ігрового навчання від інших технологій:

- добре відома, звична й улюблена форма діяльності для людини будь-якого віку;

- ефективний засіб активізації. У грі легше долаються труднощі, перешкоди, психологічні бар'єри;

- мотиваційна за своєю природою (по відношенню до пізнавальної діяльності вона вимагає від учнів ініціативності, творчого підходу, уяви, цілеспрямованості);

- дозволяє вирішувати питання передачі знань, умінь, навичок;

- багатофункціональна, її вплив на учня неможливо обмежити одним аспектом;

- переважно колективна, групова форма роботи, в основі якої знаходиться змагання. В якості суперника може бути як сам учень (переконання себе, покращення свого результату), так і інший;

- має кінцевий результат. У грі учасник має отримати приз: матеріальний, моральний (грамота, широке оголошення результату, заохочення) психологічний (самоствердження, самооцінка);

- має чітко поставлену мету й відповідний педагогічний результат.

На практиці в системі активного навчання використовуються такі **моделі ігрового навчання**: імітаційні, операційні, рольові, сюжетні, ігри-змагання.

- В імітаційних іграх під час заняття імітується діяльність організацій, подій, конкретна робота людей (журналіст, політик, еколог та ін.), обстановка, умови, в яких відбувається подія. Сценарій імітаційної гри містить сюжет події, опис структури та призначення імітованих об'єктів. Прикладом може бути урок-мандрівка, урок-екскурсія тощо.

- Операційні ігри допомагають відпрацювати виконання конкретних специфічних операцій (методику проведення дискусії, конференції, бесіди, диспуту). В операційних іграх моделюється процес діяльності. Вони

проходять в умовах, що імітують реальну обстановку (урок-розслідування, урок-суд).

• У рольових іграх відпрацьовується тактика поведінки, дій, виконання функцій. Між учасниками розподіляються ролі з обов'язковим змістом відповідно до проблемної ситуації, винесеної на обговорення. Для проведення таких ігор доцільно використовувати такі типи нестандартних уроків: урок-КВК, урок-подорож, урок-казка, урок-композиція.

Ігрова діяльність виконує такі функції:

- спонукальну (викликає інтерес у студентів);
- комунікабельну (засвоєння елементів культури спілкування майбутніх спеціалістів);
- самореалізаційну (кожен учасник гри реалізує свої можливості);
- розвивальну (розвиток уваги, волі та інших психічних якостей);
- розважальну (отримання задоволення);
- діагностичну (виявлення відхилень у знаннях, уміннях та навичках, поведінці);
- корекційну (внесення позитивних змін у структуру особистості майбутніх фахівців).

Ігрові методи багатопланові, і кожен з них у той чи інший спосіб сприяє виробленню певної навички. З огляду на це виокремлюють ігри-вправи (ребуси, кросворди, вікторини), ігрові дискусії, ігрові ситуації, рольові і ділові навчальні ігри.

Усі навчальні ігри, активізуючи увагу, підвищуючи інтерес до вивчення предмета, мають спільні вимоги до проведення: коли гра вже почалася, ніхто не має права втручатися й змінювати її хід (лише корегує дії учасників, якщо вони змінюють мету гри), наприкінці кожної гри мета аналізується та обговорюється, констатуються результати, оцінюються (словесно) результати.

Структура розгорнутої ігрової діяльності включає такі компоненти:

- спонукальний (потреби, мотиви, інтереси, прагнення, які визначають бажання брати участь у грі);
- орієнтувальний (вибір засобів і способів ігрової діяльності);
- виконавчий (дії, операції, які надають можливості реалізувати ігрову мету);
- контрольньо-оцінювальний (коригування та стимулювання активності в ігровій діяльності).

Завдяки ігровій діяльності краще розвиваються індивідуальні здібності учнів, оскільки вони не відчувають психологічного тиску відповідальності, який властивий звичайній навчальній діяльності.

У процесі гри відбувається навчання дії за допомогою самої дії. Засвоєння знань здійснюється в контексті певної діяльності, що створює ситуацію необхідності знання. Гра дає змогу позбутися шаблонів і стереотипів, здатна змінити ставлення учнів до будь-якого явища, факту, проблеми. Вона стимулює інтелектуальну діяльність, вчить прогнозувати, досліджувати та перевіряти правильність прийнятих рішень і гіпотез, виховує культуру спілкування, формує вміння працювати в колективі та з колективом. Все це визначає функції навчальної гри як засобу психологічного, соціально-психологічного та педагогічного впливу на особистість.

Педагогічно і психологічно продумане використання гри стимулює розумову діяльність. А це підвищує інтелектуальну активність, пізнавальну самостійність та ініціативність студентів.

Соціально-психологічний вплив гри виявляється в подоланні студентом страху говоріння, у формуванні культури спілкування, особливо культури ведення діалогу. Гра формує здатність приймати самостійні рішення, оцінювати свої дії та дії інших, сприяє активізації знань.

Найвідоміші приклади використання ігрового методу навчання в школі:

Велика Британія: математичні танцюристи

Згідно з опитуваннями, емоція, яку математика викликає у близько 2 мільйонів англійських дітей, – страх. Напевно, Ви не бачите прямого зв'язку між математикою та танцями. Та чи знаєте Ви, що саме танці можуть допомогти дітям швидше зрозуміти рівняння та припинити боятися цього предмету? Дізнаймося, як це відбувається на практиці. Юні математики активно рухаються, не бояться відповідати на уроках та показують відмінні результати у навчанні!

Португалія: маленькі “Шерлоки” на роботі

З одного будинку викрали дуже цінну прикрасу, після чого команда детективів вже дісталася місця злочину та розпочала роботу, – гра “Шерлок Холмс” набула великої популярності у португальському розважально-освітньому центрі “Візіонаріум”. Завдяки цій грі дітей не лише вчать основам судової експертизи, а й допомагають розвинути аналітичні здібності.

Росія: “Експериментаріум” – музей, де все можна

Музей природничих наук “Експериментаріум” відкрили у Москві три роки тому у приміщенні одного з цехів колишнього машинобудівного заводу. На 2,5 тисячах квадратних метрів є де розгулятися, кажуть куратори музею. “Експериментаріум” пропонує увазі відвідувачів 250 експонатів, що представляють галузі від анатомії до механіки.

Ігровий підхід не є визначальним способом засвоєння навчального матеріалу, але він значно збагачує педагогічну практику і розширює можливості учнів та студентів.

НАВЧАННЯ СКЛАДАТИ ЗАГАДКИ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Вікторія Кузнцова,
студентка III курсу
ввідділення «Початкова освіта»,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім.І.Я.Франка.
Науковий керівник: О.М.Кочерга, к. п. н.

Сучасна реформа початкової школи основну увагу акцентує на розумовому розвитку учнів, який розглядається не лише як процес засвоєння школярами нових знань, умінь і навичок, але й формування вміння їх застосовувати у повсякденному житті. Такого успіху прагне досягти Нова українська школа, основним завданням якої є виховати особистість, здатну до самостійного мислення, творчості, уяви, спостережливості та пізнанні навколишнього світу, яка зможе застосовувати нові знання в житті.

Могутнім фактором розумового виховання виступає використання феноменальної мудрості нашого народу – усної народної творчості. Саме в творах усної народної творчості розкривається вся мудрість українського народу. Вони збагачують дитину знаннями та вмінням мислити.

Мета статті полягає у розкритті можливостей формування творчої особистості молодшого школяра через складання загадок.

Загадка містить у собі великі можливості для розвитку кмітливості, уваги і уяви, асоціативного мислення дітей, формування у них умінь виділяти і уподібнювати істотні ознаки об'єктів. Використання загадок на уроці посилює його емоційну насиченість, активність учнів, їх зацікавленість до навколишнього [2, с. 8]. Цьому значною мірою сприяє предметність, яскравість і конкретність факту чи образу, що лежать в основі загадки і відповідають психологічним особливостям сприймання дитиною всього, що оточує її.

Складання загадок – надзвичайно цікавий вид роботи для молодших школярів. Адже їх мислення є конкретним, образним, а бачення світу – предметним. Тому, складаючи загадку, діти концентрують свою увагу на цілком конкретному предметі, його ознаках. Однак для складання загадки варто звернути увагу дітей не на всі ознаки предмета, а на більш яскраві та більш суттєві. Складаючи загадку, молодші школярі вчать уважно розглядати предмет (реальний чи уявний) і знаходити його найвиразніші ознаки. В процесі роботи над складанням загадки молодші школярі набувають вміння виділяти найсуттєвіші ознаки предмета, порівнювати його з іншими, схожими, знаходити найбільш влучні, виразні словесні засоби.

Складання загадок сприяє не лише розвитку розумових здібностей, але і формуванню творчої особистості. Дитина, коли складає загадку, використовує свої спостереження та набутий досвід.

Спочатку, готуючи дітей до складання загадки, вчитель пояснює, як вона будується: в загадці завжди або називається інший предмет, схожий на той, що потребує відгадки, або описуються ознаки прихованого предмета. Тому під час підготовки до складання загадки вчитель пропонує дітям відгадати кілька загадок, щоб зрозуміти, як вони побудовані, в чому полягають їх особливості. Потім діти розглядають предмет або його малюнок (якщо це можливо) з метою знайти суттєві ознаки цього предмета чи відшукати схожий предмет, який можна було б використати для

алегорії. Наприклад, учитель пропонує відгадати й проаналізувати таку загадку: «У городі на доріжці стоїть сонечко на ніжці». Діти відгадують загадку (соняшник) і, подумавши, пояснюють, як вони здогадалися про це: соняшник дуже схожий на сонечко – такий самий жовтий, круглий, його видно на городі дуже добре, він світить, як сонце, і повертається завжди до сонця. Вчитель пояснює школярам, що вони змогли відгадати загадку саме тому, що соняшник схожий на сонечко.

Особливістю загадки є римована її форма. І ця особливість такого жанру найважче дається дітям. Тому, на нашу думку, не обов'язково вимагати від молодших школярів римувати загадки. Дуже важливо правильно вибрати предмет для складання загадки: по-перше, цей предмет повинен бути добре знайомим дітям, мати яскраві ознаки, що легко сприймаються ними [3, с.32].

Складання загадок може супроводжуватися малюванням вибраного предмету, тобто намальований предмет береться за основу загадки [1]. Значну допомогу в цьому процесі можуть надати батьки, якщо їх ознайомити з методичними рекомендаціями. Тоді удома у дітей з'являється ще одна можливість тренуватися в розгадуванні і складанні загадок. Але необхідно, щоб батьки не дуже захоплювалися, не забігали наперед, «натренувавши» своїх дітей. Вони повинні допомагати дитині в закріпленні того матеріалу, який вона засвоїла на уроках у школі. Не можна підштовхувати школярів до простого заучування загадок в гонитві за «завоюванням» перших або призових місць.

Є різні способи, як можна запропонувати дітям, організовуючи роботу над складанням загадки. Розглянемо деякі з них. Для прикладу проаналізуємо методику роботи зі складання загадки на уроках літературного читання.

Почати складати загадки можна на основі текстів-описів (адже загадка – теж опис). Учитель читає дітям короткі «загадкові» тексти описового характеру, а діти вгадують, про що цей текст, кого чи що в ньому описано [4]. Учитель запитує, про яку пору року йдеться в поезії, за якими ознаками, описаними у творі, діти здогадалися, що це дійсно осінь. Потім учитель звертає увагу учнів на те, що у вірші, як і в загадці, не називається осінь, а лише в художній формі говориться про неї, описуються її характерні особливості. За таким самим принципом складається і загадка. Пізніше діти складають описи самостійно.

Ось кілька варіантів описів, які придумали третьокласники:

- 1. Стукає по дахах, капає з листків дерев, перетворюється у струмочки на дорогах (Дощ).*
- 2. На небі яскраве світило горить, спати не велить (Сонце).*
- 3. Світить яскраво, гріє сильно, всі його люблять, всі йому раді (Сонце).*
- 4. Біла холодна грудочка на долоньку впала і раптом пропала (Сніг).*
- 5. Зелена, колюча, в лісі росте, а на Новий рік у дім приходить, людям радість приносить (Ялинка).*
- 6. Молода, весела, у платті зеленому, у вінку з квітів (Весна).*

Можна запропонувати дітям у ролі «опорних» використати в загадках слова на зразок «виє», «реве», «квакає», «гавкає», «мукає» тощо. Для того щоб полегшити школярам завдання, спочатку складаємо речення: Вовк виє. Ведмідь реве. Жаба квакає. Корова мукає.

Наведемо варіанти загадок, складених другокласниками:

1. *Звір голодний виє, по лісу рискає, їжу шукає (Вовк).*
2. *Мохнатий звір реве, взимку спить і лапу ссе (Ведмідь).*
3. *Зелений листочок стрибає, квакає, під воду пірнає (Жаба).*
4. *Мукає, траву жує, молоко дає (Корова).*

Таким чином, складання молодшими школярами загадок розвиває їх творчі здібності, кмітливість, спостережливість, пам'ять, вдосконалює їх мовленнєві вміння. Під час виконання цієї роботи у дітей виробляється вміння користуватися словом, закріплюються навички вдумливого, уважного ставлення до рідної мови. Тому дуже важливо, щоб створення загадок здійснювалося в атмосфері справжньої зацікавленості учнів, їх творчої активності, в атмосфері, що сприяє пошуку засобів правильного, точного, виразного мовлення.

Література

1. Савченко О. Я. Літературне читання 3 клас / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2013. – 192 с.
2. Плющова Л. Д. Дидактичний матеріал для логопедичних занять з дітьми дошкільного і молодшого шкільного віку / Л. Д. Плющова. – Х. : Основа, 2007.
3. Ілларіонова Ю. Г. Навчайте дітей відгадувати загадки / Ю. Г. Ілларіонова. – М. : Просвещение, 1976. – 127 с.
4. Жовнір-Коструба С. Складання загадок як один із видів роботи на уроках літературного читання.
5. Читання і розвиток мовлення / М. С. Грицай, В. Г. Бойко, Л. Ф. Дунаєвська // Початкова школа. – 1998. – № 9.

ВПЛИВ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ НА УСПІШНІСТЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

*Рената Шиян,
студентка III курсу
вiддiлення «Початкова освіта»,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім.І.Я.Франка.
Науковий керівник: О.М.Кочерга, к. п. н.*

Останнім часом рухова активність дітей поступово знижується. Дослідження в галузі медицини та шкільної гігієни свідчать про «омолодження» і зростання кількості захворювань серцево-судинної та нервової систем, порушення обмінних процесів. За час навчання в школі кількість здорових дітей зменшується у 3–4 рази. На час випуску – багато учнів набувають хронічних захворювань. При цьому шкоди завдає не розумова праця, а її супутник – позбавлений рухів або значно обмежений в них спосіб життя. Для підтримки високої працездатності організму необхідна щоденна м'язова робота, діти мають отримувати певну норму фізичного навантаження кожного дня.

Отже, необхідний новий методичний підхід до фізичного виховання в школі, спрямований не тільки на розвиток рухових здібностей, вмінь і навичок, але і на формування у школярів позитивної мотивації до

самостійних занять фізичними вправами, виховання у них потреби до фізичного самовдосконалення. Неодноразово вчені різних спеціальностей стверджували, що інтелектуальний розвиток вимагає відповідного стану, а відомий український педагог В.О.Сухомлинський підкреслював, що інтелектуальне багатство особи залежить від гармонії фізичного розвитку, здоров'я і праці. Тому доречно цитувати стару істину : «У здоровому тілі – здоровий дух».

Що собою являє фізичний розвиток ?

Фізичне здоров'я є головною умовою духовного і морального здоров'я дитини. У період дошкільного та шкільного дитинства закладається фундамент здоров'я, формуються життєво необхідні рухові навички, вміння, розвиваються важливі фізичні якості, що свідчить про необхідність правильного фізичного виховання, яке має сприяти оздоровленню і повноцінному розвитку дитини.

Українські вчені (Круцевич Т.Ю. ін.) трактують рухову активність як невід'ємну частину способу життя та поведінки дітей.

Фізичний розвиток – це процес зміни морфологічних і функціональних ознак організму, основою якого є біологічні процеси, зумовлені спадковими генетичними факторами, умовами зовнішнього середовища і вихованням.

Показниками фізичного розвитку є:

- антропометричні та біометричні дані: зріст, маса тіла, життєва ємкість легень, об'єм грудної клітки;
- розвиток основних рухів (ходьби, бігу, стрибків, метання, лазіння та ін.);
- рівень фізичних якостей (швидкості, спритності, сили, витривалості, гнучкості);
- рівень показників формування постави (вигинів хребта, відстані між кутами лопаток та ін.).

За вченням російських фізіологів Івана Сеченова (1829– 1905) та Івана Павлова (1849–1936), зовнішнє середовище впливає на розвиток вроджених даних організму, регулює його функціональні можливості.

Організм може існувати й успішно функціонувати лише тоді, коли перебуває у рівновазі з навколишнім середовищем, під впливом якого йому доводиться змінювати фізіологічні функції, тобто виявляти реактивність.

Фізичний розвиток дитини пов'язаний також із режимом рухової активності, яка є біологічною потребою організму і може бути задоволена в процесі фізичного виховання. Відомий французький лікар XVII ст. Тіссо стверджував, що “рухи за своєю дією можуть замінити будь-які ліки, однак усі лікувальні засоби світу не спроможні замінити дії руху”. Уміло організована педагогом рухова діяльність є передумовою удосконалення функцій усіх систем, адже, як стверджувала російський гігієніст і педагог Лідія Чулицька (1870–1938), рухи є фундаментом розвитку дитини.

Фізичне виховання пов'язане з іншими виховними аспектами, оскільки, як зауважував В. Сухомлинський, турбота про здоров'я дитини є не просто комплексом санітарно-гігієнічних норм і правил, а передусім турботою про гармонійну повноту всіх її фізичних і духовних сил. Стан здоров'я дитини є передумовою її успіху в будь-якій діяльності, адже повноцінний фізичний розвиток забезпечує загальну високу працездатність організму.

Зв'язки фізичного виховання з розумовим різнобічні. Насамперед, продумана шкільна система фізичного виховання може бути надійним підґрунтям високого рівня розумової працездатності протягом всього навчального дня. Втома, що розвивається в умовах збільшення обсягу розумових і статичних навантажень, дефіцит рухової активності обмежують працездатність, погіршують фізичний розвиток дітей, стають причиною їх частих захворювань. Тому забезпечення високої рухової активності - одна з головних проблем успішного навчання 6-річних школярів, яка вирішується шляхом розумного поєднання навчальної діяльності дітей з підвищеною руховою активністю протягом усього часу перебування в школі. Щоденні заняття фізичними вправами в середині навчального дня (після 2-3 уроків), крім цього, проведення гімнастики до уроків, 1-3 фізхвилинки під час кожного уроку, уроків фізичної культури, гігієнічної гімнастики після денного сну, рухливих ігор та спортивних розваг в кінці продовженого дня задовольняють потребу 6-річних дітей у русі, зміцнюють їх здоров'я і позитивно позначаються на розумовій працездатності.

Активізуючи розумову діяльність учнів, слід використовувати завдання, що вимагають самостійного пошуку шляхів їх вирішення. Тут необхідно враховувати, що можливості пізнавальної активності залежить від віку тих, хто займається, обсягу і змісту засвоєних знань, досвіду практичного їх застосування і рухового досвіду взагалі. На початкових етапах навчання необхідно закласти фундамент фізичного вдосконалення людини, який буде служити запорукою його подальших успіхів у розумовій, трудової та спортивної діяльності цьому віці у дітей ще слабо розвинена стійкість уваги. Їм властива висока емоційність, сильно розвинена потреба в рухах. При неможливості задовольнити цю потребу у дитини наростає м'язова напруга, погіршується увага, швидко настає стомлення. Опір стомленню здійснюється у молодших школярів за рахунок рухів, які є захисною фізіологічною реакцією на перенапруження. В цьому випадку ніякі заборони і зауваження вчителів не допоможуть. Допоможуть тільки вправи.

Освітню спрямованість і рівень рухової активності учнів можна підвищити за рахунок уроку ритмічної гімнастики. Обов'язковим доповненням до фізичного вдосконалення молодших школярів є організація фізкультурних заходів у режимі дня. Вони в собі несуть не тільки розвиваючий, але й оздоровчий ефект. Зниження рівня втоми дозволить покращити продуктивність навчальної діяльності дітей.

Як показав аналіз літературних джерел, а також педагогічні спостереження за сучасними школярами, їх рухова активність складається з ряду показників.

Першим таким показником є фізичні заняття поза школою. Сюди відносяться заняття спортом в секціях, заняття танцями, загальною фізичною підготовкою або лікувальною фізичною культурою, самостійні заняття вдома, з батьками, ранкова зарядка.

Другий показник – неорганізована рухова активність, тобто всі види побутової активності - прибирання, допомога по дому, піші пересування, прогулянки і інша фізична активність, як правило, малої або середньої інтенсивності.

Третій показник – форми занять фізичними вправами в школі (вони можуть бути істотно змінений зусиллями вчителів фізичної культури і педагогічного колективу).

Сюди відносять наступні форми фізичних занять:

Ф.1. Ранкова гігієнічна гімнастика. Тривалість даної форми занять 15 хвилин;

Ф.2. Рухома зміна звичайна. Тривалість зміни - 10 хвилин;

Ф. 3. Рухома зміна подовжена. Тривалість такої зміни становить 15 хвилин;

Ф. 4. Фізкультхвилинка на уроці, 2 хвилини;

Ф. 5. фізкультпаузу на уроці, 5 хвилин;

Ф. 6. Динамічний годину після уроків, 45 хвилин;

Ф. 7. Спортивний годину в групі продовженого дня, 1:00;

Ф. 8. Секція з ОФП, 1:00 30 хвилин;

Ф.9. Рухлива гра після уроків, 20 хвилин.

Знаючи тривалість кожної форми заняття та кількість часу, що дитина витрачає в русі, можна скласти можливі варіанти включення форм занять фізичними вправами в режим дня. Ідея створення моделей рухової активності така, що заздалегідь розробляється зміст форм занять фізичними вправами в школі. Потім, виходячи з існуючого дефіциту рухової активності і можливостей школи створюються моделі рухової активності для різних дітей. Причому, до структури фізкультурного заняття повинні бути включені форми занять для всіх груп дітей, а відвідують їх діти за своїм індивідуальним планом.

Подібна методика для покращення фізичного стану учнів була використана в одній із московських шкіл. Кожна дитина цієї школи отримала бейджик певного кольору, який відповідав певній групі фізичного розвитку: синій - 1 група, жовтий - 2 група, червоний - 3 група. Перед початком заняття у вчителя є картка, де вказано, діти з якими бейджиками беруть участь у занятті. Вони щодня проводили ранкову гімнастику, фізкультхвилинки на всіх уроках по 2 хвилини, одну рухливу зміну між 1 і 2 уроком і одну подовжену рухому зміну між 3 і 4 уроком, відразу після уроків - 20 хвилинні рухливі ігри і після них - динамічний годину.

Рухливі ігри є засобом активного відпочинку після тривалої розумової діяльності. З цією метою їх застосовують на перервах в школі, після закінчення уроків на майданчику під час спортивного години, в групі продовженого дня, під час уроків (фізкультхвилинки). Фізкультпаузи у молодших школярів найбільш доцільно проводити у вигляді рухливих ігор, оскільки коротка рухлива гра з дітьми в класі у парт перемикає роботу нервових центрів, дає можливість відпочити і активізувати м'язову діяльність. Це особливо актуально для молодших школярів, адже саме їм дуже важко бути в напрузі протягом 35-45 хвилин, особливо на останніх уроках навчального дня. При виборі ігор для змін необхідно враховувати те, що ігри повинні бути простими за змістом, доступними учням і короткочасними. Не можна проводити на перервах ігри, сильно збуджуючі або утомляючі учнів. Так, небажані змагальні ігри з поділом учасників на команди, так як їх в короткий час дуже важко організувати, і такі ігри надзвичайно емоційні, до початку уроку складно знизити збудження дитини. Можна проводити парні змагання, в яких будь-який бажаючий виходить в намальований круг помірятися силою, спритністю, кмітливостю.

Отже, до основних форм шкільного фізичного виховання, за допомогою яких можна оптимізувати рухову активність школяра, відносяться фізкультхвилинки, фізкультпаузи, рухливі зміни, динамічний годину, спортивна година, секція по ОФП, ранкова гімнастика, рухливі ігри після уроків. З цих форм створюється модель оптимізації рухової активності дитини таким чином, що б сума часу для всіх включених в модель форм занять фізичними вправами компенсувала дефіцит рухової активності тієї групи, до якої за вимірюваннями віднесений школяр.

Щоб особисто переконатися в тому, що фізичні навантаження, рухова активність мають великий вплив на розумову діяльність, успішність учнів ми провели дослід. Суть його полягала в тому, що порівнявши успішність учнів та результатів тестування «Чи ведеш ти активний спосіб життя?», виявити залежність цих двох понять – рухова активність та успішність учнів. Для цього ми запропонували учням 3-в класу Прилуцької ЗОШ № 6 виконати тестування, запитання якого стосувалися активності дитини на уроках фізичної культури, в класі, на шкільних перервах, проведення вільного часу після школи, ввечері, на вихідних. Також ми взяли в класного керівника список успішності учнів, щоб в подальшому порівняти його з результатами тестування.

Анкетування «Чи ведеш ти активний спосіб життя?»

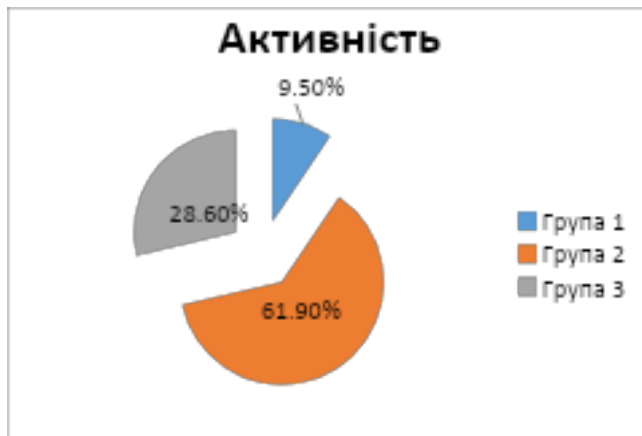
Завдання: подано 15 запитань, на які потрібно дати відповідь лише одним словом - «так», «ні» або «іноді».

1. Ти дістаєшся в школу пішки?
2. Чи любиш ти піші прогулянки на вулиці?
3. Чи є в тебе собака, кіт?
4. Ти сам виводиш їх на прогулянку?
5. Чи робиш ти ранкову зарядку?
6. Чи ходиш ти на спортивну секцію? (футбол, танці, баскетбол, гімнастика і тд)
7. Ти любиш кататися на велосипеді, ковзанах, роликових ковзанах, лижах, самокаті?
8. Чи часто ти відвідуєш з батьками, друзями парк?
9. Тобі подобаються уроки фізичної культури?
- 2) Ні;
10. Ти багато часу проводиш за комп'ютером?
11. Чи подобаються тобі ігри на вулиці?
12. Чи подобаються тобі рухливі ігри?
13. Ти часто в них граєш?
14. Ти користуєшся ліфтом?
15. Зі школи ти йдеш пішки?

В анкетуванні брали участь 21 учень з класу. З них повністю позитивний результат мали лише два учні. Вони дали на всі запитання позитивні відповіді, тобто можна вважати, що вони ведуть активний спосіб життя. 13 дітей відповіли з деякими відхиленнями від норми (мали місце 2-4 негативні відповіді). Їхню активність можна вважати середньою, адже на відповіді про здійснення піших прогулянок, рухливих ігор вони відповідали «Іноді», рідше «Ні». 6 учнів з класу мали негативні відповіді на більше ніж третину тестів. Їх кількість складає від 5 до 10. Ці діти, на відміну від попередньої групи, що мали потяг до активного проведення часу, але за деяких причин не мали змоги це робити часто, в більшості не

проявили інтересу до рухового проведення вільного часу. Вони надавали перевагу іграм за комп'ютером, а не на вулиці.

Таким чином, за результатами проведеного обстеження дітей можна поділити на три групи: активні діти, діти середньої активності та пасивні діти. Ці результати можна побачити в процентному співвідношенні на діаграмі 1.

Діаграма 1

Порівнявши результати анкетування з рівнем успішності кожного школяра, було виявлено, що учні, які ведуть доволі активний спосіб життя, в більшості випадків, одержують високі оцінки, а діти з низьким рівнем фізичного розвитку мають відповідні досягнення у навчанні.

На основі цього дослідження можна зробити висновок про те, що рухова діяльність у процесі фізичного виховання готує дитину до трудової діяльності, виховує дисциплінованість, виробляє прагнення досягти успіху, наполегливість. Успішна рухова діяльність у колективі однолітків, позитивна оцінка зусиль дитини дорослими, самоаналіз якості виконання вправ, радість співучасті у рухливих іграх – усе це сприяє розвитку емоційно-почуттєвої сфери. Здорова, фізично розвинена дитина, як правило, вірить у свої сили, бадьора, життєрадісна, повноцінніше опановує принципи шляхетної поведінки у взаємодії з однолітками і дорослими, дбає про гармонійність свого буття, уважна до інших людей.

Література

1. Амосов И.М. Раздумья о здоровье, 3-е изд. доп. и перераб. – М. : Физкультура и спорт, 187.
2. Апанасенко Г.А. Физическое развитие у детей и подростков. – К.: Здоровье, 1985.
3. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 1. – Тернопіль. Богдан, 2001.
4. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 2. – Тернопіль. Богдан, 2002.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЛИСТ

Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж ім. І. Я. Франка розпочинає підготовку до випуску періодичного видання «**Теорія і практика професійної підготовки сучасного фахівця: науково-методичний збірник**»

Категорії читачів: педагогічні працівники ВНЗ, студенти, вчителі загальноосвітніх навчальних закладів, працівники інших закладів та установ системи освіти.

Програмові цілі: висвітлення та поширення передового педагогічного досвіду ВНЗ, результатів наукових психолого-педагогічних досліджень, присвячених актуальним проблемам професійної підготовки фахівців у закладах цього типу.

Орієнтовні рубрики:

Управління навчально-виховним процесом у сучасних коледжах, училищах.

Теорія і методика професійної підготовки у сучасних коледжах, училищах.

Педагогічний супровід становлення майбутніх фахівців у ВНЗ. Досвід організації навчання та виховання в коледжах, училищах.

Науково-дослідна діяльність студентів: результати творчого пошуку.

Кращий педагогічний досвід у галузі професійної діяльності майбутніх фахівців.

Вимоги до оформлення статей для публікації в збірнику:

Статті обсягом 10-12 сторінок мають бути відредаговані, відкоректовані, оформлені з *дотриманням таких вимог:*

2. назва (великими літерами жирним шрифтом, відцентрована);
3. наступний рядок - прізвище, ім'я, по батькові автора (жирним курсивом, праворуч);
4. наступний рядок - назва навчального закладу (курсивом, праворуч);
5. через рядок подається основний текст: шрифт Times New Roman, розмір 14 кеглів, без переносів, міжрядковий інтервал 1,5, абзацний відступ – 1 см; праве, ліве, верхнє, нижнє поля по 2 см;
6. посилання в тексті подавати у квадратних дужках із зазначенням порядкового номера джерела та сторінки, наприклад: [3, 22], де 3 – номер джерела за списком літератури, 22 – сторінка. Посилання на декілька джерел одночасно подаються таким чином: [3; 5; 6] або [3, 22; 5, 46; 6, 243];
7. через рядок після основного тексту подається література в алфавітному порядку або в порядку використання джерел у тексті (не більше 10).

До статті окремим документом (файлом) додаються **відомості про автора:**

Прізвище, ім'я, по-батькові _____
Науковий ступінь _____
Вчене звання / педагогічне звання _____
Місце роботи _____
Посада _____
Коло наукових інтересів, основні досягнення в сфері професійної діяльності _____
Контактна інформація:
Адреса _____
Телефон _____
E-mail _____

Орієнтовний термін завершення комплектування чергових випусків збірника:

6-й (13) випуск - 20.03.2020 року;

7-й (14) випуск - 20.11.2020 року.

Матеріали до збірника надсилати на електронну адресу colledgpriluki@gmail.com

Контактні телефони:

(04637) 5-08-55 – приймальня директора Прилуцького

гуманітарно-педагогічного коледжу ім. І.Я.Франка;

(099) 480-52-20; (097)785-42-44 – відповідальний за підготовку збірника,

кандидат педагогічних наук Кочерга Ольга Миколаївна; E-mail :

ONKocherga@i.ua

(067) 403-29-43 – заступник директора з навчально-методичної роботи,

кандидат педагогічних наук, доцент Мельничук Оксана Іванівна

Адреса: 17500, Чернігівська обл., м. Прилуки, вул. Перемоги, 170.

З повагою, редакційна колегія.

Наукове видання

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЗБІРНИК

ВИПУСК 5 (12)

Технічний редактор – І. П. Борис

Верстка, макетування – О. М. Кочерга,
Н. О. Приходько

Видання друкується за авторським редагуванням

Підписано до друку
офсетний
Гарнітура Arial
100 прим.
Замовлення №

Формат 60x84/8

Папір

Ум. друк. арк. 12,61

Тираж

Обл. вид. арк 15,04

Видавництво
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3/4.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації серія 45 № 547-196 р.
Дата реєстрації: 07.04.2014 року.

Випускається 1 раз на квартал.

(04631) 7-19-72
E-mail: vidavn@ndu.edu.ua

n_ndu@ukr.net